

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**AHMED b. HANBEL'İN *MÜSNED*'İNDE YER
ALAN SİYER RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ (HİCRET'E KADAR)**

Yüksek Lisans Tezi

RAMAZAN TOPAL

İstanbul 2016

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**AHMED b. HANBEL'İN *MÜSNED*'İNDE YER
ALAN SİYER RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ (HİCRET'E KADAR)**

Yüksek Lisans Tezi

RAMAZAN TOPAL

Danışman: PROF. DR. CASİM AVCI

İstanbul 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi RAMAZAN TOPAL'ın AHMED B. HANBEL'İN
MÜSNED'İNDE YER ALAN SİYER RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ(HİCRETE KADAR) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 1.12.2016 tarih ve 2016-41/29 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy birliği
~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 23 / 12 / 2016

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. CASİM AVCI
2. Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. MAHMUT YAZICI
3. Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. MAHMUT KELPETİN

İmzası

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı:	: Ramazan Topal
Numarası:	: 575115703
Anabilim Dalı:	: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı:	: İslam Tarihi
Tez Danışmanı:	: Prof. Dr. Casim Avcı
Tez Türü ve Tarihi:	: Yüksek Lisans Tezi/Aralık 2016
Anahtar Kelimeler	: Siyer, Hadis, <i>Müsned</i> , Ahmed b. Hanbel, Hicret

ÖZET

AHMED b. HANBEL'İN *MÜSNED*'İNDE YER ALAN SİYER RİVAYETLERİNİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (HİCRET'E KADAR)

Hz. Peygamber'in hayatını ele alan siyer ilmi, genel olarak Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrirlerini konu edinen hadis ilmi ile doğrudan irtibatlıdır. Dolayısıyla hadis kaynaklarında siyer ile ilgili çok sayıda rivayet yer almaktadır.

Siyer ile hadis ilmi arasındaki irtibatın bir örneği olmak üzere bu çalışmada Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretine kadarki siyer rivayetleri tespit edilmiş; tespit edilen bu rivayetler hicrî 310 (m. 923) senesine kadar telif edilen İslâm tarihi kaynaklarıyla mukayese edilerek değerlendirilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Ramazan Topal
Student number	: 575115703
Field	: İslamic History and Arts
Programme	: İslamic History
Supervisor	: Professor Casim Avcı
Degree Awarded and Date	: Master- December 2016
Keywords	: prophetic biography, Hadith, <i>al-Musnad</i> , Ahmad b. Hanbal, Hegira

ABSTRACT

DETERMINING AND EVALUATING OF NARRATIVES ABOUT SİYAR İN AHMAD B. HANBAL'S AL-MUSNAD (UNTIL THE HEGİRA)

The science of prophetic biography is directly linked with the science of Hadith studying the prophets's sayings, actions and consents. That's why there are so many narratives related with prophetic biography in the bibliographies of Hadith.

As an example for the relation between the Prophetic Biography and Hadith, the prophetic biography narratives till Hegira in Ahmed b. Hanbal's *al-Musnad* have been identified in this study; the narratives mentioned have been evaluated by comparing with the İslamic History Bibliographies until 310 H. (m. 923) year.

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını müstakil olarak ele alan siyer ilmi, genel olarak Hz. Peygamber'in fiilleri, sözleri ve takrirleriyle alakalı her türlü haber olan hadis ilmi ile sıkı bir irtibat halindedir. Hz. Peygamber'in hayatının bu iki ilim için mihenk taşı olması, aralarındaki irtibatın sürekli devam etmesini sağlamıştır. İlk dönem siyer müelliflerinin aynı zamanda birer muhaddis olması bu irtibatın semerelerindedir. İlk dönemlerde iç içe görülen siyer ve hadis zamanla birer müstakil ilim olmuşlardır. Tabîdir ki kullandıkları uslûp da farklılaşmış; aralarındaki farklar daha da belirginleşmiştir. Bunun en temel sebebini iki ilmin gayelerinde aramak lazımdır. Zira hadis ilmi Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini sahih bir senetle tespit etme gayesi gütmüştür ki bu sahih senetlerle gelen rivâyetler dinde delil olarak kullanılacaktır. Bunun için muhaddisler her bir rivâyeti müstakil olarak ele alıp Hz. Peygamber'e kadar giden isnad zincirini dikkatlice mütalaa ederler. Siyer ilminin gayesi ise Hz. Peygamber'in hayatını insanlara anlatmaktır. Gaye bu olunca siyer müellifleri muhaddisler kadar isnad zincirinin üzerinde durmazlar; kendilerine güvendikleri râvilerden aldıkları rivayetleri birleştirerek (telfik) kronolojik sıraya göre eserlerinde zikrederler. Bununla beraber siyer ve hadis her ne kadar müstakil birer ilim olsa dahi Hz. Peygamber'in bu iki ilim için merkezî mevkie sahip olması mecburen bu ilimlerin birbirleriyle irtibata geçmesini elzem hale getirmektedir. Hadis kaynakları dikkate alınmadan siyer çalışmaları yapıldığında bu çalışma ilmî açıdan eksik kalmış olur. Bu duruma düşmemek için hadis kaynaklarından istifade edilirken de hadis ilminin usûlü iyi bilinmelidir ki kullanılacak bilgi iyi tahkik edilebilsin. Zira hadis kaynaklarındaki bilgiler, siyer kaynaklarında olduğu gibi kronolojik sıra, sebep-netice, yer-zaman prensiplerine göre düzenlenmemiş olup daha çok konularına ve râvilerine göre tertip edilmiştir.

Bu çalışmada mühim bir hadis kaynağı olan Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki hicrete kadar siyer ilmini ilgilendiren rivâyetler tespit edilmiş; bu rivâyetler hicrî 310 (m. 923) senesine kadar telif edilen siyer kaynaklarıyla mukayese edilerek değerlendirilmiştir.

Çalışma girişten sonra üç ana bölümden müteşekkil olup, başlıklar *Müsned*'de yer alan rivâyetlere göre oluşturulmuştur. Girişte evvela çalışmanın mevzusu, gayesi, sınırları ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Ardından araştırma sırasında müracaat edilen kaynak ve araştırmalara değinilmiştir. Birinci bölümde Hz. Peygamber'in nübüvvetten önceki hayatına dair rivâyetler, ikinci bölümde Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelmesiyle ilgili nübüvvetin 6. yılında Müşriklerin Hâşimoğullarına karşı aldığı boykot kararı arasındaki yaşanan hadiselerle dair rivâyetler ve üçüncü bölümde Müşriklerin Hâşimoğullarına ambargo uygulamasıyla Hz. Peygamber'in Medine'deki şehir merkezine girişi arasında vukû' bulan olaylara dair rivâyetler değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında da Ahmed b. Hanbel'deki siyer rivâyetlerine dair genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar tavsiye ve yönlendirmelerini esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Casim Avcı'ya, konunun belirlenmesinde ve sair hususlarda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Mahmut Kelpetin hocama, tezi okuyup değerli katkılarda bulunan Yrd. Doç. Dr. Mahmut Yazıcı'ya ve maddî manevî her türlü desteklerini hissettiğim değerli eşim Fâtıma hanıma şükranlarımı arz ederim.

Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır.

Ramazan Topal

23.12.2016

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1
I. Çalışmanın Konusu, Amacı, Sınırları ve Metodu	1
II. Kaynaklar ve Araştırmalar	4

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN NÜBÜVVETTEN ÖNCEKİ HAYATI

1. Hz. Peygamber'in Nesebi	10
2. Resûlullah'ın Doğumu	11
3. Resûlullah'ın İsimleri	13
4. Resûlullah'ın Künyesi.....	15
5. Sütanneye Verilişi ve Göğsünün Yarılışı.....	17
5.1. Süveybe Hatunun Resûlullah'ı Emzirmesi.....	17
5.2. Sütannesi Halime'ye Verilmesi ve Göğsünün Yarılması.....	18
6. Resûlullah'ın On Yaşındayken Göğsünün Yarılması	21
7. Resûlullah'ın Çobanlık Yapması	22
8. Resûlullah'ın Hilfü'l-Fudûl'a Katılması.....	25
9. Makâm-ı İbrâhim'deki Ayak İzi	28
10. Resûlullah'ın Hz. Hatice ile Evlenmesi	29
10.1. Resûlullah'ın Hz. Hatice'ye Verdiği Mehir Miktarı.....	31
10.2. Resûlullah'ın Hz. Hatice'den Dünyaya Gelen Çocukları.....	33
11. Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yi Evlat Edinmesi	35
12. Resûlullah'ın Doğu Arabistan'a Seyahati	36

13.	Resûlullah'ın Câhiliyede Sâib b. Ebi's-Sâib ile Ticaret Yapması	40
14.	Kureyş'in Kâbe'yi Tamiri	41
14.1.	Kureyş'in Kâbe'nin Planında Yaptığı Değişiklikler.....	41
14.2.	Hız. Peygamber'in Kâbe Hakemliği	43
15.	Hız. Peygamber ve Putperestlik	45
15.1.	Hız. Peygamber'in Amr b. Luhay Hakkındaki Teşhisi.....	46
15.2.	Resûlullah'ın Putlara Tapmaması	48
15.3.	Resûlullah'ın Zeyd b. Amr b. Nüfeyl İle Görüşmesi.....	49
16.	Nübüvvetten Evvel Cereyan Eden Bazı Hâdiseler.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN RİSÂLETLE GÖREVLENDİRİLMESİ VE MEKKE'DEKİ İLK YILLAR

1.	İlk Vahiy	56
1.1.	İlk Vahyin Geliş Tarihi ve Resûlullah'ın Yaşı	56
1.2.	İlk Nâzil Olan Âyetler	57
2.	İlk Abdest ve İlk Namaz	66
3.	İlk Müslümanlar.....	69
3.1.	İlk Müslüman.....	69
3.2.	Abdullah b. Mes'ûd'un Müslüman Olması	74
3.3.	Amr b. Abese'nin Müslüman Olması.....	75
3.4.	Ebû Zer el-Gıfârî'nin Müslüman Olması	78
3.5.	Müslüman Olduğunu İlk Açığa Vuran Yedi Kişi.....	89
4.	Resûlullah'ın Ebû Tâlib'i İslâm'a Davet Etmesi	90
5.	Osman b. Maz'ûn ile Resûlullah Arasında Geçen Konuşma.....	92
6.	Resûlullah'ın Peygamberliğini İlanı	95

6.1.	Resûlullah'ın Hâşimoğullarına Peygamberliğini İlanı	95
6.2.	Resûlullah'ın Kureyş'e Peygamberliğini İlanı	97
7.	Müşriklerle Teolojik Tartışmalar	99
7.1.	Kureyş'in Ruh Hakkında Soru Sorması	100
7.2.	Müşriklerle Hz. İsa Hakkında Münakaşa	103
7.3.	Kureyşlilerle Kader Hakkında Münakaşa	104
7.4.	İhlâs Sûresinin Nâzil Olması	104
8.	Müşriklerin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara Tepkisi	106
8.1.	Müşriklerin Kur'an'a Sövmesi	107
8.2.	Resûlullah'ın Üzerine Deve Eşinin Atılması	109
8.3.	Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e Karşı Aldıkları Tedbirler	112
8.4.	Müşriklerin İlk Müslümanlara Karşı İşkenceleri	118
9.	Üç Müşriğin Aralarında "Allah" Hakkında Konuşmaları	123
10.	Habeşistan'a Hicret	124
11.	Hz. Ebû Bekir'in Habeşistan'a Hicret Teşebbüsü	131
12.	Garânîk Hâdisesi	132
13.	Hz. Ömer'in Müslüman Olması	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜŞRİKLERİN AMBARGOSUNDAN MEDİNE'YE HİCRETE DOĞRU GİDEN BİR YOLCULUK

1.	Hâşimoğullarına Karşı Boykot Kararının Alınması	148
2.	Müşriklerin Kuraklık ve Kıtlığa Uğramaları	149
3.	Sâsânî-Bizans Savaşı Hakkında Müşriklerle Bahse Girilmesi	150
4.	Dimâd el-Ezdî'nin Müslüman Olması	152
5.	Ayın İkiye Yarılması	153

6.	Ebû Tâlib'in Hastalığı, Vefatı ve Defnedilmesi	154
7.	Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'nin Vefatından Sonra Hz. Sevde ve Hz. Âişe ile Evlenmesi.....	158
8.	Hz. Peygamber'in Tâif Yolculuğu.....	162
8.1.	Hz. Peygamber'in Sakîf Kabilesini İslâm'a Daveti	162
8.2.	Bir Grup Cinin Kur'ân'ı Dinlemesi.....	163
8.3.	Hz. Peygamber'in Mut'im b. Adî'yi Hayırla Yâd Etmesi.....	166
9.	Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin Kavmini İslâm'a Davet Etmesi	167
10.	Hz. Peygamber'in Arap Kabilelerine Tebliğ Yapması	168
11.	Müşriklerin Safâ Tepesinin Altın Yapılmasını İstemesi	171
12.	Hz. Peygamber'in Kâbe'de Namaz Kılmasına Mâni Olunmak İstenmesi.....	172
13.	Âs b. Vâil ile Habbâb Arasındaki Borç Meselesi	174
14.	Abdüleşheloğullarının İslâm'a Davet Edilmesi	175
15.	İsrâ ve Mi'rac	177
15.1.	İsrâ ve Mi'rac.....	177
15.2.	İsrâ Gecesi'nde Hz. Peygamber'in Değişik Müşahedeleri	187
15.3.	Hz. Peygamber'in Allah'ı Görmesi	189
16.	Akabe Biatları	192
16.1.	Birinci Akabe Biati	192
16.2.	İkinci Akabe Biati.....	194
17.	Medine'ye Hicret	202
17.1.	Müslümanlara Hicret İzni	202
17.2.	İlk Muhacirler	203
17.3.	Kâbe'nin Üzerindeki Putların Yere Atılması.....	205
17.4.	Kureys'in Hz. Peygamber'e Suikast Teşebbüsü.....	206
17.5.	Resûlullah'ın Hicreti.....	207

SONUÇ.....	217
BİBLİYOGRAFYA.....	221

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn, bin
bs.	: Baskı, basım
bint	: binti
bk.	: bakınız
der.	: derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
ö.	: Ölümlü, ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahü anh
s.	: sayfa
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallahü aleyhi ve sellem

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

sy. : sayı

thk. : tahkik eden

trc. : Tercüme Eden

ts. : tarihsiz

v.dğr. : ve diğerleri

y.y. : yayım yeri yok

GİRİŞ

I. Çalışmanın Konusu, Amacı, Sınırları ve Metodu

Hadisin dar anlamıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri, fiilleri ve takrirlerine dair her türlü haber olduğu dikkate alındığında Hz. Peygamber'in hayatını ele alan siyer ilmi ile de doğrudan irtibatı olduğu anlaşılır. Yani Hz. Peygamber'in hayatı, hadis ile siyerin ortak alanıdır. Bu irtibat sebebiyledir ki, Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö. 94/713), Ebân b. Osmân b. Affân (ö. 105/723), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), İbn İshâk (ö. 151/768) vb. siyer âlimlerinin her biri aynı zamanda birer muhaddistir. Hz. Peygamber'in hayatının bu iki ilim dalı için ortak alan olması, bu ilimlerin sürekli birbirleriyle iletişim halinde olmasını sağlamıştır. İlk zamanlarda iç içe olan bu iki ilim zamanla birbirinden ayrılarak müstakil birer ilim haline gelirken doğal olarak izledikleri usûl açısından ortaya birtakım farklar çıkmıştır. Usûl açısından hadis ile siyerin aralarındaki en bariz fark, muhaddislerin her bir rivâyeti büyük bir itina ile rivayet edip bu rivayetlerin her birini müstakil olarak ele almasına mukabil; siyer âlimlerinin tarihî sıralamaya münasip olarak anlatılan konunun daha akıcı ve anlaşılır olması için konuyla alakalı rivayetleri birleştirip tek bir metin halinde vermesidir (telfik).¹ İslâm tarihçilerinin bu usûlü hadisçiler tarafından tenkit edilmiştir. Özellikle İbn İshâk ve Vâkıdî rivayetlerin senetlerini ayrı ayrı zikretmediklerinden dolayı muhaddisler tarafınca “tedlîs”² ve “tahvîl”³ yapmakla itham edilmiştir. Yapılan tenkit hadis ilminin usûlü açısından doğru olmakla beraber siyer ilmi açısından doğruluğu münakaşaya açıktır. Zira iki farklı ilimden bahsettiğimiz için evvela bu iki ilmi kendi usûlleri

¹ Ayrıca bk. Kasım Şulul, “Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair”, *Asr-ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları* (der. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul Aralık 2014, s. 90.

² Tedlîs ıstılahta râvidin bizzat görüşmediği veya görüşüp kendisinden hadis dinlemediği bir râviden hadis dinlemiş zannını verecek şekilde rivâyette bulunması demektir. Müdellisler genelde “an fülânün” (falan kişiden) ve “kâle fülânün” (falan dedi) gibi lafızlar kullanırlar ki gizledikleri illet ortaya çıkmasın. Tafsilatlı bilgi için bk. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahtarı Sözlüğü*, İFAV Yayınları, 4. Bs., İstanbul 2011, s. 312-314; Bünyamin Erul, “Tedlîs”, *DİA*, İstanbul 2011, XL, 262-264.

³ Tahvîl bir hadisi farklı senetleriyle beraber naklederken bir senet zincirinden diğerine geçmek manasına gelir. Senetlerin birleştiği râviden sonra konulan özel işaretin (ح) adıdır. Tafsilatlı bilgi için bk. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahtarı Sözlüğü*, s. 303-304; Emin Aşıkutlu, “Tahvîl”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 440.

açısından değerlendirmemiz daha isabetli olacaktır.⁴ Bundan dolayı bu iki sahayı da ilgilendiren bir çalışma yapılırken buna dikkat edilmelidir. Bu çalışmada hadis ve siyer ilimlerinin aralarındaki bu ortak ve farklı noktalar dikkate alınarak muhteva bakımından en geniş hadis kitaplarından olan Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan hicrete kadarki siyer rivâyetleri tespit edilmeye çalışılmış ve bu tespit edilen rivâyetler İbn İshâk ile başlayıp Taberî ile biten zaman sürecinde telif edilen ilk dönem siyer kaynaklarıyla mukayese edilerek siyer ilmi açısından değerlendirilmiştir. *Müsned*'in geniş hacimli olması ve neredeyse siyerdeki her konu hakkında rivâyetler ihtiva etmesi bu çalışma için seçilmesinde etkili olmuştur.

Müsned'in râvilerle göre telif edilmiş olması siyer konularına dair rivâyetlerin tespitini zorlaştırmıştır. Bu zorluğu aşmak için rivâyetleri tespit ederken *el-Mektebetü 'ş-Şâmile* programından istifade edilmiştir. Bunun yanında Şuayb el-Arnaût ve arkadaşlarının dipnotlardaki benzer rivâyetlerle alakalı verdiği bilgiler, rivâyetlerin tespitinde kolaylık sağlamıştır. Ayrıca aynı maksatla M. Asım Köksal'ın *Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed Aleyhisselam ve İslâmiyet*⁵ adlı eserinden de istifade edilmiştir.

Araştırmada öncelikle *Müsned*'de yer alan siyer ile alakalı rivâyetler tespit edilmiş ve bu rivâyetler siyer kaynaklarındaki kronolojik sıraya göre tasnif ve tertip edilmiştir. Ardından bir konu hakkındaki tüm rivâyetler mümkün mertebe tek bir metin halinde verilmeye çalışılmıştır. Rivâyetler tek bir metin ile verilemiyorsa bunun sebeplerine değinilmiştir. Rivâyetler tek bir metin halinde verildikten sonra genelde metnin sonunda rivâyetlerin *Müsned*'de nerede geçtiğine dair cilt ve sayfa numaraları verilmiştir. Buna binaen *Müsned*'de nakledilen bu rivâyetler Kütüb-i Sitte'de zikrediliyorsa genelde *Müsned* ile aynı dipnotta bu eserlerin cilt ve sayfa numaraları kaydedilmiştir. Kütüb-i Sitte'de tespit edilemeyen rivâyetler Nesâî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sına⁶, Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'ine⁷, Taberânî'nin (ö.

⁴ Bu konuda daha tafsilatlı bilgi için bk. Bünyamin Erul, "Sîret ve Tarih Kitaplarının Hadis İlmi ile İlgisi", *Asr-ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları* (der. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul Aralık 2014, s. 159-171.

⁵ M. Asım Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed Aleyhisselam ve İslâmiyet*, I-VIII, Işık Yayınları, İzmir Ocak 2013.

⁶ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (thk. Hasan Abdülmünim Şelebî), I-X, Müessesetü'r-Risâle, 1. Bs., Beyrut 1421/2001.

360/971) *el-Mu‘cemü’l-kebîr*’ine⁸, Heysemî’nin (ö. 807/1405) *Mecma‘u’z-zevâid*’ine⁹ vb. eserlere müracaat edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Herhangi bir konu hakkında *Müsned*’deki rivâyetler tek bir metin halinde verildikten sonra Taberî’ye kadarki siyer kaynakları ile bu metin mukayese edilmiş; aynılık ve farklılıklar zikredilerek değerlendirme yapılmıştır. *Müsned*’de nakledilen bilgi, işaret edilen ilk dönem siyer kaynaklarında verilmiyorsa muahhar kaynaklara başvurularak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’indeki siyer rivâyetlerine dair şimdiye kadar yapılmış Türkçe müstakil herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bununla beraber diğer hadis kaynaklarıyla ilgili Yüksek Lisans ve Doktora tezleri bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları: Mehmet Dursun’un *Sahihayndaki Siyer/Meğazi Rivayetleri*¹⁰, Emine Soydar’ın *Abdürrezzâk b. Hemmâm’ın “Musannef”inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*¹¹, Ramazan Önal’ın *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe “Musannef”inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*¹², Hacı Ataş’ın *Siyer ve Hadis Rivayetlerinde Kitabul-Megazi*¹³ ve Üzeyir Durmuş’un *Siyerin Hadislerle Yeniden İnşası (Sahîhayn Çerçevesinde ve Sîret-i İbn Hişâm ile Karşılaştırmalı Olarak)*¹⁴ başlıklı tezleridir.

⁷ Hâkim en-Nîsâbüfî, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn* (thk. Mustafa Abdülkadir Ata), I-IV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.

⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr* (thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefi), I-XXV, Mektebetü İbni Teymiyye, 2.bs., Kâhire 1415/1994.

⁹ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid ve menbau’l-fevâid* (thk. Hüsameddin el-Kudsî), I-X, Mektebetü’l-Kudsî, Kâhire 1414/1994.

¹⁰ Mehmet Dursun, *Sahihayndaki Siyer/Meğazi Rivayetleri*, Devam Eden Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı.

¹¹ Emine Soydar, *Abdürrezzâk b. Hemmâm’ın “Musannef”inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*, Devam Eden Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

¹² Ramazan Önal, *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe “Musannef”inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*, Devam Eden Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

¹³ Hacı Ataş, *Siyer ve Hadis Rivayetlerinde Kitabul-Megazi*, Devam Eden Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

¹⁴ Üzeyir Durmuş, *Siyerin Hadislerle Yeniden İnşası (Sahîhayn Çerçevesinde ve Sîret-i İbn Hişâm ile Karşılaştırmalı Olarak)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2016.

II. Kaynaklar ve Araştırmalar

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan siyer rivâyetlerinin hicret hadisesine kadar tespitini ve değerlendirmesini amaçlayan bu çalışmada başlıca şu kaynaklar kullanılmıştır:

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'i doğal olarak çalışmamızın temel kaynağıdır. Ayrıca çalışmada hadislerin tercümesinde karşılaşılan zorluklarda *Müsned*'in Ocak Yayıncılık tarafından basılan Hamza Ahmed ez-Zeyn neşrinin tercümesine müracaat edilmiştir.¹⁵ *Müsned*¹⁶ türünde telif edilen eserlerin ilklerinden sayılan ve bu türün günümüze ulaşanların en geniş hacimlisi olan *Müsned*, Ahmed b. Hanbel tarafından h. 200-228 (m. 815-843) yıllarında 700.000 hadis arasından seçilerek telif edilmiştir. *Müsned*'deki rivâyetler râvilere göre tertip edilmiştir. İlk râviler genellikle sahâbî olmakla beraber zaman zaman tâbî de olabilmektedir. *Müsned*'de sırasıyla aşere-i mübeşşerenin, aşere-i mübeşşere haricindeki bazı sahâbîlerin, Ehl-i Beyt'in, Hâşimoğullarının, çok hadis rivâyet eden sahâbîlerin, Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve Suriye'de yaşayan sahâbîlerin, Ensar'ın, ismi bilinmeyen bazı sahâbîlerin, kadın sahâbîlerin ve bazı kabilelere mensup kişilerin rivâyetleri yer almaktadır.¹⁷

Müsned'in Bombay'da (1308) yapılan ilk baskısı yarım kalmıştır. Bu baskı Kahire'de (1313 → 1389/1969) altı cilt olarak neşredilmiş; uzunca bir zaman istifade edilmiştir. Ahmed Muhammed Şâkir vefatından önce eserin üçte birini on altı cilt halinde yayımlamış (Kahire 1369-1378/1949-1958) olup, her cildin sonuna o ciltteki hadislerin konularına göre fihristlerini koymuştur. Hamza Ahmed ez-Zeyn, A. Muhammed Şâkir'in yarım kalan bu çalışmasını, alfabetik ve konularına göre hadisleri şerh etmeden, senetlerinin sahih, hasen veya zayıf olduğunu göstererek, iki fihrist cildiyle beraber yirmi cilt halinde neşrederek tamamlamıştır (1416/1995). Abdullah Muhammed ed-Dervîş de merfû hadisleri harekeleyerek on cilt halinde yayımlamıştır (Beyrut 1411/1991). Eserin en hacimli ve son baskısı Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid ve

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), I-XXI, Ocak Yayıncılık, İstanbul Mayıs 2014.

¹⁶ *Müsned*; senetteki sahâbî veya daha sonraki bir râvinin rivâyetlerinin bir araya getirildiği eserdir. Tafsilatlı bilgi için bk. İbrahim Hatiboğlu, "Müsned", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 99-101.

¹⁷ M. Yaşar Kandemir, "el-Müsned", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 104; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid v.dğr.), I-L, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1416-1421/1995-2001, I, 51. Ayrıca bk. İbrahim Hatiboğlu, "Müsned", *DİA*, XXXII, 99.

arkadaşları tarafından beş cildi hadis ve râvi fihristi olmak üzere elli cilt halinde neşredilmiştir (Beyrut 1416-1421/1995-2001). Bunların haricinde eser, Beytü'l-efkârî'd-düveliyeye'de hadisler numaralandırılarak tek cilt halinde basılmıştır (Riyad 1419/1998).¹⁸

Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid ve arkadaşları tarafından yapılan neşrin bu çalışmada seçmemizde bu baskının diğerlerine nazaran hacimli ve tarih itibariyle en son basılması, dipnotlarda zaman zaman rivâyetlere dair açıklamalar yapılması ve benzer rivâyetlerle alakalı bilgilerin verilmesi etkili olmuştur.

Çalışmadaki bazı konularda karşılaşılan birtakım problemlerin halledilmesinde ve anlaşılmasında bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu meyanda Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'leri¹⁹, İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'leri müracaat edilen başlıca kaynaklar arasında yer almaktadır.²⁰ Bu eserlere ilave olarak İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *Muvatta*'ına²¹ ve Abdürrezzak'ın (ö. 211/826-27) *el-Musannef*'ine²² çalışmanın her aşamasında başvurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca belirtmek isteriz ki İmam Mâlik'in *Muvatta*'ında siyere dair birkaç nakil haricinde kayda değer bir rivâyet tespit edemedik; fakat Abdürrezzak'ın *el-Musannef*'inde oldukça fazla rivâyet olduğunu gördük. *el-Musannef*'de *Müsned*'de olduğu kadar rivâyet olmasa bile diğer hadis kaynaklarına nazaran zengin sayılır.²³

¹⁸ M. Yaşar Kandemir, "el-Müsned", *DİA*, XXXII, 104.

¹⁹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed Züheyr Nâsır en-Nâsır), I-IX, Dâru Tavkî'n-Necât, y.y. 1422; Müslim, *Sahîhu Müslim* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-V, Dâru İhyâî't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut ts..

²⁰ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-II, Dâru İhyâî'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y. ts.; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), I-IV, el-Mektebetü'l-Asriyye, Saydâ-Beyrut ts.; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf), I-VI, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1998; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), I-IX, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep 1406/1986.

²¹ Mâlik, *Muvatta*' (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-II, Dâru İhyâî't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1406/1985.

²² Abdürrezzak, *el-Musannef* (thk. Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî), I-XI, 2. Bs., el-Meclisü'l-İlmî, Beyrut 1403.

²³ Abdürrezzak'ın eseri hakkında devam eden bir doktora çalışması bulunmaktadır. Bk. Emine Soydar, *Abdürrezzak b. Hemmâm'ın "Musannef"inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*, Devam Eden Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

Müsned'de yer alan siyer rivâyetleri Küttüb-i Sitte'de ve Abdürrezzak'ın *el-Musannef*'inde tespit edilemediği zaman genellikle Dârimî'nin (ö. 255/869) *es-Sünen*'ine,²⁴ Buhârî'nin *et-Târîh*'ine,²⁵ Nesâî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sına, Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'ine, Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebîr*'ine, Ebû Nuaym'ın (ö. 430/1038) *Delâilü'n-nübüvve*'sine,²⁶ Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Delâilü'n-nübüvve*'sine²⁷ ve Heysemî'nin (ö. 807/1405) *Mecma'u'z-zevâid*'ine müracaat edilmiştir. Siyer rivâyetlerinin mevcudiyeti açısından zikrettiğimiz diğer hadis kaynaklarına nazaran Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'ine ve Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebîr*'ine daha çok atıf yapılmıştır.

Buhârî'nin şerhi olan İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Fethu'l-bârî*²⁸ adlı eserine özellikle *Müsned*'de nakledilen bazı rivâyetlerde karşılaşılan problemlerin halledilmesinde müracaat edilmiştir.

Çalışmada zikredilen yer isimlerinin tespitinde ve bu yer isimlerinin ilgili konuyla alakalarını izah etmek için Yâkût el-Hamevî'nin (ö. 626/1229) *Mu'cemü'l-büldân*'ından²⁹, Fîrûzâbâdî'nin *el-Şâmûsü'l-muhît* adlı Arapça lügatinin Mütercim Âsım Efendi (ö. 1235/1819) tarafından yapılan ve "Kâmus Tercümesi" diye bilinen Türkçe tercümesi olan *el-Okyânûs*'tan³⁰ ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinden istifade edilmiştir.

Müsned'de nakledilen siyer rivâyetleri Taberî'nin vefat tarihi olan h. 310 (m. 923) senesine kadarki ilk dönem siyer kaynaklarıyla mukayese edilip değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel kaynaklarından olan bu eserlere çalışmanın her safhasında müracaat edilmiştir.

²⁴ Dârimî, *es-Sünen* (thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî), I-IV, Dâru'l-Muğni, el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye 1421/2000.

²⁵ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Dâiratü'l-Mearîfi'l-Osmâniyye, Haydârabat ts..

²⁶ Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Muhammed Ravvas Kalacî, Abdülber Abbâs), I-II, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1406/1986.

²⁷ Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve marifetü ahvâli sâhibi's-şerîa*, I-VII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1405.

²⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Dârû'l-Marife, Beyrut 1379.

²⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrut 1995.

³⁰ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûsü'l-Basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, I-III, Âsitâne.

Sadece siyere hasredilen İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *Sîret*'ine³¹ çalışmanın her aşamasında müracaat edilmekle beraber, özellikle Garânîk hadisesi örneğinde olduğu gibi İbn İshâk'ın İbn Hişâm'da zikredilmeyen bazı rivâyetlerinin tespitinde bu eser mühim bir role sahip olmuştur.

Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Meğâzi*'si³² esasında hicret öncesini ele almamakla beraber bu eserin Kureyş'in Hâşimoğullarına uyguladığı boykot, Sâib b. Ebi's-Sâib hakkında yapılan bazı değerlendirmeler, Resûlullah'ın beddua ettiği Kureyş liderlerinin tespiti gibi bazı konularda verdiği bilgiler ehemmiyet arz etmektedir.

Hız. Peygamber'in hayatına dair tamamı günümüze ulaşan en eski kaynak olan İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîre*'sine³³ çalışmanın birçok aşamasında müracaat edilmiştir. *es-Sîre* İbn İshâk'ın rivâyetlerinin tespiti ve siyeri bütünüyle ele alması açısından bu çalışma için önemli bir kaynaktır.

Tabakât türü eserlerin ilki ve günümüze ulaşan en eski kaynak olan ve ana hatları itibariyle siyer-megâzî ve tabakât bölümlerinden oluşan İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakât*'ında ilk iki cilt siyer-megâzî konularına hasredilmiştir.³⁴ Eserin iki ciltlik bir bölümünün siyere ayrılmış olması *et-Tabakât*'ı siyerin temel kaynaklarından biri haline getirmiştir. Bunun yanında Ahmed b. Hanbel'in çağdaşı olması ve *Müsned*'de siyere dair nakledilen rivâyetlerin çoğunu da zikretmesi açısından bu çalışmada mühim bir mevkie sahip olmuştur.

Kronolojik esasa göre telif edilmiş tarih kitaplarından günümüze ulaşan ilk eser olma niteliğini hâiz Halife b. Hayyât'ın (ö. 240/854-55) *Târîh*'inden³⁵ Medine dönemi ile başladığından dolayı çalışmamızda sadece Resûlullah'ın doğumu ve kaç yaşında peygamber olduğu hususlarında istifade edilmiştir.

³¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk* (thk. Süheyl Zekkâr), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1398/1978.

³² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi* (thk. Marsden Jones), I-III, Dâru'l-A'lemî, Beyrut 1409/1989.

³³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (thk. Mustafa es-Sekkâ, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi), I-II, Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî, Kahire 1375/1955.

³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (thk. İhsan Abbâs), I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut 1968.

³⁵ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât* (thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Dâru'l-Kalem ve Müessesetü'r-Risale, Dımaşk-Beyrut 1397.

Siyer, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler'in ilk dönemi için mühim bir kaynak olan Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâb*'ının³⁶ ilk cildi siyere hasredilmiştir. Çalışmada ele alınan birçok konuda bu eserden faydalanılmıştır.

Siyere dair rivâyetlerin hicrete kadar olan kısmı olaylara göre, hicretten sonraki kısmı da yıllara göre tasnif edilen Taberî'nin (ö. 310/923) *Târîh*'inde³⁷ *Müsned*'de yer alan siyer rivâyetlerin çoğu bulunur. Sadece birkaç konu hakkında rivâyet yoktur. Bunun yanında Taberî'nin siyer alanında daha çok İbn İshâk'ın eserinden istifade etmesi, Garânîk hadisesi gibi bazı olaylarda İbn İshâk'ın diğer kaynaklarda yer almayan rivâyetlerinin tespitine katkı sağlamıştır. Taberî'nin *Târîh*'inde tespit edilemeyen rivâyetler için aynı müellifin *Câmiu'l-Beyân*³⁸ adlı tefsirine müracaat edilmiştir. Özellikle *Müsned*'de sebab-i nüzûl ile alakalı rivâyetlerin tespitinde bu eserden faydalanılmıştır.

Garânîk hadisesinde zikredilen sözlerin izahında ve İsâf ile Nâile putlarına dair bilgilerin tespitinde, Câhiliye dönemindeki Arap inançları ve putlarını ele alan İbnü'l-Kelbî'nin (ö. 204/819) *Kitâbü'l-esnâm*'ından³⁹ istifade edilmiştir.

Müsned'deki sebab-i nüzûle dair rivâyetlerin anlaşılmasında ve bu rivâyetlerin hangi âyetlerin sebab-i nüzûlüne işaret ettiği hususunda Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*⁴⁰ adlı tefsirine müracaat edilmiştir.

Müsned'de nakledilen rivâyetlerin kronolojik bir sıraya tâbi tutulmasında, hem hadis, hem siyer kaynaklarındaki rivâyetleri insicam içerisinde toplu olarak vermesi açısından M. Asım Köksal'ın *Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed Aleyhisselam ve İslâmiyet* adlı eserinden oldukça istifade edilmiştir.

Garânîk hadisesi hakkında Ahmed Hamdi Akseki ve Sabri Hizmetli'nin mütalaalarından faydalanılmıştır.⁴¹ İlk vahiy ve Hz. Peygamber'in risâletten önceki

³⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf* (thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd Zirikli), I-XIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1417/1996.

³⁷ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk ve silâtü tarihi't-Taberî*, I-XI, Dâru't-Türas, Beyrut 1387.

³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'an* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), I-XXIV, Müessesetü'r-Risâle, 1. Bs., 1420/2000.

³⁹ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-esnâm* (thk. Ahmed Zeki Paşa), Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 2000.

⁴⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Yenda Yayın-Dağıtım, İstanbul ts..

hayatına dair meselelerde Şükran Adıgüzel'in *Vahyin Başlangıcı ile ilgili Siyer Kaynaklarındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi*⁴² adlı Yüksek Lisans Tezinden istifade edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki siyer rivâyetlerine dair şimdiye kadar Türkçe müstakil herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bununla beraber diğer hadis kaynaklarıyla ilgili Yüksek Lisans ve Doktora tezleri bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları: Mehmet Dursun'un *Sahihayndaki Siyer/Meğazi Rivayetleri*⁴³, Emine Soydar'ın *Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın "Musannef"inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*⁴⁴, Ramazan Önal'ın *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe "Musannef"inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*⁴⁵, Hacı Ataş'ın *Siyer ve Hadis Rivayetlerinde Kitabul-Megazi*⁴⁶ ve Üzeyir Durmuş'un *Siyerin Hadislerle Yeniden İnşası (Sahihayn Çerçevesinde ve Sîret-i İbn Hişâm ile Karşılaştırmalı Olarak)*⁴⁷ başlıklı tezleridir.

Çalışmanın her safhasında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinden azami derecede istifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada adı geçen müelliflerin vefat tarihlerinin, Arapça şahıs, yer, kitap ve İslâmî ilimler sahasındaki terimlerin yazımında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi esas alınmıştır.

⁴¹ Ahmed Hamdi Akseki, "Hâtemü'l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi (sad. M. Hayri Kırbaçoğlu)", *İslâmî Araştırmalar*, 1992, VI, sy. 2, s. 125-141; Sabri, Hizmetli, "Garânik Meselesi Üzerine", *İslâmî Araştırmalar*, 1989, III, s. 40-58.

⁴² Şükran Adıgüzel, *Vahyin Başlangıcı ile ilgili Siyer Kaynaklarındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana 2015.

⁴³ Mehmet Dursun, *Sahihayndaki Siyer/Meğazi Rivayetleri*, Devam Eden Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı.

⁴⁴ Emine Soydar, *Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın "Musannef"inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*, Devam Eden Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

⁴⁵ Ramazan Önal, *Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe "Musannef"inde Yer Alan Siyer ve Meğâzî Rivayetlerinin Tespit ve Değerlendirmesi*, Devam Eden Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

⁴⁶ Hacı Ataş, *Siyer ve Hadis Rivayetlerinde Kitabul-Megazi*, Devam Eden Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı.

⁴⁷ Üzeyir Durmuş, *Siyerin Hadislerle Yeniden İnşası (Sahihayn Çerçevesinde ve Sîret-i İbn Hişâm ile Karşılaştırmalı Olarak)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2016.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN NÜBÜVVETTEN ÖNCEKİ HAYATI

1. Hz. Peygamber'in Nesebi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Resûlullah Hâşimoğullarından, Hâşimoğulları Kureyş'ten, Kureyş Kinâneoğullarından, Kinâne (Nadr b. Kinâne) de İsmâiloğullarındandır.⁴⁸

Ahmed b. Hanbel'de Muttalib b. Rebîa ve Abbâs tarikiyle gelen rivâyetlere göre Ensar'dan bir grup Resûlullah'ın yanına gelip: "Kavminden bazı kimselerin "Muhammed kendiliğinden yetişen süprüntü bir hurma ağacına benzer" dediklerini işittik" dedi. Bunun üzerine Resûlullah minbere çıktı ve oradakilere "Ben kimim?" diye sordu. Dediler ki: "Sen Resûlullahsın". Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu: "Ben, Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib'im! Allah Teâlâ mahlûkatı yarattı ve beni, onların en hayırlı fırkasının içine dâhil etti. Sonra onları iki fırkaya ayırdı ve beni, en hayırlı olan fırkanın içine koydu. Sonra onları kabilelere ayırdı ve beni, en hayırlı olan kabilenin içine dâhil etti. Sonra onları ailelere ayırdı ve beni, onların en hayırlısının içerisine koydu. Ben hem aile, hem de kişilik yönünden⁴⁹ sizin en hayırlınızım."⁵⁰

Siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî Resûlullah'ın nesebini teferruatlı bir şekilde ele almıştır.⁵¹ Siyer kaynaklarında Ahmed b. Hanbel'in de ana hatlarını çizdiği Resûlullah'ın nesebi şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib⁵² (Şeybe⁵³) b. Hâşim (Amr) b. Abdimenâf (Mugîre) b. Kusay (Zeyd) b.

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 193, 194; XXXVI, 160, 165-166. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1782; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 5-6; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 20.

⁴⁹ Şahsiyet, neseb, ahlâk vb. bakımdan hayırlı olan.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 307; XXIX, 58; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 210-213. Ayrıca bk. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 7-8.

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 1-4; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 20, 56-59; Belâzürî, *Ensâb*, I, 3-91; Taberî, *Târîh*, II, 271-276.

⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 307.

⁵³ Şeybetü'l-hamdi. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 56.

Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr⁵⁴ b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike⁵⁵ b. İlyâs b. Mudar b. Nizar b. Mead b. Adnân.⁵⁶

Siyer kaynakları Hz. Peygamber'in nesebini Ahmed b. Hanbel'e nazaran daha taferruatlı bir şekilde ele almıştır. Bu meselede en iyi kaynak Belâzürî'nin *Ensâbü'l-eşraf* adlı eseridir. Kaynakların ittifakla zikrettiğine göre Resûlullah'ın nesebi Hz. İsmâil'e dayanır. Bunda bir ihtilaf yoktur. İhtilaf, Adnân ve Hz. İsmâil arasındaki silsilede vardır. Mead b. Adnân'a kadar olan silsileyi Resûlullah kendisi bizzat saymış; ama bundan sonraki zincirle alakalı bir şey zikretmemiştir. Silsilenin bundan sonraki kısmı ihtilaflıdır. Ehl-i kitaptan faydalandığı için kaynaklarda birbirinden farklı isimler ortaya çıkmıştır. Bu mesele hakkında İbn Sa'd, Resûlullah'ın nesebini Mead b. Adnân'da⁵⁷ bitirmenin daha doğru ve Hz. İsmâil'e kadar olan silsile hususunda net bir şey olmadığı için susmanın evlâ olduğunu söylemektedir. Çünkü Resûlullah nesebini Adnân'a kadar saymış; fakat Adnân'dan sonrasını zikretmemiştir.⁵⁸ İbn Sa'd, Mead ile Hz. İsmâil (a.s.) arasında 30 küsur kuşak olduğunu zikrederek⁵⁹ neseb âlimlerinin bu mevzudaki verdiği malumatı bir nevi tenkid etmektedir. Taberî de benzer şeyleri kaydetmektedir.⁶⁰

2. Resûlullah'ın Doğumu

Ahmed b. Hanbel'de Kays b. Mahreme'den gelen rivâyette Resûlullah'ın Fil yılında⁶¹ ve İbn Abbâs⁶² ile Ebû Katâde⁶³ tarihiyle gelen pazartesi orucuyla alakalı rivâyetlerde Resûlullah'ın Pazartesi günü doğduğu belirtilir.⁶⁴ Ahmed b. Hanbel'de

⁵⁴ İbn Sa'd, Nadr'ın isminin "Kays" olduğunu zikreder. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 56.

⁵⁵ İbn Hişâm, Müdrike'ye "Amir" der. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 2. Aynı şahsa İbn Sa'd, "Amr" der. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 56.

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 1-4; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 56-59; Belâzürî, *Ensâb*, I, 3-91; Taberî, *Târîh*, II, 271-276.

⁵⁷ Mead, Hz. İsa devrinde yaşamıştır. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 57.

⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 58.

⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 56.

⁶⁰ Taberî, *Târîh*, II, 271.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 422. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 48; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 159; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 101; Halife b. Hayyât, *Târîh*, s. 52; Taberî, *Târîh*, II, 155.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 304. Ayrıca bk. Halife b. Hayyât, *Târîh*, s. 53; Taberî, *Târîh*, II, 293, 393; III, 217.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 244, 228-229, 224-225. Ayrıca bk. Taberî, *Târîh*, II, 293.

⁶⁴ Bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, IV, 295-296; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 819; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 322; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 18; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, 214, 217.

Resûlullah'ın doğum tarihi ile alakalı malumat bu kadardır. Aynı şekilde siyer kaynaklarında Resûlullah'ın Fil yılında, pazartesi günü doğduğu kaydedilmektedir.⁶⁵

Siyer kaynakları Ahmed b. Hanbel'deki mevcut bilgiden daha fazla bilgi vermektedir. İbn İshâk⁶⁶ ve Vâkıdî⁶⁷, Resûlullah'ın 12 Rebûlevvel'de dünyaya geldiğini zikretmektedir. Hatta Vâkıdî daha teferruatlı bir şekilde Fil ordusunun Mekke'ye Resûlullah'ın doğumundan evvel geldiğini ve bunun 15 Muharrem'e denk gelip; Resûlullah'ın doğumu ile bu vaka arasında 55 gece olduğunu zikretmektedir.⁶⁸ Belâzürî, Resûlullah'ın fil yılında⁶⁹ Rebûlevvel'in 10. gecesinde dünyaya geldiğini belirtmekle beraber, Rebûlevvel'in 2. veya 12. gecesinde dünyaya geldiğinin nakledildiğini de zikreder.⁷⁰

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın doğumuyla alakalı diğer rivâyetlere göre Resûlullah'ın doğumu sırasında annesi rüyasında kendisinden Şam saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını görmüştür. Peygamberlerin anneleri buna benzer rüyalar görürler.⁷¹

Belâzürî haricindeki siyer kaynaklarında bu mesele hakkında malumat bulunmaktadır. Siyer kaynaklarında nakledilen bilgiler *Müsned*'deki bilgileri teyit etmekte ve doğrulamaktadır.⁷² Bununla beraber Âmine hatunun rüyasında Ahmed b. Hanbel'deki “Şam sarayları” ifadesi, siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın bazı rivâyetlerinde zikredilirken⁷³; yine bu müelliflerin bazı rivâyetlerinde ve

⁶⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 48; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 158-159; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I,100-101; III, 8; Halife b. Hayyât, *Târîh*, s. 52, 53; Belâzürî, *Ensâb*, I, 68, 92; IV, 301; Taberî, *Târîh*, II, 155-156; II, 293, 393; III, 217; XI, 504.

⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 158; Taberî, *Târîh*, II, 156.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 100.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 100-101. Belâzürî, Vâkıdî'nin rivâyet ettiğini belirtmemiştir. Ama hemen hemen aynı malumatı verir. Bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 68.

⁶⁹ Belâzürî, *Ensâb*, IV, 1, 301.

⁷⁰ Belâzürî, *Ensâb*, I, 92.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 379-380, 382, 395; XXIX, 196; XXXVI, 596; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 227. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 317-318; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII, 175; XVIII, 252-253; XXII, 333; XXIV, 212.

⁷² İbn İshâk, *Sîret*, s. 50, 51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 165, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102, 149, 150; Taberî, *Târîh*, II, 160, 161, 165.

⁷³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 50; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102, 149, 150.

Taberî’de “Şam’daki Busrâ⁷⁴ sarayları” ifadesi zikredilmektedir.⁷⁵ İbn Sa’d ve Taberî’nin bazı rivâyetlerinde de söz konusu nurun “Doğu ve batı arasında kalan yeryüzünü aydınlattığı” ifade edilmektedir.⁷⁶ Bunların haricinde İbn Sa’d’ın naklettiği bir rivâyette söz konusu nurun “Şam saraylarını ve çarşılarını aydınlattığı, hatta Âmine hatunun Busrâ’daki develerin boyunlarını gördüğü” ifadesi zikredilmektedir.⁷⁷ Zikrettiğimiz farklılıklar ehemmiyeti haiz farklılıklar değildir. Bu farklılıklar, Âmine hatunun yaşadığı bu hâdiseyi farklı zamanlarda birtakım değişikliklerle anlatmasından veya râvilerin rivâyet üzerindeki tasarruflarından vb. sebeplerden dolayı ortaya çıkmış olabilir.

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen “Peygamberlerin anneleri buna benzer rüyalar görürler” bilgisi, siyer kaynaklarında sadece İbn Sa’d’da zikredilmektedir.⁷⁸ Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa’d’ın bu bilgiyi naklettikleri senetlerin bazısı aynı ve bazısının da birkaç râvisi farklıdır. Senetlerdeki ilk râviler aynı olduğu için bu iki müellifin kaynakları aynıdır, diyebiliriz.⁷⁹

3. Resûlullah’ın İsimleri

Resûlullah’ın birçok ismi vardır. Ahmed b. Hanbel’in naklettiği hadislerde Resûlullah’ın kendisinin zikrettiği isimleri şunlardır:

Muhammed⁸⁰, Ahmed⁸¹, Âkîb⁸², Hâşîr⁸³, Mâhî⁸⁴, Nebiyyü’t-tevbe⁸⁵, Nebiyyü’l-melhame⁸⁶, Nebiyyü’r-rahme⁸⁷, Mukaffî⁸⁸, Hâtîm.⁸⁹

⁷⁴ Busrâ Suriye’nin güneyinde Yermük nehrinin kaynağının bulunduğu yere yakın, Cebel-i Dürüz’ün (Cebel-i Arab) batı yakasında, denizden 850 m. yükseklikte verimli bir ovada bulunan tarihî bir şehirdir. Bugünkü Ürdün-Suriye hududunun 30 km. kadar kuzeyinde ve Şam’ın 141 km. güneyinde yer almaktadır. Daha tafsilatlı bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Busrâ”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 470-472. Ayrıca bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, I, 441-442; Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, I, 768.

⁷⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 165; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 102; Taberî, *Târîh*, II, 160, 165.

⁷⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 102; Taberî, *Târîh*, II, 161.

⁷⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 102.

⁷⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 149.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 379-380, 395; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 149. Bahsedilen senetlerin ilk râvisi Irbâz b. Sâriye’dir.

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331, 312; XXXII, 420; XXXVIII, 434, 436. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104-106; Belâzürî, *Ensâb*, I, 392; Taberî, *Târîh*, III, 178-179. Muhammed, Hz. Peygamber’in en çok bilinen adı olup “övgüye değer bütün güzellikleri ve iyilikleri

“Nebiyü’-t-tevbe” ve “Nebiyü’l-melhame” isimleri Belâzürî hariç diğer siyer kaynaklarında zikredilir.⁹⁰ “Nebiyü’r-rahme” ismi sadece Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa’d’da geçmektedir.⁹¹ “Mukaffî” ismi sadece Ahmed b. Hanbel, İbn Sa’d ve Taberî’de

kendinde toplayan kişi” mânasına gelmektedir. Bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I-III, Tahlil Yayınları, İstanbul 1433/2012, I, 481; “Muhammed”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 423.

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331, 312; XXXVIII, 434, 436. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104-106; Belâzürî, *Ensâb*, I, 392; Taberî, *Târîh*, III, 178-179. Ahmed, “Allah’ı herkesten daha iyi ve daha çok öven; herkesten daha çok övülen” mânalarına gelmektedir. Bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 480; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423.

⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331, 312; XXXII, 420. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104-106; Belâzürî, *Ensâb*, I, 392; Taberî, *Târîh*, III, 178-179. Âkîb, “Kendinden sonra peygamber gelmeyen kimse” demektir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 484; İsmâil Lütfî Çakan, “Âkîb”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 238

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331, 312; XXXII, 420; XXXVIII, 434, 436. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104-106; Belâzürî, *Ensâb*, I, 392; Taberî, *Târîh*, III, 178-179. Hâşir kıyamet gününde insanların onun ardından giderek haşrolunacağını ifade etmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 483; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331, 312. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104-106; Belâzürî, *Ensâb*, I, 392; Taberî, *Târîh*, III, 178-179. Mâhî, küfrün onun eliyle yok edileceğini ifade eden bir isimdir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 293, 330-331; M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 482-483; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423.

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291, 420; XXXVIII, 436. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 105; Taberî, *Târîh*, III, 178. Nebiyü’-t-tevbe, insanlara tevbe etmeyi öğreten demektir. Bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 487-489; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291, 396-397, 420; XXXVIII, 436. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 105; Taberî, *Târîh*, III, 178. Nebiyü’l-melhame, kendisi için savaşın meşrû kılındığı peygamber mânasına gelmektedir. Bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 489-491; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291; XXXVIII, 434, 436. Ayrıca bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104, 105. Nebiyü’r-rahme, insanlara merhametli olmayı öğreten demektir. Bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 487-489; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423.

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291, 420; XXXVIII, 434, 436. Ayrıca bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104; Taberî, *Târîh*, III, 178. Mukaffî, Arapça gramer açısından ism-i fail olup ve “kafâ” fiilinden türemiştir. “Kafâ- كَفَا” bir şeyin bir şeye uyması (ittiba) ve onu takip etmesi mânasına gelmektedir. Hz. Peygamber de kendinden önceki peygamberlerin izini takip ederek nübüvvetle vazifelendirilmiştir. Onları nübüvvetle takip etmiş ve peygamberler halkasının sonuncusu olmuştur. Yani “Mukaffî” son peygamber demektir. Bk. Murat Sarıcık, *Kendi Dilinden Peygamberimiz 2*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007, s. 250-251. Ayrıca bk. M. Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 487; “Muhammed”, *DİA*, XXX, 423; Murat Sarıcık, *Kendi Dilinden Peygamberimiz 1*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006, s. 112.

⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 312. Benzer rivâyetler için bk. Mâlik, *Muvatta’*, II, 1004; Dârimî, *es-Sünen*, II, 1826; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 185-186; VI, 151; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1828; Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, IV, 432; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 299; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, II, 120-122, 123, 133; Hâkim en-Nisâbüfî, *el-Müstedrek*, II, 659-660; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 61-62; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 152-161; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VIII, 284; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104. Hâtim, bir kavim ve zümrenin en sonuncusu olan kişisine denir. Peygamberimiz de peygamberlerin sonuncusudur. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, III, 437.

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291, 396-397; İbn İshâk, *Sîret*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 105; Taberî, *Târîh*, III, 178.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104, 105.

geçer.⁹² “Hâtim” ismi sadece Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa’d’da zikredilmektedir.⁹³ “Mukaddî (Mukdî)” ismi sadece İbn İshâk’ta geçmektedir.⁹⁴

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen bir rivâyete göre Resûlullah’ın Tevrat’ta “Mütevekkil” olarak isimlendirildiği kaydedilmektedir.⁹⁵ Siyer kaynaklarından İbn İshâk,⁹⁶ İbn Sa’d⁹⁷ ve Taberî⁹⁸ Ahmed b. Hanbel’deki bu bilgiyi teyit etmektedir.

4. Resûlullah’ın Künyesi

Araplar ilk doğan erkek çocuğun ismi ile künyelenirdi. Resûlullah’ın künyesi de “Ebû’l-Kâsım”dı.⁹⁹ Ahmed b. Hanbel’de bu mevzuya dair birkaç rivâyet vardır. Bunlar:

“Ben Ebû’l-Kâsım’ım.¹⁰⁰ Çocuklarınıza ismimi verin. Ama künyemi kullanmayın”.¹⁰¹ “Kim ismimi vermişse künyemi kullanmasın.¹⁰² Kim de künyemi kullanmışsa ismimi vermesin.”¹⁰³ Bir de buna benzer şekilde “İkisini beraber kullanmayın”.¹⁰⁴

Resûlullah’ın künyesinin veya hem isminin hem de künyesinin aynı şahısta kullanılmasını yasaklamasının sebab-i hikmeti olarak *Müsned*’de nakledilen şu hâdiseleri zikredebiliriz:

⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 291; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104; Taberî, *Târîh*, III, 178.

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 312; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 104.

⁹⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 142.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 193. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, III, 66-67; VI, 135-136.

⁹⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 141-142.

⁹⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 360-362.

⁹⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XIII, 164.

⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 62, 64; XIII, 61; XV, 366-367; XIX, 180, 249; XX, 147, 284; XXII, 152; XXIII, 133, 225; İbn İshâk, *Sîret*, s. 82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 190; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 7; Belâzürî, *Ensâb*, I, 396; Taberî, *Târîh*, II, 281.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 161; XXII, 133; XV, 367. Ayrıca bk. Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, s. 291, 294; *et-Târîhu’l-Kebîr*, I, 7; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1683; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 660; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 106.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 333, 334, 499; XIII, 92, 161; XV, 47, 66, 550; XVI, 26, 99, 151, 242, 291, 423; XIX, 180, 249; XX, 147, 284; XXII, 90, 133, 152, 263, 264; XXIII, 219, 225, 336. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, I, 33; III, 66; IV, 186; VIII, 44; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, XIX, 244; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 106, 107; Belâzürî, *Ensâb*, I, 539.

¹⁰² Ayrıca bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, XVIII, 479-480.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 471; XV, 534; XXII, 257-258.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 366-367; XXV, 9; XXXVIII, 174. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1230-1231; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 291-292; Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, IV, 433; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, XII, 73, 163; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 106, 107.

Resûlullah, Cennetü'l-Bakî' de¹⁰⁵ iken bir adam “Ya Ebâ Kâsım!” diye seslendi. Resûlullah hemen ona yöneldi. Adam: “Seni kastetmedim Ey Allah’ın Resûlü! Falanı kastettim” deyince Resûlullah: “İsmimi takın. Ama künyemi kullanmayın” buyurdu.¹⁰⁶

Ensar’dan bir adamın oğlu dünyaya geldi. Adam oğluna “Muhammed” ismini verince Ensar onun bu yaptığını beğenmedi ve “Resûlullah’ın ismini oğluna verdiğin için sana bu künye ile seslenmeyiz” dediler. Bunun üzerine adam oğlunu omzuna alıp Resûlullah’a getirdi ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim bir oğlum oldu. Ona senin ismini verdim. Kavmim bana böyle seslenmeyi hoş görmedi” diyerek meseleyi Resûlullah’a arzetti. Resûlullah: “Ensar güzel yapmıştır. İsmimi takın. Ama künyemi kullanmayın” buyurdu.¹⁰⁷

Ensar’dan bir adamın oğlu dünyaya geldi. Adam, oğluna “Kâsım” ismini verince Ensar “Biz seni böyle bir künye ile asla çağırmayız” dedi. Bunun üzerine hâdiseyi Resûlullah’a anlatıp ne yapmaları gerektiğini sordular. Resûlullah Ensar’ı hayırla andı. Ardından: “İsmimi takın. Ama künyemi kullanmayın.¹⁰⁸ Ben sizin aranızda Kâsım¹⁰⁹ olarak gönderildim aranızda taksim ediyorum” buyurdu.¹¹⁰

Bunların haricinde Hz. Ali’den nakledilen şöyle bir rivâyet daha mevcuttur. Hz. Ali: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim senden sonra çocuğum olsa; ona senin hem ismini,

¹⁰⁵ Cennetü'l-Bakî', Bakî' veya Bakû'l-garkad adıyla da anılır. Medine'nin güneydoğusunda Mescid-i Nebevî'nin yakınında bulunan Cennetü'l-Bakî' müslümanların ilk mezarlığıdır. Bk. Mustafa Fayda, “Cennetü'l-Bakî'”, *DİA*, İstanbul 1993, VII, 387. Ayrıca bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 473-474.

¹⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 180, 249; XX, 284. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1682; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1231; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, IV, 433; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 106.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 90; XXIII, 219, 336. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 84; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1682-1683; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 106-107.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 106.

¹⁰⁹ Arapçada ism-i fâil kalıbında olan Kâsım “kasm” kökünden gelmektedir. “Kasm”; bölmek, feyden elde edilen gelirden her yıl müslümanlara nakit olarak verilen maaş olan atâ, gays (bol imdat yağmuru) ve su mânalarına gelir. Yani Kâsım: Müslümanlar arasında ganimet, miras ve fey mallarını hakkaniyet ve ilahî esaslara göre paylaştıran, taksimde bulunan kimsedir (Murat Sarıçık, *Kendi Dilinden Peygamberimiz I*, s. 90-95). Ayrıca bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, III, 539. Buradaki hadis-i şeriften anlaşıldığına göre bu vazife Hz. Peygamber'e Allah tarafından verilmiştir.

¹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 152; XXIII, 225. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 84-85; VIII, 42-43; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1683, 1684.

hem de künyeni takabilir miyim?” diye sordu. Resûlullah: “Evet, takabilirsin” buyurdu.¹¹¹ Bu Resûlullah’tan Hz. Ali’ye bir ruhsattı.¹¹²

Siyer kaynakları Resûlullah’ın künyesinin “Ebû’l-Kâsım”¹¹³ olduğunu belirtmekle beraber, İbn Sa’d ve Belâzürî haricindeki siyer kaynakları Resûlullah’ın sadece künyesini belirtmişler; fakat teferruata girmemişlerdir. Bu mesele ile alakalı *Müsned*’de yer alan rivâyetler, genel itibariyle ehemmiyeti haiz olmayan farklılıklarla İbn Sa’d’ın *et-Tabakât*’ında nakledilmektedir.¹¹⁴ Belâzürî ise sadece Resûlullah’ın künyesi ve ismiyle alakalı emirlerini ihtiva eden rivâyetleri ve Resûlullah tarafından Hz. Ali’nin doğacak olan çocuğuna hem ismini, hem de künyesini kullanma ruhsatı verdiğine dair rivâyetleri nakletmektedir.¹¹⁵ Buradan anlaşılıyor ki Ahmed b. Hanbel bu mevzuda siyer kaynaklarından daha zengin bir muhtevaya sahiptir.

5. Sütanneye Verilişi ve Göğsünün Yarılışı

5.1. Süveybe Hatunun Resûlullah’ı Emzirmesi

Ahmed b. Hanbel’de Hâşimoğullarının câriyesi¹¹⁶ Süveybe Hatun’un Resûlullah’ı ve Ebû Seleme’yi emzirdiği kaydedilmektedir.¹¹⁷

İbn Sa’d ve Belâzürî Resûlullah’ı ilk emzirenin Süveybe olduğunu ve bunun Resûlullah’ın Halime’ye verilmeden evvel gerçekleştiğini belirtmektedir.¹¹⁸ İbn Hişâm, İbn Sa’d ve Belâzürî Süveybe’nin Ebû Leheb’in câriyesi olduğunu ve onun Hz.

¹¹¹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 539; II, 200, 201.

¹¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 135. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 292; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, IV, 434; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 91-92. “Bu Resûlullah’tan Hz. Ali’ye bir ruhsattı” ifadesi Tirmizî’de yer alan rivâyete göre Hz. Ali’ye aittir. Bk. Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, IV, 434.

¹¹³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 190; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 7; Belâzürî, *Ensâb*, I, 396; Taberî, *Târîh*, II, 281.

¹¹⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 106-107; V, 91-92; XVIII, 479-480.

¹¹⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 396, 539; II, 200, 201.

¹¹⁶ Kadın köleye câriye denilir. Tafsilatlı bilgi için bk. Mehmet Âkif Aydın - Muhammed Hamîdullah, “Köle”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 237-246.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 99, 100, 101, 245; XLV, 401-402. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, VII, 475, 477-478; IX, 62; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, III, 169; VII, 9-10, 11, 67; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 1072-1073; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 624; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 221; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, V, 186.

¹¹⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 108; Belâzürî, *Ensâb*, I, 94; Taberî, *Târîh*, II, 158. Taberî’nin bu konudaki rivâyeti İbn Sa’d tarikiyle gelmektedir.

Hamza'yı da emzirdiğini zikrederler.¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, Hz. Hamza'nın Resûlullah'ın sütkardeşi olduğunu belirtmekle beraber Hz. Hamza'yı emzirenin Süveybe olduğunu zikretmemektedir.¹²⁰ Fakat Resûlullah'ın Hz. Hamza ile sütkardeş olması Süveybe'nin ikisini emzirmesi ile sabittir.¹²¹ Bu konuda *Müsned*'de yer alan bilgiler az olmakla beraber, siyer kaynaklarının verdiği bilgilerle uyuşmaktadır.

5.2. Sütannesi Halime'ye Verilmesi ve Göğsünün Yarılması

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın sütanneye verilmesi hususunda iki temel rivâyet vardır. Utbe b. Abd es-Sülemî'den nakledilen birinci rivâyette sahâbeden biri Resûlullah'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Peygamberliğe dair ilk alametlerin neydi?" diye sormuş ve o da bazı açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre Resûlullah'ın sütannesi Sa'd b. Bekr oğullarındandı. Resûlullah ve kardeşi kuzuları otlatmaya beraber çıkmışlar; fakat yanlarına azık almamışlardı. Bunun üzerine Resûlullah yanındaki kardeşinden annesinin yanından azık getirmesini istedi ve kardeşi azık almaya gitti. Kendisi de kuzuların yanında kaldı. O esnada Resûlullah'a kartala benzeyen iki beyaz kuş yöneldi. Kuşlardan biri diğerine: "Bu o mu?" diye sorunca diğeri de: "Evet" diye cevap verdi. Sonra hızlıca Resûlullah'ın yanına geldiler ve onu alıp yere yatırdılar. Göğsünü yarıp kalbini çıkarttılar. Kalbini de yarıp içinden siyah renkte iki parça kan pıhtısı çıkarttılar. Biri, diğerine: "Bana kar suyu getir" dedi. Onunla Resûlullah'ın göğsünü yıkadılar. Sonra: "Bana dolu suyu getir" dedi. Onunla da Resûlullah'ın kalbini yıkadılar. Sonra: "Bana sekine getir" dedi. Sekineyi Resûlullah'ın kalbine saçtılar. Sonra: "Onu dik, yerine yerleştir" dedi. O da dikti. Üzerine nübüvvet mührünü vurdu. Sonra: "Onu bir kefeye, ümmetinden bin kişiyi diğer kefeye koy" dedi. Resûlullah bin kişiden daha ağır gelip; onları (bin kişiyi) üstünde görünce, onlardan bazısının üzerine

¹¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 96; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 108; Belâzürî, *Ensâb*, I, 94; Taberî, *Târîh*, II, 158; III, 169. İbn Sa'd ve Belâzürî, Hz. Hamza'nın Resûlullah'tan evvel Süveybe'yi emdiğini, Süveybe'nin Hz. Hamza'dan sonra Ebû Seleme'yi emzirdiğini nakletmektedir. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 108; Belâzürî, *Ensâb*, I, 94.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 55, 160-161, 241, 249, 305, 334, 335, 366, 459-460; III, 420; IV, 293-294, 385; V, 166-167, 240-241, 290-291; XXI, 455.

¹²¹ Levent Öztürk, "Süveybe", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 183.

düşmesinden korktu. Kuş, diğerine “Ümmeti bile onunla tartılsa o daha ağır gelir” dedi.¹²² Sonra Resûlullah’ın yanından ayrıldılar.

Yaşadığı bu hâdiseden çok korkan Resûlullah sütannesinin yanına gitti ve hâdiseyi ona anlattı. Sütanesi onun başına bir şey gelmesinden korktu ve “Allah korusun” dedi. Ardından devesini yolculuk için hazırlayıp Resûlullah’ı yanına aldı ve beraber deveye binip yola koyuldular. Sütanne Resûlullah’ı annesinin yanına getirince Hz. Peygamber’in annesine (Âmine): “Emanetimi yerine getirdim mi” diyerek Resûlullah’ın yaşadığı hâdiseyi ona anlattı. Anlatılardan korkmayan Âmine şöyle dedi: “Ben onu doğurduğum zaman benden Şam saraylarını bana aydınlatıp gösteren bir nurun çıktığını gördüm” dedi.¹²³

Ahmed b. Hanbel’de Resûlullah’ın sütanneye verilışı ile alakalı ikinci başka bir rivâyet Enes b. Mâlik’ten gelmektedir. Bu rivâyetlere göre Resûlullah çocuklarla oynarken Cebrâîl onun yanına geldi ve onu alıp yere yatırdı. Kalbini yarıp çıkarttı. Kalbinden pıhtılaşmış kan parçası çıkardı ve “Bu sendeki şeytanın payıdır” deyip onu attı. Cebrâîl Resûlullah’ın kalbini içinde zezem suyu olan altın bir kap ile yıkadı. Sonra onu sarıp yerine koydu. Bunun üzerine çocuklar annelerine¹²⁴ koşarak geldiler ve “Muhammed öldürüldü” dediler. Resûlullah’ın yanına geldiklerinde onu rengi solmuş bir şekilde buldular.¹²⁵ Enes b. Mâlik der ki: “Göğsündeki dikiş izini görüyorduk”.¹²⁶

Bu konu hakkında siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de bilgi bulunmaktadır.¹²⁷ Zikrettiğimiz bu ikinci rivâyet, İbn Sa’d’da aynı şekilde geçmektedir.¹²⁸ İbn İshâk ve İbn Hişâm’da Cebrâîl’in adı

¹²² Taberî’de, İbn İshâk ve Şeddâd b. Evs’den gelen rivâyette bu tartılma hâdisesi biraz daha detaylı olarak şöyle anlatılır: Evvela Resûlullah on kişi ile tartıldı ve onlara ağır geldi. Sonra yüz kişi ile tartıldı ve onlara da ağır geldi. En son bin kişi ile tartıldığında yine onlara ağır geldi. Bk. Taberî, *Târîh*, II, 162, 165.

¹²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 379-380, 382, 395; XXIX, 194-196; XXXVI, 596. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 317-318; İbn İshâk, *Sîret*, s. 50, 51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 165; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 150; Taberî, *Târîh*, II, 160.

¹²⁴ Resûlullah’ın sütannesine.

¹²⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 50; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164-165; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 112.

¹²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 251, 489; XXI, 455. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 147-148; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 151.

¹²⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 48-51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 160-167; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 110-114, 150-152; Belâzürî, *Ensâb*, I, 92-94; Taberî, *Târîh*, II, 157-165.

¹²⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 150-151.

zikredilmemektedir.¹²⁹ Ama burada anlatılanlar Ahmed b. Hanbel'deki ilk hâdiseye benzemektedir. İki hâdis arasında bazı farklılıklar mevcut olmakla beraber, temel noktalarda ittifak vardır. Bu da Resûlullah'ın göğsünün yarılması ve burada kalbin temizlenmesi gibi bir takım işlemlerin yapılmasıdır. Muhtemelen bu ikinci rivâyet ilk verdiğimiz rivâyetin bir parçasıdır. Fakat Utbe b. Abd es-Sülemî'den nakledilen birinci rivâyette Cebrâîl'in adı zikredilmemektedir. Bununla beraber hâdisenin ana mevzuu ve gerçekleşme zamanının aynı olması, aynı işlemlerin yapılması ve iki rivâyette de sûtanneden bahsedilmesi bu iki tür rivâyetin aynı hadiseyi anlattığına işaret etmektedir. İki rivâyet arasındaki bazı farklar kanaatimizce râvilerden kaynaklanmaktadır. Zira bu iki rivâyet Enes b. Mâlik ve Utbe b. Abd es-Sülemî'den nakledilmektedir. Enes b. Mâlik'in naklettiği ikinci rivâyet, ilk rivâyete nispeten daha özet bir haldedir. Bunun muhtemel sebepleri arasında Enes b. Mâlik'in hâdisenin sadece bu kısmını aktarmakla yetinmesi, hâdisenin sadece bu kısmından haberdar olması ve Resûlullah'ın bu hâdiseyi farklı zamanlarda parça parça anlatması sayılabilir.

Ahmed b. Hanbel'de Utbe b. Abd es-Sülemî'den gelen rivâyette Resûlullah'ın yanına gelen kartala benzeyen iki beyaz kuşu İbn İshâk "iki adam",¹³⁰ İbn Sa'd bir rivâyetinde "iki adam"¹³¹, başka bir rivâyetinde "iki melek"¹³² ve Taberî ise "üç kişilik bir grup" olarak kaydetmektedir.¹³³

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre Âmine Resûlullah'ı teslim eden Halime'ye: "Onu doğurduğum zaman benden Şam saraylarını bana aydınlatıp gösteren bir nurun çıktığını gördüm" demiştir. Ahmed b. Hanbel'de zikredilen Âmine hatunun bu sözündeki "Şam sarayları" ifadesi siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın bazı rivâyetlerinde aynen zikredilirken;¹³⁴ yine bu üç müellifin bazı rivâyetlerinde ve Taberî'de "Şam'daki Busrâ sarayları" ifadesi geçmektedir.¹³⁵ İbn Sa'd

¹²⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 50; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164-165.

¹³⁰ İbn İshâk, *Sîret*, s. 50.

¹³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 150.

¹³² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 112.

¹³³ Taberî, *Târîh*, II, 161.

¹³⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 50; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102, 149, 150.

¹³⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 165; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102; Taberî, *Târîh*, II, 160, 165.

ve Taberî'nin bazı rivâyetlerinde de söz konusu nurun “Yeryüzünün doğusunu ve batısını aydınlattığı” ifadesi yer almaktadır.¹³⁶

İbn İshâk, İbn Sa'd ve Taberî'ye göre Resûlullah'ın göğsü yarıldıktan sonra göğsü temizlenirken içi “karla dolu bir kap” getirilir.¹³⁷ Ama bu Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa'd'ın başka bir rivâyetinde “kar suyu ile dolu bir kap” getirildiği şeklindedir.¹³⁸

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın sütkardeşini azık için sütannesinin yanına göndermesi zikredilirken siyer kaynaklarında böyle bir kayda yer verilmemektedir.¹³⁹ Resûlullah'ın göğsü yarıldıktan sonra kalbine serpilen “sekine/huzur”den ve Resûlullah'ın göğsünün dikilmesinden Ahmed b. Hanbel'de bahsedilmesine rağmen siyer kaynaklarında bu hâdiselerden bahsedilmemektedir. Bunların yanında Ahmed b. Hanbel'de zikredilen Hz. Peygamber'in annesine teslim edilişi esnasında Halime ile Âmine arasında geçen konuşmalar İbn Sa'd'da mevcut değildir.¹⁴⁰ Resûlullah'ın göğsünün yarılması hâdisesinde nübüvvet mührünün vurulması sadece Ahmed b. Hanbel ve Taberî'de geçmektedir.¹⁴¹

Neticede Ahmed b. Hanbel'de ve siyer kitaplarındaki rivâyetler benzer muhtevaya sahip olmakla beraber aralarında bir takım küçük farklılıklar bulunmaktadır. Yani Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarının bu mevzuyla alakalı rivâyetleri birbirini teyid eder ve tamamlar mahiyettedir.

6. Resûlullah'ın On Yaşındayken Göğsünün Yarılması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Ebû Hureyre başkasının soramayacağı şeyleri Resûlullah'a (s.a.v.) sormakta cesaretli birisiydi. Bir keresinde “Yâ Resûlallah! Nübüvvetle alâkalı olarak gördüğün ilk şey nedir?” diye sordu. Resûlullah oturdu ve “Ey Ebû Hureyre! Madem sordun o zaman anlatayım. Ben on yaşından bir kaç ay almışken çölde bulunuyordum. Aniden başımın üzerinde bir ses işittim. Bir adam, diğer bir adama “Bu o mu?” deyince, diğeri: “Evet, odur” diye cevap

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 102; Taberî, *Târîh*, II, 161.

¹³⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 50; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 150; Taberî, *Târîh*, II, 161.

¹³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 195; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 112.

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 195.

¹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 196.

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 195; Taberî, *Târîh*, II, 162.

verdi. Sonra daha önce hiç kimsede görmediğim yüzler, hiç hissetmediğim kokularla ve hiç kimsenin üzerinde görmediğim giysilerle bana doğru yönelip yanıma geldiler. Her biri pazularımdan tuttu. Fakat hiçbirinin dokunuşunu hissetmedim. Sonra biri diğerine “Onu yanı üzerine yatır” dedi. Bunun üzerine o da belimi bükmeden ve eğmeden beni yan yatırdı. Yine biri, diğerine “Göğsünü yar” dedi. O da göğsüme doğru eğilip kansız ve acısız bir şekilde göğsümü yardı. Sonra ona “Kin ve hasedi çıkar” dedi. O da kan pıhtısı (aleka) şeklinde bir şey çıkartıp attı. Daha sonra ona “Kalbine şefkat ve merhameti yerleştir” dedi. Bunun üzerine kalbimin içine gümüşe benzer bir şey koydu. Sonra sağ ayağımın başparmağını salladı ve bana “Git ve esen kal” dedi. Bunun üzerine ben de küçüklere karşı şefkatle, büyüklere karşı merhametle dolu olarak döndüm” dedi.¹⁴²

Bu rivâyete ilk dönem siyer kaynaklarında yer verilmemiştir. İbn Kesîr, Ahmed b. Hanbel’in bu rivâyetine tefsirinde yer vermiştir.¹⁴³ Bu rivâyet Şakk-ı sadr hâdisesi ile alakalı olmasına rağmen siyer kaynaklarında şakk-ı sadr olarak anlatılan hâdiseler, Resûlullah’ın 10 yaşından daha küçük yaşlarda sütannesinin yanında ve İsrâ ve Mi’rac’da vukû‘ bulmuştur.¹⁴⁴ Bu hâdiseye ise Resûlullah on yaşlarında iken meydana geldiğine göre bu hadisenin sütannesinden alınmasından sonra vukû‘ bulmuş olması gerekmektedir. Rivâyetlerde verilen bilgilere bakılınca bu şakk-ı sadr olayının siyer kaynaklarındakilerden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu da Hz. Peygamber’in en az üç defa şakk-ı sadr hadisenin yaşadığına işaret etmektedir.

7. Resûlullah’ın Çobanlık Yapması

Ahmed b. Hanbel’de Resûlullah’ın çobanlık yaptığına dair Câbir ve Ebû Saîd el-Hudrî’den nakledilen rivâyetler vardır. Ebû Saîd el-Hudrî’den nakledilen rivâyetlere göre deve ve koyun sürüsü sahipleri Resûlullah’ın huzurunda kendileriyle övününce, Resûlullah (s.a.v.): “Övünme ve böbürlenme deve sahiplerinde, sükûnet ve ağırbaşlılık

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 180-182. Ayrıca bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-azîm* (thk. Sâmî b. Muhammed Selâme), I-VIII, Dâru Taybe, 1420/1999, VIII, 429.

¹⁴³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-azîm*, VIII, 429.

¹⁴⁴ Yüksel Güzel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 108-114. Ayrıca daha farklı değerlendirmeler için bk. İsrâfil Balcı, “Şakkı Sadr Hadisesine Dair Rivayetlerin Kritiği”, *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2013, XI, sy. 21, s. 11-38.

ise koyun sahiplerinde olur” dedi. Sonra da: “Hz. Mûsâ, ailesinin koyunlarını güderken peygamber olarak gönderildi. Ben de Ciyâd’da ailemin koyunlarını güderken peygamber olarak gönderildim” buyurdu.¹⁴⁵

Câbir’den nakledilen rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.) ile sahabe misvak ağacının meyvesini toplarken Resûlullah sahâbeye: “Siyah olanını toplamaya bakın. Zira o, en tatlı olanıdır” buyurdu. (Sahâbe Resûlullah’ın bilgisine şaşırıldı. Zira böyle bir bilgiye sahip olanlar genelde çobanlık yapanlardı). Bunun üzerine biz: “Ey Allah’ın Resûlü! Sen koyun güder miydin?” diye sorduğumuzda Resûlullah: “Evet, güderdim. Koyun gütmeyen hiçbir peygamber yoktur” cevabını verdi.¹⁴⁶

Bu rivâyetlere göre Resûlullah Mekke’de ailesinin koyunlarını gütmüştür. Zira “Ciyâd” veya “Ecyâd” Mekke’de Safa tepesinin ardından gelen bir dağdır. Biri küçük biri büyük olmak üzere iki Ecyâd vardır. Bu ikisi Mekke’de birer mahalledir.¹⁴⁷ Bununla beraber bu rivâyetlerden Resûlullah’ın Mekke’de ne zaman, kaç yaşlarındayken çobanlık yaptığı çıkarılamamaktadır.

Siyer kaynakları *Müsned*’de nakledilenlere ilave olarak deve ve koyun sahiplerinin Resûlullah’ın huzurunda giriştikleri övünme yarışının galibinin koyun sahipleri olduğunu belirtmektedir. *Müsned*’de Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen rivâyette isim olarak sadece Hz. Mûsâ zikredilirken¹⁴⁸ siyer kaynaklarında hem Hz. Mûsâ hem de Hz. Dâvûd zikredilmektedir.¹⁴⁹ Siyer kaynaklarında ilave olarak Hz. Dâvûd’un isminin zikredilmesi mühim bir fark değildir. Zira hadisin muhtevasına bakıldığında bütün peygamberlerin koyun güttüğü anlaşılmaktadır.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 473; XVIII, 408-409. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 171; İbn İshâk, *Sîret*, s. 124; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 126; Taberî, *Târîh*, XI, 567.

¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 380. Ayrıca bk. Mâlik, *Muvatta’*, II, 971; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, III, 88; IV, 157; VII, 81; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1621; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 727. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VIII, 229; İbn İshâk, *Sîret*, s. 124; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 167; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 125-126.

¹⁴⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, I, 104-105. Ayrıca bk. Süheylî, *er-Ravzu’l-ünüf fi şerhi’s-Sîreti’n-nebeviyye li’bni Hişâm* (thk. Ömer Abdüsselam es-Selâmî), I-VII, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1. Bs., Beyrut 1421/2000, II, 117.

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 408-409.

¹⁴⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 124; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 126; Taberî, *Târîh*, XI, 567.

Müsned'de Ciyâd olarak geçen yer ismi, siyer kaynaklarında İbn Sa'd'ın bir rivâyeti haricinde¹⁵⁰ Ecyâd olarak zikredilmektedir.¹⁵¹ Fakat bu tenakuz teşkil etmemektedir. Zira iki kelime de aynı yere tekabül etmektedir.¹⁵² İbn Sa'd'ın bir rivâyetinde Resûlullah'ın koyun güttüğü yerin "Karârît" olduğu zikredilmektedir.¹⁵³ Bu bilgi Buhârî ve İbn Mâce'de de nakledilmiştir.¹⁵⁴ Bu bilgiyi İbn Sa'd Süveyd b. Saîd ve Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî el-Mekkî'den; Buhârî, Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî el-Mekkî'den, İbn Mâce ise Süveyd b. Saîd'den nakletmiştir. Bu müelliflerin senetlerde zikrettikleri diğer râviler aynıdır. Burada râvilerin isimlerini zikretmemizin sebebi, gelen bilginin aynı kişiden gelmiş olduğudur. Bu kişi de Amr b. Yahyâ'dır.

İbn Mâce'nin hadisi kendisinden naklettiği Süveyd b. Saîd, Kîrât'ın¹⁵⁵ bir koyuna denk geldiğini,¹⁵⁶ yani buradaki Karârît'in nakdî (parasal) bir değer olduğunu kastetmektedir. İbn Hacer hadiste zikredilen Resûlullah'ın ehlinin Mekke halkı olabileceğini, Ecyâd ve Karârît'in zikredildiği bu iki hadisin cem edilebileceğini belirtmektedir. Şöyle ki hadisin birinde Resûlullah'ın koyun güttüğü yer, diğerinde ise ücretli olarak koyun güttüğü ifade edilmiş olabilir. Bu konuda Karârît'in Ecyâd gibi bir yer olduğunu söyleyenler¹⁵⁷ olduğu gibi Mekkeliler tarafından bu adla bilinen bir yer olmadığını söyleyenler de vardır. Bunların haricinde Karârît'in nakdî bir değer olmadığını söyleyenler de bulunmaktadır.¹⁵⁸ Karârît'in nakdî bir değer olduğunu kabul edildiğinde hadislerde zikredilen Resûlullah'ın ehlinin Mekke ehlinin olması gerektiği düşünülebilir. Zira kişi kendi ailesi adına bu işi yaptığında ücret almaz.

Bu rivâyetlerin haricinde *Müsned*'de Resûlullah'ın sütannesinin yanında iken sütkardeşleriyle davar güttüğü de anlaşılmaktadır.¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel'in Resûlullah'ın sütanneye verilışıyle alakalı rivâyette Resûlullah'ın sütkardeşi ile güttüğü hayvan "بُهْمٌ" olarak ifade edilmiştir. "بُهْمٌ" kelimesi lügatte dört ayaklı olup kara veya denizde yaşayan

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 125.

¹⁵¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 124; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 126; Taberî, *Târih*, XI, 567. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 171.

¹⁵² Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 104.

¹⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 125.

¹⁵⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, III, 88; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 727.

¹⁵⁵ Kîrât'ın çoğulu Karârît'tir.

¹⁵⁶ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 727.

¹⁵⁷ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, III, 88'deki dipnot.

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IV, 441.

¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 195.

canlı mânasına gelmektedir.¹⁶⁰ Buna binaen o vakitlerde Resûlullah'ın götüğü hayvanın deve, koyun ve keçiden birisi olması lazım gelmektedir. Siyer kaynaklarında Resûlullah'ın sütannesinin yanında iken koyun götüğü belirtilmektedir.¹⁶¹ Bununla beraber siyer kaynaklarında Resûlullah'ın sütannesinin yanında iken göğsünün yarılması hâdisesi anlatılırken “بُهْم” kelimesi kullanılmıştır.¹⁶² Halime'nin o vakitlerde hem davar hem de deve sürüsüne sahip olduğu veya şakk-ı sadr ile alakalı bu rivâyette sadece koyun sürüsü kastedilmiş olması imkân dâhilindedir. Belâzürî ise diğer siyer kaynaklarından farklı olarak “موالشي” kelimesini kullanmıştır.¹⁶³ Bu kelime de deve, koyun ve keçi hayvanları için kullanılmaktadır.¹⁶⁴ Buradan Resûlullah'ın sadece koyun götürmediği keçi veya deve de götürmüş olabileceği çıkarılabilir.

8. Resûlullah'ın Hilfû'l-Fudûl'a Katılması

Hilf sözlükte “antlaşma, akid ve yemin” mânalarına gelmektedir. Terim olarak da câhiliye devrinde Araplarda kabilelerin veya şahısların yardımlaşma, dayanışma ve himaye maksadıyla yaptıkları antlaşma ve ittifakları ifade eder. Hilf yapan kişilere halîf denir. Arapçada çoğulu ahlâf veya hulefâ'dır. Hilfler iki gaye ile yapılmıştır. Birincisi savunma ve mazlumun hakkını almak için mücadele etme maksatlıdır. İkincisi de Arap olsun veya olmasın zulme uğrayan ve mağdur edilen kişilerin yanında yer alıp, onların hak ve hukukunu zalimlere karşı korumak maksatlıdır.¹⁶⁵ Resûlullah bu hilflerden Ficâr harbinden 4 ay sonra vukû' bulan, nübüvvetten 20 sene evvel Zilkade ayında Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan Hilfû'l-fudûl'a iştirak etmiştir.¹⁶⁶ Hilfû'l-fudûl, bazı Kureyş kabilelerinin, Mekke'de haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek maksadıyla yaptıkları ve Hz. Peygamber'in de gençliğinde iştirak ettiği antlaşmadır. İslâmiyet'ten önce Mekke'de bu adla anılan iki ayrı antlaşmanın yapıldığı bilinmektedir. Biri Cürhümlüler devrinde Fazl (Arapçada cemisi fudûl) adlı üç kişinin: Fazl b. Fedâle, Fazl b. Vedâa, Fudayl b. Hâris (veya Fudayl b. Şürâa, Fazl b. Vedâa, Fazl b. Kudâa) kendi

¹⁶⁰ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, III, 404.

¹⁶¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 49-50; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164; Taberî, *Târîh*, II, 159.

¹⁶² İbn İshâk, *Sîret*, s. 50, 51; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 164, 166; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 112, 150; Taberî, *Târîh*, II, 160, 165.

¹⁶³ Belâzürî, *Ensâb*, I, 94.

¹⁶⁴ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, III, 929.

¹⁶⁵ Bk. Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 29-30.

¹⁶⁶ Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I- XXI, Dâru Hicr, 1418/1997, III, 356.

aralarında, Kureyşli olsun olmasın kimsesiz birine haksızlık yapıldığında haksızlık yapandan mazlumun hakkını geri alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair ahitleşmeleriyle teşekkür etmiştir. Diğeri de hicretten otuz üç yıl (bazı rivâyetlerde yirmi sekiz veya on sekiz yıl) önce yapılmıştır ve diğerdinden daha meşhurdur. Resûlullah bu ikincisine iştirak etmiştir. Bu hilfe daha çok Hilfü'l-Mutayyebîne¹⁶⁷ mensup kabileler rağbet etmiştir.¹⁶⁸

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre Resûlullah (s.a.v.), katıldığı hilfi şöyle anlatır: “Amcalarımla birlikte Mutayyebîlerin¹⁶⁹ hilfinde bulundum. O zaman daha genç yaşıyordum. Bu hilfi bozmam karşılığında bana kızıl develer verilse yine de bu hilfi bozmak istemem”¹⁷⁰.

Ahmed b. Hanbel'deki başka rivâyetlere göre İslâm'da hilf yoktur; İslâm, câhiliye döneminde yapılan her hilfi ciddi bir şekilde desteklemekten başka bir şey yapmamıştır.¹⁷¹ Resûlullah Kureyş ve Ensar arasında hilf oluşturmuştur.¹⁷²

Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210) birbirine zıt görünen bu rivâyetler hakkında şunları söylemektedir: Hilfin aslı birbirini destekleme, yardımlaşma ve ittifak üzerine yapılan ahitleşme ve akitleşmedir. Câhiliyedeki fitne, kabileler arasındaki savaş ve saldırılar adına yapılan hilfi Resûlullah (s.a.v.) “İslâm'da hilf yoktur” sözüyle yasaklamıştır. Câhiliyedeki Hilfü'l-Mutayyebîn vb. mazluma yardım etmek ve sıla-i rahim yapmak üzere olan hilfler ise, Resûlullah'ın hakkında “İslâm'ın devamında rol

¹⁶⁷ Hilfü'l-Mutayyebîn, câhiliye döneminde Abdümenâf oğullarının Abdüddâr oğullarına karşı bazı Kureyş kabileleriyle yaptıkları ittifaktır. Abdümenâf oğulları bir kaba konulmuş güzel kokulu bir sıvıya ellerini batırarak Kâbe duvarına sürdüler; bundan dolayı onlara “mutayyebîn” (güzel kokulular), yaptıkları ittifak ve yemine de “Hilfü'l-Mutayyebîn” denildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Abdümenâf oğullarına mensup olduğu için Hilfü'l-Mutayyebîn'dendir. Bk. Hüseyin Algül, “Hilfü'l-mutayyebîn”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 32-33.

¹⁶⁸ Bk. Muhammed Hamîdullah, “Hilfü'l-fudûl”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 31-32.

¹⁶⁹ Hadiste geçen mutayyebîler sözüyle Hâşim, Ümeyye, Zühre ve Mahzûm oğulları kastedilmiştir. Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, III, 355.

¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 193, 210. Ayrıca bk. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 3. Bs., Beyrut 1989-1409, s. 199; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XI, 293; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 239; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 129; Belâzürî, *Ensâb*, II, 15. İbn Sa'd'da Abdullah b. Cüd'ân ismi geçerken Ahmed b. Hanbel'de bu isim zikredilmez.

¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 80, 167; XI, 288, 515-516, 587-588; XXVII, 325; XXXIV, 218-219. Ayrıca bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 132; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 867-868.

¹⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 194; XXI, 403-404.

oynadığını” söylediği hilftir. Bununla Resûlullah, hayır ve hakka yardım üzere olan hilfi kastetmiştir. Böylelikle iki hadis cem edilmiş olmaktadır.¹⁷³

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen başka bir rivâyete göre Hz. Aişe, Abdullah b. Cüd’ân’ın câhiliyede misafiri ağırladığını, darda olanlara yardım edip onların sıkıntısını giderdiğini, sıla-i rahim yaptığını ve komşularına iyi davrandığını Resûlullah’a anlattı. Akabinde bu yaptıklarının ona bir faydası olup olmayacağını sordu. Resûlullah da bu yaptıklarının ona bir faydası dokunmayacağını, onun bir kez olsun “Allah’ım beni kıyamet gününde affet” demediğini ifade etti.¹⁷⁴

İbn Hişâm, Ahmed b. Hanbel’de “Mutayyebîlerin Antlaşması” olarak geçen hâdise ile alakalı olarak İbn İshâk’tan şunu rivâyet etmektedir: “Ben Abdullah b. Cüd’ân’ın evinde yapılan bir antlaşmada hazır bulundum. Böyle bir toplantıda hazır bulunmam benim için kızıl develere sahip olmamdan daha sevimlidir. İslâm’da da böyle bir antlaşmaya davet edilsem yine icabet ederim”.¹⁷⁵ Burada hilfü’l-fudûl ifadesi zikredilmemekle birlikte bu hilfin Abdullah b. Cüd’ân’ın evinde yapıldığı bilgisi burada bahsedilen hilfin hilfü’l-fudûl olduğu görüşünü teyit etmektedir. İbn Sa’d bu mevzuyu Resûlullah’ın kendi lisanından şöyle aktarmaktadır: “Ben Abdullah b. Cüd’ân’ın evinde yapılan bir antlaşmada hazır bulundum. Bu antlaşmayı bozmam karşılığında kızıl tüylü develerimin olmasını istemem. Hâşim, Züheyr ve Teym, deniz bir yün parçasını ıslattığı sürece mazlumla beraber olmaya ahitleştiler. Böyle bir antlaşmaya bugün çağrılısam yine icabet ederim.” Bu hilf: Hilfü’l-fudûldur.¹⁷⁶ Rivâyette hilfü’l-fudûl geçmese bile bu hilfin ona işaret ettiği İbn Sa’d tarafından izah edilmiştir. Belâzürî de bu mevzuda Ahmed b. Hanbel’deki rivâyeti aynen vermiştir. Bu rivâyetin haricinde şu rivâyetlere de yer vermiştir:

1) İbn Abbâs’tan gelen rivâyet: “Amcalarımla beraber hilfü’l-fudûla şahid oldum. Bu (yeminleşme) bana kızıl develere sahip olmaktan daha sevimlidir.”

¹⁷³ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs ve’l-eser* (thk. Tahir Ahmed Zâvî, Mahmûd Muhammed Tanâhî), I-V, el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut 1399/1979, I, 424-425. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 193-194’deki tahrir edenin dipnotu; Mithat Eser, “Hz. Peygamber’in Zulmü Engelleme Amaçlı Hilfu’l-Fudûl’a Katılması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, sy. 2, XIII, s. 313-314.

¹⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 381-382.

¹⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 134.

¹⁷⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 129.

2) Ömer b. Ebû Seleme'nin babasından gelen rivâyet: “Mutayyebîlerin hilfû'l-fudûluna şahid oldum. Bu (yeminleşme) bana kızıl develere sahip olmaktan daha sevimlidir.”¹⁷⁷

3) Hz. Aişe'den gelen bir rivâyet: “Ben Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan hilfû'l-fudûla şahid oldum. Bugün ona çağırılsam yine icabet ederim.”¹⁷⁸

Belâzürî bu rivâyetleri verdikten sonra Resûlullah'ın hilfû'l-mutayyebîne katılmasının imkân dâhilinde olmadığını; fakat hilfû'l-fudûlü oluşturanların; yani bu ittifaka katılanların hilfû'l- mutayyebîne iştirak edenlerin ileri gelenleri olması hasebiyle bu hilf, mutayyebîlere nisbet edilmiştir, demektedir.¹⁷⁹ Bu sebeple Ahmed b. Hanbel'deki nakledilen rivâyetler ve buna benzer rivâyetlerde hilfû'l-fudûl yerine hilfû'l-mutayyebîn zikredilmiş olabilir.

9. Makâm-ı İbrâhim'deki Ayak İzi

Ahmed b. Hanbel'de İbn Abbâs'tan gelen rivâyete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) yirmi yaşlarında bulunduğu sırada, Kureyşliler kıyafet ve izlerden anlayan kâhin bir kadının yanına varıp:

“Şu Makâm-ı İbrâhim'deki ayak izinin hangimizin ayak izine daha çok benzediğini bize haber ver?” dediler.¹⁸⁰ Kâhin kadın, Kureyşlilerin isteklerine karşı:

“Eğer, siz şu ince yerin¹⁸¹ üzerine bir örtü serer, sonra da onun üzerinde yürür geçerseniz, ben size istediğinizi haber veririm” dedi. Kureyşliler; ince yerin üzerine hemen bir örtü serdiler, sonra da üzerinden yürüyüp geçtiler. Kâhin kadın; Hz.

¹⁷⁷ Belâzürî, *Ensâb*, II, 15.

¹⁷⁸ Belâzürî, *Ensâb*, II, 16.

¹⁷⁹ Belâzürî, *Ensâb*, II, 15. Ayrıca bk. Hüseyin Algül, “Hilfû'l-mutayyebîn”, *DİA*, XVIII, 33.

¹⁸⁰ Hz. İbrâhim; Hz. İsmâil ile beraber Kâbe'nin duvarlarını yükseltirken, Hz. İbrâhim'in uzanıp yerden taş alması ve duvara kaldırması zorlaşınca, Hz. İsmâil bir taş getirip Hz. İbrâhim'in ayağının altına koymuş, o da onun üzerinde dikilerek duvar örme işine devam etmişti. Kâbe'nin yapısı sona erinceye kadar bu iskele taş, köşelerde dolaştırılmış durmuştu. İşte, Hz. İbrâhim'in üzerinde durduğu bu Taş'a “Makâm-ı İbrâhim” adı verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de: “Doğrusu insanlar için vazolunan ilk Ma'bed, elbette Mekke'deki O çok mübarek ve bütün âlemlere hidâyet olan Beyt'tir. Onda açık âyetler var, İbrâhim'in makamı var...(Âl-i İmrân 3/96-97)” buyurularak, bu mübarek taş zikredilmiştir. Hz. İbrâhim'in gerek iskele gibi kullandığı ve gerek üzerine çıkıp insanları hacca davet ettiği bu mübarek taşın üzerinde Hz. İbrâhim'in iki ayağının izi de bulunmaktadır. Bk. M. Asım Köksal, I-II, 101.

¹⁸¹ Yerden maksat suyun getirdiği kum gibi ince, yumuşak bir topraktır.

Peygamber'in (s.a.v.) izini görünce: "Bu iz; Makâm'dakine, benzeyeninizdir!" dedi. Bundan, yirmi yıl veya yirmi yıla yakın, ya da Allah'ın dilediği kadar bir müddet geçtikten sonra Hz. Peygamber, risâletle görevlendirildi.¹⁸²

Siyer kaynaklarında yer almayan bu rivâyete İbn Mâce *Sünen*'inde yer vermiştir.¹⁸³

10. Resûlullah'ın Hz. Hatice ile Evlenmesi

Ahmed b. Hanbel'de zikredilen rivâyete göre Hz. Hatice'nin babası Resûlullah ile Hz. Hatice'yi evlendirmek istemiyordu.¹⁸⁴ Hz. Hatice yemek ve içecek hazırlayıp kendi babasını ve Kureyş'ten bir grubu davet etti. Gelen davetliler yediler ve sarhoş olana kadar içtiler. Sonra Hz. Hatice babasına: "Muhammed b. Abdullah benimle evlenmek istiyor. Beni onunla evlendir" dedi. Bunun üzerine babası da Hatice'yi evlendirdi. Hatice onun üzerini çıkardı ve ona bir kaftan giydirdi. O zamanlarda adet olarak babalara böyle yaparlardı. Babası sarhoşluğu geçince kendisinin koku sürünmüş ve üzerinde bir kaftan olduğunu görünce: "Bana ne oldu? Bu nedir?" diye sordu. Hatice ona: "Beni Muhammed b. Abdullah ile evlendirdin" diye cevap verdi. Babası: "Ben Ebû Tâlib'in yetimini mi evlendirdim. Hayır! Hayatım üzerine yemin ederim ki bunu yapmadım" dedi. Bunun üzerine Hatice babasına: "Kureyş'in huzurunda kendini küçük

¹⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 196-197. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 787.

¹⁸³ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 787. Ayrıca bk. Nebi Bozkurt, "Makâm-ı İbrâhim", *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 412.

¹⁸⁴ Aslında Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyette "Hz. Hatice'nin babası evlendirmek istiyordu" manası çıkmaktadır. Fakat rivâyetin muhtevasına bakılınca buradaki ibarenin eksik olduğu kanaatine vardık. Zira "رغب" fiili "عن" harf-i ceri ile kullanıldığında istememek manasına gelirken; "في" harf-i ceri ile kullanıldığında istemek manasında kullanılır (Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, I, 145). Taberânî'de nakledilen rivâyette de aynı ibare kullanılmıştır (Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XII, 186). Heysemî'de ise "رغب" fiili "عن" harf-i ceri kullanılarak hadis Hem Ahmed b. Hanbel'den, hem de Taberânî'den nakledilmiştir (Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 220). Heysemî burada "عن" harf-i cerini kendisi mi sonradan ilave etti yoksa kendisine ulaşan nüsha mı böyleydi o bilinmemektedir. Bunların haricinde ortaya bu meselenin çıkmasının sebebi ya râviden kaynaklanan bir hataya dayanır veya hadis rivâyet edildiği zamanlarda "رغب" fiili ile harf-i cer kullanılmadan "istememek" manasını da kapsamaktaydı; bundan dolayı böyle bir mesele ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 47'deki dipnotta tahkik edenin izahı.

düşürmeye utanmıyor musun? İnsanlara sarhoş olduğunu mu söyleyeceksin?” dedi. Münakaşa Hatice'nin babası râzı oluncaya dek devam etti.¹⁸⁵

Bu hadise genel itibariyle siyer kaynaklarında Ahmed b. Hanbel'dekine benzer bir muhtevada anlatılmıştır.¹⁸⁶ Bununla beraber aralarında birtakım farklar bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın Hz. Hatice'yi istemeye giderken yanında kimlerin olduğundan bahsedilmemektedir. Ama siyer kaynakları bu meselede biraz daha tafsilatlı malumat vermektedir. İbn İshâk'tan gelen rivâyete göre Resûlullah Hz. Hatice'nin kendisiyle evlenmek istediğini amcalarına söyler. Amcalarından Hamza b. Abdülmuttalib onunla beraber Hz. Hatice'yi istemeye gider.¹⁸⁷ İbn Sa'd, Resûlullah'ın kız istemeye giderken yanında amcalarının olduğunu ve amcalarından birisinin onu evlendirdiğini zikreder;¹⁸⁸ ama amcalarının isimlerini zikretmez. Belâzürî, İbnü'l-Kelbî'den rivâyetle Resûlullah'ın Hz. Hatice'yi istemeye giderken yanında amcası Hamza b. Abdülmuttalib ve Ebû Tâlib'in¹⁸⁹ olduğunu ve bunun haricinde Vâkîdî'den rivâyetle de Hamza ve Ebû Tâlib haricindeki amcalarının da geldiğini zikreder.¹⁹⁰ Taberî bu mevzuda İbn İshâk'tan¹⁹¹ gelen rivâyette Resûlullah'ın yanında o zaman Hamza b. Abdülmuttalib'in olduğunu zikrederken İbn Sa'd tarikiyle Vâkîdî'den gelen rivâyette de Resûlullah'ın yanında o zaman amcalarının olduğunu ve amcalarından birisinin onu evlendirdiğini kaydetmektedir.¹⁹²

İbn İshâk'tan gelen rivâyete göre Resûlullah Hz. Hatice'yi Huveylid b. Esed'den istedi. Huveylid b. Esed de Hz. Hatice'yi Resûlullah'a verdi ve Resûlullah Hz. Hatice ile evlendi.¹⁹³ Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Hz. Hatice'yi Resûlullah'a veren Hz. Hatice'nin babasıdır. İbn İshâk'ta da aynı şekilde bu kız verme işini yapan Hz. Hatice'nin babası Huveylid b. Esed'dir. Burada dikkat çeken bir nokta

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 46-48; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 234-236. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 320-321; Taberî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XII, 186; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 220-221.

¹⁸⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 81-82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 187-190; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 129-133; Belâzürî, *Ensâb*, I, 97-99; Taberî, *Târîh*, II, 280-282.

¹⁸⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 189-190; Taberî, *Târîh*, II, 281.

¹⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 132.

¹⁸⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 97.

¹⁹⁰ Belâzürî, *Ensâb*, I, 98.

¹⁹¹ Taberî, *Târîh*, II, 281.

¹⁹² Taberî, *Târîh*, II, 282.

¹⁹³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 189-190; Taberî, *Târîh*, II, 281.

var ki o da İbn İshâk'ın Yunus b. Bukeyr yoluyla gelen rivâyetinde Hz. Hatice'nin babası "Huveylid b. Esed" değil de "Esed b. Esed" adında birisi zikredilmektedir. Yalnız bu rivâyette Esed b. Esed'in Hz. Hatice'nin babası veya amcası olduğuna dair bir kayıt da mevcut değildir.¹⁹⁴ Bununla beraber İbn Hişâm aynı kişiyi İbn İshâk'tan rivâyetle "Huveylid b. Esed" olarak zikreder.¹⁹⁵ İbn Sa'd ve Taberî Vâkıdî'den rivâyetle Resûlullah'ı Hz. Hatice ile evlendirenin Hz. Hatice'nin amcası Amr b. Esed olduğunu, Hz. Hatice'nin babasının Ficâr'dan¹⁹⁶ evvel öldüğünü belirterek bu kişinin Hz. Hatice'nin babası olduğunu söyleyenlerin hata ettiğini ifade etmektedir.¹⁹⁷ İbn Sa'd bunların haricinde Resûlullah ile Hz. Hatice'yi nikâhlayanın Hz. Hatice'nin babası olduğunu ifade eden rivâyetleri de zikretmiş ve akabinde Vâkıdî'nin bahsi geçtiği üzere değerlendirmesini vermiştir.¹⁹⁸ Belâzürî de aynı şekilde nikâhı yapan kişinin Hz. Hatice'nin amcası Amr b. Esed olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁹

Ahmed b. Hanbel ve İbn İshâk haricindeki siyer kaynaklarının verdiği bilgiye göre Resûlullah'ın Hz. Hatice'yi istemeye gittiği zaman Hz. Hatice'nin amcasını bilerek sarhoş etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Olaylar gidişatına göre evvela Hz. Hatice amcası ve Kureyş'ten bir grubu davet ediyor, onlar da yemek yiyip sarhoş olana kadar içiyor; akabinde Hz. Hatice Resûlullah'ın kendisini istediğini amcasına söylüyor ve amcası da sarhoş iken Hz. Hatice'yi evlendiriyor. Hz. Hatice'nin amcasını sarhoş etme sebebi de muhtemelen amcasının bu işe razı olmayacağı kanaatidir.²⁰⁰ Amcasının sarhoşluğu geçince Hz. Hatice'ye "Ben Ebû Tâlib'in yetimini mi evlendirdim. Hayır! Hayatım üzerine yemin ederim bunu yapmadım" demesi bu görüşü destekler mahiyettedir.

10.1. Resûlullah'ın Hz. Hatice'ye Verdiği Mehir Miktarı

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın hanımlarına verdiği mehir miktarı hakkında üç farklı rivâyet vardır. Bunlar:

¹⁹⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 82.

¹⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 190.

¹⁹⁶ Ficâr, İslâm'dan önce bazı Arap kabileleri arasında haram aylarda cereyan eden savaşların genel adıdır. Tafsilatlı bilgi için bk. Hüseyin Algül, "Ficâr", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 52.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 132; Taberî, *Târîh*, II, 282.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 132-133.

¹⁹⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 97.

²⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 46-47; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 132-133; Belâzürî, *Ensâb*, I, 97; Taberî, *Târîh*, II, 282; Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İmaj İç ve Dış Ticaret A.Ş., Ankara 2003, I, 62-63.

1) Hz. Aişe'den gelen rivâyete göre Resûlullah'ın hanımlarının mehir miktarı: 12 ukıyye²⁰¹ ve bir neş²⁰² altındır. Bir neş yarım ukıyyedir. Yani mehir toplamda 500 dirhemdir.²⁰³

2) Bu mehrin sadece 12 ukıyye olduğunu ifade eden rivâyetler mevcuttur.²⁰⁴ Böyle olunca bu mehir 480 dirheme tekabül etmektedir.

3) Mehrin 400 dirhem olduğuna dair rivâyet de mevcuttur.²⁰⁵

Her ne kadar Hz. Hatice'ye verilen mehir Ahmed b. Hanbel'de ismen zikredilmese bile bu rivâyetler Hz. Hatice'nin bu miktarlarda mehir aldığına delalet etmektedir. Siyer müelliflerinden İbn Sa'd, Hz. Hatice'nin mehrinin 12 ukıyye²⁰⁶ olduğunu ve Hz. Peygamber'in hanımlarının genel olarak 12 ukıyye mehir aldığını kaydederken²⁰⁷; Belâzürî ise bu mehri 12 ukıyye ve bir neş²⁰⁸ olarak kaydetmektedir. Genel olarak bakıldığında *Müsned*'deki malzeme daha çeşitli ve siyer kaynakları ile birbirini doğrulamaktadır.

²⁰¹ Ukıyye, eski bir ağırlık ölçüsü birimidir. Ukıyye, vukıyye ve halk ağzında vakıyye şeklinde ifade edilen kelimenin kişiyi zarardan koruduğu için "koruma" manasındaki vikâye kökünden veya özellikle para birimleri arasında nisbî ağırlığı sebebiyle "ağır" mânasındaki evk kökünden türediği iddia edilmektedir. Hadis ve fıkıh âlimleri Hz. Peygamber devrinde kullanılan Hicaz ukıyyesinin 40 dirheme denk geldiği hususunda müttefiktir. (Cengiz Kallek, "Ukıyye", *DİA*, XLII, 67; Belâzürî, *Ensâb*, I, 97). Dirhem ise bir ağırlık ölçüsü ve gümüş para birimidir. Dirhem'in İslâm toplumlarında kullanıldığı bölge ve zamana göre ölçüsü değişmekle birlikte Klasik İslâm kaynakları şer'î dirhemi 14 kırat olarak nakleder. Dirhem'in çeşitleri 20, 10 ve 12 kırat veya 8 ve 4 dânek takdir edilirken bunların ortalaması olan 14 kırat veya 6 dânek zekât nisabının hesabı için esas alınmıştır. Dirhem'in üst katları olarak nevât (çekirdek) 5 dirhem (14,85 gr.), neş veya nısf ukıyye (kıyye) 20 dirhem (59,4 gr.), ukıyye 40 dirhem (118,8 gr.), 12 ukıyye bir ritl 480 dirhemdir (1425,6 gr.). Yani teoride bir dirhem 2.97 gramdır. Bk. Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 368-369.

²⁰² Neş veya nısf (yarım) ukıyye (kıyye) 20 dirhem; yani 59,4 gramdır.

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 173. Ayrıca bk. Dârimî, *es-Sünen*, III, 1410-1411; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 1042; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 607; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 234-235; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VI, 116; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 220; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 197; IV, 23, 39; Belâzürî, *Ensâb*, I, 97.

²⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 382, 419. Ayrıca bk. Dârimî, *es-Sünen*, III, 1411; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 607; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 235; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, II, 414; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VI, 116; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 219; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 191-192; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 16-17.

²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 398. Ayrıca bk. Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VI, 119; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 220; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 219; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 192; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 97, 99.

²⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 17.

²⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 17.

²⁰⁸ Belâzürî, *Ensâb*, I, 97.

10.2. Resûlullah'ın Hz. Hatice'den Dünyaya Gelen Çocukları

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın çocuklarının isimleri toplu olarak verilmemektedir. Hz. Hatice'den şu isimde çocukları oldu şeklinde bir bilgi mevcut değildir. Ama hadislerin içerisinde adı geçen şahısların Resûlullah'a nisbeti varsa belirtilmiştir. Yani yeri geldiğinde, hâdise ile bağlantılı olan Resûlullah'ın çocukları Resûlullah'a nisbet edilerek ismen zikredilmiştir. Bu yolla Ahmed b. Hanbel'de Hz. Peygamber'in çocuklarını tesbit etme imkânı bulunmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın künyesi ile irtibat kurarak en büyük erkek çocuğunun “Kâsım” olduğunu çıkarabiliriz.²⁰⁹ Mâriye'den dünyaya gelen İbrâhim²¹⁰ haricinde Resûlullah'ın Hz. Hatice'den doğan erkek çocuklarının ismi Ahmed b. Hanbel'de geçmemektedir. Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlerde Ümmü Külsûm²¹¹, Hz. Ali'nin hanımı Fâtıma²¹², Ebü'l-Âs b. Rebi' b. Abdüluzâ'nın hanımı Zeyneb²¹³ ve Hz. Osman'ın hanımı Rukıyye'nin²¹⁴ Resûlullah'ın kızı olduğu

²⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 161. Ayrıca bk. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 291, 294; *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 7; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1683; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 660.

²¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 359; XXI, 402-403; XXXI, 454.

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 324; XLV, 106. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 321; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, III, 200; IV, 50; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VIII, 197; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 396-397; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXII, 397, 424, 435-437; XXV, 29; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 411.

²¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 20; I, 204, 222; XV, 493; XXXVII, 485; XLIV, 9; XI, 137. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 321; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, III, 156; IV, 79, 83; V, 22-23; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 192; III, 1241, 1380-1381, 1416, 1645, 1891, 1903; IV, 1903; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 253, 644; II, 1189; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 240; III, 142, 150; IV, 315; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 181-185; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I, 161; IV, 27; VI, 266; VII, 64; VIII, 158; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 188; II, 403; VI, 180; VII, 391, 393, 452, 455; VIII, 151; IX, 106; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II, 20; III, 66; VI, 123, 144, 153, 167, 172; XIX, 356; XX, 18-19, 334; XXII, 396-397, 399, 413, 415, 423, 424, 443; XXIV, 136, 353; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 61, 135, 153, 164-179, 194; IV, 81, 303.

²¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 369; IV, 30-31; IV, 195; V, 322-323; XI, 529-530; XXXIV, 391; XXXVI, 113, 131; XXXVII, 196-197, 204, 272, 276, 279-280, 322; XLIII, 296, 381. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 321; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 385; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VIII, 197; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI, 228; XIX, 201-202; XXII, 397, 425-426, 437-438; XXIII, 275; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 262, 741; IV, 48-49.

²¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 525, 559; V, 216-217, XXI, 92, 341. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 321; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, V, 15, 98-99; *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 129-130; VI, 209; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, I, 76, 88, 90; IX, 34, 37; XI, 228; XIX, 201-202; XXII, 397, 437; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 680; III, 240; IV, 50-53.

belirtilmektedir. Bunlardan Ümmü Külsûm²¹⁵, Zeyneb²¹⁶ ve Rukıyye²¹⁷ Resûlullah hayatta iken vefat etmişlerdir. Sadece Fâtıma Resûlullah'tan sonra vefat etmiştir.²¹⁸

İbn İshâk, Resûlullah'ın tüm çocuklarının nübüvvetten evvel dünyaya geldiğini zikrederek isimlerinin Zeyneb, Ümmü Külsûm, Rukıyye, Fâtıma, Kâsım, Tahir, Tayyib olduğunu kaydederken; bunlardan Kâsım, Tayyib ve Tahir'in nübüvvetten evvel vefat ettiğini belirtmektedir.²¹⁹ İbn İshâk, İbn Abbâs'tan nakledilen başka bir rivâyette Hz. Peygamber'in erkek çocuklarını Kâsım ve Abdullah olarak zikretmektedir.²²⁰ İbn Hişâm, Resûlullah'ın en büyük oğlunun Kâsım, sonra sırasıyla Tayyib ve Tahir olduğunu ve kızlarının en büyüğünün Rukıyye, sonra sırasıyla Zeyneb, Ümmü Külsûm ve Fâtıma olduğunu belirtmektedir.²²¹ İbn Sa'd, Resûlullah'ın en büyük çocuğunun Kâsım, sonra sırayla Zeyneb, Abdullah, Ümmü Külsûm, Fâtıma ve Rukıyye olduğunu ifade etmektedir.²²² İbn Sa'd ve Belâzürî, Tayyib ve Tâhir isminin aslında Abdullah'a ait olduğunu ve bunun sebebinin de Abdullah'ın nübüvvet döneminde dünyaya gelmesi olarak belirtirler.²²³ İbn Sa'd, Kâsım'ın Resûlullah'ın Mekke'de vefat eden ilk çocuğu olduğunu²²⁴ ve Belâzürî de Kâsım'ın iki yaşındayken vefat ettiğini zikretmektedir.²²⁵ Belâzürî, Resûlullah'ın en büyük kızının İbn Sa'd'ın belirttiği gibi Zeyneb olduğunu kaydetmektedir.²²⁶

Ahmed b. Hanbel'de Hz. Peygamber'in çocukları toplu halde verilmeyip yaşanan vakalarda isimleri zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'de Hz. Peygamber'in siyer kaynaklarında geçtiği üzere oğlu Abdullah ile alakalı bir kayıta rastlanılmamıştır. Görüldüğü üzere bu konu siyer kaynaklarında daha teferruatlı ve düzenli bir şekilde ele alınmıştır.

²¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 324; XLV, 106.

²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 113, 131.

²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 216-217.

²¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 10.

²¹⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 190; Taberî, *Târîh*, II, 281.

²²⁰ İbn İshâk, *Sîret*, s. 245.

²²¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 190.

²²² Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXII, 397.

²²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 7; Belâzürî, *Ensâb*, I, 405.

²²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 7.

²²⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 396.

²²⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 397.

11. Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yi Evlat Edinmesi

Ahmed b. Hanbel'deki bu konuya dair rivâyetlere göre Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi câhiliye döneminde evlat edinmişti.²²⁷ Bundan dolayı insanlar Zeyd'i "Zeyd b. Muhammed" diye çağırıyorlardı.²²⁸ Câhiliye döneminde kim birisini evlatlık edinirse insanlar evlat edinilen kişiyi öz oğlu gibi kabul ederler, ona öyle hitap ederlerdi. Miraslarından pay verirlerdi. Allah Teâlâ bu mevzu hakkında Ahzâb sûresi 5. âyet-i kerimesinde "Onları babalarına nispet ederek çağırım. Bu Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır." buyurarak bu câhiliye uygulamasını ilğâ etmiştir.²²⁹ Artık evlatlıklar babalarının ismiyle çağrılmaya başlandı. Kimin babası bilinmiyorsa o Müslümanların dinde kardeşi ve dostu kabul edilmiştir.²³⁰

Bazı rivâyetlerde "Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de (âzat etmek sûretiyle) iyilikte bulunduğu kimseye²³¹ "Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın" diyordun. İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun.²³² Oysa kendisinden çekimene Allah daha layıktı. Zeyd eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda mü'minlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri mutlaka yerine getirilmiştir"²³³ âyet-i kerimesinin²³⁴ nüzûlü hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vahiyden bir şey gizleme söz konusu olsaydı bu âyeti insanlardan gizlemesinin makul olacağı ifade edilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ onun içinden geçeni açığa vurmuştur. O da câhiliyede evlatlık edindiği Zeyd b. Hârise'nin boşandığı hanımı Zeyneb bint Cahş ile evlenme hususunda biraz ağırdan alarak insanların "Oğlunun karısıyla evleniyor" şeklinde ayıplamasından çekinmesidir. Bundan dolayı da Resûlullah, Zeyd'e

²²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 86, 352.

²²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 343. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VI, 116.

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 343; XLIII, 86. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, V, 81-82; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1884.

²³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 435. Ayrıca bk. Mâlik, *Muvatta'*, II, 605-606; Abdürrezzak, *el-Musannef*, VI, 154; VII, 459-461; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VII, 7; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 206; VI, 155; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 223; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VI, 63, 64.

²³¹ Zeyd b. Hârise kastedilmektedir.

²³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 324-325.

²³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 166; IX, 492.

²³⁴ el-Ahzâb 33/37.

Zeyneb'ten şikâyet ettiği zaman âyette geçtiği üzere “Hanımını nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın” buyuruyordu.²³⁵

Bu iki temel hâdisede Zeyd'in ne zaman evlat edinildiği tam olarak verilmemekle birlikte Ahmed b. Hanbel'de daha evvel zikri geçtiği üzere nübüvvetten önce Hz. Peygamber'in Beldah mevkiinde Zeyd b. Amr ile karşılaştığında yanında Zeyd b. Hârise de vardı. Bu da Zeyd b. Hârise'nin nübüvvetten önce Hz. Peygamber tarafından âzat edilip evlat edinildiğini teyit etmektedir.²³⁶

Hz. Peygamber'in Zeyd'i ne zaman âzat ettiği Ahmed b. Hanbel'de zikredilen rivâyetlerde belli değildir. Rivâyetlerde Ahzâb sûresinin ilgili âyetleri zikredilmiş ve âyetlerde ise bu âzat etmenin zamanı verilmemiştir. Siyer kaynaklarında ise bu âzat etme hâdisesinin Zeyd'in babası Hârise, Zeyd'i almaya geldiği zaman Zeyd'in Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmesinin akabinde vukû' bulunduğu ve Hz. Peygamber'in orada bulunanlara artık Zeyd'i evlat edindiğini ve kendine mirasçı olduğunu ilan ettiği kaydedilmektedir.²³⁷ Siyer kaynaklarının verdiği bu bilgiler, *Müsned*'de verilen bilgilerle çelişmemekle beraber, bu konu siyer kaynaklarında daha taferruatlı bir şekilde ele alınmaktadır.²³⁸

12. Resûlullah'ın Doğu Arabistan'a Seyahati

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bazı rivâyetlerde Resûlullah'ın Doğu Arabistan'a seyahat ettiği anlaşılmaktadır. Fakat Resûlullah'ın Doğu Arabistan'a Hz. Hatice evliliğinden önce mi, sonra mı gittiği, ticareti kimin adına yaptığı eldeki verilerle tespit edilememektedir.²³⁹ Söz konusu bu rivâyetlere göre Abdulkaysoğulları gelince

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 492. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 160; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 206; II, 207, 208.

²³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 187.

²³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 248-249; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 41-42; Belâzürî, *Ensâb*, I, 468-469, 434; Taberî, *Târîh*, XI, 496.

²³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 248; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 40-43; Belâzürî, *Ensâb*, I, 467-469, 434; Taberî, *Târîh*, II, 562-564; III, 165; XI, 495-497, 607-608. Ayrıca bk. H. İbrahim Acar, “İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2006, sy. 7, s. 99-110; Nurettin Turgay, “Kur'ân-ı Kerim'e Göre Evlat Edinme Meselesi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sy. 2, VII, s. 86-88, 90-95; Bünyamin Erul, “Zeyd b. Hârise”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 319-320; Ahmet Gündüz, “Esbâb-ı Nüzûl Işığında Hz. Zeyneb'in Evlilikleri ve Nâzil Olan Hükümler”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sy. 30, XVIII, s. 172-176.

²³⁹ Ayrıca bk. Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 59.

Resûlullah buna çok sevindi. Orada bulunan sahabe Abdulkaysoğullarına yer açtılar, onlar da oturdular. Hz. Peygamber onlara “Hoş geldiniz” deyip dua etti. Ardından onlara dönerek; “Reisiniz ve temsilciniz kim?” diye sordu. Onlar da Münzir b. Âiz’i²⁴⁰ işaret ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Şu yüzü çizik olan (Eşecc) mı?” dedi. Onlar: “Evet” diye cevap verdiler. Münzir b. Âiz’in yüzündeki yara bir eşek toynağının darbesinden kalma izdi. Bu yara vesilesiyle o gün Münzir b. Âiz’e “Eşecc” lakabı verildi.

Münzir, heyetin develerini bağlamak ve onların yüklerini çözmek için geride kalmıştı. Sonra üzerindeki elbiseleri çıkarıp çantasındaki daha güzel elbiseleri giyerek Hz. Peygamber’in meclisine geldi. O esnada Resûlullah bacağına uzatmış ve sırtını bir şeye dayanmış bir haldeydi. Münzir (Eşecc) Resûlullah’a yaklaştığında bazıları yer açtı ve: “Eşecc, buraya otur!” dediler. Fakat Hz. Peygamber hemen toplanarak Eşecc’i yanına oturması için çağırdı ve ona: “Hoş geldin” dedi. O da Hz. Peygamber’in sağına oturdu. Sonra Hz. Peygamber Eşecc’e memleketi hakkında isim vererek es-Safâ²⁴¹, el-Muşakkar²⁴² ve Hecer bölgesinin²⁴³ diğer köyleri hakkında sorular sordu. Buna şaşan Eşecc: “Anam-babam sana fedâ olsun, ey Allah’ın Resûlü! Köylerimizi bizden daha iyi biliyorsun” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Memleketinize uğramıştım ve orada uzun zaman kalmıştım” dedi. Daha sonra Hz. Peygamber Ensâra doğru döndü ve şöyle buyurdu : “Ey Ensâr! Kardeşlerinize ikram edin. Zira onlar müslüman olmada size en çok benzeyenlerdir. Fizîkî benzerliğin yanında ruhen de size en çok onlar benzemektedir. Çünkü onlar kendi rızalarıyla, herhangi bir baskı olmadan ve (içlerinde de bir) kin bulundurmadan müslüman oldular. Hâlbuki kendi insanlarımızdan bazıları başları belâya düştükten sonra ve içlerinde de bir kin saklayarak İslâm’ı kabul ettiler” dedi.

²⁴⁰ İbn Sa’d’da Vâkîdî’den nakline göre Abdulkaysoğullarının lideri Abdullah b. Avf el-Eşecc (İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 314; V, 557), İbnü’l-Kelbî’den nakledilen rivâyete göre Münzir b. Hâris (İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 558-559), Medâîni’den ve başka bir râviden nakledilen rivâyete göre Münzir b. Âiz’dir (İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 559). Ahmed b. Hanbel ve Buhârî’deki rivâyetlere göre de lider Münzir b. Âiz’dir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 327-330; XXIX, 365-368; Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, s. 410.

²⁴¹ es-Safâ Abdulkaysoğullarına ait olup Muşakkar’ın karşısında, Hecer şehrinin tarafında bulunan bir kaledir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, V, 134.

²⁴² Muşakkar, Negrân ve Bahreyn arasında bulunan bir kaledir. Hz. Süleymân’ın yaptırdığı rivâyet edilir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, V, 134.

²⁴³ Hecer Bahreyn’in şehirlerinden birisidir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, V, 393.

Ertesi gün Hz. Peygamber onlara: “Kardeşleriniz size nasıl davrandılar, misafirperverlikleri güzel miydi?” diye sorduğunda onlar: “Ensar kardeşlerin en iyileridir. Bize rahat yataklar hazırladılar; güzel yemekler verdiler. Kur’ân’ı ve Allah’ın Peygamberinin sünnetini bize öğrettiler” diye cevap verdiler. Onların bu hali Hz. Peygamberin hoşuna gitti; bundan dolayı sevindi. Sonra onların neler öğrendiklerinden haberdar olmak için onlarla ayrı ayrı sohbet etti. Aralarında Fâtiha sûresini, başka sûreleri, Resûlullah’ın birkaç tane sünnetini, tahiyyâtı öğrenenler vardı. Sonra Resûlullah, Abdulkaysoğullarına dönüp: “Yanınızda azık olarak ne var?” diye sordu. Bunun üzerine oradakiler yüklerinin yanına gitti. Dönenlerin her biri beraberinde hurma getirdi ve hurmaları bir deri örtünün üzerine Resûlullah’ın önüne koydu. Resûlullah’ın elinde, uzunluğu iki zirâ’ya yakın kısa bir değnek vardı. Bununla bazı hurmaları göstererek “Bunlara ta’dûd mu diyorsunuz?” diye sordu. Onlar: “Evet” dediler. Bir diğerlerine işaret ederek: “Bunlar Sarafân mı?” diye sordu. Onlar: “Evet” dediler. Yine başka hurmaları göstererek: “Bunlara Barnî mi diyorsunuz?” diye sorunca onlar: “Evet” dediler. Bunun üzerine Resûlullah: “Bu, hurmalarınızın en hayırlısı ve size en faydalı olandır” dedi.

Resûlullah’ın sözü bitince Eşecc: “Ey Allah’ın Resûlü! Toprağımız sert ve ağaçsız bir yerdir. Biz şu içecekleri içmediğimizde renklerimiz atıyor, karınlarımız büyüyor” dedi. Hz. Peygamber onlara şöyle buyurdu: “Su kabaklarının (dubbâ’), topraktan yapılmış kapların (hantem) oyularak yapılan odun vazoların (nakîr) ve ziftlenmiş testilerin (muzaffat) içinde herhangi bir şey içmeyin. En iyisi ağzı kapalı tulumlarda içiniz”. Bunun üzerine Eşecc: “Ey Allah’ın Resûlü! Dubbâ, hantem denilen kapları, oyulmuş odun ve ziftli testi kaplarını sana kim öğretti?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Ben bunları iyi bilirim” dedi ve ardından: “Fakat bana söyleyin bakalım, Hecer bölgesinin hangi kısmı en nüfuzludur?” diye sordu. Onlar da: “Muşakkar” diye cevapladılar. Bunun üzerine Resûlullah: “Vallahi! Ben oraya girmiş ve oranın anahtarını almıştım. Ayrıca Aynu’z-Zâre’nin²⁴⁴ önünde de durmuştum” dedi. Sonra Eşecc iki avucunu birleştirerek: “Ey Allah’ın Resûlü! (Şarap) içmemize ruhsat (izin) versen” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber iki elinin avuç içlerini açarak: “Ey Eşecc! Size bu

²⁴⁴ Aynu’z-Zâre, Bahreyn’de büyük bir köy olan Zâre’de bulunmaktadır. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, III, 126.

kadarı için izin verirsem, siz daha fazlasını içersiniz. Öyle ki sizden biri sarhoş olursa, kılıcıyla bacağına kesmek için amcaoğluna doğru hamle yapar” buyurdu. Hakikaten gelen heyetin içerisinde Adal kabilesinden Hâris adında biri vardı ki bu adam sarhoş vaziyette iken gittiği evdeki bir kadına karşı konuşmuş, dâvet eden evin ahalisinden bazısı ayağa kalkarak bacağına kesmişti. Hâris Resûlullah’ın sözlerini işittiğinde bir elbise parçasıyla bacağına örtmüştü.

Abdulkaysoğulları Medine seyahatinden döndükten sonra Resûlullah’ın “en hayırlı ve faydalı” dediği barnî hurmasından imkânları kadar çok diktiler; neticede bu hurmayı diğerlerine nazaran daha fazla sevdiler. Zamanla hurma dikimlerinin en büyük kısmını bu tür teşkil etti. Akabinde Resûlullah konuşmasına şöyle devam etti: Allah’ım, Abdulkaysoğullarını affet. Zira onlar, kendi rızalarıyla, kalplerinde hiçbir şey saklamadan müslüman oldular. Hâlbuki kendi insanlarımızdan bazıları başları belâya düştükten sonra ve içlerinde de bir kin saklayarak İslâm’ı kabul ettiler” diye dua etti. Akabinde kibleye dönük bir vaziyette onlara dua ederek şöyle buyurdu: “Doğudaki ahalinin en hayırlısı Abdulkaysoğullarıdır”.²⁴⁵

Bahreyn dolaylarında yer alan Abdulkaysoğullarının bulunduğu bölgede Muşakkar ve Debâ panayırları kurulurdu ki bu panayırlar Arap yarımadasının haricinden birçok ziyaretçiyi bölgeye çekerdi.²⁴⁶ *Müsned*’de nakledilen bu rivâyetlerde Resûlullah’ın Muşakkar ve Debâ panayırlarına ve Aynu’z-Zâre’ye ticaretle uğraşırken geldiği ve buralarda uzun bir müddet kaldığı anlaşılmaktadır.²⁴⁷ Siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de Abdulkaysoğullarının Medine’ye bir heyet halinde geldiği nakledilmekle beraber Resûlullah ile aralarında geçen konuşmada Resûlullah’ın Doğu Arabistan’a yaptığı seyahate dair herhangi bir bilgi

²⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 250; XVII, 264-266; XXIV, 327-330; XXIX, 361-368; XXXIX, 490-491; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XIII, 307-308. Ayrıca bk. Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, s. 205-206, 409-410; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 48; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1401; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 357; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, IV, 334; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, V, 275; XII, 230; XX, 345; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, XVIII, 177.

²⁴⁶ İbn Habîb, *el-Muhabber* (thk. İlse Lichtenstädter), Dâru’l-Âfâkî’l-Cedîde, Beyrut ts., s. 265.

²⁴⁷ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 59; “Hz. Peygamber’in İslâm Öncesi Seyahatleri (trc. Abdullah Aydınlı)”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1980, sy. 4, s. 332; Casim Avcı, *Muhammedü’l-Emin Hz. Muhammed’in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, Hayyikitap, 1. Bs., İstanbul Ağustos 2008, s. 108; Mustafa Ağırman, “Debâ”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 61.

bulunmamaktadır.²⁴⁸ Hadis kaynaklarında nakledilen rivâyetlerde de böyle bir bilgi kaydedilmemiştir.²⁴⁹

13. Resûlullah'ın Câhiliyede Sâib b. Ebi's-Sâib ile Ticaret Yapması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre Sâib b. Ebi's-Sâib, İslam'dan önce ticarete Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ortağıydı. Mekke'nin fethi sırasında Osman b. Affân ile Züheyr, Sâib b. Ebi's-Sâib'i Resûlullah'a (s.a.v.) getirdiler ve karşısında onu övmeye başladılar. Resûlullah (s.a.v.) onlara: "Onu bana öğretmeyin. Zira o, câhiliye döneminde benim arkadaşımды" dedi. Ardından Sâib'e: "Merhaba kardeşim ve ortağım! Sen kimseyi terslemez ve kimseyle çekişmezdin"²⁵⁰ buyurdu.²⁵¹ Sâib b. Ebi's-Sâib de: "Evet! Ey Allah'ın Resûlü! Ne güzel arkadaştın" dedi. Resûlullah Sâib'e: "Ey Sâib! Câhiliye'de iken sana sevap getirmeyen işler yapardın, ancak şimdi yaparsan onlardan sevap alırsın. Câhiliye dönemindeki güzel ahlâkına dikkat et ve câhiliyedeki bu güzel ahlâkını müslüman olduktan sonra da devam ettir. Önceden yaptığın gibi yine misafirini iyi ağırla, yetime ikramda bulun ve komşuna iyi davran" buyurdu. Sâib insanlara ödünç mal veren ve akrabalık bağlarını gözetten biriydi.²⁵²

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bu bilgiler siyer kaynaklarından Vâkîdî²⁵³, İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî'de zikredilmektedir.²⁵⁴ Muhtevası en geniş rivâyet ise Ahmed b. Hanbel'de nakledilen senetlere benzer bir senetle Taberî'de zikredilmiştir.²⁵⁵ Siyer kaynaklarında verilen bilgiler Ahmed b. Hanbel'e nazaran az olsa da bu bilgiler Ahmed b. Hanbel'deki bilgilerle uyumaktadır. Sadece Belâzürî Ahmed b. Hanbel'deki bilgilere muhalif olarak Resûlullah'ın câhiliyedeki ticarî ortağının Ebû Sâib olduğunu

²⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 575-576; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 314-315; V, 557-559; Belâzürî, *Ensâb*, V, 122; Taberî, *Târîh*, III, 1236-137. İbn Hişâm ve Taberî'deki rivâyet İbn İshâk'tan nakledilmektedir.

²⁴⁹ Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 205-206, 409-410; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 48; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1401; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 357; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, IV, 334; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 275; XII, 230; XX, 345.

²⁵⁰ Bu sözleri Sâib'in Resûlullah'a söylediği de nakledilmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 261.

²⁵¹ Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 768; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 260; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, V, 8-9; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 140; Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek*, II, 69.

²⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 258-259, 261, 264. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 139.

²⁵³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe* (thk. Ali Muhammed Muavviz, ve Adil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bs., 1415/1994, III, 254.

²⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 711-712; Belâzürî, *Ensâb*, X, 212, 214; Taberî, *Târîh*, XI, 562.

²⁵⁵ Taberî, *Târîh*, XI, 562.

kaydetmektedir.²⁵⁶ Siyer kaynakları haricinde Buhârî'nin *et-Târîhu'l-Kebîr*'inde ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'inde Resûlullah'ın câhiliyede ticaret ortağının Kays b. Sâib olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁷ Bununla beraber Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarının genel görüşü Resûlullah'ın câhiliyedeki ticaret ortağının Sâib b. Ebi's-Sâib olduğudur.

14. Kureyş'in Kâbe'yi Tamiri

14.1. Kureyş'in Kâbe'nin Planında Yaptığı Değişiklikler

Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetlere göre Mekkeli müşrikler nübüvvetten evvel câhiliyede Kâbe'yi tamir etmişlerdi. Resûlullah, Hz. Aişe'ye "Hicr'de namaz kıl. Kavmin Kâbe'yi tamir ederken onu kısalttı. Hicr'i²⁵⁸ Kâbe'nin içinden çıkarttı. Hz. İbrâhim'in yaptığı temelden daralttı" buyurdu.²⁵⁹

Kureyşliler, câhiliyede Kâbe'yi tamir etmek için yıktılar. Onu Mekke vadisinin taşlarıyla yapmaya başladılar. Kâbe'yi 20 zirâ²⁶⁰ kadar yükselttiler. Kâbe tamir edilirken Kureyşliler taşları boyunlarının üzerinde taşıyorlardı. Resûlullah ve amcası Abbâs (r.a) da taş taşımaya gittiler. O esnada Resûlullah'ın üzerinde siyah ve beyaz çizgili bir elbise

²⁵⁶ Belâzürî, *Ensâb*, X, 212.

²⁵⁷ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, V, 8-9; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII, 363. Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 293.

²⁵⁸ Hicr, lügatte engellemek, yasaklamak; bir şeyden bir parça ayırmak mânalarına gelir. Terim olarak da Kâbe'den ayrılmış olmakla birlikte onun bir parçası kabul edilen yer manasına gelir. Bu yer, Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail Kâbe'yi inşa ettiği zaman Kâbe'ye dâhildi. Daha sonra Hz. Peygamber 35 yaşında iken Kureyşliler yangın ve sel baskınlarıyla yıkılan Kâbe'yi inşa etmek için topladıkları paranın Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in temelli üzerine yapılan inşaatı tamamlamaya yeterli olmayacağı anlayınca Kâbe'yi temelden daha dar inşa etmeye karar verdiler. Bunun üzerine yarım daire şeklindeki bir alanı Kâbe'nin dışında bıraktılar ve burasının Kâbe'den olduğu anlaşılсын diye hatîm adı verilen ve göğüs hizasına kadar bir duvarla çevirdiler. Kâbe'den ayrı bırakıldığı için buraya "Hicr" veya "Hicru İsmail" adını verdiler. Bk. Fuat Günel, "Hicr", *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 455-456.

²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 339-340, 447; XLI, 163-164, 237-238, 327, 499; XLII, 272, 274, 292, 294; XLIII, 153, 207, 241, 299; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 240-245. Ayrıca bk. Mâlik, *Muvatta'*, I, 363; Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 104, 112, 127-132; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 37; II, 146, 147; IV, 146; VI, 20; IX, 86; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 968-973; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 985; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 214; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, II, 216-217; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, V, 214-216; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 110-111; V, 389-390; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat* (thk. Târik b. İvezullah b. Muhammed- Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî), I-X, Dâru'l-Haremeyn, Kâhire 1415, III, 17, 313; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 147.

²⁶⁰ Zirâ, metrik sisteme geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür. Türkçe'de arşın olarak bilinmektedir. Fıkıh kitaplarında adı geçen "ez-zirâu's-şer'iyye"nin de (şer'î arşın) 24 parmak olduğunda ittifak vardır. Bu zirân uzunluğunun 46,2 cm.'ye denk gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, İstanbul 1991, III, 411-413.

vardı. Elbise onu bunaltınca amcası Abbâs, kendisine elbisesinin eteğini omuzuna kaldırıp, taşı da onun üzerine koymasını ve böylelikle derisinin zedelenmemesini tavsiye etti veya başka rivâyetlere göre kendisi herhangi bir tavsiye olmaksızın elbisesini omzuna koydu. Resûlullah, amcasının dediğini yapınca birdenbire yere kapaklandı, gözleri havaya dikildi. Elbisesinin küçük (kısa) tarafından avreti görüldü. Bunun üzerine Resûlullah: “İzarım! İzarım!” dedi ve tekrar izârını eskisi gibi bağladı. Sonra ona: “Ey Muhammed! Avretini ört.” diye seslenildi. Bundan sonra hiç çıplak görülmedi.²⁶¹

Bu konuda siyer kaynaklarından İbn İshâk ve İbn Sa’d’da bilgi bulunmaktadır. İbn İshâk ve İbn Sa’d’da nakledilen bilgiler, Ahmed b. Hanbel’deki bilgileri teyit etmektedir. Özellikle İbn Sa’d, Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetlerin neredeyse tamamını verir. Bunun yanında bu iki kaynaktan Ahmed b. Hanbel’de nakledilmeyen bilgiler de bulunur.

İbn Sa’d, Kâbe’nin 6 direk üstüne bina edildiğini, Kureyş’in Haşeb mevkiine geldiğinde 15 caizin²⁶² üzerine Kâbe’yi tavanladıklarını zikreder.²⁶³

İbn İshâk’ta nakledilenlere göre Resûlullah ile Abbâs’ın izârlarını taşıdıkları taşın altındaydı. Kureyş insanları ikişerli gruplara ayırdı. Kadınlar sıva; erkekler ise taş taşıyordu.²⁶⁴ Resûlullah yere düştüğünde Abbâs koşarak yanına gitti. Akabinde Resûlullah Abbâs’ı da çıplak durmaktan men etti. Abbâs der ki “Ona mecnun derler diye bunu gizledim ta ki Allah ona nübüvvet verene kadar”.²⁶⁵

Resûlullah’ın Kâbe tamir edilirken kiminle beraber taş taşıdığı hususunda ihtilaf vardır. Ahmed b. Hanbel’in rivâyetlerine göre bu kişi Abbâs b. Abdülmuttalib’tir. İbn Sa’d’da ise Ebû Tâlib’tir. İbn Sa’d’da Ebû Tâlib ile Resûlullah’ın beraber taş

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 45, 235, 436; XXIII, 301-302; XXXIX, 212-213, 218; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 236-237, 238-240. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, I, 286; V, 101-105; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, II, 146-147; V, 41; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 267; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 145, 147. İbn Sa’d’da buna benzer bir kayıt daha mevcuttur. Şöyle ki: Resûlullah’a gençken “Avretini ört” denildi. O günden sonra avreti hiç görülmedi. Bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 157.

²⁶² Câiz, çatı yapılmadan evvel iki duvar arasına yatay şekilde konulan odun parçasıdır. Türkçe’de dam için kullanılan kalın, iri ağaçlar manasına karşılık gelmektedir.

²⁶³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 147.

²⁶⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 79.

²⁶⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 79.

taşıdığı zikredilmez; ama Abbâs'ın söylediği sözlerin bir benzerini Ebû Tâlib, Resûlullah'a "İzarını başının üzerine bağlasana" şeklinde sarfetmiştir. Bunun üzerine Resûlullah, Ebû Tâlib'e: "Bana ancak haddi aşığımda musibet dokunmuştur" diye cevap vermiştir.²⁶⁶ Buradaki hâdise *Müsned*'de zikri geçen Abbâs ile Resûlullah'ın taşınması ve akabinde yaşanan vaka ile benzerdir. Belki isimler karışmış olabilir. İkinci bir ihtimal Resûlullah Abbâs ile yaşadığı hâdiseden sonra Ebû Tâlib ile aralarında bu konuşma vuku bulmuş olabilir. Ama böyle varsayıldığı takdirde İbn Sa'd'daki rivâyetin genel mahiyeti ile tezâd meydana gelir. Çünkü rivâyetin devamında Resûlullah'ın bir daha avretinin görülmediği zikredilmektedir. İlk ihtimal daha kuvvetli görünmektedir.

Kureys'in Kâbe'yi inşası esnasında Hicr'in Kâbe dışına çıkarılması sadece Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarından İbn Sa'd'da zikredilmektedir.²⁶⁷

Ahmed b. Hanbel'de Kâbe'nin tamiri esnasında Resûlullah'ın üzerinde siyah ve beyaz çizgili bir elbise olduğunu zikredilirken, bu bilgi diğer kaynaklarda zikredilmemektedir.

14.2. Hz. Peygamber'in Kâbe Hakemliği

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Mücâhid'in²⁶⁸ efendisi Sâib b. Ebi's-Sâib²⁶⁹ Kâbe'yi tamir edenlerdendi. Sâib b. Ebi's-Sâib der ki: "Allah'tan başka

²⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 145.

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 163-164; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 147.

²⁶⁸ Ebû'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (ö. 103/721) tâbiîn neslinin önde gelen müfessirlerindendir. Hicri 21 (642) yılında Mekke'de doğdu. Kays b. Sâib'in kölesiydi. Daha geniş bilgi için bk. Muhammed Fatih Kesler, "Mücâhid b. Cebr", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 442-443.

²⁶⁹ Mücâhid'in mevlâsının kim olduğu hususunda ihtilaf vardır. Kays b. Sâib, Sâib b. Ebi's-Sâib, Abdullah b. Sâib ve Sâib b. Abdullah'ın Mücâhid'in mevlâsı oldukları zikredilmektedir. Sâib b. Ebi's-Sâib ve Abdullah b. Sâib Mekke'nin fethinde müslüman olmuşlardır. Bu ikisi anlaşıldığı üzere baba-oğuldur. Kays b. Sâib ise Abdullah b. Sâib'in amcasının oğludur (Taberî, *Târîh*, XI, 562). Muhtemelen bu üç kişinin birinci dereceden akraba olması Mücâhid'in mevlâsının tespitini zorlaştırmıştır. Sâib b. Abdullah'ın ise Abdullah b. Sâib olduğu zikredilmektedir (İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (thk. Ali Muhammed Muavviz v.dğr.), *Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye*, 1415, III, 19). İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî Mücâhid'in mevlâsının Kays b. Sâib olduğunu kaydetmektedirler (İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 446, 466; Belâzürî, *Ensâb*, X, 213, 214; Taberî, *Târîh*, XI, 562). Vâkîdî ve Belâzürî Sâib b. Ebi's-Sâib'i Bedir harbinde Zübeyr b. Avvâm'ın öldürdüğünü belirtmektedir (Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 151; Belâzürî, *Ensâb*, I, 146, 300; X, 212). İbn İshâk ve Zübeyr b. Bekkâr da Sâib b. Ebi's-Sâib'in Bedir harbinde öldürülenler arasında saymaktadır (İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 711-712). Bununla beraber İbn Hişâm Sâib b. Ebi's-Sâib'i Huneyn ganimetlerinden alan kimseler arasında zikreder (İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 495). Zübeyr b. Bekkâr Sâib b. Ebi's-Sâib'in Bedir harbinde öldürülenler arasında saymasına rağmen yine kendisi Muaviye'nin halifeliği döneminde hac mevsiminde Mekke'de tavaf ederken Sâib ile

kendisine taptığım ve ellerimle yonttuğum taştan bir putum vardı. Kendim için esirgediğim, değer verdiğim koyu sütü getirip onun üzerine dökerdim. Sonra bir köpek gelip onun yalar ve ayağını kaldırıp üzerine bevlederdi (hacetini giderirdi). Bir gün Haceru'l-esved'in yerleştirilmesi gereken yüksekliğe geldiğimizde Haceru'l-esved'i göremedik. Bir de baktık ki o, kendi taşlarımızın arasında insan kafasını ve yüzünü andıran bir şekilde durmaktaydı".²⁷⁰ Kureyş kabilelerinin hepsi Kâbe'nin tamiri için toplandı. Her kabile Kâbe'nin yenilenmesi hususunda görüş birliğine vardı. Sonra Haceru'l-esved'in konulacağı yere kadar ulaştılar. Haceru'l-esved'in yerine konulmasında ihtilâfa düştüler. Her kabile bu işi sadece kendisi yapmak istiyordu.²⁷¹ Dediler ki "Ey Kureyş halkı! İhtilaf ettiğiniz hususta mescid kapısından ilk giren kimseyi hakem yapın". Bu fikir üzerinde aralarında anlaşmaları esnada Resûlullah mescide girdi. Onu gördükleri zaman: "Bu Emîndir. Aramızda vereceği hükme razı olduk" dediler. Resûlullah yanlarına vardığında hâdiseyi ona anlattılar. Resûlullah onlara: "Bir örtü (elbise) getirin" dedi. Bir örtü (elbise) getirdiler. Haceru'l-esved'i eliyle onun içine koydu. Sonra: "Her kabile elbisenin bir kenarından tutsun" dedi. Hepsi taşı konulacağı yere kadar kaldırdı. Sonra Resûlullah onu yerine eliyle koydu.²⁷²

Siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de de bu hadise ele alınmıştır.²⁷³ Bu kaynaklarda nakledilen rivâyetler Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetleri teyit etmektedir. Bununla beraber siyer kaynakları Ahmed b. Hanbel'e nazaran daha fazla teferruata sahiptir.

karşılaşmasını nakletmektedir. Bu rivâyet Sâib'in Bedir harbinde ölmediğine işaret etmektedir (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 293; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 19).

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 261-262.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 218; XXIV, 261-262; XLI, 163-164. İbn İshâk, Kureyş'in Kâbe'nin inşasında ihtilâfa düştükten sonra cereyan eden olaylar hakkında Ahmed b. Hanbel'den daha teferruatlı bilgi verir ve farklı olarak şöyle devam eder: "Hatta aralarında gruplaştılar ve savaşa hazırlandılar. Benî Abdüddâr bir kap getirdi ve içine kan doldurdu. Sonra Benî Adiy b. Ka'b ile ittifak kurdular. Ellerini bu kaba soktular. Kana batırdılar. Böyle yapmalarından dolayı *Leakatü'd-dem* (kan yalayıcıları) diye isimlendirildiler. Kureyş dört veya beş gece bu hal üzere kaldı. Sonra mescide toplanıp istişâre ettiler". Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 107; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 196-197; Taberî, *Târîh*, II, 289-290.

²⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 262; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 237-238. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 98-101, 318-319; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 139; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 628; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, III, 291-292; VIII, 229.

²⁷³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 107-109; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 196-197; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 146; Belâzürî, *Ensâb*, I, 99, 100; Taberî, *Târîh*, II, 283, 286-290.

İbn Sa'd ve Belâzürî Resûlullah'ın girdiği kapının Benî Şeybe kapısı olduğunu²⁷⁴, Vâkıdî'den rivâyetle Resûlullah'ın kendi örtüsünü (elbisesini) yere serdiğini nakletmektedir.²⁷⁵ Belâzürî'de Vâkıdî'den gelen bir rivâyette bu örtünün (elbisenin) Velid b. Mugîre'ye ait olduğu zikredilmektedir.²⁷⁶

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın yaşı ile alakalı bir kayıt mevcut değilken; İbn İshâk²⁷⁷, İbn Sa'd²⁷⁸, Belâzürî²⁷⁹ ve Taberî'de²⁸⁰ Resûlullah'ın o esnada 35 yaşında olduğu kaydedilmektedir.

Ahmed b. Hanbel'de Kâbe hakemliği hâdisesine siyer kaynaklarına nazaran çok farklı bir giriş yapılır. Bu da hadisenin râvinin kendi müşahedesine dayalı bir anlatımla başlamasıdır. Siyer kaynakları ise hâdiseyi siyak-sıbak ilişkisine göre anlatır. Bu da Hadis ile siyer kitaplarının üslup farklılığından kaynaklanmaktadır.

Kâbe hakemliği hâdisesi kaynakların tümünde ortak bir anlatıma sahip olmakla beraber teferruatta farklılıklar gösterir. Ahmed b. Hanbel'de şahıs isimleri ve şahısların arasında geçen konuşmalar fazla teferruatlı değildir. Meselâ Ahmed b. Hanbel'de "Aranızda hakem tayin edin" diyen kimsenin kim olduğu kayıtlı değilken; İbn Sa'd²⁸¹ hariç diğer siyer kaynaklarına göre bu şahıs Ebû Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur.²⁸² Kâbe hakemliği hususundaki rivâyetler İbn Hişâm ve Taberî'de İbn İshâk'tan, İbn Sa'd ve Belâzürî'de ise Vâkıdî'den nakledilmektedir.

15. Hz. Peygamber ve Putperestlik

Resûlullah'ın nübüvvetten önce dini hayatı hakkında *Müsned*'de iki tür rivâyet tespit edilmiştir. Bu rivâyetlerden birisi putlar hakkındaki düşüncesi ile alakalı; diğeri

²⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 146; Belâzürî, *Ensâb*, I, 100.

²⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 146; Belâzürî, *Ensâb*, I, 99, 100. İbn Sa'd biraz daha tafsilatla örtünün (elbisenin) birinci köşesinden Benî Abdi Menaf'tan Utbe b. Rebia, ikinci köşesinden Ebû Zem'a, üçüncü köşesinden Ebû Huzeyfe b. Mugîre ve dördüncü köşesinden Kays b. Adiy'in tuttuğunu zikreder. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 146.

²⁷⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 100.

²⁷⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 109.

²⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 145.

²⁷⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 99.

²⁸⁰ Taberî, *Târîh*, II, 287.

²⁸¹ İbn Sa'd Kâ'be hakemliği hâdisesini Belâzürî gibi Vâkıdî'den nakletmesine rağmen Ebû Ümeyye'nin ismini zikretmemektedir. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 145-146.

²⁸² İbn İshâk, *Sîret*, s. 108; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 197; Belâzürî, *Ensâb*, I, 99-100; Taberî, *Târîh*, II, 290.

ise câhiliye döneminde putlar adına kesilen etten yiyip yemediği hususundadır. Ayrıca bu iki tür rivâyetten evvel konuyla doğrudan alakalı olmasa bile Resûlullah'ın Amr b. Luhay hakkındaki teşhisine dair rivâyetler ele alınacaktır.

15.1. Hz. Peygamber'in Amr b. Luhay Hakkındaki Teşhisi

Ahmed b. Hanbel'de Câbir b. Abdullah'tan nakledilen rivâyete göre sahabe öğlen veya ikindi namazında saf halinde Resûlullah'ın arkasında iken Resûlullah önündeki bir şeyi almaya çalışıyordu. Sonra Resûlullah tekrar o şeyi almaya çalıştı; fakat alamadı. Sonra geri çekildi. Bunun üzerine sahabe de geri çekildi. Tekrar geri çekilince sahabe de geri çekildi. Namazı bitirdiğinde Übey b. Ka'b ona: "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün namazda daha önce yapmadığın bir şey yaptığını gördük" diye sorunca Resûlullah da Übey'e şöyle cevap verdi: "Cennet tüm parlaklığı ve güzelliği ile bana sunuldu. Size vermek için oradan bir üzüm salkımı almaya çalıştım. Fakat benim onu almama mani olundu. Onu size verseydim semâ ve yer arasındaki herkes ondan yerdi; fakat onu azaltamazlardı. Sonra bana Cehennem arz olundu. Ateşin aşırı sıcaklığını hissedince geri çekildim. Orada daha çok, kendilerine sır verilip güvenildiğinde onu ifşa eden, istenildiğinde cimrilik yapan, isteklerinde ısrarcı olan, kendilerine verildiğinde şükretmeyen kadınları ve Luhay b. Amr'ın²⁸³ (Amr b. Âmir el-Huzâî) barsaklarını ateşte sürüklerken gördüm.²⁸⁴ Ona en çok benzeyen Ma'bed b. Eksem el-Ka'bî'dir" dedi. Ma'bed: "Ona benzememin bana zararı olur mu? Zira o da bir baba" diye sordu. Resûlullah: "Hayır. Sen mü'minsin, o ise kâfir."²⁸⁵ O ilk defa putlara ibadet eden, Arapları ilk defa putlara ibadete sevk eden, bahîra ve sâibe²⁸⁶ âdetlerini başlatandır" buyurdu.²⁸⁷

²⁸³ Bu şahısın bilinen ismi kaynaklarda "Amr b. Luhay" olarak zikredilmektedir. Ahmed b. Hanbel'de bu şahsın ismi zikredilenlerden farklı olarak "Ebû Sümâme Amr b. Mâlik" olarak da geçer. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 262.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 110, 262; XXII, 309; VII, 292; XIII, 137; XIV, 391; XXXV, 174. Ayrıca bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

²⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 110; XXXV, 174. Ayrıca bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

²⁸⁶ Bahîra ve sâibe bu mevzunun ele alındığı kaynaklarda ortak olarak geçer. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 292; XIII, 137; XIV, 391; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76; Belâzürî, *Ensâb*, I, 34.

²⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 109-110; XXXV, 173-174; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 24-25; XX, 588-589. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, II, 65; IV, 184; VI, 54-55; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 619, 622, 623; IV, 2191-2192; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, III, 130; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 337-338; X, 88; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 647; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, I, 116; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

Ahmed b. Hanbel’de zikredilen rivâyetlerde “Amr b. Luhay” ismi farklı şekillerde zikredilmektedir. Câbir’den nakledilen iki rivâyette Amr b. Luhay diye bildiğimiz şahsın ismi Luhay b. Amr şeklinde geçer.²⁸⁸ Yine Câbir’den nakledilen bir rivâyette Amr b. Luhay’ın ismi Ebû Sümâme Amr b. Mâlik²⁸⁹ şeklinde geçmektedir. Diğerlerinde de “Amr b. Âmir” diye geçer.²⁹⁰ İbn Hişâm ve Belâzürî’de Amr b. Luhay’ın ismi “Amr b. Luhay b. Kam’a b. Hındif” şeklinde geçer.²⁹¹ İbn İshâk’ta anlatılan hâdisede *Müsned*’de olmayan farklı bir ilave vardır. O da şudur: Resûlullah, Amr b. Luhay’ı ateşte (cehennemde) barsaklarını sürürken görünce (orada bulunan birisine) kendisi ve onun arasındaki insanların durumunu sordu. O da: “Helak oldular” diye cevap verdi.²⁹²

Amr b. Luhay ile alakalı zikrettiğimiz malumatın tamamı sadece Ahmed b. Hanbel, İbn Hişâm²⁹³ ve Belâzürî’de²⁹⁴ mevcuttur.

İbn İshâk²⁹⁵ ve Belâzürî’de²⁹⁶ Amr b. Luhay için “Hz. İsmâil’in (a.s.) dinini ilk değiştiren” ibaresi mevcuttur. Fakat bu ibare Ahmed b. Hanbel’de mevcut değildir. Vasîle sadece İbn İshâk’ta zikredilir.²⁹⁷ Hâm(î) de İbn İshâk²⁹⁸ ve Belâzürî’de²⁹⁹ zikredilirken; Ahmed b. Hanbel’de zikredilmemektedir.

Ahmed b. Hanbel’de Amr b. Luhay’a benzetilen şahıs Ma’bed b. Eksem el-Ka’bî iken; İbn İshâk’ta Eksem b. el-Cevn el-Huzâî olarak zikredilmektedir.³⁰⁰

²⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 109-110; XXXV, 173-174.

²⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 261-262.

²⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 292; XIII, 137; XIV, 391. Amr b. Luhay’ın babasının adının Âmir, dedesinin ise Luhay olduğuna dair rivâyetler vardır. Bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 184; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2191; Abdülkerim Özeydın, “Amr b. Luhay”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 87.

²⁹¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76; Belâzürî, *Ensâb*, I, 34. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 184; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2191.

²⁹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

²⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76-77, 624.

²⁹⁴ Belâzürî, *Ensâb*, I, 34.

²⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

²⁹⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 34.

²⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

²⁹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

²⁹⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 34.

³⁰⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 76.

15.2. Resûlullah'ın Putlara Tapmaması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Hz. Hatice'nin komşusu der ki: Resûlullah, Hz. Hatice'ye "Ey Hatice! Vallahi asla Lât ve Uzzâ'ya tapmam" deyince Hz. Hatice de ona "Bırak Lât'ı, bırak Uzzâ'yı" dedi. Uzzâ, müşriklerin yatmadan evvel ibadet ettikleri bir puttu.³⁰¹

Siyer kaynaklarında Resûlullah'ın Hz. Hatice'ye böyle bir şey söylediği kayıtlı olmamakla beraber, buna benzer sözleri rahip Bahîrâ ve Nastûra'ya sarf ettiği kayıtlıdır. Hz. Peygamber'in Ebû Tâlib'le yaptığı Suriye seyahatinde Busrâ'da Rahip Bahîrâ ile yaptığı konuşma esnasında Bahîrâ ona "Ey çocuk! Lât ve Uzzâ hakkı için sana soracağım şeylerin cevabını ver" dedi. Bahîrâ, Kureyşlilerin bu iki put için yemin ettiklerini duyduğu için çocuğa böyle söyledi. Bunun üzerine Resûlullah'ın: "Lât ve Uzzâ'ya yemin ederek bana soru sorma. Vallahi ben onlardan nefret ettiğim kadar hiçbir şeyden nefret etmedim" şeklinde Bahîrâ'nın sorusuna cevap vermesi³⁰² onun putlar hakkında Mekkelilerden farklı bir inanışa sahip olduğunu göstermektedir. Bu bilgiyi İbn Hişâm ve Taberî, İbn İshâk'tan; İbn Sa'd ise Vâkîdî'den almıştır.

İbn Sa'd'ın Vâkîdî'den naklettiğine göre Resûlullah, Hz. Hatice'nin mallarını satmak için Meysere ile çıktığı ticaret seferinde rahip Nastûra ile karşılaştı. Rahip Nastûra Resûlullah'a mallarını satarken; "Lât ve Uzzâ'ya yemin et ki inanayım" deyince Resûlullah; "Ben o putlar adına asla yemin etmem! Onların yanından geçerken yüzümü başka tarafa çevirerek geçerim" diye cevap verdi.³⁰³ Buradan da anlaşıldığı gibi Resûlullah nübüvvetten evvel Kureyş'in inançlarının temelini teşkil eden putlara karşı mesafeli durmuş ve onlara itimat etmemiştir.

³⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 467; XXXVIII, 166; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVIII, 279. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, 225.

³⁰² İbn İshâk, *Sîret*, s. 75; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 182; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 153-155, 121-123; Belâzürî, *Ensâb*, I, 96-97; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 19-20; Taberî, *Târîh*, II, 277-279. Taberî, Tirmizî ve Belâzürî'de Resûlullah'ın Rahip Bahîrâ ile karşılaşması kaydedilirken Resûlullah'ın zikri geçen sözü söylediği kayıtlı değildir. Rahip Bahîrâ ile alakalı geniş ve farklı bir değerlendirme için bk. Ahmet Erçetin, *Rivâyetler ve Farklı Yorumlar Işığında Rahip Bahîra Olayı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2008.

³⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 130, 156.

İbn Sa‘d’ın Vâkîdî’den naklettiğine göre Kureyşlilerin Büvâne’de³⁰⁴ senede bir gün kendisini ta‘zim edip bir takım ibadetler yaptıkları, yanında başlarını tıraş ettikleri ve gündüzden geceye kadar kendilerini ona hasrettikleri bir putu vardı. Ebû Tâlib beraberinde kabilesini de bu putun yanına götürüyordu. Ebû Tâlib, bu bayrama Hz. Peygamber’in de gelmesini istedi; fakat Hz. Peygamber ilk başta gelmek istemedi. Onun bu tavrına kızan halaları Resûlullah’a “Bizim Tanrılarımıza uzak durmandan dolayı senin için endişe duyuyoruz (korkuyoruz)” demeye başladılar. Neticede Resûlullah tüm bu ısrarlar üzerine bayrama katıldı; fakat bir süre sonra korkmuş bir şekilde geri döndü. Halaları ne olduğunu sorunca Hz. Peygamber, başına bir şey gelmesinden korktuğunu ve puta her yaklaştığında uzun boylu beyaz bir adamın karşısına çıkıp “Dön geri Ey Muhammed! Ona dokunma” diye bağırdığını söylemiştir.³⁰⁵ Bu rivâyette yer alan halalarının Hz. Peygamber’e hitaben “Bizim Tanrılarımıza uzak durmandan dolayı senin için endişe duyuyoruz (korkuyoruz)” demeleri, onun nübüvvetten evvel putlara karşı mesafeli olduğuna işaret etmektedir.

Ahmed b. Hanbel’de Resûlullah’ın putlara mesafeli durduğuna dair iki rivâyet bulunmasına rağmen siyer kaynakları bu açıdan daha zengin bir malzemeye sahiptir. Bunun yanında *Müsned*’deki söz konusu rivâyetlerin siyer kaynaklarında bulunmaması da dikkat çekmektedir.

15.3. Resûlullah’ın Zeyd b. Amr b. Nüfeyl İle Görüşmesi

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre bi’setten evvel Zeyd b. Amr³⁰⁶, Mekke’de veya Beldah³⁰⁷ mevkiinin aşağısında Resûlullah ve Zeyd b. Harise ile karşılaştı. Zeyd b. Amr’ı üzerinde et bulunan sofralarına davet ettiler. Bunun üzerine

³⁰⁴ Büvâne Kızıldeniz sahiline yakın Yenbu‘un gerisinde bulunan bir tepedir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân*, I, 505.

³⁰⁵ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, I, 158; Şükran Adıgüzel, *Vahyin Başlangıcı ile ilgili Siyer Kaynaklarındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, s. 52-53.

³⁰⁶ Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Adevî el-Kureşî’nin babası Amr b. Nüfeyl, babasının vefatı üzerine câhiliye âdetlerine uyarak onun hanımı Haydâ’ bint Hâlid’le evlenmişti. Zeyd bu evlilik neticesinde dünyaya gelmiştir. Haydâ’nın Nüfeyl ile evliliğinden olan Ömer b. Hattâb’ın babası Hattâb, Zeyd’in hem amcası hem anne bir kardeşidir. Zeyd b. Amr da Saîd b. Zeyd’in ve Hz. Ömer’in hanımı Âtike’nin babasıdır. Zeyd b. Amr ne putlara taptı ne de Hristiyanlık veya Yahudilik gibi bir dine girdi. Zeyd b. Amr İslâm’dan evvel Mekke’de Hanîf dininin en önemli simalarından birisi olmuş ve bu inanca sahip olarak 606 senesinde vefat etmiştir. Bk. Halit Özkan, “Zeyd b. Amr”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 316-317.

³⁰⁷ Mekke’nin batısında bulunan bir vadidir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân*, I, 480.

Zeyd: “Ey kardeşimin oğlu! Ben putlar adına kesilenleri yemem.³⁰⁸ Ancak Allah’ın adına kesilenleri yerim”³⁰⁹ diyerek eti yemedi. Resûlullah’ın bundan sonra putlar adına kesilen bir şeyi yediği görülmedi. Saîd b. Zeyd Resûlullah’a: “Yâ Resûlallah. Babam senin gördüğün ve senin onun hakkında duydukların gibi birisidir. Eğer sana yetiştirebilseydi iman edip sana tâbi olacaktı. Onun için istiğfar (bağışlanma) diler misin?” diye sordu. Resûlullah: “Evet. Onun için istiğfar dilerim. O kıyamet günü tek başına bir ümmet olarak dirilecek” diye cevap verdi.³¹⁰

Siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de bu konu ele alınmıştır.³¹¹ Siyer kaynaklarındaki bilgiler, Ahmed b. Hanbel’de nakledilen bilgileri teyit etmekle beraber daha fazla teferruata sahiptir.

İbn İshâk, Resûlullah’ın Zeyd b. Amr’ı putları ilk ayıplayan ve onlardan uzak duran biri olarak nitelediğini, Resûlullah’ın Tâif dönüşünde Kureyş’in dinini benimsemeyen ve Kureyş tarafından dışlanan Zeyd’e uğradığını, Zeyd’in Kureyşlilerin arasından çıkıp Mekke’nin yukarılarında yaşadığını, Resûlullah’ın Zeyd’e sunduğu etin putlar adına kesildiğini, Abdülmuttalib’in kızlarının Zeyd’in putlar adına kesilen eti yemediğini bildiğini, putları, putlara tapanları ve onların adına kesilenleri ayıpladığını, putların batıl olup herhangi bir zarar veya fayda vermediğini söylediğini nakletmektedir.³¹² İbn İshâk, İbn Sa’d ve Belâzürî Resûlullah’a Zeyd b. Amr hakkında soru soranların Zeyd b. Amr’ın oğlu Saîd b. Zeyd ile yeğeni ve aynı zamanda damadı Ömer b. Hattâb olduğunu kaydetmektedirler.³¹³

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 187; IX, 269-270, 451; X, 268.

³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 270, 451; X, 268.

³¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 187; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 208. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 40; VII, 91; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VI, 325-326; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, I, 151; V, 86-87; XII, 297; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, III, 238, 497.

³¹¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 118-119; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 226; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 380-381; Belâzürî, *Ensâb*, X, 467, 468; Taberî, *Târîh*, XI, 513.

³¹² İbn İshâk, *Sîret*, s. 118.

³¹³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 119; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 225; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 381; Belâzürî, *Ensâb*, X, 468.

İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in Zeyd b. Amr'ın Hz. İbrâhim'in dini üzere vefat ettiğini söylediğini nakletmektedir.³¹⁴ İbn Sa'd'da "Resûlullah'ın Zeyd ile karşılaştıktan sonra bir daha putlar adına kesilen bir şeyi yemediği" bilgisi mevcut değildir.

Resûlullah'ın putlar adına kesilen eti yemesi hususu Hz. Peygamber'in "İsmet" sıfatıyla doğrudan alakalı olduğu için bu mevzuda münakaşalar cereyan etmiştir. Özellikle Oryantalistler bu rivâyetlerden yola çıkarak Hz. Peygamber'e çeşitli ithamlarda bulunmaktadır. Biz mevzuya tafsilatlı bir şekilde girmemekle beraber bazı müelliflerin bu mevzudaki görüşlerine yer vereceğiz. Bu müelliflerden biri olan Süheylî'nin Resûlullah'ın nübüvvetten evvel putlar adına kesilen eti yemesi hususunda bazı mülahazaları mevcuttur. Süheylî'ye göre Zeyd'in Allah'ın ismi zikredilmeden kesilen etten yemeyip Hz. Peygamber'in yemiş olması onun Hz. Peygamber'den üstün olmasını gerektirmez. Evvela, Beldah mevkiinde Resûlullah nübüvvetten evvel Zeyd b. Amr ile karşılaştığında, kendilerine ikram edilen sofradan Resûlullah'ın yediği hususu, hadiste kayıtlı değildir.³¹⁵ Diğer bir husus da Zeyd b. Amr'ın etten yememesi var olan bir şeriate göre değil kendi görüşüne dayanmasıdır. Zira Hz. İbrâhim'in dininde meyte (ölü) eti yemek haram iken, Allah'ın adı zikredilmeden kesilen etin yenilmesinde haramlık yoktur.³¹⁶ Bu haramlık İslâm ile beraber gelmiştir. Hakkında hüküm olmayan eşyada mubahlık esastır. Resûlullah putlar adına kesilen etten yedi. Zira bu mubah bir iş idi.³¹⁷ Fakat Süheylî'nin bu görüşünün hatalı olduğu, Hz. İbrâhim'in dininde Allah'tan başkası adına kesilen etlerin yendiği görüşünün zayıf olduğu ve putlar adına kesilen etlerin de hem Yahudilikte hem de Hristiyanlıkta yenmediği belirtilir.³¹⁸

Ali Osman Ateş bu mesele ile alakalı Buhârî'de nakledilen hadisleri şöyle telfik etmiştir: Kureyşliler nübüvvetten önce Resûlullah'a Beldah'ta içinde et bulunan bir sofraya ikram etmişler, Peygamberimiz de putlar adına kesilen şeyleri yemediğinden, sofrayı o sırada yanlarına gelmiş bulunan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'e ikrâm etmiş, Zeyd

³¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 381; Belâzürî, *Ensâb*, X, 468. Hem İbn Sa'd hem de Belâzürî bu bilgiyi Vâkıdî'den nakledilen rivâyette zikretmişlerdir.

³¹⁵ Süheylî, *er-Ravzu'l-ünüf*, II, 233. Ayrıca bk. Ali Osman Ateş, "Putlara Kurban Kesme ve Allah'tan Başkası Adına Kesilenlerden Yeme Konusunda Hz. Peygamber'in Tutumu", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, sy. 4 [Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı'na Armağan], s. 367.

³¹⁶ Süheylî, *er-Ravzu'l-ünüf*, II, 233-234. Ayrıca bk. Adıgüzel, *a.g.e.*, s. 55-56.

³¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 225; Adıgüzel, *a.g.e.*, s. 55-56.

³¹⁸ Ateş, "a.g.m.", s. 369.

de, orada bulunanlara hitaben “Ben sizin dikili taşlarınıza kestiğiniz şeyleri yemem” demiştir.³¹⁹ Ateş, burada Resûlullah’a eti takdim edenlerin de Mekke’den tehannüs yapmak için çıkmış olan Kureyşliler olmasının daha makul ve Zeyd b. Amr’ın da “Ben sizin dikili taşlarınıza kestiğiniz şeyleri yemem” sözünü de bu Kureyşlilere sarf etmiş olmasını tarihi hakikatlere daha münasip olduğunu belirtmektedir.³²⁰

Buhârî şârihlerinden olan Kastallânî; Ebû Ya‘lâ, Bezzâr ve vb. kişilerden rivâyet ederek, Resûlullah’ın azatlı kölesi Zeyd b. Hârise’nin, bir dikili taş adına bir koyun kestiğini, yolda karşılaştıkları Zeyd b. Amr’a bu etten ikram ettikleri; fakat Zeyd b. Amr’ın yapılan ikramı reddettiği ve: “Allah’ın adı anılmadan kesilen şeyi yemem” dediğini kaydeder.³²¹ Yani Buhârî ve Ahmed b. Hanbel’de nakledilen hadise ile Bezzâr, Nesâî, Ebû Ya‘lâ ve Taberânî’de nakledilen hadise aynı hadiseye işaret etmektedir.³²² Hadiseye böyle bakıldığında Resûlullah’ın o etten yediği söylenemez.

Hakikaten Hz. Peygamber nübüvvetten önce putlar adına kesilen etleri yeseydi veya putlara ta‘zim gösterseydi herhalde peygamberliğini ilan ettiğinde müşrikler bu tür hâdiseleri dile getirerek Resûlullah’ı zor durumda bırakmak, sıkıştırmak ve davasını iptal etmek isterlerdi. Yani Resûlullah’ın nübüvvetten önce câhiliye inançlarından olan putlara tapma ve onlar adına kurban kesme veya onlar adına kesilen hayvanın etinden yeme gibi Kureyşlilerin bulaştığı her türlü kötü şeyden uzak durmuş olması daha makul ve isabetli bir görüştür.³²³ Aksi halde o vakitlerde Resûlullah’ın davasını çürütmek için her yolu deneyen Kureyş müşrikleri için bu mesele vazgeçilmez bir fırsat olurdu.

³¹⁹ Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 40; VII, 91. Ali Osman Ateş’in yorumuna benzer bir yaklaşım için bk. Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 49.

³²⁰ Ateş, “a.g.m.”, s. 374. Bu mevzuda daha tafsilatlı bilgi için bk. Ateş, “a.g.m.”, s. 363-402.

³²¹ Kastallânî, *İrşâdü’s-Sârî li şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî), I-X, el-Matbaatü’l-Kübrâ’l-Emiriyye, Mısır 1323, VI, 171-172; VIII, 277. Ayrıca bk. Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 49.

³²² Bezzâr, *Müsned* (thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah v.dğr.), I-XVIII, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine-i Münevvere 1988-2009, IV, 165-167; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 325; Ebû Ya‘lâ, *Müsned* (thk. Hüseyin Selîm Esed), I-XIII, Dâru’l-Me’mûn, Dımaşk 1404/1984, XIII, 170-172; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, V, 86-87.

³²³ Benzer mülahazalar için bk. Adıgüzel, *a.g.e.*, s. 60-63

16. Nübüvvetten Evvel Cereyan Eden Bazı Hâdiseler

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre nübüvvetten önce Mekke'de bir taş Hz. Peygamber'e selam veriyordu. Hz. Peygamber kendisine selam veren taşın hangi taş olduğunu biliyordu.³²⁴

İbn İshâk, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetle birebir aynı olmasa da Resûlullah'ın uğradığı her taşın ve ağacın Resûlullah'a "es-Selâmü aleyke Yâ Resûlallah" şeklinde selam verdiğini; fakat Resûlullah'ın bu selamı vereni görmek için etrafına baktığında ağaç ve taşlardan başka bir şey göremediğini nakletmektedirler.³²⁵

Ahmed b. Hanbel'de, Hz. Peygamber'in nübüvvet ile vazifelendirilmeden evvel bir takım sesler işittiği ve ışık (nur) gördüğü³²⁶ ve bundan dolayı kendisinin akıl sağlığının bozulmasından korktuğu nakledilmektedir.³²⁷ Bu rivâyetlerden Hz. Peygamber'in tedricen nübüvmete alıştırıldığı anlaşılmaktadır.³²⁸ Bu rivâyetlerin dışında Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın ilk vahiyden sonra Mekke'de 15 sene kaldığı, bunun yedi veya sekiz³²⁹ senesinde kendisinin bir takım sesler işittiği ve ışık (nur) gördüğü, sonrasında kendisine sekiz veya yedi sene vahyedildiği nakledilmektedir.³³⁰ Rivâyetlerde geçen Hz. Peygamber'in duyduğu ses ve gördüğü nurun vahiy meleğinin sesi ve nuru olduğu belirtilmiştir.³³¹ Rivâyetlerin sonunda yedi veya sekiz sene Hz.

³²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 419, 455, 511-512. Ayrıca bk. Dârimî, *es-Sünen*, I, 170; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1782; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 23, 25; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II, 220, 231, 238; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 153.

³²⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 120-121; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 234-235; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 157; Belâzürî, *Ensâb*, I, 104; Taberî, *Târîh*, II, 295.

³²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 226; V, 44.

³²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 44. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII, 186; XXIII, 15; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, 255; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 195; Belâzürî, *Ensâb*, I, 105-106.

³²⁸ Bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 539-542.

³²⁹ Sadece yedi sene ışık, nur görüp ve ses işittiğini ifade eden rivâyetler de mevcuttur. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 317; V, 45.

³³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 226, 317, 418; V, 45. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1827; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII, 187; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 684; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, VII, 240.

³³¹ Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, 2. Bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392, XV, 104.

Peygamber'e vahyedildiği ifadesi ise Hz. Peygamber'in vahyi doğrudan vahiy meleğini görerek aldığına işaret etmektedir.³³²

Ahmed b. Hanbel'in verdiği bu bilgi siyer kaynaklarından İbn Sa'd ve Belâzürî'de bulunmaktadır. İbn Sa'd'ın zikrettiği bir rivâyette Resûlullah'ın kendisinin akıl sağlığının bozulmasından değil de "kâhin" olmaktan korktuğu ifade edilmiştir.³³³ Belâzürî'de de bahsi geçen mevzuda kendisinin akıl sağlığının bozulmasından veya kâhin olmaktan değil de Ahmed b. Hanbel'de geçtiği gibi³³⁴ Resûlullah'ın kendisine kötü bir halin gelmesinden korktuğu zikredilmektedir.³³⁵

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın Peygamber olarak gönderileceğini Medineli bir Yahudi'nin haber vermesine dair Seleme b. Selâme'den bir rivâyete nakledilmektedir. Bu rivâyete göre Abdüleşheloğulları kabilesine mensup ve Seleme b. Selâme'nin ailesine komşu olan bir yahudi vardı. Bu yahudi Resûlullah'ın nübüvvetinden evvel evinden çıkıp Seleme b. Selâme'nin bulunduğu Abdüleşheloğullarının meclisine geldi. Seleme der ki: Ben o esnada evimin avlusunda üzerimde örtü olduğu halde uzanıyordum. Yahudi, ölümden sonraki dirilişi, kıyameti, hesabı, mizanı, cenneti ve cehennemi anlatıp "Bunlar şirk ehli (putlara tapanlar) içindir. Onlar ölümden sonra dirilişin olacağına inanmazlar" deyince onu dinleyenler yahudi'ye: "Yazıklar olsun sana! Bu anlattıklarının hakikaten olacağına inanıyor musun? İnsanlar öldükten sonra dirilip amellerine göre değerlendirilip cennete ya da cehenneme mi gidecekler?" dediler. Yahudi: "Evet. Kendisine yemin edilene yemin olsun ki kişi bu cehennemden kurtulmak için dünyadaki en büyük yanar fırına atılmayı ve sonra kendisini içindeyken fırının her tarafının sıvanıp orada yanmayı isteyecek. Fakat yarın bu cehennemden kurtuluş imkânı olacak" diye cevap verdi. Onlar da: "Peki. Bunun delili nedir?" diye sorunca yahudi, eliyle Mekke ve Yemen tarafına işaret ederek: "Şu beldelerden bir peygamber gönderilecektir" diye cevap verdi. Onlar da: "Onun ne zaman gönderileceğini düşünüyorsun?" diye sordular. Bunun üzerine Yahudi bana baktı. O esnada aralarındaki en genç kimse bendim. Yahudi onlara şöyle cevap verdi: "Eğer bu genç, yaşının kemâle erişeceği vakte ulaşırsa o peygambere yetişecektir, onu

³³² Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 105; Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, 540.

³³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 195.

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 53; 112-113.

³³⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 105-106.

görecektir” diye cevap verdi. Aradan zaman geçti. Resûlullah peygamber olarak gönderildi. Biz Resûlullah’a iman ettik; fakat bu esnada bu sözleri söyleyen yahudi hayatta olmasına rağmen isyan ve hasedden dolayı iman etmedi. Daha sonra Yahudi’ye bu mesele hakkında dediklerini hatırlattığımızda o söylenenlere aldırmadı.³³⁶

Ahmed b. Hanbel’de İbn İshâk tarikiyle gelen bu rivâyet İbn İshâk ve İbn Hişâm’da da aynı muhteva ile rivâyet edilmiştir.³³⁷

³³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 164-165. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 62; IV, 68-69; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 41; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, 230; İbn İshâk, *Sîret*, s. 84-85; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 212.

³³⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 84-85; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 212.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN RİSÂLETLE GÖREVLENDİRİLMESİ VE MEKKE'DEKİ İLK YILLAR

1. İlk Vahiy

1.1. İlk Vahyin Geliş Tarihi ve Resûlullah'ın Yaşı

Ahmed b. Hanbel'de bu meseleye dair İbn Abbâs'tan gelen altı³³⁸ ve Enes b. Mâlik'ten gelen iki rivâyet³³⁹ olmak üzere toplam sekiz rivâyet mevcuttur.³⁴⁰ Bunlardan yedisi Resûlullah'ın ilk vahiy esnasında 40 yaşında olduğunu belirtir. İbn Abbâs'ın rivâyetlerinden sadece birinde ise Resûlullah'ın o esnada 43 yaşında olduğu kaydedilmiştir.³⁴¹ Resûlullah'a ilk vahyin pazartesi günü geldiğine dair *Müsned*'de üç rivâyet zikredilmiştir.³⁴² Ahmed b. Hanbel'de ilk vahyin hangi ayda ve ayın kaçında indiğine dair bir kayıt mevcut değildir.

Siyer kaynaklarında genel olarak Resûlullah'a 40³⁴³ yaşında iken pazartesi günü³⁴⁴ ilk vahyin geldiği zikredilmiştir. Az da olsa 43³⁴⁵ yaşında iken vahiy nazil olduğuna dair rivâyetler de vardır. Genel olarak 43 yaşında ilk vahyin nazil olduğuna dair rivâyetlerin birisi İbn Abbâs'tan, diğerleri ise Yahyâ b. Saîd kanalıyla Saîd b. Müseyyeb'ten gelmektedir. İbn İshâk³⁴⁶ ve Belâzürî³⁴⁷ sadece Saîd b. Müseyyeb'den

³³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 462; IV, 19, 110, 391; V, 462, 399.

³³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 9; XXI, 160.

³⁴⁰ Bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 8; *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 187; V, 57; VII, 161; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1824-1826; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI, 21-22, 45; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XI, 110, 417; XII, 194, 200; XIX, 37; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 667.

³⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 462. Ayrıca bk. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 667.

³⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 304; XXXVII, 244, 224. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 819-820; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 322; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VIII, 204; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, 214; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, III, 58; XI, 85; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 658; III, 121; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, VII, 233-234; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, I, 196; IX, 28, 102, 103.

³⁴³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 109, 134, 130; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 233; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 190, 191; Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, s. 53; Belâzürî, *Ensâb*, I, 103, 104, 105, 114, 115; Taberî, *Târîh*, II, 290, 291, 292.

³⁴⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 130; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 193-194; Belâzürî, *Ensâb*, I, 104-105; Taberî, *Târîh*, II, 293.

³⁴⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 134; Belâzürî, *Ensâb*, I, 114; Taberî, *Târîh*, II, 292.

³⁴⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 134.

³⁴⁷ Belâzürî, *Ensâb*, I, 114.

gelen rivâyeti nakleirken; Taberî ise hem Saîd b. Müseyyeb'den³⁴⁸, hem de İbn Abbâs'tan³⁴⁹ gelen rivâyeti nakletmiştir. Bunların haricinde Halîfe b. Hayyât, Resûlullah'ın ilk vahyin nüzûlü esnasında 40 yaşında³⁵⁰ olduğunu belirtmekle beraber, 45 yaşında vahiy aldığı rivâyetini de zikretmiştir.³⁵¹

Siyer kaynakları ilk vahyin Ramazan ayının 17'sinde indiğini belirtmektedirler.³⁵² Bunun haricinde ilk vahyin Ramazan'ın 18'i³⁵³ ve 24'ünde³⁵⁴ indiğine dair rivâyetler Taberî'de İbn İshâk tarikiyle zikredilmiştir. İlk vahyin Pazartesi günü nazil olduğu hususunda Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynakları arasında bir ihtilaf yoktur.

Görüldüğü üzere Ahmed b. Hanbel'de konuyla alakalı rivâyetler ile siyer kaynaklarındaki rivâyetler birbirini desteklemekle beraber Ahmed b. Hanbel'de daha az bilgi bulunmaktadır.

1.2. İlk Nâzil Olan Âyetler

Ahmed b. Hanbel'de Alak sûresinin 1-5 ve Müddessir sûresinin 1-5 âyetleri ilk vahiy olarak zikredilmektedir.

1.2.1. Alak Sûresinin 1-5. Âyetleri

Ahmed b. Hanbel'de Alak sûresinin 1-5. âyetlerinin ilk vahiy olduğuna dair zikredilen rivâyetlere göre Resûlullah, ilk vahiy gelmeden önce uykusunda sadık rüyalar görüyordu. Hiç bir rüya görmezdi ki sabah aydınlığı gibi gerçekleşmesin. Sonra

³⁴⁸ Taberî, *Târîh*, II, 292.

³⁴⁹ Taberî, *Târîh*, II, 292.

³⁵⁰ Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, s. 53.

³⁵¹ Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, s. 54. Halîfe bu bilgiyi Ebû Asım→Eşâ's→Hasan tarikiyle nakletmektedir. Bk. Halîfe b. Hayyât, *Târîh*, s. 54.

³⁵² İbn İshâk, *Sîret*, s. 130; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 235, 239-240; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 194; Belâzürî, *Ensâb*, I, 104-105; Taberî, *Târîh*, II, 294.

³⁵³ Taberî, *Târîh*, II, 293-294. Taberî, ilk vahyin 18 Ramazan'da indiğine dair rivâyetleri önce zikretmekte ve akabinde 17 ve 24 Ramazan'da indiğine dair rivâyetlere yer vermektedir. Taberî'nin bu usûlüne bakılırsa onun ilk vahyin 18 Ramazan'da indiği görüşüne sahip olduğu anlaşılır. Bk. Adıgüzel, *a.g.e.*, s. 109-110.

³⁵⁴ Taberî, *Târîh*, II, 294.

kendisine yalnızlık sevdirdi. Hirâ'ya geliyor; orada sayılı gecelerde tehannüs³⁵⁵ yapıyordu ve bunun için de azığını yanına alıyordu. Sonra yine evine dönüp, bir o kadar zaman için yine yanına azık alırdı.³⁵⁶

Nihâyet Resûlullah'a bir gün Hirâ mağarasında iken vahiy geldi. Melek geldi ve ona "Oku" dedi. O da: "Ben okuma bilmem" cevabını verdi. Resûlullah buyurdu ki: "O zaman Melek beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine "Oku", dedi. Ben de ona: "Ben okuma bilmem" dedim. Yine beni alıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine "Oku" dedi. Ben de ona "Ben okuma bilmem" dedim. Nihâyet beni alıp üçüncü defa sıktı. Sonra beni bırakıp: "Yaratan Rabbinin ismiyle oku"³⁵⁷ âyetinden "İnsana bilmediğini o öğretti"³⁵⁸ âyetine kadar okudu. Bunun üzerine Resûlullah (kendisine vahyolunan) bu âyetlerle (korkudan) titreyerek Hz. Hatice'nin yanına döndü.³⁵⁹ "Beni örtün. Beni örtün" dedi ve üzeri örtüldü. Üzerinden bu hal geçip ferahlayınca Resûlullah, Hatice'ye "Benim neyim var?" dedi ve hâdiseyi ona anlattı. Resûlullah: "Ey Hatice! Ben ışık görüyor ve bazı sesler işitiyorum. Akıl sağlığımın bozulmasından, bir belaya uğramaktan korkuyorum" dedi. Hz. Hatice: "Tam aksine, Müjdeler olsun. Allah seni asla utandırmaz. Allah sana böyle bir şey yapmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, doğru söz söylersin, işini görmekten âciz olanların işlerini yüklenirsin, misafire hakkıyla davranırsın, misafiri ağırlarsın, Hak'tan gelen musibetler karşısında halka yardım edersin" dedi.

Ardından Hz. Hatice, Hz. Peygamber'i Varaka b. Nevfel'e³⁶⁰ götürdü. Varaka Hristiyan, a'mâ, yaşlı bir adamdı. Arapça yazı yazardı. İncil'den Allah'ın dilediği kadar

³⁵⁵ Tehannüs, putlardan uzaklaşıp Allah Teâlâ'ya daha iyi ibadet etmek maksadıyla insanların bulunduğu yerlerden uzaklaşıp ıssız yerlerde belirli bir süre gece-gündüz inzivaya çekilmek demektir. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, I, 346. Ayrıca bk. Adıgüzel, *a.g.e.*, s. 71.

³⁵⁶ İbn İshâk hâdisenin başlangıcını şöyle anlatır: "Resûlullah senede bir ay Hirâ'da uzlete çekilir ve ibadet ederdi. Hirâ'ya gelen miskinleri doyurmak câhiliyede Kureyş'in yaptığı ibadetlerdendi. Resûlullah, Hirâ'dan döndüğü zaman Kâbe'yi yedi defa tavaf etmedikçe evine girmezdi. Ta ki Allah Teâlâ onu risâlet ile gönderdiği son aya kadar bu böyle devam etti. O vakit de Ramazan ayı idi. Nitekim Resûlullah her zamanki gibi uzlete çekilmişti ve onunla beraber uzlet ehli de aynı şekilde Hirâ'ya çekilirdi." Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 121; Taberî, *Târîh*, II, 300.

³⁵⁷ el-Alak 96/1.

³⁵⁸ el-Alak 96/5.

³⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 113; XLIII, 112.

³⁶⁰ Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay Hz. Hatice'nin amcasının oğlu olup Mekkeli hanîflerdendir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Hatice ilk vahiy nazil olunca Resûlullah'ı Varaka'ya götürmüştü. Varaka'nın soyu Kusay'da Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir. Babası Nevfel son

bazı şeyleri Arapça yazardı. İncil’i Arapça okurdu. Hz. Hatice ve Resûlullah Varaka’nın yanına varınca Hz. Hatice ona: “Ey amca! Yeğenini dinle” dedi. Varaka: “Ey yeğenim! Ne görüyorsun?” dedi. Resûlullah gördüğünü anlattı. Varaka: “Bu gördüğün, Mûsâ’ya gönderilen Nâmûs’tur. Ah keşke senin davet günlerinde genç olaydım! Kavmin seni çıkaracakları zaman keşke hayatta olsam!” dedi. Bunun üzerine Resûlullah, “Onlar beni çıkaracaklar mı?” diye sordu. O da “Evet, senin getirdiğin gibi bir şey getirmiş bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şâyet senin davet günlerine yetişirsem, sana çokça yardım ederim.” cevabını verdi.³⁶¹ Çok geçmeden Varaka vefat etti. Bir müddet vahiy kesildi. Resûlullah buna çok üzüldü ve defalarca kendini dağ zirvelerinden atmaya kalktı.³⁶² Kendini atmak için dağın zirvesine her yaklaştığında Cebrâil ona görünüp “Ey Muhammed sen hakikaten Allah’ın resûlüsün” derdi. Bu Hz. Peygamber’in sarsıntısını, acısını teskin ediyor; nefsinin ferahlatıyor ve geri dönüyordu. Vahyin kesilmesi uzayınca tekrar buna niyetlendi ve dağın zirvesine her yaklaştığında Cebrâil kendisine göründü ve benzer şeyleri söyledi.³⁶³

Alak sûresinin ilk âyetlerinin ilk vahiy olduğuna dair siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de rivâyetler nakledilmekle³⁶⁴ beraber bu kaynaklardaki rivâyetler Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetlerden bazı noktalarda farklı anlatımlara sahiptir. Bunlar:

İbn İshâk meleğin Resûlullah’a uyurken geldiğini³⁶⁵ ve vahiy “içinde kitap olan ipek bir yaygı”³⁶⁶ ile getirdiğini rivâyet etmektedir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel’de meleğin Hz. Peygamber’e uyurken geldiğine dair bir kayıt söz konusu

Ficâr savaşında öldürülmüştü. Annesi Hind bint Ebû Kebîr’dir. Tafsilatlı bilgi için bk. Bünyamin Erul, “Varaka b. Nevfel”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 517-518.

³⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 53; 112-113.

³⁶² Burada Resûlullah’ın kendisinin dağ başından atmak için hamle yaptığı değil de böyle bir şeyi aklından geçirdiği anlaşılmalıdır. Bk. Bünyamin Erul, “Sîret ve Tarih Kitaplarının Hadis İlmî ile İlgisi”, s. 169-170.

³⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 113-114. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 321-323; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, I, 7; IV, 151-152; VI, 173, 174; IX, 29-30; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 139-142; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, VI, 30; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, II, 240-241, 576, 577; III, 202; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 213-216; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 135-138.

³⁶⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 120-122; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236-238; Taberî, *Târîh*, II, 298-299, 299-300, 300-302.

³⁶⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 120-123; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236-238; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 196-197; Belâzürî, *Ensâb*, I, 108-111; Taberî, *Târîh*, II, 298-302, 304.

³⁶⁶ Bu bilgi İbn İshâk’ın Ubeyd b. Umeyr tarihiyle naklettiği rivâyette geçer. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236; Taberî, *Târîh*, II, 301.

değildir. Hatta Ahmed b. Hanbel’de ilk vahyin Resûlullah’a uyanırken geldiği izlenimi daha ön plandadır.

İbn Hişâm³⁶⁷ ve Taberî’de³⁶⁸ İbn İshak’tan; Belâzürî’de³⁶⁹ de İbn Sa’d’dan gelen rivâyette Cebrâîl’in vahiy getirdiği esnada bir adam sûretinde olduğu zikredilmiştir. Fakat Ahmed b. Hanbel’de buna dair herhangi bir bilgi yoktur.

İbn İshâk’ın rivâyetine göre Cebrâîl tekrar Resûlullah’a “Oku” dedi. O da: “Neyi okuyayım (وما اقرأ؟)” dedi. Sonrasında Resûlullah şöyle dedi: “Melek beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Öyle ki öleceğimi zannettim. Melek bana tekrar “Oku” dedi ve ben “Neyi okuyayım (وما اقرأ؟)” dedim. Bu sözü onun daha önce yaptığı şeyi tekrar yapmasından kurtulmak için söylüyordum”.³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel’de Resûlullah’ın “Neyi okuyayım” sözünü neden söylediğine dair bir açıklama yoktur.

Taberî’nin kaydettiği İbn İshâk³⁷¹ ve Hz. Aişe³⁷² rivâyetinde Cebrâîl’in ilk vahyi okuduktan hemen sonra Resûlullah’ın da vahyi okuduğuna dair kayıt mevcuttur. Ama böyle bir kayıt Ahmed b. Hanbel’de zikredilmemektedir.

İbn İshâk’tan nakledilenlere göre ilk vahiy Cebrâîl tarafından okununca Resûlullah uykusundan uyandı ve sanki kalbine bir kitap şekillenmişti. Hz. Peygamber’in canlılar arasında en çok şair ve mecnundan hoşlanmaz, onlardan tiksindir ve onların yüzlerine bakamazdı. Hâdisenin etkisiyle Resûlullah’ın kendisinin şair veya mecnun olmasından korkup Kureyş’in kendisi hakkında bu tarz şeyleri konuşmasını istemedi. Bu düşüncesinden dolayı dağ başlarına gidip yaşadığı hâdisenin verdiği sıkıntıdan kurtulmak için kendini dağ başlarından atmaya niyetlendi. Buna her teşebbüs ettiğinde gökten Cebrâîl “Ey Muhammed! Sen Allah’ın resûlüsün ve ben Cebrâîl’im” diyordu. Ardından Hz. Peygamber kafasını kaldırıp semaya baktığında Cebrâîl’i adam sûretinde ayakları semanın ufkunda olduğu halde gördü. Cebrâîl aynı sözleri tekrarlamaya devam etti. Hz. Hatice’nin elçileri gelinceye kadar Resûlullah bu

³⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 237.

³⁶⁸ Taberî, *Târîh*, II, 301.

³⁶⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 110.

³⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 236-237; Taberî, *Târîh*, II, 301.

³⁷¹ Taberî, *Târîh*, II, 301.

³⁷² Taberî, *Târîh*, II, 298.

hadisenin tesirinden kurtulup herhangi bir hareket yapamadı. Cebrâil Hz. Peygamber'in yanından ayrılınca Hz. Peygamber (s.a.v.) hemen evine gidip eşi Hatice'ye hâdiseyi anlattı.³⁷³ İbn İshâk'ın verdiği bu malumat Ahmed b. Hanbel'de mevcut değildir.

İbn İshâk bundan sonraki hâdiseyi Ahmed b. Hanbel ve diğer siyer kaynaklarından farklı olarak şöyle anlatır: Hz. Hatice Resûlullah'a "Müjdelerim Ey amcaoğlu! Sabret. Yemin olsun ki senin bu ümmetin Peygamberi olacağını umuyorum." dedi. Sonra amcaoğlu Varaka b. Nevfel'e gitti. Hz. Hatice hâdiseyi Varaka'ya anlattı. Varaka, Resûlullah'ın bu ümmetin peygamberi olacağını söyledi. Hz. Hatice, Resûlullah'ın yanına döndü ve Varaka'nın kendisine söylediklerini ona anlattı. Bu, onun sıkıntılarını nispeten hafifletti.³⁷⁴ Resûlullah âdeti üzere Kâbe'yi tavaf ederken o esnada kendisi gibi Kâbe'yi tavaf eden Varaka ile karşılaşınca hâdiseyi ona anlattı.³⁷⁵ Burada Hz. Hatice'nin, Varaka'ya gitmeden evvel Resûlullah'a "Bu ümmetin Peygamberi olacağını umuyorum" demesi dikkat celbetmektedir. Çünkü Ahmed b. Hanbel ve diğer siyer kaynaklarında böyle bir bilgi geçmemektedir. Burada eğer Hz. Hatice hakikaten böyle bir söz söylemişse onun da az çok amcaoğlu Varaka kadar bu mevzularda malumat sahibi olması lazımdır. Fakat Hz. Hatice'nin böyle bir birikime sahip olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen rivâyette bir karışıklık olmuştur. Varaka'nın söylediği söz Hz. Hatice'ye söylenmiş olabilir. Burada dikkat çeken diğer bir şey de İbn İshâk'tan nakledilenlere göre Resûlullah Varaka ile Kâbe'yi tavaf ederken karşılaşmaktadır. Ahmed b. Hanbel'de Varaka ile karşılaşma Hz. Hatice'nin refakati ile gerçekleşmiştir. Bununla beraber Resûlullah ve Varaka'nın aralarında geçen konuşmalar, Ahmed b. Hanbel ve diğer siyer kaynaklarında hemen hemen aynı muhtevaya sahiptir.

Ahmed b. Hanbel'de zikredilen ilk vahiy hâdisesinde yaşanan vakalar siyer kaynaklarında farklı bir şekilde sıralanmıştır. Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd ve Belâzürî'nin rivâyetine göre Resûlullah Cebrâil'i bir süre vahiy kesildikten sonra semâda kürsü üzerinde gördü.³⁷⁶ İbn İshâk'ın rivâyetinde ise benzer hâdiseler ilk vahyin

³⁷³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 121-122; Taberî, *Târîh*, II, 301-302, 299.

³⁷⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 122; Taberî, *Târîh*, II, 302.

³⁷⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 122; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 237-238; Taberî, *Târîh*, II, 302.

³⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 112-114; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 196; Belâzürî, *Ensâb*, I, 108.

hemen akabinde vukû' buldu. Ardından Resûlullah Hz. Hatice'nin yanına gitti.³⁷⁷ Burada dikkat celbeden nokta, benzer ifadelerle zikredilen hâdisenin sıralaması kaynaklara göre değişiklik arz etmesidir. Çünkü zikredilen ifadeler neredeyse aynıdır veya farklılık olsa bile aynı manaya delalet etmektedir. Bu ifadelerde Resûlullah'ın kendini dağ başından atmak istediği zaman Cebrâil'in ona görünüp "Sen peygambersin" ve "Ben de Cebrâil'im" demesi gibi ortak noktalar vardır. Taberî'de Hz. Aişe tarikiyle gelen rivâyette Cebrâil'in ilk vahiyden önce Resûlullah'a iki defa görüldüğü ve bahsi geçtiği üzere benzer şeyleri söylediği zikredilmektedir. Yine Resûlullah bunun üzerine kendini dağ başından atmak ister ve akabinde Cebrâil ona görünür. Ardından ilk vahiy nazil olur.³⁷⁸ Görüldüğü üzere ilk vahyin nüzûlünün nasıl gerçekleştiği ve ne zaman hangi vakanın vukû' bulduğu hususunda farklı anlatımlar mevcuttur.

1.2.2. Müddessir Sûresinin 1-5. Âyetleri

Ahmed b. Hanbel'de Müddessir sûresinin 1-5. âyetlerinin nüzûlü hakkında nakledilen rivâyetlere göre Yahyâ b. Ebû Kesîr şöyle der: Ebû Seleme'ye "İlk nâzil olan Kur'ân vahyi hangisidir?" diye sordum. O da, "يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Seleme'ye: "veya أَفْرَأُ olmasın" dedim. Ebû Seleme de "Ben de Câbir'e bunun hakkında sordum" dedi. Câbir de, "يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ" diye cevap verdi. Ben de: "veya أَفْرَأُ olmasın" dedim. Bunun üzerine Câbir bana şöyle cevap verdi: "Ben sana ancak, Resûlullah'ın bize anlattığını söylüyorum. Resûlullah bize şunları anlattı: "Hirâ mağarasında bir ay kaldım. Orada işimi bitirdikten sonra vadiye geldim. Vadinin içine girdim. O esnada bana nida edildi. Önüme baktım, arkama baktım, sağıma baktım, soluma baktım hiçbir (şey) kimseyi göremedim. Sonra tekrar bana nida edildi. Tekrar baktım ve hiçbir (şey) kimseyi göremedim. Sonra tekrar bana nida edildi. Ardından başımı kaldırdım ve ben o melek ile birlikte gökyüzünde kürsü üzerindeydim. Ondan korktum. Akabinde beni şiddetli bir titreme aldı. Hemen Hatice'nin yanına geldim ve "Üzerimi örtün" dedim. Üzerimi örtüp soğuk su serptiler." Resûlullah devamında şöyle

³⁷⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 121-122; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 237; Taberî, *Târîh*, II, 301.

³⁷⁸ Taberî, *Târîh*, II, 298.

buyurdu: “İşte bu sırada Allah ü Teâlâ: “يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ فُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ وَتِيَابِكَ فَطَهِّرْ”³⁷⁹ âyetlerini indirdi.”³⁸⁰

Belâzürî, Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bu rivâyetten farklı olarak şunları nakleder: Yahyâ b. Ebû Kesîr anlatıyor: “Ebû Seleme’ye ilk nâzil olan Kur’ân vahyi hangisidir?” diye sordum. O da, “يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ” diye cevap verdi. “Kur’ân’da ilk nâzil olan sûre hangisidir? diye sordum. O da: “أَفْرَأُ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ” diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Seleme: “Ben bunu Câbir b. Abdullah el-Ensârî’ye: “İlk nâzil olan Kur’ân vahyi hangisidir?” diye sordum. O da, “يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ” diye cevap verdi. “Kur’ân’da ilk nâzil olan sûre hangisidir?” diye sordum. O da: “أَفْرَأُ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ” diye cevap verdi.³⁸¹ Belâzürî’nin bu farklı anlatımının haricinde diğer kaynaklardaki muhteva Ahmed b. Hanbel’le aynıdır.

Burada dikkat çeken nokta Müddessir sûresinin 1-5 âyetlerinin ilk vahiy olduğuna dair rivâyetlerle bu âyetlerin fetret-i vahiy esnasında indiğine dair rivâyetlerin muhtevası birkaç farklılık haricinde neredeyse hem lafzen hem de mânen aynı olmasıdır. Şöyle ki: Müddessir sûresinin fetret-i vahiy esnasında indiğine dair hâdise Ahmed b. Hanbel’de şöyle anlatılmaktadır:

Ebû Seleme b. Abdurrahman→Câbir b. Abdullah tarikiyle nakledilmiştir. Bir müddet vahiy kesildi. Resûlullah’a Hirâ’da halvet (yalnız kalma) sevdirdi ve orada yalnız kalmaya başladı. O esnada Hirâ’dan dönüyordu.³⁸² Resûlullah şöyle anlattı: “Ben yürürken semâdan bir ses duydum. Gözümü semâ tarafına kaldırdım. Bana Hirâ’da gelen melek şimdi sema ve yer arasındaki bir kürsüde oturuyordu. Ondan çok korktum. Taki kendimi yere attım. Ayıldığımda hızlı bir şekilde ailemin yanına geldim. “Beni örtün, Beni örtün.” dedim. Beni örttüler. Cebrâil bana geldi. Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

³⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 192-193, 194; XXIII, 384. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 312; *Sahîhu’l-Buhârî*, VI, 161-162; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 144-145; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 318-319; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 140, 155-156; Belâzürî, *Ensâb*, I, 107-108,109-110; Taberî, *Târîh*, II, 303-304.

³⁸⁰ Âyetin mânası: “Ey bürünen (Müddessir)! Kalk artık inzar et. Ve rabbını artık büyükle. Ve elbiseni artık temizle”.

³⁸¹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 109-110.

³⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 280.

383. “{ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (1) فُمْ فَأَنْذِرْ (2) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (3) وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (4) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (5) }”³⁸⁴ Ebû Seleme der ki: “الرُّجْزُ: Putlardır”³⁸⁵ Bu namaz farz kılınmadan önceydi.”³⁸⁶

Bahsi geçen hâdise İbn Sa‘d, Belâzürî ve Taberî’de de nakledilmektedir. Yalnız İbn Sa‘d³⁸⁷ rivâyetin sonunda Müddessir sûresinin nazil olduğunu zikretmemektedir. Taberî ve Belâzürî’de hâdise şöyle anlatılır:

Vahiy bir müddet kesildi. Resûlullah buna çok üzüldü ve dağ başlarına kendisini oralardan atmak niyetiyle gitmeye başladı. Dağın zirvesine her yaklaştığında Cebrâîl ona görünüp “Sen Allah’ın Peygamberisin” diyordu. Resûlullah bununla sıkıntısını teskin ediyor, kendine geliyordu. Resûlullah bunu şöyle anlatırdı: Ben bir gün yürürken Hirâ’da bana gelen meleği yer ve gök arasında kürsü üzerinde gördüm. Belâzürî, burada farklı bir kayıt zikreder ki o da: “Hirâ’da bana gelen melek”³⁸⁸. Rivâyet şöyle devam eder: Ondan çok korktum. Hemen Hatice’nin yanına döndüm. “Beni örtün” dedim. Üzerimi örttüler. Bunun üzerine Allah Teâlâ “ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ فُمْ فَأَنْذِرْ. “- (Müddessir 1-5) âyetlerini indirdi.”³⁸⁹ Zühri: “Ona indirilen ilk vahiy “e kadar olan âyet-i kerimelerdir (Alak 1-5)” der.³⁹⁰

Belâzürî ve Taberî’de geçen ve fetret-i vahiyden bahseden bu rivâyetin Ahmed b. Hanbel’deki fetret-i vahiyle alakalı rivâyetlerden tek farkı şu kısımdır: “Resûlullah dağ başlarına kendisini oradan atmak niyetiyle gelmeye başladı. Dağın zirvesine her yaklaştığında Cebrâîl ona görünüp “Sen Allah’ın Peygamberisin” diyordu.” Burada dikkatimizi çeken bir başka nokta da bu farklı olan kısmın Ahmed b. Hanbel’in Alak

³⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 368-369; XXIII, 280-281, 282. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 323-324; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, I, 7-8; IV, 116; VI, 162-163, 174; VIII, 47-48; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 142-143; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, V, 285; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 317; Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, II, 275; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 215; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 138, 140, 142, 156-157.

³⁸⁴ el-Müddessir 74/1-5.

³⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 369; XXIII, 282.

³⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 282.

³⁸⁷ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, I, 196.

³⁸⁸ Belâzürî, *Ensâb*, I, 109.

³⁸⁹ Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 368-369; XXIII, 280-281, 282; İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, I, 196.

³⁹⁰ Taberî, *Târîh*, II, 305-306; Belâzürî, *Ensâb*, I, 108.

sûresi ile alakalı olarak naklettiği rivâyetin devamıyla aynı muhtevaya sahip olmasıdır.³⁹¹

Müddessir sûresinin fetret-i vahiy devrinde nazil olduğunu ifade eden rivâyetlerin Müddessir sûresinin ilk vahiy olduğunu ifade eden rivayetlerden farkları şunlardır:

- Hâdisenin fetret-i vahiyde vukû‘ bulduğu belirtilmiştir.
- Siyer kaynaklarında geçtiği üzere Resûlullah’ın vahyin bir müddet kesilmesine çok üzüldüğü ve bundan dolayı dağ başlarına gidip kendisini oradan atmak niyetiyle gelmeye başladığı ve dağın zirvesine her yaklaştığında Cebrâîl’in ona görünüp “Sen Allah’ın Peygamberisin” demesi bu rivâyetin farklı olan taraflarıdır.

Bu farklılıklar haricinde rivâyetler hemen hemen aynı muhtevaya sahiptir. Muhtemeldir ki Müddessir sûresinin ilk vahiy olduğuna dair rivâyetlerin hepsinin ilk ravisi olan Câbir b. Abdullah hadisin ilk kısmını Resûlullah’tan duymamış olabilir veya o anda o meclise gelmiş olabilir. Çünkü az önce zikrettiğimiz farklılıklar rivâyetin başında olan farklılıklardır. Câbir b. Abdullah’ın Resûlullah’ın bulunduğu meclise sonradan katılması muhtemeldir. Bununla birlikte Müddessir sûresinin fetret-i vahiyde indiğine dair rivâyetler Ahmed b. Hanbel’de Zühri→Ebû Seleme→Câbir tarihiyle, Belâzürî’de Zühri→Ebû Seleme→Câbir ve Ma’mer→Zühri tarihiyle, Taberî’de Zühri→Ebû Seleme→Câbir ve Ma’mer→Zühri tarihiyle gelmiştir. Yukarıda Müddessir sûresinin fetret-i vahiy döneminde indiğine dair rivâyetlerin Müddessir sûresinin ilk vahiy olduğuna dair rivâyetlerden farklı muhtevaya sahip olanlar Ma’mer→Zühri tarihiyle gelenlerdir. Yani Câbir b. Abdullah’tan Müddessir sûresinin fetret-i vahiy devrinde nazil olduğuna dair rivâyetler de mevcuttur. Bu durumun sebebi Câbir’den sonra gelen râvilerde de bir nakil noksanlığı olabilir veya bu durum Câbir’in (r.a) farklı zamanlarda hâdiseyi eksik anlatımından da kaynaklanabilir.

Bu iki sûre haricinde Ahmed b. Hanbel’de mevcut olmayıp İbn İshâk³⁹² ve Belâzürî’de³⁹³ Fatıha sûresinin ilk nazil olan vahiy olduğuna dair rivâyet de vardır.

³⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 113-114.

2. İlk Abdest ve İlk Namaz

Ahmed b. Hanbel'de Cebrâîl'in Hz. Peygamber'e namaz kıldırılmayı öğretmesine dair iki farklı rivâyet nakledilir. Birinci rivâyete göre Resûlullah hâdiseyi şöyle anlatır:

Cebrâîl bana Kâbe'nin yanında iki defa imamlık etti. Öğle namazını bana güneş batıya doğru eğilip gölge ayakkabı bağı kadarken, ikindiye her şeyin gölgesi iki misli kadar olduğu zaman, akşamı oruçlunun iftar ettiği; yani yeme ve içme helal olduğu zaman, yatsıyı şafak kaybolduğu zaman, sabahı yeme ve içmenin oruçluya haram olduğu zaman kıldırdı. Ertesi gün öğleyi her şeyin gölgesi kendisi kadar olduğu vakit, ikindiye her şeyin gölgesinin iki misli olduğu vakit, akşamı oruçlu orucunu açtığı vakitte, yatsıyı gecenin ilk üçte birine doğru, sabahı da ortalık iyice ağarınca kıldırdı. Sonra bana dönerek:

“Ya Muhammed! Bu senden önceki nebilerin vakti olduğu gibi senin için de vakit bu iki vaktin arasındır” dedi.³⁹⁴

İkinci rivâyete göre Cebrâîl ilk vahiy geldiği zamanın hemen akabinde Resûlullah'ın yanına gelip ona abdesti ve namazı öğretti.³⁹⁵ Abdesti bitirdiğinde bir avuç su aldı ve edep yerlerine serpti.³⁹⁶

³⁹² İbn İshâk, *Sîret*, I, 132-133.

³⁹³ Belâzürî, *Ensâb*, I, 105-106. Belâzürî de bu rivâyeti İbrâhim b. Yûsuf b. Ebû İshâk→ Babası→İbn İshâk→ Ebû Meysere tarikiyle nakletmiştir. Belâzürî'nin bu rivâyetin sıhhati hususunda şüphesinin olduğunu söylemek imkân dâhilindedir. Çünkü bu rivâyetin hemen akabinde Bekir b. Heysem→ Muhammed b. Yûsuf el-Faryabi→ Süfyân→ Mansûr→ Mücâhid tarikiyle Fâtîha sûresinin Medine'de indiğini belirtmiştir. Bu rivâyetin benzer muhtevası Amr b. Muhammed en-Nâkîd→ Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn→ İsrâîl→ Mansûr→ Mücâhid tarikiyle de gelmiştir. Belâzürî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe→Ebû'l-Ahvâs→ Mansûr→ Mücâhid→ Ebû Hüreyre tarikleriyle Fâtîha Sûresi'nin Medine'de indiğini nakletmiştir. Devamında Ebû'l-Ahvâs'dan sûrenin Mekke'de inmiş olduğuna dair bir rivâyet nakletmiştir. Bu rivâyeti de “ويقال /denilir” ibaresini ile nakletmiştir. Bu ibare de Belâzürî'nin bu bilgiye ihtiyatlı yaklaştığını göstermektedir. Bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 107.

³⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 202, 344; XVII, 450. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 331-333, 334-335; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I, 107; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, I, 217-219; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X, 309-310; Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, I, 306-307, 311; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, I, 303; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 245.

³⁹⁵ Ayrıca bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 111; Taberî, *Târîh*, II, 304.

³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 25. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 157; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 85.

Ahmed b. Hanbel'in konu ile alakalı rivâyetlerin ilkinde beş vakit namazın vakitleri anlatılmaktadır. Beş vakit namaz genel kabule göre Mi'rac ile beraber farz kılınmıştır.³⁹⁷ Bununla beraber genel kabule göre beş vakit namazdan evvel de iki vakit namaz vardı. Yani beş vakit namazın farz kılınmasından evvel de Müslümanlar namaz kılıyorlardı. Ahmed b. Hanbel'in bu mevzuyla alakalı ikinci tür rivâyetinde Cebrâîl'in ilk vahyin akabinde Resûlullah'ın yanına gelip ona abdesti ve namazı öğretmesi de bunu teyit etmektedir.³⁹⁸ Namazın vakitlerinin iki iken beşe çıkması, yani namaz vakitlerinin sayısında daha sonra değişmeler olması Cebrâîl'in Resûlullah'a farklı zamanlarda iki defa imam olup namazla alakalı bilgileri öğrettiğine işaret etmektedir. İlki ikinci rivâyette olduğu üzere ilk vahyin nüzûlünden sonra yani İslam'ın gizli tebliğ döneminin ilk zamanlarında, ikinci ise Mi'rac sonrası vukû' bulmuştur. Bunun aksine verilen ilk rivâyetteki "Cebrâîl bana Kâbe'nin yanında iki defa imamlık etti" ifadesinden Cebrâîl'in ard arda iki gün Resûlullah'a imamlık ettiği de anlaşılabilir. Yani "iki defa" ifadesinden "ard arda iki gün" kastedilmiş olabilir.

İbn İshâk, İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî'de bu konu hakkında rivâyetler nakledilmektedir. Siyer kaynaklarında vahyin ilk nüzûl devrinde Cebrâîl'in Mekke'nin üst tarafında Hz. Peygamber'in yanına geldiği, orada fişkırın su ile önce yüzünü yıkadığı sonra sırasıyla mazmaza ve istinşak yaptığı, başını ve kulaklarını mesh ettiği, ayaklarını topuklarına kadar yıkadığı, edep yerlerine su serptiği ve akabinde iki rekat namaz kıldığı ve dört secde yaptığı kaydedilmektedir. Sonra Cebrâîl'in kendisini izleyen Hz. Peygamber'in namaz için abdest aldığı, ardından Resûlullah'a namaz kıldırıldığı zikredilmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in Cebrâîl yanından ayrıldıktan sonra gönlü hoş bir şekilde eve geldiği ve Cebrâîl'in kendisine öğrettiği abdest ve namazı Hz. Hatice'ye öğretip onunla birlikte abdest alıp iki rek'at namaz kıldıkları siyer kaynaklarında kaydedilmektedir. Bundan sonra Resûlullah ve Hz. Hatice'nin gizlice namaz kıldıkları zikredilir.³⁹⁹

³⁹⁷ Osman Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (birleştirilmesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2005, s. 9-10.

³⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 25.

³⁹⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 136; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 244-245; Belâzürî, *Ensâb*, I, 111; Taberî, *Târîh*, II, 307.

İbn İshâk, naklettiği rivâyette “namaz farz kılındığında” diye kayıt düşüyor. Burada farz kılınan namazın “beş vakit namazın” olup olmadığı belli değildir.⁴⁰⁰ Bununla beraber İbn İshâk rivâyetin devamında Hz. Ali’nin iki gün sonra, İbn Kesîr’in İbn İshâk’tan yaptığı nakile göre bir gün sonra Resûlullah ile Hz. Hatice’yi namaz kılarken gördüğünü ve ertesi sabah Hz. Ali’nin Müslüman olarak Resûlullah’ın yanına gidip kelime-i şهادeti getirdiğini nakletmektedir.⁴⁰¹ Belâzürî de Vâkîdî’den buna benzer bir şekilde rivâyet zikretmektedir.⁴⁰² Taberî’de zikredilen rivâyetlere göre Cebrâîl, Resûlullah’a ilk defa Cumartesi ve Pazar geceleri geldi. Pazartesi günü de risâlet vazifesini getirdi. Ona abdesti, namazı ve “İkra’ bismi rabbikellezi”yi öğretti.⁴⁰³ Taberî bunun yanında Hz. Ali’nin de Salı günü namaz kıldığını kaydetmektedir.⁴⁰⁴ Belâzürî de Taberî gibi Cebrâîl’in Resûlullah’a namaz ve abdesti öğretmesinin yanında ilk inen vahiy olan “İkra’ bismi rabbikellezi”yi öğrettiğini belirtmektedir.⁴⁰⁵ Buradan Cebrâîl’in Resûlullah’a namazı öğretmesinin ilk vahyin akabine rastladığı çıkarılabilir. Çünkü Hz. Ali ilk iman eden erkek çocuk sahabîdir.⁴⁰⁶ Taberî’nin zikrettiği gibi Hz. Ali Salı günü namaz kılmış ise Cebrâîl’in Salı gününden evvel Resûlullah’a namazı öğretmiş olması lazımdır. Tüm bu malumatın yanında İbn Hişâm, İbn İshâk’tan naklen Cebrâîl’in Resûlullah’a namazı öğretmesi mevzusunu *es-Sîre*’sinde vahyin fetret devrinin hemen akabinde ele almaktadır.⁴⁰⁷ Yine Vâkîdî’den nakledilen rivâyete göre Hz. Ali ilk vahiyden bir sene sonra Müslüman olmuştur.⁴⁰⁸ Belâzürî ve Taberî’nin Cebrâîl’in Resûlullah’a namazı ve abdesti öğretmesini ilk vahiyle birlikte zikredilmesine rağmen genel kabule göre bu hâdise fetret-i vahiy devrinin yani Müddessir sûresinin nüzülnün hemen akabinde meydana gelmiştir.⁴⁰⁹ Bu da namaz ve abdestin İslâm’ın bünyesine ilk zamanlarda dâhil olduğuna işaret etmektedir.

⁴⁰⁰ İbn İshâk, *Sîret*, s. 136; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 245; Taberî, *Târîh*, II, 307.

⁴⁰¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 136; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, IV, 61-62.

⁴⁰² Belâzürî, *Ensâb*, I, 112-113.

⁴⁰³ Taberî, *Târîh*, II, 304.

⁴⁰⁴ Taberî, *Târîh*, II, 310.

⁴⁰⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 111; Taberî, *Târîh*, II, 304.

⁴⁰⁶ Hz. Ali’nin ne zaman müslüman olduğuna dair değerlendirme için bk. Sümeyra Kaplan, *Hz. Peygamber Döneminde Siyasî, Sosyal ve Askerî Konumu Yönüyle Hz. Ali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007, s. 16-17.

⁴⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 244-245; M. Kâmil Yaşaroğlu, “Namaz”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 351.

⁴⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, IV, 65.

⁴⁰⁹ İsmail Yiğit, “Siyer Kaynaklarına Göre Seferîlik (Hz. Peygamber Dönemi)”, *Seferîlik ve Hükümleri*, Ensar Neşriyat, 1997, s. 70-71; M. Kâmil Yaşaroğlu, “Namaz”, XXXII, 351.

3. İlk Müslümanlar

3.1. İlk Müslüman

Hiz. Peygamber'in davetine icabet eden ilk kişi Hiz. Hatice'dir. Fakat Hiz. Hatice'den sonra ilk müslüman olan kişi hakkında kaynaklarda birbirinden farklı kayıtlar mevcuttur. Ahmed b. Hanbel'de Hiz. Hatice'den sonra Hiz. Ebû Bekir⁴¹⁰, Hiz. Ali⁴¹¹ ve Hiz. Bilâl'in⁴¹² ilk müslüman olduğuna dair rivâyetler nakledilmektedir.

Hiz. Ali'nin ilk müslüman olduğuna dair rivâyetlerin bazılarında İbrâhim en-Nehaî'nin ilk müslümanın Hiz. Ali değil de Hiz. Ebû Bekir olduğunu belirttiği kayıtlar vardır.⁴¹³ Bu kayıtların verildiği rivâyetlerin ilk râvisi Zeyd b. Erkam'dır.⁴¹⁴ Zeyd'in rivâyetlerinin bazısında "ilk namaz kılan" ibaresi varken bazısında da "ilk müslüman olan" ibaresi vardır. Rivâyetlerin geri kalan kısımları aynıdır. Bu rivâyetlerden Hiz. Ebû Bekir'in mi Hiz. Ali'nin mi ilk müslüman olduğunun tam olarak anlaşılması mümkün değildir.

Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Bilâl'in ilk iki müslüman olduğuna dair rivâyetlerin ilk râvisi Amr b. Abese'nin anlattığına göre Bilâl-i Habeşî o vakit Hiz. Ebû Bekir'in kölesidir.⁴¹⁵ Fakat Amr b. Abese'nin bu mesele ile alakalı olarak zikrettiği rivâyetlerin sadece birisinde Hiz. Bilâl'in Hiz. Ebû Bekir'in kölesi olduğu belirtilmektedir. Ama buradaki "وَإِذَا مَعَهُ أَبُو بَكْرٍ بِنُ أَبِي قَحَافَةَ، وَبِلَالٌ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ" ifadesini Amr b. Abese konuşma

⁴¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 234, 237-239, 251, 253-254; XXXII, 35-36, 58, 60, 173-174, 176-177, 177-178. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 570; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 434; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I, 283; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 171, 172, 182; IV, 215-220; Belâzürî, *Ensâb*, I, 585, X, 62; Taberî, *Târîh*, II, 313-315.

⁴¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 306; V, 178-181, 188-189, 475; XXXII, 32, 35-36, 58, 60. Ayrıca bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 138, 139; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 245; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 21; Belâzürî, *Ensâb*, II, 92-93; Taberî, *Târîh*, II, 309-313.

⁴¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 234, 237-239, 251, 253-254; XXXII, 173-174, 176-177, 177-178. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 570; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 434; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I, 283; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, IV, 215-220; Taberî, *Târîh*, II, 315. Ebû Abdillâh (Ebû Abdilkerim veya Ebû Amr) Bilâl b. Rebâh (ö. 20/641) İslâm'ı Hiz. Ebû Bekir vasıtasıyla kabul etti. Hiz. Peygamber'in ilk müezzini. Teferruatlı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 152-153.

⁴¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 35-36, 58, 60.

⁴¹⁴ Ebû Amr Zeyd b. Erkam b. Zeyd el-Hazrecî (ö. 68/688) 612 senesi civarında dünyaya gelmiştir. Uhud gazvesine 13 yaşından küçük olduğu için katılamayan Zeyd b. Erkam daha sonra Hendek Gazvesi'nde ve akabinde gerçekleşen 19 gazvenin 17'sine iştirak etti. Yetim olduğundan Abdullah b. Revâha onu himayesine aldı ve onu Mûte Savaşı'na götürdü. Hiz. Ali'nin yakınlarından olan Zeyd, Siffin'de onun yanında savaştı. Teferruatlı bilgi için bk. Bünyamin Erul, "Zeyd b. Erkam", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 318.

⁴¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 237-239.

anında zikretmiş olabilir. Yani Amr b. Abese'nin konuşurken bu ifadeyi zikretmesi Hz. Bilâl'in o vakitlerde Hz. Ebû Bekir'in kölesi olmasını gerektirmez. Bilindiği üzere Hz. Ebû Bekir, Hz. Bilâl'i Ümeyye b. Halef'in işkencesinden kurtarmak için Ümeyye'ye müslüman olmayan güçlü siyahî bir köleyi vererek veya bazı rivâyetlere göre satın alarak âzat etmiştir.⁴¹⁶ Yani bu satın alma hâdisesine kadar Hz. Bilâl ile Hz. Ebû Bekir arasında efendi-köle ilişkisi yoktur. Amr b. Abese'den nakledilen bu rivâyetlerde Hz. Ebû Bekir ile Hz. Bilâl'in hangisinin daha önce müslüman olduğu belirtilmemektedir. Genel kabule göre Hz. Bilâl, Hz. Ebû Bekir'in teklifi ile müslüman olan kimselerden birisidir.⁴¹⁷ Yani Hz. Bilâl'in ilk müslüman olması ihtimal dâhilinde değildir. İlk iki müslüman olarak Hz. Ebû Bekir ile Hz. Bilâl zikredildiği bu rivâyetlerde dikkat edilmesi gereken şey bu bilginin Amr b. Abese'nin müşahedesine dayanmasıdır.⁴¹⁸ Hz. Ebû Bekir'in ilk müslüman olduğuna dair *Müsned*'de başka bir kayıt mevcut değildir. Görüldüğü üzere Ahmed b. Hanbel'de Hz. Ebû Bekir'in ilk müslüman olduğuna dair rivâyetlerin bir kısmı Amr b. Abese'nin müşahedesine ve bir kısmı da Hz. Ali'nin "ilk müslüman" olduğunu ifade eden rivâyetteki İbrâhim en-Nehaî'nin yaptığı itiraza dayanmaktadır.

Müsned'deki Hz. Ali'nin "ilk müslüman" olduğunu ifade eden rivâyetlerin bir kısmını zikri geçtiği üzere İbrâhim en-Nehaî'nin itirazının bulunduğu rivâyetler, bir kısmını Ufeyf el-Kindî'nin müşahedesinin nakledildiği rivâyet,⁴¹⁹ bir kısmını İbn Abbâs'tan nakledilen üç rivâyet⁴²⁰ ve Zeyd b. Erkam'dan nakledilen bir rivâyet teşkil etmektedir. Genel olarak bakıldığında Hz. Ali'nin "ilk müslüman" olduğu hakkında daha çeşitli rivâyetler mevcuttur. Ama yine de bu bilgilere dayanarak ilk müslümanın Hz. Ali olduğunu söylemek mümkün değildir. Ufeyf el-Kindî'nin naklettiği rivâyetin muhtevası mühim olduğu için burada bu rivâyete yer vereceğiz. Ufeyf el-Kindî'den nakledilen rivâyete göre Ufeyf tüccardı. Mekke'ye hac için geldiği zaman kendisinden bazı şeyler satın almak için kendisi gibi ticaretle uğraşan Abbâs b. Abdülmuttalib'in

⁴¹⁶ Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", VI, 152.

⁴¹⁷ Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", VI, 152; Bünyamin Yüksel, *İslâm Tarihi Açısından Bilâl b. Rebâh el-Habeşî'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007, s. 9.

⁴¹⁸ Ayrıca bk. Ahmet Önkal, "Amr b. Abese", *DİA*, İstanbul 1991, III, 79.

⁴¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 306.

⁴²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 178-181, 188-189, 475.

yanına gitti. Ufeyf Minâ'da Abbâs'ın yanındayken, Abbâs'ın yakınındaki çadırdan bir adam çıktı. Güneşe baktı; onun batıya doğru meylettğini görünce namaz kılmaya başladı. Sonra bu adamın çıktığı çadırdan bir kadın çıktı. Adamın arkasında durup o da namaz kılmaya başladı. Akabinde bu çadırdan bulûğ çağına ermiş bir çocuk çıktı. O da durup o adamla namaz kılmaya başladı.

Hadiseye şahit olan Ufeyf, Abbâs'a: "Ey Abbâs! Bu adam kim?" diye sordu. Abbâs: "Bu, yeğenim Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib'tir" diye cevap verdi. Ardından Ufeyf: "Bu kadın kim?" diye sordu. Abbâs: "Bu karısı, Hatice bint Huveylit'tir" dedi. Ufeyf: "Bu genç kim?" diye sorunca Abbâs: "Bu, amcasının oğlu Ali b. Ebû Tâlib'tir" diye cevap verdi. Ufeyf: "Bu yaptığı şey nedir?" diye sorduğunda Abbâs: "Şu anda namaz kılıyor. Muhammed kendisinin peygamber olduğunu, Kısra ve Kayser'in hazinelerine sahip olacağını iddia ediyor. Şu ana kadar ona sadece karısı ve amcaoğlu olan bu çocuk iman etti" diye mukabelede bulundu. Eş'as b. Kays'ın amcasının oğlu olan Ufeyf, daha sonradan müslüman oldu; müslümanlığını güzelleştirdi. Ufeyf sonraları şöyle derdi: "O zaman, Allah bana İslâm'ı nasip etseydi, Ali'den sonra müslüman olan üçüncü kişi olurum".⁴²¹

Ahmed b. Hanbel'de Ufeyf el-Kindî'nin bu rivâyeti İbn İshâk tarikiyle gelmektedir. Aynı şekilde İbn İshâk'ın bu rivâyeti benzer bir muhteva ile Buhârî, Taberânî, Hâkim, İbn İshâk, Taberî ve Beyhakî'de nakledilmektedir.⁴²² Bu konuda İbn İshâk'ın haricinde, benzer bir rivâyet de Taberânî, İbn Sa'd ve Taberî'de Saîd b. Huseym el-Hilâlî tarikiyle gelmektedir.⁴²³

İbn İshâk, ilk müslümanın o vakitlerde on yaşında olan Hz. Ali ve sonra sırasıyla Zeyd b. Hârise ve Hz. Ebû Bekir olduğunu belirtmektedir.⁴²⁴ Başka bir rivâyetinde ise ilk müslümanın Hz. Ali ve sonra sırasıyla Ebû Zer, Büreyde ve Ebû

⁴²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 306 *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 274-275. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VII, 74; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 100-101; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 201; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 103.

⁴²² Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VII, 74; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 100; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 201; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 103; İbn İshâk, *Sîret*, s. 137-138; Taberî, *Târîh*, II, 311-312; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 162-163.

⁴²³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 101; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 17-18; Taberî, *Târîh*, II, 311. Hz. Ali'nin ilk müslüman olduğuna dair bazı rivâyetler için bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 321-323.

⁴²⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 139; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 245; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 306; Taberî, *Târîh*, II, 311-312. Ahmed b. Hanbel ve Taberî bu bilgiye Ufeyf el-Kindî'den gelen rivâyette yer vermişlerdir.

Zer'in amcaoğlu olduğunu kaydetmektedir.⁴²⁵ Bunların yanında İbn İshâk, Zeyd b. Hârise'nin ilk müslüman olduğuna dair rivâyet de nakletmektedir.⁴²⁶ İbn Hişâm'ın Zeyd b. Hârise'nin müslüman olmasını Hz. Ali'den sonra ele alınışına bakılırsa onun da Hz. Ali'nin ilk müslüman olduğu kanaatine sahip olduğu çıkarılabilir.

İbn Sa'd ilk müslümanın Hz. Ali⁴²⁷, Hz. Ebû Bekir⁴²⁸, Zeyd b. Hârise⁴²⁹ ve Bilâl-i Habeşî'nin⁴³⁰ olduğuna dair ayrı ayrı rivâyetler zikretmiştir. Bunlar arasında bir tercih yapmamış olup Vâkîdî'nin "İlk müslüman Hatice bint Huveylit'tir. Ondan sonra Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ve Zeyd b. Hârise'den hangilerinin daha evvel müslüman olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Ali b. Ebû Tâlib'in 11 yaşında müslüman olduğunu belirten haberler (rivâyetler) haricindeki haberleri doğru kabul etmeyiz" sözünü naklederek herhangi bir tercihte bulunmamıştır.⁴³¹ İbn Sa'd, Bilâl-i Habeşî'nin ilk iki müslümandan biri olduğunu ifade eden rivâyeti Amr b. Abese tarikiyle vermiştir. Bu rivâyetle alakalı değerlendirme daha önce geçmiş olduğundan burada tekrar bu değerlendirmeye yer verilmeyecektir.

Belâzürî'nin Hz. Ali'nin ilk müslüman olması başlığı altında kaydettiği rivâyetler⁴³² Hz. Ali'nin ilk müslüman olmasına delil olmaktan ziyade Resûlullah ile ilk namaz kılan kimse olduğuna delil olmaktadır. Çünkü Resûlullah ile ilk namaz kılanın ilk müslüman olması gerekmez. Bunun haricinde Belâzürî'de Zeyd b. Hârise'nin ilk müslüman olduğuna dair rivâyetlerin ekseriyette olması dikkat çekmektedir.⁴³³

Taberî ilk müslümanın kim olduğu hususunda Selef âlimlerinin ihtilaf ettiğini söyleyerek ilk müslüman olduğu iddia edilen kimseleri şöyle sıralar: Hz. Ebû Bekir⁴³⁴,

⁴²⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 138.

⁴²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 247; Taberî, *Târîh*, II, 316.

⁴²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 21.

⁴²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 171, 172, 182; IV, 215-220; Belâzürî, *Ensâb*, I, 585; X, 62.

⁴²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 44; IV, 61; Belâzürî, *Ensâb*, I, 112, 470, 471. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 325.

⁴³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, IV, 215-220.

⁴³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 21-22; Belâzürî, *Ensâb*, X, 54. Fakat Belâzürî İbn Sa'd'dan naklettiği rivâyette Hz. Ali'yi zikretmemiştir.

⁴³² Belâzürî, *Ensâb*, II, 92-93.

⁴³³ Belâzürî, *Ensâb*, I, 112, 470, 471.

⁴³⁴ Taberî, *Târîh*, II, 313-315.

Bilâl-i Habeşî⁴³⁵, Hz. Ali⁴³⁶, Zeyd b. Hârîse⁴³⁷ ve Hz. Ebû Bekir'den daha önce müslüman olan 50'den fazla bir topluluk.⁴³⁸ Taberî de İbn Sa'd gibi ilk müslümanın kim olduğu hususunda Vâkıdî'nin bu konudaki sözünü naklederek Hz. Hatice'den sonra Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ve Zeyd b. Hârîse'den hangisinin daha evvel müslüman olduğu meselesinin ihtilafı olduğunu belirtmektedir.⁴³⁹ Taberî, İbn Sa'd'dan gelen bir rivâyette de Hz. Ebû Bekir'den önce müslüman olan ve sayıları 50'yi aşan bir topluluktan bahseder ki bu rivâyet Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere kendinden önceki siyer kaynaklarında zikredilmemektedir.⁴⁴⁰

Ahmed b. Hanbel'de ilk müslümanın kim olduğu hususunda verilen malumat, siyer kaynaklarıyla örtüşmektedir. Bunun yanında *Müsned*'de siyer kaynaklarında olduğu gibi ilk müslümanın kim olduğu net olarak belirtilmemiştir. Konuyla alakalı en geniş ve sistematik malumat Taberî'de verilmiş olmakla beraber, Taberî de Hz. Hatice'den sonra ilk müslümanın kim olduğu hususunda selef âlimlerinin ihtilaf ettiğini belirtmiştir. Kaynaklarda ilk müslümanın kim olduğu hususunun net olmamasının sebebi İslâm'ın ilk dönemlerde gizli bir şekilde tebliğ edilmesidir. Bu da hangi sahabînin daha evvel müslüman olduğunun tespitini zorlaştırmaktadır.⁴⁴¹

Verilen malumattan anlaşıldığı gibi Ahmed b. Hanbel'in bu mevzuda *Müsned*'de zikrettiği rivâyetlerin ihtiva ettiği bilgiler diğer siyer kaynaklarında kendine yer bulmuştur. Siyer kaynakları bu mevzuda daha tafsilatlı bilgi vermektedir. Özellikle Taberî bu mevzuda daha düzenli ve farklı rivâyetleri eserine kaydetmiştir.

⁴³⁵ Taberî, *Târîh*, II, 315. Taberî, Hz. Bilâl'in ilk iki Müslümandan biri olduğunu ifade eden rivâyeti Hz. Ebû Bekir'in ilk Müslüman olduğunu ifade eden rivâyetler kısmında ele almıştır. Bu rivâyet malum olduğu üzere Amr b. Abese'den nakledilmiştir. Bk. Taberî, *Târîh*, II, 315.

⁴³⁶ Taberî, *Târîh*, II, 309-313. Taberî, Vâkıdî'den gelen bir rivâyette Vâkıdî'nin zamanındaki ehl-i ilim kimselerin Hz. Ali'nin Resûlullah'a vahiy geldikten bir sene sonra müslüman olduğu hususunda ittifak ettiklerini zikretmektedir. Bk. Taberî, *Târîh*, II, 314.

⁴³⁷ Taberî, *Târîh*, II, 316-317.

⁴³⁸ Taberî, *Târîh*, II, 316.

⁴³⁹ Taberî, *Târîh*, II, 317.

⁴⁴⁰ Taberî, *Târîh*, II, 316.

⁴⁴¹ Konuyla ilgili ayrıca bk. Mahmut Yazıcı, "Sahâbe Evâili ve İlk Dönem Uzmanları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014/1, sy. 25, XIII, s. 141.

3.2. Abdullah b. Mes'ûd'un Müslüman Olması

Ahmed b. Hanbel'de Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen rivâyetlere göre Abdullah b. Mes'ûd müslüman oluş hikâyesini kendisi şöyle anlatır:

“Ben, Ukbe b. Ebû Muayt'ın⁴⁴² davalarını güden bir gençtim. Bir gün, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Ebû Bekir (r.a.), bana uğradılar. İkisi müşriklerden kaçmışlardı. Bana: “Ey delikanlı! Yanında, bize içireceğin süt var mı?” diye sordular. Ben de: “Evet, var. Fakat ben emanetçiyim! Size süt içiremem” diye cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Üzerine koç çekilmemiş bir davar var mı yanında?” diye sordu. “Evet, var” dedim ve davarı yanlarına götürdüm. Hz. Peygamber onun bacaklarını ayırdı. Memelerini eliyle sıvazlayıp dua edince, memeleri sütle doldu. Ebû Bekir ona içi çukur bir taş kap getirdi. Hz. Peygamber sütü onun içine sağıp içti. Ebû Bekir de içti. Sonra ben içtim. Sonra Hz. Peygamber sütlü memelere: “Derlenip toplan” buyurunca, memeler eski sütsüz haline döndü. Bu hâdiseden sonra, Hz. Peygamber'in yanına gelip: “Yâ Resûlullah! Bu Kelamdan (Kur'ân'dan) bana öğret” dedim. Hz. Peygamber de başımı okşadı ve: “Allah, sana rahmetini ihsan etsin. Hiç şüphesiz sen bunu öğrenecek olan gençsin” buyurdu. Bizzat Resûlullah'ın ağzından yetmiş sûre alıp ezberledim, bu hususta hiç kimse benimle çekişemez!”⁴⁴³

Ahmed b. Hanbel'in Affân b. Müslim'den Abdullah b. Mes'ûd'un müslüman olması ile alakalı naklettiği rivâyetlerin en tafsilatlısı, aynı senet ve aynı muhteva ile İbn Sa'd ve Belâzürî'de zikredilmektedir.⁴⁴⁴ Belâzürî de naklettiği rivâyeti İbn Sa'd'dan almıştır. Bu da gösteriyor ki İbn Sa'd' ve Ahmed b. Hanbel bu bilgiyi Affân b. Müslim'den almıştır. Bunun haricinde Ahmed b. Hanbel başka râvilerden de bu hâdiseye ile alakalı rivâyet nakletmiştir.

⁴⁴² Ebû'l-Velîd Ukbe b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye el-Ümevî (ö. 2/624) Hz. Peygamber'e karşı düşmanlıkta ileri giden Kureyş müşriklerindedir. İslâm'dan evvel Mekke'nin zenginleri ve eşrafi arasında ehemmiyetli bir mevki elde etmişti. Fakat İslâm'a düşmanlıkta en ileri gidenler arasında olmuştur. Hz. Peygamber'in Mekke'de iken Ebû Leheb ile beraber komşusu idi. Bedir harbinde esir edildi ve akabinde öldürüldü. Tafsilatlı bilgi için bk. İsmail Yiğit, “Ukbe b. Ebû Muayt”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 63-64. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 204-206, 352, 355-356.

⁴⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 82, 83, 225, 396, 398; VII, 23, 43, 263, 351, 380, 416-417. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 78-79; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve*, I, 329; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 171; VI, 84.

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 150-151; Belâzürî, *Ensâb*, XI, 211. Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 381; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, I-XVIII, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1427/2006, III, 282-283.

İbn Sa'd konuyla alakalı başka bir rivâyetinde Resûlullah'ın Abdullah b. Mes'ûd'dan süt isterken yalnız olduğu ve o vakitlerde Abdullah b. Mes'ûd'un kimin müslüman olup olmadığını bilmediğini nakletmektedir.⁴⁴⁵ Genel olarak bakıldığında Ahmed b. Hanbel'in konuyla alakalı naklettiği bilgilerin siyer kaynaklarına nazaran daha fazla olduğu görülecektir.

Ahmed b. Hanbel'de konuyla alakalı nakledilen rivâyetlerde Abdullah b. Mes'ûd'un ne zaman müslüman olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Abdullah b. Mes'ûd'un ne zaman müslüman olduğu hususunda ittifak edilen bir bilgi bulunmamakla beraber onun Hz. Ömer'den bir süre evvel, Hz. Ömer'in eniştesi Saîd b. Zeyd ve Saîd'in hanımı Fâtıma müslüman olduğu zaman,⁴⁴⁶ Dâru'l-Erkam'a girilmeden evvel İslâm'a girdiği ifade edilmektedir.⁴⁴⁷ Onun üçüncü,⁴⁴⁸ altıncı⁴⁴⁹ veya yirmi üçüncü⁴⁵⁰ müslüman olduğu da ifade edilmektedir. Rivâyetlerin verdiği malumata göre onun ilk müslümanlardan olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵¹

3.3. Amr b. Abese'nin Müslüman Olması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Amr b. Abese der ki: "Ben, câhiliye devrinde, kavminin putlarına tapmaktan yüz çevirmiştim. İnsanların dalâlet üzere olduklarını ve tapılan putların boş olduğunu görüyordum.⁴⁵² Mekke'den birtakım haberler ve hâdiselerden bahseden bir adamdan Resûlullah'ın haberini dinledim. Bunu

⁴⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 184.

⁴⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 381.

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 151; Belâzürî, *Ensâb*, XI, 210; Zehebî, *Siyer*, III, 282.

⁴⁴⁸ İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, İstanbul 1988, I, 114.

⁴⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 381; Zehebî, *Siyer*, III, 282; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 199-200; İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", I, 114.

⁴⁵⁰ Zehebî, *Siyer*, III, 282.

⁴⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 254-255; M. Asım Köksal, I-II, 224-227.

⁴⁵² İbn Sa'd bir rivâyetinde Amr b. Abese'nin Mekke'ye gelmeden evvel Teymâ halkından ehl-i kitaptan birisine rastladığını ve ona: "Ben, bir yerde konaklayıp da yanlarında put olmayınca, içlerinden birisinin gidip dört taş getiren, onlardan üçü ile tenceresinin altına koyup ocak yapan ve en güzeli olan dördüncüsüne tapan, oradan ayrılacağı zaman da ondan daha güzelini bulduğunda onu orada bırakan, başka bir yerde konakladığı zaman da orada bulunduğu daha güzel taş tapanlardan biriyim! Ben, insana ne fayda, ne de zarar veremeyen bir şeyi put edinmenin bâtil ve boş olduğunu anladım. Sen, bana bundan daha hayırlısını söylesene!" dediğini ve o zatın da "Mekke'de bir zât zuhur edecek, kavminin putlarından yüz çevirip, halkı onlardan başkasına davet edecektir. Sen onu gördüğün, duyduğun zaman ona tâbi ol! Çünkü o, dinin kâmilini, üstününü getirecektir!" dediğini ve o günden sonra Amr b. Abese'nin Mekke'den her gelene Mekke'nin ahvalini sorduğunu ve genellikle de herhangi bir haber alamadığını ve nihâyetinde Mekke'deki ahvali anlatan birisinden kavminin putlarından yüz çevirip, halkı onlardan başkasına davet eden birisinin ortaya çıktığını haber alınca hemen devesine atlayıp Mekke'ye geldiğini zikretmektedir. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 217-218; Belâzürî, *Ensâb*, XIII, 333-334.

üzerine kabilemin yanından ayrılıp Mekke'ye geldim. Resûlullah (s.a.v.) o vakitlerde Ukâz'da⁴⁵³ İslâm'ı gizlice tebliğ etmekteydi. Kavmi ise, ona karşı çok cüretli ve şiddetli davranmaktaydı. Bir fırsatını bulup yanına gittim. "Sen nesin?" diye sorduğumda "Ben, peygamberim" diye cevap verdi. "Peygamber ne demek?" diye sorduğumda "Resûlullah (Allah'ın elçisi) demektir!" buyurdu. "Seni kim gönderdi?" diye sorduğumda "Yüce Allah gönderdi" buyurdu. "Seni ne ile gönderdi?" diye sorduğumda "Allah'ın birliğine iman etmek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, putları kırıp atmamak, sıla-i rahimde bulunmak, akan kanı durdurmak, yol güvenliğini sağlamak vazifesiyle gönderdi" diye cevap verdi. "Sen ne güzel şeylerle gönderilmişsin! Sana iman ettiğime, sana inandığıma seni şahit tutuyorum ve senin getirdiklerini tasdik ediyorum!" dedim. Ardından "Senin yanında, bu hususta sana yardımcı kimler var?" diye sorduğumda "Bir hür ile bir köle" buyurdu.⁴⁵⁴ O sırada, yanında, Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe ile Ebû Bekir'in azatlı kölesi Bilâl bulunuyordu. Bunun üzerine "Sana ben de tâbi oluyorum!" dedim. Akabinde "Yanında seninle birlikte kalayım mı, ne dersin?" diye sordum. "Sen, şimdi bunu yapamazsın. Allah Teâlâ, Resûlünü güçlü kılana kadar ailenin yanına dön. Onların yanında otur. Allah'tan getirip tebliğ ettiğim şeylerden dolayı insanların hoşnutsuzluğunu görmektesin. Benim gideceğim yere gittiğimi duyduğun zaman gel, Bana tâbi ol" buyurdu. Ailemin yanına müslüman olarak döndüm.⁴⁵⁵ Amr b. Abese "Ben İslâm'a giren dördüncü kişiyim" derdi.⁴⁵⁶

Bu konu hakkında siyer kaynaklarından İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de rivâyetler nakledilir.⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel'in Amr b. Abese'nin müslüman olmasıyla alakalı verdiği bilgilerin hepsi İbn Sa'd'da mevcuttur. Hatta Ahmed b. Hanbel'de

⁴⁵³ Ukâz câhiliye döneminin en meşhur panayırı olup taşlık alanlarda su kaynaklarının bulunduğu geniş bir vadidir. İnsanların burada toplanıp alışveriş yapmaları, başta şiir olmak üzere yarışmalar düzenlemeleri, kendileri ve kabilelerinin şerefi uğrunda birbirleriyle mücadele etmelerinden dolayı bu panayıra Ukâz denilmiştir. Bu panayır Mekke'nin güneydoğusunda Tâif ve Nahle arasında bulunup Mekke'ye 30 mil, üç gece uzaklıkta; Tâif'e 15 mil, bir gece uzaklıktadır. Bu panayır Kureyş'in hâkimiyetinde olup Fil vakasından 15 yıl sonra 584 veya 585 senesinde kurulmuştur. Câhiliye devrinde hac mevsimi zilkade ayının başından yirmisine kadar süren, ilk günü ihramlı katılmanın zorunlu olduğu Ukâz ile başlayıp Zülmecâz ve Mecenne panayırlarıyla devam ederdi (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 142). Buradan Arafat'a çıkılırdı. Tafsilatlı bilgi için bk. Elnure Azizova, "Ukâz", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 61-62.

⁴⁵⁴ Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 434; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I, 283.

⁴⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 231-232, 234-236, 237-239, 250-251, 253-254; XXXII, 173-174, 176-177. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 569-570.

⁴⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 253-254; XXXII, 176-177.

⁴⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 215-219; Belâzürî, *Ensâb*, XIII, 333-335; Taberî, *Târîh*, II, 315.

mevcut olmayan bilgiler dahi tafsilatıyla İbn Sa'd'da nakledilir. Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlerde Amr b. Abese'nin Resûlullah'tan haberdar olunca ilk olarak Ukâz veya Mekke'ye geldiği nakledilmektedir. Ukâz panayırı ise Mekke'nin güneydoğusunda Tâif ve Nahle⁴⁵⁸ arasında bulunup Mekke'ye 30 mil uzaklıktadır. Yani Mekke'ye pek de yakın değildir. Amr b. Abese'nin Resûlullah Ukâz'da iken onun yanına geldiğini ifade eden rivâyetlerin ikisi İbn Sa'd'da,⁴⁵⁹ birer tanesi de Taberî⁴⁶⁰ ve Ahmed b. Hanbel'de⁴⁶¹ nakledilmektedir. Bu rivâyetlerin ortak vasıflarından birisi, bu haberi Amr b. Abese'den Süleym b. Amir'in nakletmesidir. Taberî'nin rivâyeti İbn Sa'd'ın rivâyetinin özeti gibidir. Seneddeki son iki râvi hariç ilk râviler aynıdır. Belâzürî de bu mesele ile alakalı naklettiği rivâyeti İbn Sa'd'dan almıştır. Bu rivâyete göre de Amr b. Abese Mekke'ye Resûlullah gizli tebliğ yaparken gelmiştir. Belâzürî'nin konuyla alakalı naklettiği diğer haberlerin birisi Vâkıdî'den, bunun haricindekiler “rivâyet edildi” şeklinde râvi adı zikredilmeksizin nakledilmektedir.⁴⁶² Genel olarak bakıldığında Resûlullah'ın o vakitlerde Mekke'de olduğu anlaşılmaktadır. Zira Amr b. Abese'nin müslüman oluş hikâyesine en münasip yer Mekke'dir.⁴⁶³

Ahmed b. Hanbel'de ve siyer kaynaklarında dikkat çeken teferruatlardan biri de Amr b. Abese'nin kendisini dördüncü müslüman olarak takdim etmesidir. Taberî'nin bu mesele ile naklettiği kayda değer bir değerlendirme şudur: “Ebû Zer ve Amr b. Abese'nin ikisi de kendilerinin dördüncü müslüman olduğunu söylerler. Fakat biri diğerinin ne zaman müslüman olduğunu bilmez”.⁴⁶⁴ Amr b. Abese kendi müşahedesine göre böyle bir kanaate varmıştır. Aksi takdirde dördüncü müslüman olması imkân dâhilinde değildir. Çünkü kendi müşahedesine göre o zaman Hz. Ebû Bekir ve Hz. Bilâl Resûlullah'a iman etmişti. Hâlbuki Resûlullah'a ilk iman edenler arasında Hz. Hatice ve kızları, Hz. Ali, Zeyd b. Hârise, Hz. Ebû Bekir, Hz. Bilâl ve annesi Hamâme Hatun

⁴⁵⁸ Nahle Hicaz'da Mekke'ye yakın olup, üzüm bağlarının ve hurmanın olduğu bir yerdir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 277.

⁴⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 215.

⁴⁶⁰ Taberî, *Târîh*, II, 315.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 173-174.

⁴⁶² Belâzürî, *Ensâb*, XIII, 333-335.

⁴⁶³ Asım Köksal ve *DİA*'daki konu ile alakalı olan maddenin müellifi de Resûlullah'ın o sıralarda Mekke'de bulunduğunu ifade etmektedir. Bk. M. Asım Köksal, I-II, 253; Ahmet Önkâl, “Amr b. Abese”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 79.

⁴⁶⁴ Taberî, *Târîh*, II, 315.

vardır.⁴⁶⁵ Amr b. Abese'nin bu duruma göre dördüncü müslüman olması imkân dâhilinde değildir.

3.4. Ebû Zer el-Gıfârî'nin Müslüman Olması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Abdullah b. Sâmit der ki Ebû Zer⁴⁶⁶ müslüman oluş hikâyesini bana şöyle anlattı: Ben, kardeşim Üneys ve annem haram ayları helal kılan, bu aylara hürmet etmeyen kabilemiz Gıfâr'dan ayrılıp yola koyulduk. Yolculuğumuz sırasında varlıklı ve saygın biri olan bir dayımızın yanında misafir olduk. Dayımız bize ikramlarda bulundu ve bizi güzel bir şekilde ağırladı. Ancak dayımın akrabaları bizi kıskandı ve ona: “Sen evden çıktığında Üneys ailenin yanına giriyor” dediler. Dayım yanımıza gelip kendisine söylenen şeyi bize aktardı. Ben de: “Daha önce bize yapmış olduğun iyilikleri heder ettin! Bundan sonra artık seninle bir arada kalamayız!” dedim ve develerimizi yanaştırıp ayrılmak üzere bindik. Dayımız da elbisesine sarındı ve ağlamaya başladı.

Mekke yakınlarına varıncaya kadar yola devam ettik. Burada munasip bir yerde konakladık. Üneys biriyle, develerimizin iki katı miktarı mukabilinde şiirle övünme yarışına girdi. Hakem olarak bir kâhine gittiklerinde kâhin Üneys'i galip taraf olarak seçti. Böylece Üneys bizim develerimizin sayıca iki katını bize getirdi. Ebû Zer, Abdullah b. Sâmit'e: “Ey yeğenim! Ben, Resûlullah'la (s.a.v.) henüz görüşmeden üç yıl evvelinden namaz kılmaya başladım” dedi. Abdullah b. Sâmit, Ebû Zer'e: “Kim için namaz kılıyordun?” diye sorduğunda: “Allah için” cevabını verdi. Ona: “Peki namazda ne tarafa dönüyordun?” diye sorduğunda Ebû Zer: “Allah beni ne tarafa doğru yönlendirdiyse o tarafa doğru dönüyordum. Akşam namaz kılmaya başladığımda gece sonuna kadar sanki bir elbise gibi yere serilir güneş yükselene kadar da öylece kalırdım” dedi ve şöyle devam etti:

⁴⁶⁵ M. Asım Köksal, I-II, 212-230.

⁴⁶⁶ Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gıfârî (ö. 32/653) “Ebû Zer” künyesiyle meşhur olduğundan dolayı neredeyse adı unutulmuştur. Bu sebeple adının Berîr, Büreyr, Yezîd, Yüreyr, babasının adının Seken veya Abdullah olduğu da söylenmektedir. Annesinin ismi Ramle'dir. Amr b. Abese es-Sülemî ile anne tarafından kardeştir. İlk bedevî müslüman diye bilinen Ebû Zerr'in dördüncü veya beşinci kişi olarak İslâmiyet'i kabul ettiğine dair rivâyete göre bu olayın risâletin ilk yıllarında meydana geldiği söylenebilir. Bk. Belâzürî, *Ensâb*, XI, 124; Abdullah Aydınlı, “Ebû Zer el-Gıfârî”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 266-269.

Üneys: “Mekke’de bir işim var, ben gelene kadar yerime mukayyet ol” dedi ve Mekke’ye doğru yola çıktı. Mekke’ye vardıkdan sonra gecikmeli de olsa geri dönüp yanımıza geldi. Ona ne yaptığını, neden geciktiğini sorduğumda, bana: “Mekke’de senin dininde olan bir adamla karşılaştım. Allah’ın kendisini elçi olarak gönderdiğini iddia ediyor” dedi. “İnsanlar onun hakkında ne diyor?” diye sorduğumda, Üneys: “Şair, kâhin, sihirbaz diyorlar” diye cevap verdi. Fakat Üneys de şairdi. Dedi ki “Ben kâhinlerin sözlerini duydum, onun söyledikleri kâhinlerin sözleri gibi değil. Söylediklerini şairlerin sözleriyle mukayese ettim. Benim bu mukayeseyi yapmamdan sonra artık onun sözlerine kimse şiir diyemez! Vallahi o doğru, insanlarsa yalan söylüyor!” dedi. Bunun üzerine Üneys’e: “Yerime mukayyet olsan da ben de gidip baksam olur mu?” dediğimde: “Olur, ama Mekkelilere karşı dikkatli ol! Zira ondan hiç hoşlanmıyorlar, ona öfke duyuyorlar” diyerek beni uyardı. Bunun üzerine Mekke’ye geldim. Kendi halinde, zayıf gördüğüm bir adama: “Şu dininden çıktığını (Sâbiî) söylediğiniz şahıs nerede?” diye sorduğumda adam orada bulunanlara beni işaret ederek “Sâbiî (Müslüman)”⁴⁶⁷ diye bağırdı. Bunun üzerine Mekke sakinleri üzerime çullandılar ve beni bayılına kadar tezeklerle ve kemiklerle dövdüler. Kendime gelip ayağa kalktığımda kırmızı bir put gibiydim. Zemzem kuyusuna gelip üzerimdeki kanları yıkadım ve onun suyundan içtim. Sonra Kâbe ile örtüsü arasına girip saklandım. Ebû Zer, Abdullah b. Sâmit’e: “Ey yeğenim! Bu şekilde gecesini ve gündüzünü otuz gün orada kaldım. Zemzem suyundan başka yiyecek bir şeyim yoktu. Buna rağmen şişmanlayıp göbek bağladım. Oradayken hiç açlık hissetmedim” dedi.

Ebû Zer şöyle devam etti: Aydınlık ve mehtaplı bir gecede Allah, sanki Mekke ahalisine uyku göndermişti. O esnada Kâbe’yi tavaf eden kimse yoktu. Sadece iki kadın vardı ki bunlardan biri İsâf adlı puta, diğeri de Nâile adlı puta dua ediyordu.⁴⁶⁸ Tavafları

⁴⁶⁷ İslâm âlimleri sâbiî kelimesinin Arapça asıllı olup sab’ (dönme, değişme) veya sabv (meyletme, çocukluğa dönme) kökünden geldiğini iddia etmişlerdir. Sab’, lügatte “kavminin dinin terk eden kişinin fiilini” manasına gelmektedir. Bk. Şinasi Gündüz, “Sâbiîlik”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 341; Kasım Şulul, “Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair”, s. 108. Burada da Hz. Peygamber’in tebliğ ettiği yeni dine girip putperestliği terk edenler için kullanılmıştır.

⁴⁶⁸ İsâf ve Nâile Kureys’in taptığı putlardandır. Cürhüm kabilesinde İsâf adında bir adam ile Nâile adında bir kadının Kâbe’de zina yaptıklarından dolayı Allah Teâlâ o ikisini taş haline getirdi (İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 82-83). Onları ibret-i âlem olsun diye Safâ ve Merve tepelerine koymuşlardı. Zamanla bunların niçin buralara konuldukları unutulmuş ve bu ikisine put diye tapılmaya başlanmıştır. Kusay b. Kilâb Mekke’ye hâkim olunca bu iki putun birisini Kâbe’nin hemen yanına, diğeri ise Zemzem kuyusunun yanına koydurdu (İbnü’l-Kelbî, *Kitâbü’l-esnâm*, s. 29; Mehmet Mahfuz Söylemez, “Câhiliye Arap İncasında

esnasında yanımdan geçerlerken (İsâf ve Nâile'yi kastederek) onlara: “Bari birini diğeriyle evlendirin!” dedim. Ancak dualarına devam ettiler. Tavaf sırasında tekrar yanımdan geçtiklerinde kinaye yapmadan, lafi dolaştırmadan onlara: “Bunlar işe yaramayan odundan başka bir şey değiller” dediğimde ise bağırsarak oradan uzaklaşmaya ve: “Keşke erkeklerimizden biri yanımızda olsaydı!” demeye başladılar. Onlar Kâbe'den uzaklaşırken üst taraflardan Kâbe'ye doğru inen Resûlullah (s.a.v.) ve Ebû Bekir'le karşılaştılar. Resûlullah (s.a.v.): “Neyiniz var ?” diye sorunca, kadınlar: “Kâbe ile örtüsünün arasında bir sâbiî var!” diye cevap verdiler. Resûlullah (s.a.v.): “Peki size ne dedi?” diye sorunca, kadınlar: “Bize ağız dolusu çirkin laflar etti” diye cevap verdiler. Sonra Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir ile gelip Hacer-i Esved'i selamladı ve Kâbe'yi tavaf edip namaz kıldı.

Hiz. Peygamber namazını bitirince yanına gidip ona selam verdim. Resûlullah'ı (s.a.v.) islâmî bir selamla selamlayan ilk kişi bendim! Resûlullah (s.a.v.): “Allah'ın selamı ve rahmeti senin de üzerine olsun” diyerek selamımı aldı. Sonra bana: “Sen kimlersensin?” diye sordu. Ben: “Gıfâr kabilesindenim” diye cevap verdiğimde Resûlullah (s.a.v.) şaşırarak elini kaldırıp parmaklarını alnına götürdü. Kendi kendime: “Gıfârlı olmamdan hoşlanmadı galiba” dedim. Yanaşıp elini tutmak istedim, ancak arkadaşı bana izin vermedi. Zira onu benden daha iyi tanıyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) başını kaldırdı ve: “Ne zamandan beri buradasın?” diye sordu. “Gecesi ve gündüzüyle otuz gündür buradayım” dedim. “Sana kim yemek veriyordu?” diye sorunca “Zemzem suyundan başka bir yemeğim yoktu. Zemzem suyuyla şişmanladım, hatta göbek bağladım ve hiç açlık hissetmedim” diye cevap verdim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Zemzem suyu mübarek bir sudur; doyurucu bir yemektir” buyurdu. Ebû Bekir: “Ey Allah'ın Resûlü! İzin ver de bu gece onu ben doyurayım” deyince, Resûlullah (s.a.v.) ona izin verdi. Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile Ebû Bekir yola düşünce ben de onlarla birlikte gittim. Ebû Bekir kapının birini açtı ve avucuyla bize Tâif kuru üzümünden çıkarmaya başladı. Bu kuru üzüm bir aydır yediğim ilk yemektir. Bir süre geçtikten sonra Hiz. Peygamber'in yanına geldim. Resûlullah (s.a.v.) bana: “(Hicret için)

Putların Yeri”, s. 37-38; Osman Kaya, “Kur'ân Bağlamında İslâm Öncesi Arap Yarımadası'nda Dinî Hayat, Putperestlik/Paganizm Örneği”, s. 30).

hürmalık olan bir yurda doğru yönlendirildim ve gördüğüm kadarıyla orası Yesrib⁴⁶⁹ olsa gerek. Bana vekâleten kabilene tebliğde bulunur musun? Umulur ki Allah senin vasıtanla onları faydalandırır ve sana da sevabını verir” buyurdu.

Sonrasında Üneys’in yanına döndüm. Üneys bana: “Ne yaptın?” diye sorunca, ona: “Müslüman olup Resûlullah’ı (s.a.v.) tasdik ettim” cevabını verdim. Üneys de: “Ben de senin dinini istemiyor değilim, ben de Müslüman oldum ve onu tasdik ettim” dedi. Sonra annemizin yanına gelip ona da durumu anlattık. Annemiz de: “Ben de sizin dininizi istemiyor değilim, ben de müslüman oldum ve onu tasdik ettim” dedi. Sonra yola koyulup kabilemiz Gıfâr’a geldik. Resûlullah henüz Medine’ye hicret etmeden kabilemizden bazıları müslüman oldu. Bazıları da: “Şâyet kardeşlerimiz (Medine’ye) gelirse müslüman oluruz” dediler. Onlara o zamanlar reisleri olan Hufâf b. İmâ b. Rahada el-Gıfârî imamlık yapıyordu. Kalanlar da: “Resûlullah (s.a.v.) Medine’ye geldiği zaman müslüman oluruz” demişlerdi. Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde kalanlar da Müslüman oldu. Eslem kabilesi gelip: “Ey Allah’ın Resûlü! Onlar bizim kardeşlerimizdir. Onlar ne üzerine müslüman oldularsa biz de aynısı üzerine müslüman oluyoruz” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Allah Gıfâr kabilesini bağışlasın, Eslem kabilesini de selamete erdirdin” diye dua etti. Behz rivâyetinde: “Onlara İmâ b. Rahada imamlık yapıyordu”, Ebû’n-Nadr rivâyetinde ise: “Onlara İmâ imamlık yapıyordu” ibaresi geçmiştir.⁴⁷⁰

Konuyu ele alırken sürekli atıf yapacağımız, siyer kaynaklarından İbn Sa’d’da ve aynı zamanda Kütüb-i Sitte’den Buhârî ve Müslim’de İbn Abbâs’tan nakledilen rivâyete göre Ebû Zer Benî Gıfâr kabilesine mensuptu. Mekke’de bir adamın kendisini peygamber olduğunu iddia ettiğini haber aldığı zaman kardeşine: “Hayvanına bin, şu

⁴⁶⁹ Medine’nin 29 tane ismi vardır. Yesrib de bunlardan birisidir (Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, V, 83). Medine’nin bilinen en eski adı olan Yesrib’in adını buraya ilk yerleşen kişi olduğu rivâyet edilen Yesrib b. Vâil b. Kâyine b. Mehlâbil’den aldığı kaydedilmektedir. “Zarar vermek, karıştırmak, kötülemek, başa kakmak, bozmak” gibi anlamlara gelen ve “serb” kökünden türeyen Yesrib kelimesi, Kur’ân’da Medine’nin adı olarak Ahzâb sûresinin 13. âyet-i kerimesinde geçmektedir. Yesrib adı önceleri, kuzeyde ilk yerleşmenin gerçekleştiği tahmin edilen Curf ile Kanât vadileri arasında kalan bölgeye tekabül ederken daha sonraları şehrin tamamı için kullanılmıştır. Bk. Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Medine”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVIII, 305.

⁴⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 413-419; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XIX, 133-139. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 184; V, 47; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1919-1923; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 219-226; Belâzürî, *Ensâb*, XI, 124-125.

vadiye git ve kendisine semâdan haber geldiğini söyleyen şu adam hakkında bana bilgi topla. Sözü dinle, sonra ulaştığın bilgileri bana getir!” dedi.

Ebû Zer’in kardeşi yola koyuldu ve Mekke’ye vardı. Resûlullah’ın (s.a.v.) söylediklerini dinledi, sonra Ebû Zer’in yanına döndü ve ona: “O; güzel ahlâkı, iyiliği emrediyor ve kötülükten sakındırıyor. Onun şiir olmayan bir kelam sarf ettiğini gördüm” dedi. Ebû Zer kardeşine: “Bana sadra şifa olacak bir şey söylemedin” diyerek yol azığını ve içinde su bulunan bir tulumunu alarak Mekke’ye gitti. Kâbe’ye vardığında Hz. Peygamber’i aradı. Resûlullah’ı tanımıyordu. Onu başkasına sormayı da doğru bulmadı. Zenzem içti. Akşam olunca yattı. Derken Hz. Ali onu gördü ve “Sanki bu adam bir yabancı” dedi. Ebû Zer de “Evet, yabancıyım” dedi. Hz. Ali “Haydi eve gidelim” dedi ve Ebû Zer de onu takip etti. Sabah oluncaya kadar birbirlerine hiç bir şey sormadılar. Sonra Ebû Zer tulumunu ve azığını alarak Kâbe’ye gitti. O gün de Hz. Peygamber hakkında kimseden bir şey duymadı. Hz. Peygamber’i göremedi. Akşam olunca yine yattığı yere döndü. Derken Ali (r.a.) yanına geldi ve: “Bu adamın nereye gideceğini bilme zamanı gelmedi mi?” diye sordu. Ebû Zer de “Hayır” cevabını verdi. Yine Hz. Ali onu kaldırıp beraberinde eve götürdü. Daha evvel olduğu gibi birbirlerine hiç bir şey sormadılar.

Üçüncü gün aynı şekilde Hz. Ali, Ebû Zer’in yanına geldi ve onu kaldırıp beraberinde götürdü. Sonra ona: “Seni bu beldeye getiren şeyi bana anlatmayacak mısın?” dedi. Ebû Zer: “Gizli tutacağına ve işim hakkında bana rehberlik edeceğine söz verirsen anlatırım” dedi. Hz. Ali de bunu yapacağına dair söz verdi. Bunun üzerine Ebû Zer ona niçin geldiğini haber verdi. Hz. Ali: “Hakikaten o haktır. Allah’ın elçisidir. Sabah olunca beni takip et. Ben senin için korkulacak bir şey görürsem su dökermişim (def-i hâcet yapar) gibi yapacağım; devam edip gidersem beni takip et ve benim girdiğim yere gir!” dedi. Ebû Zer de öyle yaptı ve Hz. Ali’yi takip ederek yola çıktı. Nihâyet Hz. Ali, Hz. Peygamber’in yanına girdi. Onunla birlikte Ebû Zer de girdi. Resûlullah’ın sözlerini dinledi ve orada müslüman oldu. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona: “Ey Ebû Zer! Bu işi gizli tut. Kavmine dön. Emrim sana gelince onlara haber ver, tebliğ et” buyurdu. Ebû Zer de “Nefsim yed-i kudretinde olan Allah’a yemin olsun ki, onların arasında bunu haykıracağım” dedi ve oradan çıkıp Kâbe’ye geldi. En yüksek sesiyle:

“Ey Kureyşliler! Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resûlü olduğuna şahadet ederim” diye bağırdı. Bunun üzerine orada bulunan müşrikler ayaklandılar ve onu yere yatırınca kadar dövdüler. O esnada Abbâs geldi ve üzerine kapanarak: “Yazıklar olsun size! Bunun Gıfâr kabilesinden olduğunu ve tüccarlarınızın Şam’a giden yolunun bunlardan geçtiğini bilmiyor musunuz?” diyerek Ebû Zer’i müşriklerin elinden kurtardı. Ertesi gün Ebû Zer yine aynı şeyi yapınca Müşrikler onu yine dövdüler ve akabinde Abbâs üzerine kapanarak onu kurtardı. Müşriklere daha evvel söylediği şeyleri söyledi.⁴⁷¹

Ebû Zer’in müslüman olması ile alakalı siyer kaynaklarından sadece İbn İshâk, İbn Sa’d ve Belâzürî’de rivâyetler nakledilmektedir. Özellikle rivâyetlerinin çokluğu ve çeşitliliği açısından İbn Sa’d bu mevzuda mühim bir yere sahiptir. Ahmed b. Hanbel’deki konuyla alakalı üç rivâyetin muhtevası İbn Sa’d’da hem lafzen hem de manen zikredilmektedir. Ama İbn Sa’d sadece bu rivâyetleri zikretmekle yetinmez, mevzuyla alakalı diğer rivâyetleri de verir. Belâzürî de Ebû Zer’in müslüman olması ile alakalı rivâyetleri İbn Sa’d tarikiyle Vâkıdî’den almıştır.⁴⁷² Bu rivâyetler de İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ında mevcuttur.⁴⁷³ İbn İshâk’ta Ebû Zer’in müslüman oluşuyla alakalı rivâyet zikrettiğimiz iki temel rivâyetten oldukça farklı ve aynı zamanda kurgusal bir niteliğe sahiptir. Hem İslâm tarihi eserlerinde Ebû Zer’in müslüman oluşu anlatılırken İbn İshâk’ın bu rivâyeti tercih edilmediğinden hem de Ahmed b. Hanbel’deki bu konu ile alakalı rivâyetlerden çok farklı olmasından dolayı burada bu rivâyete değinmeyeceğiz.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 224-225; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 184; V, 47; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1923-1924.

⁴⁷² Belâzürî, *Ensâb*, XI, 124-125.

⁴⁷³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 222-224.

⁴⁷⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 141. İbn İshâk’ın söz konusu rivâyetine göre Ebû Zer ve Büreyde, beraberlerinde Ebû Zer’in amcasının oğluyla Resûlullah’ı aramaya gittiler. Resûlullah, Mekke’deki bir dağda bir grup insanla beraber gizleniyordu. Onlar, Resûlullah’ın yanına geldikleri zaman o elbisesini örtünmüş ve ayakları açık vaziyette uyuyordu. Resûlullah, insanların en güzel ayağına sahip olanlardandı. Ebû Zer: “Şu memlekette bir peygamber olursa, o, şu uyuyan olur” dedi. Geldiler, yanında durdular. Ebû Zer’in yanında yaslanıp dayandığı bir asası vardı. “Bu adam uyuyor mu acaba?” dedi. Resûlullah uyuyordu, cevap vermedi. Ebû Zer tekrar: “Bu adam uyuyor mu acaba?” dedi. O, yine cevap vermedi. Ebû Zer yine: ‘Uyuyorlar mı acaba?’ deyip, Resûlullah’ın ayağının altını asasıyla dürttü. Bunun üzerine Resûlullah uyandı ve oturdu. Ebû Zer, Hz. Peygamber’e, neler söylediğini, neye davet ettiğini öğrenmek için geldiklerini belirtti. Resûlullah: “Allah’tan başka ilah yoktur, şüphesiz ben Allah’ın peygamberiyim” buyurdu. Ebû Zer ve iki arkadaşı iman ettiler. Hz. Ali, Rasûlullah’ın bir ihtiyacını görmek için gitmişti, o esnada orada yoktu. Bu rivâyet Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde nakledilmekle beraber Buhârî ve Müslim’de

İbn Sa'd'da nakledilen rivâyetlerden bir kısmı, Ahmed b. Hanbel'de Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlerin verdiği malumattan birtakım farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklardan birisi Ebû Zer'in Resûlullah'tan nasıl haberdar olduğu meselesidir. Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa'd'da Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlere göre Ebû Zer Resûlullah'tan kardeşi vasıtasıyla haberdar olmaktadır.⁴⁷⁵ Bunun yanında İbn Sa'd'da nakledilen bazı rivâyetlere göre de Ebû Zer Resûlullah'tan Mekke'nin ahvalini anlatan birisi vasıtasıyla haberdar olmuştur.⁴⁷⁶ Rivâyetlere göre Ebû Zer'in kabilesi haram aylara hürmet etmeyen bir kabileydi. Ebû Zer de daha evvelden kabilesinin yaptığı yol kesicilik, eşkıyalık ile meşgul olmuştu. Daha sonra bu işlerden el etek çekip kabilesinden ayrılıp ailesi ile beraber dayılarının yanına geldi; ama burada da duramadı. Mekke yakınlarına gelip orada bir köye yerleşti. Yerleştiği bu yer Mekke'ye yakın olduğu için Ebû Zer'in Resulullah'ın peygamberliğini duyması imkân dâhilindedir. Bizim burada tercihimiz Ebû Zer'in Resulullah'ın risâletini duyduktan sonra Hz. Peygamber ve getirdiği din hakkında bilgi sahibi olmak için evvela kardeşini göndermiş olmasıdır.⁴⁷⁷ Bununla beraber Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa'd'da Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlere göre Ebû Zer'in kardeşinin bir ihtiyacından dolayı Mekke'ye gidip bu yolculuğunda Resûlullah hakkında bilgi sahip olması ve bunları Ebû Zer'e anlatması da imkân dâhilindedir. Zira rivâyetler kendi içerisinde tutarlıdır. Neticede Ebû Zer Resûlullah'tan haberdar olduktan sonra Mekke'ye geldi.

Ebû Zer'in Mekke'de Resûlullah ile görüşmesinin nasıl cereyan ettiği hususu kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa'd'da Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen benzer rivâyetlere göre Ebû Zer'in Resûlullah ile görüşmesi onun Mekke'ye gelişinin 30 gün sonrasında Kâbe'de ve herhangi birisi aracı olmadan vukû' bulmuştur.⁴⁷⁸ Bunun haricinde bu görüşmenin farklı şekillerde gerçekleştiğini ifade eden rivâyetler de bulunmaktadır. İbn Sa'd'da nakledilen bazı rivâyetlere göre Ebû Zer Resulullah'ın evine kendisi gitti ve orada Resûlullah ile

nakledilmemektedir. Hâkim'in rivâyetinde Hz. Peygamber'in uyuduğuna ve Ebû Zer tarafından uyandırıldığına dair bir kayıt da bulunmamaktadır. Bk. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 121; Fidan Şakir, *İbn İshâk ve es-Sira'sındaki Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009, s. 52.

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 413-419; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 219-222.

⁴⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 222-225.

⁴⁷⁷ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 92-93; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1923.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 413-419; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 219-222.

görüştü.⁴⁷⁹ Resûlullah ile görüştüğünde Hz. Ebû Bekir oradaydı ve o müslüman olalı bir veya iki gün olmuştu.⁴⁸⁰ İbn Sa‘d’da nakledilen diğer bazı rivâyetlere göre Ebû Zer Mekke’ye gelince evvela Ebû Bekir ile görüştü ve ona herhangi bir şey anlatmadı. Sonrasında Hâşimoğullarına mensup ve aynı zamanda Resulullah’ın amcasının oğlu olan bir adam vasıtasıyla Resûlullah’ın evini öğrendi ve bu yolla Resûlullah ile görüştü.⁴⁸¹ Son olarak İbn Sa‘d’da ve aynı zamanda Buhârî ve Müslim’de İbn Abbâs’tan nakledilen rivâyetlere göre Ebû Zer Resûlullah ile Ali b. Ebû Tâlib vasıtasıyla görüştü.⁴⁸²

Ebû Zer’in Mekke’ye geldikten sonra tek başına birisine sormadan Resulullah’ın evini bulması mantıken zor görünmektedir. Çünkü Kureys’in o vakitlerde Resûlullah’a yaptığı baskı göz önüne alındığında Ebû Zer’in rastgele bu evi çabalamadan bulması kolay olmasa gerektir. Bu nokta dikkate alındığında Ebû Zer’in Resulullah’ın yerini birisine sorarak bulduğu veya Kâbe gibi insanların ortak gidip geldikleri bir yerde Resûlullah ile karşılaştığı düşünülebilir. Söz konusu rivâyetlerden bu iki ihtimal de çıkarılabilir.

Ebû Zer’in bir aracı vasıtasıyla Resûlullah ile görüştüğünü ifade eden rivâyetlerde genel olarak bu aracının Hz. Ali olduğu zikredilmektedir. Hz. Ali’nin Ebû Zer’i Resûlullah’la görüştürdüğünü ifade eden İbn Abbâs’tan nakledilen bu rivâyetler *Müsned*’de mevcut değilken; İbn Sa‘d, Belâzürî, Buhârî ve Müslim’de mevcuttur.⁴⁸³ Kâbe’de Resûlullah ile aracı olmadan görüştüğünü ifade eden Abdullah b. Sâmî’ten nakledilen rivâyetler, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa‘d ve Müslim’de aynı muhtevaya ve benzer ifadelere sahiptir.⁴⁸⁴

Bahsettiğimiz bu iki ihtimali destekleyen rivâyetlerin aslında aynı hâdisenin birer parçaları olması kuvvetle muhtemeldir. Hadisleri rivâyet eden râviler bu hâdisenin

⁴⁷⁹ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, IV, 221-222.

⁴⁸⁰ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, IV, 222.

⁴⁸¹ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, IV, 222-224.

⁴⁸² İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, IV, 224-225; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 184; V, 47; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1923-1924.

⁴⁸³ Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 184; V, 47; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1923-1924; İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, IV, 224-225; Belâzürî, *Ensâb*, XI, 124-125.

⁴⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 413-419; İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, IV, 219-222; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1919-1923. Ayrıca bk. Belâzürî, *Ensâb*, XI, 124-125.

bir kısmını muhafaza edip, diğerini muhafaza edememiş veya ezberlememiş olabilir. Bu iki ihtimali destekleyen rivâyetleri tek bir parça halinde düşünürsek Ebû Zer evvela Hz. Ali ile karşılaşmış, sonra da Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir ile görüşmüş veya tam tersi Hz. Ali ile sonradan karşılaşmış olabilir.⁴⁸⁵ Biz burada Ebû Zer'in evvela İsfâf ve Nâile'ye tapan iki kadınla arasındaki konuşmasından sonra Resûlullah ve Hz. Ebû Bekir ile karşılaştığını, sonra Hz. Ebû Bekir'in onu evine getirip karnını doyurduğunu ve ertesi gün Hz. Ali'nin gelip onu aldığını ve Resûlullah'ın bulunduğu yere getirdiğini ve Ebû Zer'in burada iman tazelediğinin daha makul olduğunu düşünmekteyiz.⁴⁸⁶

İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetlerde Hz. Ali'nin sergilediği davranışlar açısından Ebû Zer'in bi'setten iki seneden daha fazla bir zamandan sonra müslüman olması icap etmektedir. Genel kanaate göre Hz. Ali müslüman olduğunda on yaşındaydı. Bunun haricinde dokuz veya on bir yaşında olduğu da söylenmektedir.⁴⁸⁷ Yani Hz. Ali'nin bu yaşlarda garip, kimsesiz bir kimse ile muhatap olması, karşısındakinin garip bir kimse olduğunu kavrayabilmesi ve onu evine götürüp misafir edebilmesi için 10 yaşından daha büyük olması lazım gelmektedir.⁴⁸⁸

Ahmed b. Hanbel ve diğer kaynaklarda Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlerde Hz. Peygamber tarafından Ebû Zer'e hicret edilecek yerin tahminen Yesrib olarak zikredilmesi, Ebû Zer'in hicrete yakın bir zamanda müslüman olduğuna delalet etmektedir.⁴⁸⁹ İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetlerde de Resûlullah Ebû Zer'e kavminin yanına gitmesini ve hicret ettiğinde ise ondan kendisine katılmasını istemektedir. Bu rivâyetlerde hicretle alakalı ifadelerin geçmesi Ebû Zer'in hicrete yakın bir zamanda müslüman olmasının imkân dâhilinde olduğunu göstermektedir. Öte taraftan Ebû Zer'in kendisini beşinci müslüman olarak takdim etmesi onun beşinci müslüman olduğunu göstermez. Bu kanaat Ebû Zer'in kendi müşahedesine dayanmaktadır.⁴⁹⁰ Bununla

⁴⁸⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 175.

⁴⁸⁶ Ayrıca bk. Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 92-94.

⁴⁸⁷ Ethem Ruhi Fıçlalı, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II, 371.

⁴⁸⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 175.

⁴⁸⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 176.

⁴⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 224; Belâzürî, *Ensâb*, XI, 124; Taberî, *Târîh*, II, 312; XI, 533.

beraber günümüzdeki bu alanda yazılan kitapların genel olarak kanaati Ebû Zer'in ilk Müslümanlardan olduğudur.⁴⁹¹

İslâm'ın ilk zamanlarında hicretin zikredilmesinin ve o yerin Yesrib olacağı tahmin edilmesinin izahı lazım gelmektedir. Gizli davet döneminde hicretten bahsedilmesi kafaları karıştırmaktadır. Ebû Zer'in müslüman olması genel anlayışa göre İslâm'ın gizli tebliğ döneminde yani tebliğin ilk yıllarında vukû' bulmuştur. Buna göre İslâm'ın tebliğinin başlangıç safhasında hicretten bahsedilmesi söz konusu hadislerle tenkit kapısı açabilir.⁴⁹² Söz konusu iki tür rivâyetlerin birisi Buhârî'de, ikisi de Müslim'de geçmektedir. Hadis literatürüne göre bu rivâyetler sahihtirler. Ama metin tahkikine gelince ortaya zikrettiğimiz problemler çıkabilmektedir. Bununla beraber Resûlullah'ın o zamanlarda hicret edileceği bilgisine vakıf olduğuna dair rivâyetler de mevcuttur. Mesela Amr b. Abese müslüman olunca Resûlullah'a "Yanında seninle birlikte kalayım mı, ne dersin?" diye sorduğunda Resûlullah Amr'a "Sen, şu gününde, bunu yapamazsın. Allah Teâlâ, Resûlünü güçlü kılana kadar ailenin yanına dön. Onların yanında otur. Allah'tan getirip tebliğ ettiğim şeylerden dolayı insanların bana karşı hoşnutsuzluğunu görmektesin. Benim gideceğim yere gittiğimi duyduğun zaman gel, bana tâbi ol" şeklinde cevap vermesine bakılırsa o vakitlerde Resûlullah'ın hicret edileceğini bildiği söylenebilir.⁴⁹³

Biz bu mevzuyla alakalı olan iki tür rivâyetten Abdullah b. Sâmit'ten ve İbn Abbâs'tan gelen iki ayrı rivâyetin, aynı hâdisenin birer parçaları olduğunu düşünmekteyiz. Böyle olunca Abdullah b. Sâmit'ten gelen rivâyetteki Ebû Zer'in "30 gün Mekke'de kalmasının" hâdisenin cereyan etme şekline göre hatalı olarak râviler tarafından ilave edilmiş olmasının ihtimalini imkân dâhilinde görmekteyiz. Çünkü Ebû Zer'in kendi kardeşi Üneys'in geri dönmesi biraz gecikince Üneys'in gecikme sebebini sorduğu rivâyette anlatılırken; Ebû Zer'in Mekke'de geçirdiği 30 günlük gibi uzun bir

⁴⁹¹ M. Asım Köksal, I-II, 255-262; Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 92-94; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Bs., Ankara 2007, s. 86; Ali Celâleddin Karakılıç, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selâm'ın Hayatı, Eşsiz Ahlâk ve Faziletleri*, Kalkan Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, 5. Bs., Ankara 2012, s. 91.

⁴⁹² Riyâz Abdülhüseyn el-Bedrâvî, *Ebû Zer el-Gıfârî: İslâmuhû ve muârazatuhû*, Temmûz, Dımaşk 2012, s. 49-50.

⁴⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 231-232, 234-236, 237-239, 250-251, 253-254; XXXII, 173-174, 176-177; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 569-570.

zaman sürecinden hiç bahsedilmemiştir. En azından ailesi bu süreç içerisinde Ebû Zer'i hiç merak etmemiş midir? Ebû Zer'in Mekke'de kalış süresinin bundan daha az olduğunu düşünmekteyiz. İbn Sa'd, Buhârî ve Müslim'de İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyette üç günlük bir zaman sürecinden bahsedilmekteyken Abdullah b. Sâmit'in rivâyetinde geçen 30 günlük bir süreden hiç bahsedilmemektedir. Hatta Müslim'de Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen başka bir rivâyette Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen diğer rivâyetlerde verilen bilgilere muhalif olarak Ebû Zer'in Mekke'de 15 gün kaldığı, akabinde Hz. Peygamber ile görüştüğü zikredilmektedir.⁴⁹⁴ Yani *Müsned*'de Ebû Zer'in "30 gün Mekke'de kaldığı" hususu tenkide açıktır.

Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlere göre Ebû Zer ile İsfâ ve Nâile'ye tapan iki kadınla arasındaki konuşma, onun Resûlullah'la görüşmesinden evvel, yani henüz müslüman olmadan vukû' bulurken; İbn Sa'd'da Ebû Ma'ser'den gelen rivâyette Ebû Zer'in Resûlullah ile görüşmesinden sonra vukû' bulmuştur. Yine bu rivâyete göre Ebû Zer'le konuşan ve İsfâ ve Nâile'ye tapan bir kadın bulunmaktadır.⁴⁹⁵

Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlerde Ebû Zer'in Resulullah'ın huzurundan ayrıldıktan sonra Mekke'de ne yaptığı hakkında bilgi verilmemekte iken; İbn Sa'd, Belâzürî, Buhârî ve Müslim'de İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetlerde Ebû Zer'in Mekke'de müslüman olduğunu açıklamak istediği ve bunu da birkaç defa yaptığı ve her seferinde onu Abbâs b. Abdülmuttalib'in kurtardığı zikredilmektedir. Kanaatimizce Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlere bu kısım da ilave edilince Ebû Zer'in müslüman oluş hikâyesi daha mantıklı bir veçhete bürünecektir.

Ahmed b. Hanbel'de Ebû Zer'in müslüman oluşuna dair Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetler siyer kaynaklarından İbn Sa'd tarafından ve hadis kaynaklarından da Müslim'de zikredilmektedir. Bu iki eserdeki rivâyetler neredeyse Ahmed b. Hanbel'dekilerle lafız yönünden aynı gibidir. Ebû Zer'in müslüman olması hususunda İbn Sa'd sadece Abdullah b. Sâmit ve İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetlerle yetinmemiş başka râvilerden gelen rivâyetleri de nakletmiştir. Nakledilen rivâyetlere bakıldığında ortaya iki tür rivâyet çıkmaktadır. Birincisi İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetler ve

⁴⁹⁴ Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1923. Yine bu rivâyette Ebû Zer'in Resulullah'ın risâletinden evvel iki sene namaz kıldığı zikredilmektedir.

⁴⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 222-224.

ikincisi de Abdullah b. Sâmit'ten nakledilen rivâyetlerdir. Eğer incelenirse ve dikkatlice okunursa bu iki tür rivâyetin birbirinin tamamlayıcısı olduğu görülecektir. Fakat bu bir tercih meselesidir. Muhammed Hamîdullah, Ebû Zer'in müslüman oluş hikâyesini anlatırken Müslim'deki Abdullah b. Sâmit'ten gelen rivâyeti esas almıştır. Bu rivâyet aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'de de nakledilen rivâyettir. Hamîdullah, Hz. Ali'nin Ebû Zer'i ikinci defa Resûlullah'a götürdüğünü belirtmiştir.⁴⁹⁶ M. Asım Köksal da bu hususta İbn Abbâs'tan gelen rivâyeti esas alarak konuyu işlemiştir.⁴⁹⁷

Söz konusu bu iki tür rivâyetin muhtevasında bulunan Ebû Zer'in Mekke'de 30 gün kalması, hicret edilecek yerin Yesrib olarak zikredilmesi gibi bilgiler tenkide ve üzerinde münakaşa yapılmaya açık meselelerdir. Özellikle bu rivâyetlerde hicretle alakalı kısımlar İbn Hacer gibi bir âlimi Ebû Zer'in hicrete yakın bir zamanda müslüman olduğu görüşüne sevk etmiştir.⁴⁹⁸ Yine Ebû Zer'e Hz. Ali'nin kılavuzluk yaptığını ifade eden rivâyetlerde Hz. Ali'nin o vakitlerde yaşının on, on bir veya dokuz olduğu dikkate alınırsa Ebû Zer'in beşinci veya dördüncü müslüman olması mümkün görünmemektedir.

3.5. Müslüman Olduğunu İlk Açığa Vuran Yedi Kişi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre müslüman olduğunu açığa vuran ilk yedi kişi Resûlullah, Ebû Bekir, Ammâr,⁴⁹⁹ Ammâr'ın annesi Sümeyye,⁵⁰⁰ Suheyb,⁵⁰¹ Bilâl ve Mikdâd'dır.⁵⁰² Allah Teâlâ, Resûlullah'ı amcası Ebû Tâlib'in

⁴⁹⁶ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 92-94.

⁴⁹⁷ M. Asım Köksal, I-II, 255-262.

⁴⁹⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 176.

⁴⁹⁹ Ebû'l-Yakzân Ammâr b. Yâsir b. Âmir el-Ansî (ö. 37/657) ilk müslümanlardan, anne ve babası ilk İslâm şehitleri olan meşhur sahâbîdir. Ammâr, Resulullah'ın tebliği Dârülerkam'da yaptığı vakitlerde müslüman olan ve müslümanlığını ilân eden ilk yedi kişiden biridir. Hz. Peygamber'in bulunduğu bütün savaflara iştirak eden bu büyük sahâbî Sıffin harbinde şehit oldu. Geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Ammâr b. Yâsir", *DİA*, İstanbul 1991, III, 75-76.

⁵⁰⁰ Ümmü Ammâr Sümeyye bint Hubbât (ö. 615) İslâm tarihinde ilk şehit olan kadın sahâbîdir. Sümeyye, Ebû Cehil'in amcası Ebû Huzeyfe b. Mugîre'nin kölesiydi. Müslüman olunca Ebû Cehil'in eziyetlerine ve sözlü hakaretlerine maruz kaldı. Bk. Aynur Uraler, "Sümeyye bint Hubbât", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 134.

⁵⁰¹ Ebû Yahyâ Suheyb b. Sinân b. Mâlik er-Rûmî (ö. 38/659) hicretten otuz yıl kadar evvel Irak'ın Musul şehri yakınlarında Fırat (veya Dicle) nehri kıyısındaki bir köyde doğdu. Babası Rebîa kabilesinin kollarından Benî Nemir b. Kâsîr'a mensup bir Arap'tır. Asıl adı Umeyre iken sonradan Rumlar tarafından Suheyb diye değiştirilmiştir. Daha çok Suheyb er-Rûmî (Suheyb-i Rûmî) olarak tanınmıştır. Gizli davet sürecinde İslâm'dan haberdar olunca Dârülerkam'a giderek İslâmiyet'i kabul etti. Daha tafsilatlı bilgi için bk. Mehmet Efendioğlu, "Suheyb b. Sinân", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 476-477.

himayesi ile Ebû Bekir'i kendi kavmi ile korudu. Diğerlerine gelince müşrikler onları yakaladılar ve onlara demir zırhlar giydirerek güneşin altında tuttular. Bilâl haricindeki herkes müşriklerin dediklerini kabul etmişti. Bilâl, canını Allah yolunda feda etmeyi kolay görmüştü. Kavmi onu öldürmenin kolay olduğunu yani ondan istedikleri şeyi alamayacaklarını anlayınca onu Mekke çocuklarına teslim ettiler ve çocuklar onu Mekke tepelerinde dolaştırmaya başladılar. Bilâl, devamlı olarak “Allah birdir, birdir” diyordu.⁵⁰³

Ahmed b. Hanbel'deki bu rivâyet, siyer kaynaklarından sadece İbn Sa'd ve Belâzürî'de zikredilmektedir.⁵⁰⁴ Siyer kaynaklarında verilen bilgi *Müsned*'deki verilen bilgi ile paralellik arz etmektedir. Bununla beraber birtakım farklılıklar ve daha fazla tafsilat siyer kaynaklarında görülebilmektedir. İbn Sa'd ve Belâzürî, Ahmed b. Hanbel'de müslüman olduğunu açığa vuran ilk yedi kişi arasında zikredilen Mikdâd'ın yerine Habbâb'ı zikretmişlerdir.⁵⁰⁵ Ebû Cehil'in Sümeyye'ye sövmesi, ona müstehcen sözler söylemesi, onu yaralaması ve İslâm'daki ilk şehit olmasından, Bilâl'in boynuna ip bağlanması hâdiseleri siyer kaynaklarında zikredilirken; Ahmed b. Hanbel'de zikredilmemektedir.

4. Resûlullah'ın Ebû Tâlib'i İslâm'a Davet Etmesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Habbe el-Urenî der ki: Bir defasında Ali (r.a.) minber üzerindeyken azı dişleri görünecek kadar çok güldü ki daha önce bu kadar güldüğünü görmemiştim. Akabinde sözlerine şöyle devam etti: “Ebû Tâlib'in bir sözü aklıma geldi. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Batn-ı Nahle'de namaz kılarken Ebû Tâlib yanımıza geldi ve Resûlullah'a: “Yeğenim! Ne yapıyorsunuz?” diye sorunca, Resûlullah onu İslâm'a davet etti. Bunun üzerine Ebû Tâlib: “Yaptığınızda veya dediğinizde fena olan bir şey yok. Fakat vallahi secde ettiğim zaman kalçalarımın benden üstte durmasına razı değilim” dedi. Ali babasının bu sözüne şaşarak güldü. Ardından üç defa: “Allahım! Peygamber'inin haricinde bu ümmet içinde benden evvel

⁵⁰² Ebû Ma'bed el-Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe el-Kindî el-Behrânî (ö. 33/653) ilk müslüman olan sahâbilerdendir. Daha geniş bilgi için bk. Mustafa Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 49-50.

⁵⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 382. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 53.

⁵⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 233; Belâzürî, *Ensâb*, I, 158.

⁵⁰⁵ Ayrıca bk. Mahmut Yazıcı, “Sahâbe Evâili ve İlk Dönem Uzmanları”, s. 142.

sana ibadet eden bir kulunu tanımıyorum” dedi ve sözlerine şunu da ilave etti: “Müslümanlar namaz kılmadan yedi (sene) evvel namaz kılmaya başladım”.⁵⁰⁶

Bu konuda siyer kaynaklarından İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî’de rivâyetler nakledilmektedir.⁵⁰⁷ Taberî’nin bu konuda iki rivâyeti mevcuttur. Bunlardan biri İbn İshâk tarikiyle gelmektedir. Aynı şekilde İbn Hişâm’daki rivâyetin kaynağı da İbn İshâk’tır. Taberî’nin bu konudaki diğer rivâyeti Ahmed b. Hanbel’in rivâyetinin bir devamı niteliğini taşır.⁵⁰⁸ Belâzürî’nin rivâyeti de muhteva açısından İbn İshâk’ın rivâyetine benzemektedir. Ayrıca hadis kaynaklarından Tayâlisî, İbn Ebû Şeybe, İbn Mâce, İbn Ebû Âsım, Nesâî, Taberânî ve Hâkim’de konuyla alakalı rivâyetler nakledilmektedir.⁵⁰⁹ Tayâlisî’nin rivâyeti Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetle aynı muhtevaya sahiptir. Diğer hadis kaynaklarındaki rivâyetler *Müsned*’deki rivâyetin son kısmı ile benzerlik göstermektedir.

Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetler ile İbn İshâk’ın rivâyeti genel itibariyle birbirleriyle örtüşmekle beraber, bazı noktalarda birbirlerinden ayrılırlar. Evvela değinilmesi gereken şey İbn İshâk’ın rivâyetinin daha tafsilatlı olmasıdır. Zira Ahmed b. Hanbel’deki rivâyette konuşma sadece Hz. Peygamber ile Ebû Tâlib arasında cereyan ederken, İbn İshâk’ta bu konuşmaya Hz. Ali de dâhil olur. Ahmed b. Hanbel’in verdiği bilgi daha muhtasar olmakla beraber verilen bilgiler arasında İbn İshâk’ta olmayan kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlar şunlardır:

⁵⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 165-166, 376-377; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XIX, 504-505. Ayrıca bk. Tayâlisî, *Müsned* (thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-IV, Dâru Hicr, Mısır 1419/1999, I, 155; İbn Ebû Şeybe, *Musannef* (thk. Kemal Yûsuf el-Hût), I-VII, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1409, VI, 368; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 44; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî* (thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), I-VI, Dâru’r-Râye, Riyad 1411/1991, I, 148, 151; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 409; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, VII, 253-254; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, III, 120-121; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, IX, 102.

⁵⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 247; Belâzürî, *Ensâb*, I, 113; Taberî, *Târîh*, II, 310, 313-314. Ayrıca bk. İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk* (thk. Amr b. Garâme el-Amrî), LXXX, y.y. 1415/1995, XLII, 33-34; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, XI, 31-32; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm ve veşeyâtü’l-meşâhîri ve’l-a’lâm* (thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî), I-LII, Dâru’l-Kitâbî’l-Arabî, Beyrut 1413/1993, I, 231-232; Kandehlevî, *Hayâtü’s-Sahâbe* (thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf), I-V, 1420/1999, I, 81-82.

⁵⁰⁸ Taberî, *Târîh*, II, 310.

⁵⁰⁹ Tayâlisî, *Müsned*, I, 155; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 368; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 44; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, I, 148, 151; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 409; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, VII, 253-254; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, III, 120-121. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, IX, 102.

- 1) Hz. Peygamber Ebû Tâlib'i İslâm'a davet edince Ebû Tâlib'in cevabı içinde şu sözler yer almıştır: “Fakat vallahi secde ettiğim zaman kalçalarımın benden üstte durmasına razı değilim”. İbn İshâk'ın rivâyetinde Ebû Tâlib'in bu sözü sarf ettiği kayıtlı değildir.
- 2) Hz. Ali'nin “Müslümanlar namaz kılmadan yedi (sene) evvel namaz kılmaya başladım” sözü de İbn İshâk'ta zikredilmez.

Hz. Ali'nin ilk müslümanlardan yedi sene evvel namaz kıldığı hususu hadisin sıhhatine hâlel getirmektedir. Bu, Taberî ve hadis kaynaklarında da geçer.⁵¹⁰ İbn Kesîr bu bilginin sahih olamayacağını belirtir.⁵¹¹ Zira Hz. Ali zaten çocuk yaşta müslüman olmuştur. Bunun yanında Hz. Ali ile ilk müslümanlar arasında İslâm'a giriş açısından çok zaman farkı yoktur. Aksine zaman aralığı çok kısa olduğu için Hz. Hatice'den sonra ilk müslümanın kim olduğu tespit edilememiştir. İbn Asâkir'de müslümanlardan üç sene evvel kıldığı geçer.⁵¹² Aynı değerlendirme bu kayıt için de geçerlidir. Yine Tayâlisî'de ve İbn Asâkir'in diğer bir rivâyetinde birkaç sene evvel namaz kıldığı zikredilir.⁵¹³ Rivâyetlere genel olarak bakıldığında Hz. Ali'nin ilk namaz kılan kimse olduğu anlaşılacakla beraber *yedi, üç veya birkaç sene evvel* gibi zaman ifadelerinin tarihi hakikatlere uyuşmadığından dolayı doğru olamayacağı kanaatine ulaşılabilir.

5. Osman b. Maz'ûn ile Resûlullah Arasında Geçen Konuşma

Ahmed b. Hanbel'de İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de evinin avlusunda otururken yanına Osman b. Maz'ûn geldi. Resûlullah'a tebessüm etti. Hz. Peygamber ona “Oturmaz mısın?” deyince, o da: “Otururum” deyip Resûlullah'ın karşısına oturdu. Hz. Peygamber onunla konuşurken birden gözünü göğe kaldırdı. Bir süre göğe baktı. Sonra gözünü önce aşağı, sonra da sağında bir yere indirdi. Akabinde Resûlullah beraber oturduğu Osman'ın yanından ayrılıp gözünü indirdiği yere gitti. Söyleneni anlamak istermiş gibi başını sallamaya başladı. Bu sırada Osman b. Maz'ûn, ona bakıyordu. Hz. Peygamber ihtiyâcını giderip söyleneni anladıktan sonra ilk

⁵¹⁰ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 368; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 44; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 148, 151; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 409; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 120-121; Taberî, *Târîh*, II, 310. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 102.

⁵¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XI, 31-32.

⁵¹² İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, XLII, 33.

⁵¹³ Tayâlisî, *Müsne'd*, I, 155; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, XLII, 34.

seferde yaptığı gibi gözünü yine göğe kaldırdı. Takib ettiği gökte kayboluncaya kadar gözüyle onu takîb etti. Sonra ilk oturduğu yerde duran Osman'a yönelip yanına geldi. Osman b. Maz'ûn: "Ey Muhammed! Seninle niçin beraber oturuyordum. Bugünkü yaptığın gibisini daha önce görmemiştim" dedi. Hz. Peygamber: "Beni ne yaparken gördün?" diye sorunca, Osman b. Maz'ûn: "İlk olarak gözünü göğe diktin. Sonra indirdin, sağ tarafında bir yere çevirdin. Ona doğru gittin ve beni burada yalnız bıraktın. Sana söylenen bir şeyi iyice anlamak istermiş gibi başımı sallamaya başladın" dedi. Hz. Peygamber: "Bunu farkettiler mi?" diye sorunca, Osman: "Evet" cevabını verdi. Resûlullah buyurdu ki: "Biraz önce sen otururken bana Allah'ın elçisi (Cebrâîl) geldi" deyince Osman: "Allah'ın elçisi mi?" diye sordu. Hz. Peygamber: "Evet" cevabını verdi. Osman b. Maz'ûn: "Sana ne söyledi?" diye sorunca, Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor"⁵¹⁴. Osman b. Maz'ûn der ki: "İşte o zaman iman kalbime yerleşti ve Muhammed'i (s.a.v.) sevdim".⁵¹⁵

Ahmed b. Hanbel'de bu rivâyetin haricinde Osman b. Ebü'l-Âs'dan rivâyet edilen bir hadis daha vardır ki o da şöyledir: Osman b. Ebü'l-Âs der ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında oturuyordum. Bir ara Hz. Peygamber gözlerini semaya diktikten sonra, neredeyse yere yapıştıracak kadar indirdi. Sonra bakışlarını bir daha kaldırıp şöyle buyurdu: "Cebrâîl bana geldi ve: "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor" âyetini okuyup bu âyeti şu sûrenin şurasına koymamı emretti".⁵¹⁶

Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbâs'tan naklettiği rivâyet İbn Sa'd'da, Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred*'inde ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'inde zikredilmektedir.⁵¹⁷ İbn Sa'd'daki rivâyet Ahmed b. Hanbel'deki ile muhteva bakımından aynıdır. *el-*

⁵¹⁴ en-Nahl 16/90.

⁵¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 87-89; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XV, 25-27. Ayrıca bk. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 307; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VII, 48-49; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 173-174; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, IV, 597.

⁵¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 441; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XV, 27-28.

⁵¹⁷ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 307; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 173-174.

Edebü'l-Müfred'deki rivâyet de daha muhtasar bir şekilde zikredilmiştir. Taberânî de Ahmed b. Hanbel'den nakletmiştir.⁵¹⁸ Muahhar kaynaklardan İbn Kesîr ve Heysemî de bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel'den nakledip bu rivâyet hakkında değerlendirme yapmışlardır.⁵¹⁹

İbn Kesîr Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu iki rivâyetin ilk râvisinden rivâyet eden Şehr b. Havşeb'in bu konuda iki görüşe sahip olabileceğini söylemektedir. Heysemî de Osman b. Ebü'l-Âs'dan nakledilen rivâyetin "hasen" olduğunu söylemektedir. Hal böyle olunca Osman b. Ebü'l-Âs'ın rivâyeti bu âyetin nazil olduğu zamanı değil de daha sonradan bu âyetin hangi sûreye ve bu sûrenin neresine konulacağıyla alakalı olmalıdır. Aksi halde bu âyetin nazil olduğu zaman kastediliyor denilirse Ahmed b. Hanbel'deki bu iki rivâyet birbiriyle çelişir. Bilindiği gibi Osman b. Ebü'l-Âs hicrî dokuz senesinde müslüman olmuştur. İbn Abbâs'tan rivâyet edilen hadise göre bu hâdis Mekke'de ve Resulullah'ın Mekkelileri İslâm'a davet ettiği vakitlerde vuku bulmuştur. Osman b. Maz'ûn'un Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla on üçüncü kişi olarak müslüman olduğuna⁵²⁰ bakılırsa bu hâdisenin gerçekleşmesi bi'setin ilk senelerine tekabül etmektedir. Osman b. Ebü'l-Âs h. 9 senesinde müslüman olduğuna ve o zaman da Tâif'te bulunduğu göre Osman b. Ebü'l-Âs'ın tebliğin ilk zamanlarında Mekke'de bulunması söz konusu değildir.

Bu değerlendirmelerin haricinde bir ihtimal ki senetteki râviler hata yapmış olabilir. Râvilerden birisi Osman b. Ebü'l-Âs'ın ismini hataen Osman b. Maz'ûn yerine koyarak, yani isimleri karıştırarak hadisi nakletmiş olabilir. Neticede Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bu rivâyetler İbn Sa'd haricindeki siyer kaynakları tarafından zikredilmemektedir. İbn Sa'd'daki rivâyet de *Müsned*'deki ile muhteva açısından uyuşmaktadır.

⁵¹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 39; X, 274.

⁵¹⁹ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VII, 48-49; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-azîm*, IV, 597.

⁵²⁰ M. Yaşar Kandemir, "Osmân b. Maz'ûn", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 470.

birlikte bulunacak, ev halkım içinde benim vekilim, kardeşim ve dostum olacak?” diye sordu.⁵²⁶ Resûlullah’ın bu davetine Hz. Ali’den başka kimse icabet edip ayağa kalkmadı. Hz. Ali o vakitlerde oradakilerin yaşça en küçüğü idi. Hz. Ali Resûlullah’a icabet edip ayağa kalkınca Resûlullah onu “Otur” diye ikaz etti. Bu üç kere tekrarlandı. Hz. Ali her kalkışında Resûlullah onu “Otur” diye ikaz etti. Üçüncü seferden sonra Resûlullah elini Hz. Ali’nin elinin üzerine koydu.⁵²⁷

Bu konu hakkında İbn İshâk, İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî’de bilgi bulunmaktadır.⁵²⁸ Siyer kaynaklarında bu yemek davetinin iki defa olduğu belirtilmektedir. Ahmed b. Hanbel’de buna dair bir işaret yoktur. İbn İshâk⁵²⁹, Belâzürî ve Taberî bu davetin vukû’ bulduğunu ifade eden rivâyetleri eserlerine almışlardır. Taberî’nin rivâyeti İbn İshâk’a dayanmakta iken⁵³⁰ Belâzürî’nin rivâyeti ise İbn Sa’d ve Velid b. Salih yoluyla Vâkıdî’ye dayanmaktadır.⁵³¹ İbn Sa’d’ın *et-Tabakât*’ında bu konu hakkında herhangi bir malumata rastlanılmamaktadır. İbn Hişâm konuyu yüzeysel bir şekilde anlatırken Hâşimoğullarının yemeğe davet edilmesinden bahsetmemektedir. Sadece konunun sonunda bununla alakalı âyet-i kerimelere yer vermektedir.⁵³²

İbn İshâk’ta nakledilene göre Resûlullah söze başlamak istediği esnada, Ebû Leheb: “Şaşılacak şey! Arkadaşınız sizi büyük bir sihirle sihirledi!” deyince insanlar

⁵²⁶ İbn İshâk Resûlullah’ın bu konuşmasında “Ey Abdülmuttaliboğulları! Vallahi, Araplar içinde, benim size getirdiğim, dünya ve âhiretiniz için hayırlı olan şeyden daha üstününü ve hayırlısını kavmine getirmiş bir yiğit bilmiyorum!” dediğini kaydetmektedir. Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 145. Belâzürî, Resûlullah’ın konuşmasına şöyle devam ettiğini nakleder: Hamd, Allah’a mahsustur. Ben, O’na hamdederim. Yardımı da, O’ndan dilerim. O’na inanır, O’na dayanırım. Şüphesiz bilir ve bildiririm ki: Allah’tan başka ilâh yoktur. Şüphesiz bilir ve bildiririm ki: Allah’tan başka ilâh yoktur. O, birdir; O’nun eşi, ortağı yoktur! Herhalde, otlak aramaya gönderilen kimse, gelip de ailesine yalan söylemez. Vallahi, ben (faraza) bütün insanlara yalan söylemiş olsam, yine, size karşı yalan söylemem! (Faraza) ben bütün insanları aldatmış olsam, yine de sizi aldatmam! Sizi Kendisine davet ettiğim Allah, öyle bir Allah’tır ki, O’ndan başka hiçbir ilah yoktur! Ey Abdülmuttaliboğulları! Ben, özel olarak size, genel olarak da bütün insanlara peygamber gönderildim! Vallahi, sizler, uyur gibi öleceksiniz! Uykudan uyanır gibi de, dirilecek ve bütün yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz! İyiliklerinizin mükâfatını göreceksiniz, kötülüklerinizin de cezasını çekeceksiniz! Bunların sonucu ya temelli Cennette, ya da temelli Cehennemde kalmaktır. İnsanlardan, ilk inzar ettiğim kimseler, sizlersiniz! Bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 118-119.

⁵²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 225, 465-466. Ayrıca bk. Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 425-426; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 178-180.

⁵²⁸ İbn İshâk, *Sîret*, s. 145-146; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 199; Belâzürî, *Ensâb*, I, 118-119; Taberî, *Târîh*, II, 318-321, 321-322.

⁵²⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 145-146.

⁵³⁰ Taberî, *Târîh*, II, 319-321.

⁵³¹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 118-119.

⁵³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 262-263.

dağıldı. Ahmed b. Hanbel’de Ebû Leheb’in böyle bir konuşmasına yer verilmemektedir.⁵³³

İbn İshâk gelen davetlilerin sayısı hususunda 40, 40’tan fazla ve 40’tan az olarak üç farklı rakam vermektedir.⁵³⁴ Belâzürî ise bu gelenlerin sayısını İbn Sa’d’dan rivâyetle 45 olarak vermektedir.⁵³⁵ Görüldüğü üzere kaynaklarda davete gelenlerin kaç kişi oldukları hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır.

Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetlerin birinde Resûlullah’ın Hâşimoğullarına hitaben “Borcumu benim yerime ödeyecek ve vaatlerimi yerine getirecek, cennette benimle birlikte bulunacak, ev halkım içinde benim halifem (vekilim) olacak kimdir?” diye soru sorduğu zikredilmektedir.⁵³⁶ Yine Taberî’de İbn İshâk’tan gelen rivâyette Resûlullah’ın Hâşimoğullarına hitaben sarf ettiği “Sizin içinizde hanginiz benim kardeşim, vasım ve halîfem olmak üzere bana tâbi olur?” ve aynı rivâyetin devamında “Onun sözlerini dinleyin ve ona itaat edin” sözleri Şîa’nın akîdevî esaslarını andırmaktadır. Bu cümlelerin sonradan ilave edilmiş olması muhtemeldir. Çünkü bu sözler İbn İshâk ve İbn Hişâm’da bulunmayıp sadece Taberî’de geçmektedir.⁵³⁷ Ahmed b. Hanbel’in rivâyetinde “Ev halkım içinde” kaydı konuya biraz açıklık getirmekle beraber, problem bu kayıtle çözülmemektedir. Taberî’nin İbn İshâk’tan naklettiği bu haberde Şîilerin bilinen inançlarının birkaç tanesi (vasî, halîfe) aynı cümle içerisinde ve muğlak bir şekilde kendine yer bulmuştur. İbn İshâk ve İbn Hişâm’da bu kaydın bulunmaması bu ibarelerin sonradan rivâyete ilave edilmesi ile meydana gelmiş olduğunu veya en azından rivâyetin tahrif edildiği düşüncesini uyandırmaktadır.

6.2. Resûlullah’ın Kureyş’e Peygamberliğini İlanı

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Allah Teâlâ Şuarâ sûresinin 214. “Sen, evvela en yakın akrabalarını uyar” âyeti⁵³⁸ nâzil olunca, Hz. Peygamber

⁵³³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 146; Taberî, *Târîh*, II, 320.

⁵³⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 146; Taberî, *Târîh*, II, 320.

⁵³⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 118.

⁵³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 225.

⁵³⁷ Taberî, *Târîh*, II, 321.

⁵³⁸ eş-Şuarâ 26/214.

(s.a.v.) bir gün Safa tepesine gidip yüksekçe bir yere çıktı. Ardından: “Ya Sabâhâh! (Baskın var)” diye bağırdı.⁵³⁹ Mekke halkı onun yanında toplanıp ne olduğunu sordular. Kimisi bizzat gelmiş, kimisi de adamını göndermişti. Resûlullah (s.a.v.): “Ey Abdülmuttaliboğulları! Ey Fihroğulları! Ey Lüeyoğulları! Ey falanoğulları! Ey filanoğulları! Ben uyarıcıyım. Benimle sizin haliniz, düşmanı görünce ailesini haberdar etmek için koşmaya başlayan ve düşmanın kendisinden önce ailesine yetişip zarar vermesinden korkarak “Ya Sabâhâh! (Baskın var)” diye bağırmaya başlayan kimseye benzer. Ne dersiniz? Ben, size şu dağın eteğinden bazı atlıların çıkıp baskın yapacaklarını söylesem, bana inanır mısınız?” diye sordu. Mekkeliler: “Evet, sana inanırız”, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Öyleyse ben şiddetli bir azaptan önce sizi uyarıyorum” dedi. Bunun üzerine Ebû Leheb hemen: “Kahrolasınca! Bizi, bunun için mi topladın?” dedi. Bunun akabinde Allah Teâlâ “Ebû Leheb’in elleri kurusun. Zaten kurudu” mealinde başlayan Tebbet sûresini indirdi. Resûlullah devamla: “Ey Kureyşliler! Kendinizi cehennemden koruyun (Canınızı Allah’tan satın alınız). Ey Ka‘b b. Lüeyoğulları! Kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Abdümenâfoğulları! Kendinizi cehennemden koruyun. Ey Hâşimoğulları! Kendinizi cehennemden koruyun. Ey Abdülmuttaliboğulları! Ey Fihroğulları! Ey falanoğulları! Ey filanoğulları! Kendinizi cehennemden koruyun (Canınızı Allah’tan satın alınız). Ey Zübeyr’in annesi, Abdülmuttalib’in kızı Safiyye! Ey Muhammed’in kızı Fâtıma! Kendinizi cehennemden koruyun. Çünkü Allah’ın azabı karşısında benim size hiçbir faydam dokunmayacaktır. Bunun haricinde benden dilediğinizi isteyin.⁵⁴⁰ Şu kadar var ki, benim sizinle bir akrabalık bağım vardır. Bu akrabalık bağının da gereğini yerine getireceğim” dedi.⁵⁴¹

⁵³⁹ Ya Sabâhâh! “Düşman tarafından kuşatıldık, sarıldık! Sabah vakti gelip çattı. Hemen çarpışmaya hazırlanın” manasına gelmektedir. Bu kelimeyi yardıma ihtiyacı olan kullanır. Sabah kelimesinin kullanılmasının sebebi de baskınların genellikle sabah yapılmasıdır. Bk. İbnü’l-Cevzî, *Garîbü’l-Hadîs* (thk. Abdülmü’tî Emîn el-Kalacî), I-II, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1405/1985, I, 577; İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, III, 6-7. Ayrıca bk. M. Asım Köksal, I-II, 246’daki 276 numaralı dipnot.

⁵⁴⁰ İbn İshâk, Resûlullah’ın şöyle dediğini de nakleder: Siz, Kıyamet günü iyi amellerinizle gelmez de dünyayı boyunlarınıza yüklenmiş olduğunuz halde gelirsiniz, ben sizden yüz çeviririm (yüzünüze bakmam)! O zaman siz bana: “Yâ Muhammed” dersiniz. Ben ise, şöyle şöyle derim: (Resûlullah “Şöyle şöyle derim” buyururken, yüzünü onlardan başka tarafa çevirdi. Siz, bana: “Yâ Muhammed” dersiniz. Ben ise, size şöyle şöyle derim (Resûlullah (a.s.), “Şöyle şöyle derim” buyururken, yüzünü onlardan başka tarafa çevirdi). Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 147.

⁵⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 329; V, 17; XIV, 128, 255, 341-342, 342; XV, 95-96, 493; XVI, 422-423; XXV, 255-256; XXXIV, 209, 210; XLI, 494; XLII, 346. Ayrıca bk. Dârimî, *es-Sünen*, III, 1796;

Bu konu hakkında siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de rivâyetler nakledilmektedir.⁵⁴²

Ahmed b. Hanbel'de tebliğin gizlilik safhasından bahsedilmezken; siyer kaynaklarında gizli tebliğin genel itibarıyla üç sene sürdüğü zikredilmektedir. Bu bilginin kaynağı da İbn İshâk⁵⁴³ ve Vâkıdî'dir.⁵⁴⁴

Genel itibarıyla Ahmed b. Hanbel'deki bu bilgiler siyer kaynaklarıyla örtüşmektedir. Kayda değer bir farklılık söz konusu değildir. Ahmed b. Hanbel'de siyer kaynaklarında olmayan bazı kısımlar mevcuttur. Mesela Resûlullah'ın Kureyşlilere hitaben "Benimle sizin haliniz, düşmanı görünce ailesini haberdar etmek için koşmaya başlayan ve düşmanın kendisinden önce ailesine yetişip zarar vermesinden korkarak "Ya Sabâhâh! (Baskın var)" diye bağırmağa başlayan kimseye benzer" sözü siyer kaynaklarında mevcut değildir. Bunun haricindeki farklılıklar aynı manaya delalet eden ifade farklılıkların başka bir şey değildir.

7. Müşriklerle Teolojik Tartışmalar

İslâm'ın ilk tebliğ dönemlerinde müşrikler Hz. Peygamber'e çok sert tepkiler vermediler. Bununla beraber Hz. Peygamber'e çeşitli sorular sorarak onu köşeye sıkıştırmak istiyorlardı. Bu sorulardan bazıları ruh, kader, hristiyanların Hz. İsa'ya ilahlık atfetmesi ve Allah'a nesep isnat edilmesi hususundaydı.

Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, II, 104; IV, 6-7, 184-185; VI, 111-112, 179-180; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 192-194; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, IV, 132; V, 191-193; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VI, 248-250; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 159-161; IX, 359-361; X, 207-208, 227; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 272; VIII, 225; XII, 21; XIII, 374; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve*, I, 177, 178, 265, 425; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 176-178, 181-183.

⁵⁴² İbn İshâk, *Sîret*, s. 145-147; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 262-263; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 199-200; Belâzürî, *Ensâb*, I, 116-122; Taberî, *Târîh*, II, 318-322.

⁵⁴³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 145-146; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 262. İbn İshâk'ta "birkaç sene" ifadesi geçmekte iken İbn Hişâm'da İbn İshâk'tan nakledilen rivâyette "üç sene" ifadesi geçmektedir.

⁵⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 199; Belâzürî, *Ensâb*, I, 116; Taberî, *Târîh*, II, 322. İbn Sa'd, Taberî ve Belâzürî Vâkıdî'den nakille gizli davetin üç sene sürdüğünü eserlerine kaydetmekle beraber Belâzürî yine Vâkıdî'den nakille bu gizli davetin üç seneden farklı olarak bir veya dört sene sürdüğünü ifade eden rivâyetleri eserine almıştır. Bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 116.

7.1. Kureyş'in Ruh Hakkında Soru Sorması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Kureyşli müşrikler Yahudilere “Bize Muhammed’e soracağımız bir şey söyleyin” dediler. Yahudiler de “Ona ruhu sorun” dediler. Kureyşli müşrikler Hz. Peygamber’e ruh hakkında soru sorunca İsrâ sûresinin 85. “Bir de sana ruhtan soruyorlar, de ki: Ruh, Rabbim’in emrindedir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir” âyet-i kerimesi nâzil olmuştur. Bunun üzerine Yahudiler “Bize çok ilim verilmiştir. Bize Tevrât verilmiştir. Kime Tevrât verilmişse ona çok ilim verilmiştir” dediler. Yahudilerin bu sözleri üzerine Allah Teâlâ Kehf sûresinin 109. “De ki: eğer Rabbim’in kelimâtı için deniz mürekkebe olsa idi her halde Rabbim’in kelimatı tükenmeden deniz tükenirdi.” âyet-i kerimesini indirdi.⁵⁴⁵

Ahmed b. Hanbel'de Yahudilerin ruh ile alakalı soru sormalarının Medine dönemine rastladığına dair rivâyetler de vardır. Bu rivâyetlere göre Abdullah b. Mes’ûd ile Resûlullah Medine’de bir tarlada yürüyordu. Yürürken Resûlullah bir hurma dalına dayanıyordu. Bir ara yahudilerden bir topluluğa rastladı. Yahudiler Resûlullah’ı görünce aralarından bazısı “Ona ruh hakkında soru soralım” dedi; fakat bazısı da “Hayır, sormayalım” dedi. Neticede Hz. Peygamber’e ruhu sordular. Dediler ki: “Ey Muhammed! Ruh nedir?”. Hz. Peygamber hurma dalına bir müddet dayanarak sustu. Abdullah der ki: “Ona vahiy nâzil olduğunu zannettim”. Resûlullah onlara İsrâ sûresinin 85. : “Bir de sana ruhtan soruyorlar, de ki: Ruh Rabbim’in emrindedir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir” âyet-i kerimesini okudu. Bunun üzerine Yahudilerden bazısı soruyu soranlara “Biz size ona ruhtan sormayın, demiştik” dedi.⁵⁴⁶

Görüldüğü üzere Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetlere göre Hz. Peygamber’e ruh hakkında sorulan soruların üzerine İsrâ sûresinin 85. âyet-i kerimesi nâzil olmuştur. *Müsned*’de İsrâ sûresinin 85. âyet-i kerimesinin hem Medine’de, hem de Mekke döneminde nâzil olduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır. Bu durumda bu âyet-i kerime

⁵⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 154-155. Ayrıca bk. Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, V, 155; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 579.

⁵⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 214-215; VII, 14, 280. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, I, 37; VI, 87; IX, 96, 135-136; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2152-2153; Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, V, 155; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 156.

ya Mekke devrinde, ya Medine devrinde ya da hem Mekke’de hem de Medine’de nâzil olmuştur.

Siyer kaynaklarında bu âyetin Mekke’de nâzil olduğuna dair rivâyetler İbn İshâk’a dayanmaktadır.⁵⁴⁷ İbn İshâk’ın söz konusu rivâyeti Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetten daha tafsilatlı ve biraz farklıdır. Şöyle ki: Kureyşliler, Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebû Muayt’ı Medine’de bulunan Yahudilerin bilginlerine gönderdi ve Nadr ve Ukbe’ye “Muhammed’i onlara sorun. Muhammed’in ahvalini ve sözlerini onlara anlatın. Zîra onlar kitap ehlidir. Onlarda bizde bulunmayan peygamberler ilmi vardır” dediler. Bunun üzerine, Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebû Muayt, Mekke’den yola çıkıp Medine’ye geldiler. Hz. Peygamber’in halini onlara arz ettiler ve onun hakkındaki bilgilerini onlara sorup “Siz Tevrât ehlisiniz. Bize Muhammed’in dinî ahvalini haber veresiniz diye size geldik” dediler. Yahudi bilginleri: “Size emredeceğimiz üç şeyi ona sorunuz. Eğer onları size haber verirse, o hakikaten bir peygamberdir. Eğer veremezse (bu üç soruyu cevaplayamazsa), lâfcı (sahtekâr) bir adamdır. O vakit ona istediğinizi yapınız. Ona ilk zamanlarda yaşayanların halini sorun. Zîra onların acayip hikâyeleri vardır. Yeryüzünün doğularını ve batılarını gezip dolaşan adamın hikâyesini sorun. Bir de ona ruhun ne olduğunu sorun. Eğer bunları size haber verirse o peygamberdir, ona tâbî olun. Eğer veremezse (soruları cevaplayamazsa) o lâfcı bir adamdır. O vakit ona istediğinizi yapınız” dediler.

Nadr ve Ukbe Mekke’ye döndüler ve “Ey Kureyşliler! Size sizinle Muhammed’in arasını ayıracak şeyi getirdik. Yahudi bilginleri, bize birtakım şeyleri ona sormamızı emretti” dediler ve Hz. Peygamber’e soracakları şeyleri onlara haber verdiler. Bunun üzerine, Kureyş müşrikleri Hz. Peygamber’e gelip “Ey Muhammed! Yahudi bilgilerinin bize söyledikleri şeyleri haber ver” dediler. Hz. Peygamber de “İnşâallâh” demeden “Sorduğunuz şeyleri yarın size haber veririm” dedi. Müşrikler de geri döndü. Lakin Allah Teâlâ tarafından ne vahiy ne de Cebrâîl (a.s.) geldi. Müşrikler bunun üzerine dedikoduya başladılar. Şöyle diyorlardı: “Muhammed bize yarın haber veririm, dedi. Ama on beş gün oldu Muhammed’den haber yok”. Hz. Peygamber hem vahyin kesilmesine, hem de Mekkeli müşriklerin kendisi hakkında yaptığı dedikodulara

⁵⁴⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 201-202; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 300-302; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 592-593.

çok üzüldü. Tam bu vakitlerde Allah Teâlâ Cebrâîl vasıtasıyla Resûlullah'a Mekkelilere üzülmelerini takdir etmiş ve müşriklerin suallerine âyet-i kerimeler ile cevap vermiştir. Bu âyetler arasında ruh sualinin cevabını ihtiva eden İsrâ sûresinin 85. âyet-i kerimesi de bulunmaktadır.⁵⁴⁸ Bununla beraber İbn İshâk'tan bu âyetin Medine'de nâzil olduğuna dair Ahmed b. Hanbel'deki rivâyete benzer bir nakil de vardır.⁵⁴⁹ Keza Taberî'nin tefsirinde de bu âyetin Medine'de nâzil olduğuna dair rivâyetler nakledilmektedir.⁵⁵⁰ İbn İshâk ve Taberî'nin naklettiği bu rivâyetler Ahmed b. Hanbel'deki nakledilen rivâyetle aynı muhtevaya sahiptir.

Görüldüğü üzere İsrâ sûresinin 85. âyetinin nüzûl sebebi bu iki rivâyete dayanmaktadır. Mekke'de nâzil olduğuna dair nakledilen rivâyetlerde Hz. Peygamber'e ruh hakkında soru edenler Kureyşli müşrikler iken; Medine'de nâzil olduğuna dair nakledilen rivâyetlerde Hz. Peygamber'e soru edenler Yahudilerdir. Bu iki tür rivâyette hem mekânların, hem soru edenlerin farklı olması, âyetin nüzûl sebebini tayin noktasında bu iki rivâyetten birinin diğerine tercih etme zarureti ortaya çıkarmaktadır. Hal böyle olunca İsrâ sûresinin 85. âyetinin hem Medine'de, hem de Mekke'de nâzil olabileceğini ileri sürenler olmuştur.⁵⁵¹

Ahmed b. Hanbel'de bu âyetin Medine'de nâzil olduğuna dair nakledilen rivâyetlerde Resûlullah'ın Yahudilerin sualleri üzerine bir müddet susup beklediği ifade edilmektedir. Bu da Resûlullah'ın kendisine bu mesele hakkında Allah tarafından daha fazla beyan gelmesini beklediği manasına yorumlanabilir. Yani daha evvel söz konusu âyet-i kerime nâzil olmuş olabilir ve Resûlullah da tekrardan Medine'de bu soru karşılığında daha evvelki tecrübesine binaen Allah Teâlâ tarafından vahiy gelmesini beklemiş, denilebilir. Bununla beraber bu rivâyetleri nakleden Abdullah b. Mes'ûd'un Resûlullah'a vahiy geldiğini ifade etmesi az önce bahsettiğimiz ihtimalin imkânsızlığına

⁵⁴⁸ İbn İshâk, *Sîret*, s. 201-202; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 300-302; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 592-593. Ayrıca bk. Asım Köksal, I-II, 297-299.

⁵⁴⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 202.

⁵⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 541-542, 543.

⁵⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 401; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, V, 348.

işaret etmektedir. Buradaki meselenin halli için en makul yol, bu âyetin hem Mekke’de hem de Medine’de olmak üzere iki defa nâzil olduğu görüşünün tercih edilmesidir.⁵⁵²

7.2. Müşriklerle Hz. Îsâ Hakkında Münakaşa

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber Kureyşlilere: “Ey Kureyşliler! Allah’tan başka kendisine ibadet edilen bir kimsede hiçbir hayır yoktur” dedi. Kureyşliler Hristiyanların Îsâ b. Meryem’e (a.s.) taptıklarını ve Hz. Peygamber’in de onun hakkında ne söylediğini biliyordu. Kureyşliler Resûlullah’a: “Ey Muhammed! Sen Îsâ’nın (a.s.) peygamber ve Allah’ın salih kullarından biri olduğunu iddia etmiyor muydun? Eğer doğru söylüyorsan, onların ilahları senin dediğin gibidir” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ Zuhurif sûresinin 57. “Meryem oğlu Îsâ bir örnek olarak anlatılınca bir de ne göresin senin kavmin (seni susturacak bir delil buldukları zannıyla) hemen şamata etmeye başlar” âyet-i kerimesini indirdi. Ebû Yahyâ İbn Abbâs’a “مَا يَصْدُونَ” ifadesinin ne manaya geldiğini sordu. İbn Abbâs da bu ifadenin “gürültü çıkarmak” manasına geldiğini söyledi.⁵⁵³

Siyer kaynaklarında bu mevzu hakkında İbn İshâk’tan ve Taberî’nin *Câmiu’l-Beyân* adlı tefsirinde nakledilen rivâyetler bulunmaktadır.⁵⁵⁴ İbn İshâk ve *Câmiu’l-Beyân*’daki rivâyetler, Ahmed b. Hanbel’deki rivâyeti teyit etmekle beraber daha teferruatlıdır. Ahmed b. Hanbel’de doğrudan Hz. Îsâ’dan bahsedilmesi hâdiseyi anlamamızı zorlaştırmaktadır. Buna mukabil İbn İshâk ve *Câmiu’l-Beyân*’daki rivâyetlere göre Hz. Peygamber’in bir gün Mescid-i Haram’a gittiği esnada Velid b. Mugîre ve başka kimseler de oradaydı. Hz. Peygamber putlar hakkında konuşma yapmaya başladığı sırada Nadr b. Hâris geldi ve Resûlullah’a itiraz etti. Hz. Peygamber ona cevap verip susturduktan sonra putlar aleyhinde olan Enbiyâ suresinin 98-100. âyetlerini⁵⁵⁵ okudu ve gitti. Bu da müşriklerin çok ağrına gitti. O esnada oraya Abdullah

⁵⁵² Ruh hakkındaki hadislerin değerlendirilmesi için ayrıca bk. Süleyman Afşaroğlu, *Ruh Hakkındaki Hadisler ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2010, s. 36-41.

⁵⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 85-86. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, XII, 153.

⁵⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 359-360; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVIII, 539; XXI, 624-625.

⁵⁵⁵ Bu âyet-i kerimelerin mealleri şöyledir: Siz ve Allah’ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtıdır. Siz oraya gireceksiniz. Eğer onlar birer tanrı olsalardı oraya (cehenneme) girmezlerdi. Hâlbuki hepsi (tapanlar da tapılanlar da) orada ebedî kalacaklardır. Orada onlara inim inim inlemek düşer. Yine onlar orada (hiçbir iyi haber) duymazlar. Bk. el-Enbiyâ 21/98-100.

b. Zibarâ geldi ve ne olduğunu sordu ve meseleyi öğrenince Abdullah b. Zibarâ ehl-i kitap ile alakalı olarak Hz. Peygamber ile münakaşaya girişti. Hâdisenin devamında İbn İshâk ve *Câmiu'l-Beyân*'daki rivâyetlerin verdiği malumat ile Ahmed b. Hanbel'in naklettiği malumat birbirine uyuşmakla beraber özellikle İbn İshâk'ın rivâyeti çok daha tafsilatlıdır.

7.3. Kureyşlilerle Kader Hakkında Münakaşa

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Kureyş müşrikleri Hz. Peygamber'in yanına gelip kader⁵⁵⁶ konusunu onunla münakaşa ettiler. Bunun üzerine Kamer sûresinin 48-49. "Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennem dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık" âyetleri nâzil oldu.⁵⁵⁷

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu bilgi, siyer kaynaklarından sadece Taberî'de yer almaktadır. Taberî'de yer alan bilgiler de Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bilgileri teyit etmektedir.⁵⁵⁸ Bununla birlikte Taberî'nin naklettiği bir rivâyette müşriklerin Hz. Peygamber'in yanına gelip kaderi onunla münakaşa etmeleri üzerine Kamer sûresinin 47. âyetinin nâzil olduğu zikredilmektedir.⁵⁵⁹ Ayrıca Müslim, İbn Mâce ve Tirmizî gibi hadis kaynaklarında da konuyla alakalı rivâyetler Ahmed b. Hanbel'de geçen rivâyetler ile aynı muhtevaya sahiptir.⁵⁶⁰

7.4. İhlâs Sûresinin Nâzil Olması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre müşrikler, Hz. Peygamber'e "Ey Muhammed! Bize Rabbinin nesebini söyle" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ İhlâs sûresini "De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir (Her şey O'na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir). Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir).

⁵⁵⁶ Kader, Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip takdir etmesi, belirlemesidir. Tafsilatlı bilgi için bk. Yûsuf Şevki Yavuz, "Kader", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 58-63; İbrahim Civelek, *Kader ve Kaza İle İlgili Hadislerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana 2006, s. 6-8.

⁵⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 459; XVI, 140-141. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2046; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 32; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, IV, 29; V, 252.

⁵⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 603-606.

⁵⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 605.

⁵⁶⁰ Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2046; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 32; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, IV, 29; V, 252.

Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir” indirdi.⁵⁶¹

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu rivâyete göre İhlâs sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. Fakat siyer kaynaklarında farklı bilgiler yer almaktadır. İbn Hişâm ve Taberî'de İhlâs sûresinin nüzûlü hakkında rivâyetler mevcuttur.⁵⁶² İbn Hişâm'daki rivâyet İbn İshâk tarikiyle gelmektedir. Aynı rivâyet Taberî'de de nakledilmektedir.⁵⁶³ İbn İshâk'ın bu rivâyetine göre bir grup yahudi Hz. Peygamber'in yanına gelip “Ey Muhammed! Bu Allah, mahlûkatı yarattı. Peki, Allah'ı kim yarattı” diye sorunca Hz. Peygamber kızdı, hatta yüzünün rengi değişti. Rabbi için gazabından onlara şiddetle çıkıştı. Bu esnada Cebrâîl geldi ve Hz. Peygamber'i sakinleştirdi ve ona “Sakin ol, Ey Muhammed! Onların sorduklarına Allah'tan cevap geldi. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir (Her şey O'na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir). O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir”. Hz. Peygamber gelen vahyi yahudilere okuyunca onlar “Ey Muhammed! Rabbinin vasıflarını bize tarif et, onun kolu nasıldır? Pazısı nasıldır?” diye sorunca Resûlullah daha evvel kızdığından daha çok kızdı ve onlara çıkıştı. Ardından yine Cebrâîl geldi ve daha evvel söylediklerini söyledi ve Allah Teâlâ tarafından gelen cevabı Hz. Peygamber'e bildirdi. Allah Teâlâ Zümer sûresinin 67. “Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O'nun elindedir. Gökler de O'nun kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir” âyet-i kerimesini indirdi.

İbn İshâk'ın bu rivâyetine bakıldığında Ahmed b. Hanbel'deki gibi burada Hz. Peygamber'e soru soranlar müşrikler değil, Yahudilerdir. Bu rivâyetten bu sûrenin Medine'de nâzil olduğu anlaşılmaktadır. Taberî'de bu sûrenin Medine'de nâzil olduğuna dair İbn İshâk'ın rivâyeti haricinde Katâde'den nakledilen bir rivâyet vardır. Bu rivâyette de Resûlullah'a soru edenler yahudilerdir.⁵⁶⁴ Bununla beraber Taberî'de bu

⁵⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 143-144. Ayrıca bk. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 308, 309; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 589; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 687-688.

⁵⁶² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 571-572; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 328-329; XXIV, 687-688.

⁵⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 328; XXIV, 688.

⁵⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 688.

sûrenin Mekke’de indiğine dair Übey b. Kâ’b, İkrime ve Câbir’den nakiller vardır.⁵⁶⁵ Ahmed b. Hanbel’in de konuyla alakalı rivâyeti Übey b. Kâ’b’tan gelmektedir. Übey b. Kâ’b’ın rivâyeti aynı zamanda Tirmizî ve Hâkim’de nakledilmektedir.⁵⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, Taberî, Tirmizî ve Hâkim’de nakledilen Übey b. Kâ’b’ın rivâyetinin senedinde yer alan ve aynı zamanda bu rivâyeti Übey b. Kâ’b’dan nakleden Ebü’l-Âliye Hz. Peygamber’e “Bize Rabbinin nesebini söyle” diye soru soranların Ahzâb komutanlarının olduğunu ve bunun akabinde Cebrâil’in İhlâs sûresini getirdiğini belirtmektedir.⁵⁶⁷ Burada Ahzâb’tan kasıt Medine’de Hendek harbinde Müslümanlara karşı birleşen yahudilerin ve Kureyşli müşriklerin içerisinde bulunduğu gruptur. Yani bu sûre Ebü’l-Âliye’nin izahına göre Medine’de nâzil olmuştur. Hendek harbine yahudilerin de iştirak etmesi bu sualin yahudiler tarafından Hz. Peygamber’e sorulmasının imkân dâhilinde olduğunu gösterir. Rivâyetteki müşrikler ifadesinin de her zaman Kureyşli müşriklerine delalet etmesi gerekmez. Rivâyette geçtiği üzere Allah Teâlâ hakkında bu tür sual soranlar da müşrik kabul edilir. Bununla beraber Taberî’de İkrime ve Câbir’den de rivâyetler vardır. Bunların senetlerinde Ebü’l-Âliye bulunmamaktadır. Bu rivâyetlerde de herhangi bir kayıt da söz konusu olmadığı için bu sûrenin Mekke’de nâzil olduğu anlaşılabilir.⁵⁶⁸

8. Müşriklerin Hz. Peygamber’e ve Müslümanlara Tepkisi

Müşriklerin tüm çabalarına rağmen Hz. Peygamber’in ciddiyetle yoluna devam etmesi ve gün geçtikçe müslümanların sayısının artması müşriklerin İslâm’a, Hz. Peygamber’e ve müslümanlara olan tepkilerinin sertleşmesine sebep oldu. Bu tepki bazen Kur’ân’a sövme, bazen Hz. Peygamber’i küçük düşürme, bazen Hz. Peygamber’e karşı fikrî ve fiilî tedbirlere başvurma ve bazen de zayıf müslümanlara karşı işkence yapma olarak ortaya çıkmıştır.

⁵⁶⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXI, 328-329; XXIV, 687-688.

⁵⁶⁶ Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, V, 308, 309; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 589.

⁵⁶⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIV, 687.

⁵⁶⁸ Daha tafsilatlı bilgi için bk. Elmalılı, IX, 408-411.

8.1. Müşriklerin Kur'ân'a Sövmesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre İsrâ sûresinin 110. "...Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma" âyeti, Resûlullah Mekke devrinde gizli tebliğ döneminde nâzil oldu. Hz. Peygamber sahabeye namaz kıldırıldığında Kur'ân okurken sesini yükseltirdi. Müşrikler de Hz. Peygamber'in Kur'ân okuyuşunu duyunca Kur'ân'a, onu indirene ve onu getirene söverlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ İsrâ sûresinin 110. "...Namazında sesini pek yükseltme" âyetini⁵⁶⁹ indirerek Peygamber'inden namaz kılarken sesini yükseltmemesini emretti. Yine Allah Peygamber'ine: "Sahabe seni duymayacak kadar da "Sesini çok da kısma (el-İsrâ 17/110)". Kur'ân'ı onlara duyur ki senden alıp öğrensinler. "İkisi ortası bir yol tut (el-İsrâ 17/110)"" buyurdu.⁵⁷⁰

Bu konuda siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'de rivâyetler nakledilmektedir.⁵⁷¹ Taberî'de İbn İshâk'ın rivâyeti haricinde farklı tariklerden gelen birçok rivâyet vardır.⁵⁷² İbn İshâk'ın rivâyeti Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlerin muhtevâsından bazı noktalarda ayrılmaktadır. Bu noktaların iyi anlaşılması için İbn İshâk'ın rivâyetini zikredeceğiz. İbn İshâk'tan nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber namaz kılarken Kur'ân'ı açıktan, sesini yükselterek okuduğu zaman müşrikler hemen dağılıyorlar; Kur'ân'ı dinlemek istemiyorlardı. Müşriklerden biri Hz. Peygamber namaz kılarken onun okuduğu Kur'ân âyetlerinden dinlemek istediğinde diğer müşriklerden korktuğundan dolayı habersiz, gizlice Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yere gelirdi. Eğer diğer müşriklerin kendisinin Hz. Peygamber'i dinlediğini fark ettiklerini görürse onların eziyetlerinden korkup gider, Kur'ân'ı dinlemezdi. Hz. Peygamberin sesini alçalttığı zaman onu dinleyenlerin Kur'ân'ı dinlemediğini zanneder ve kendisi gider Kur'ân dinlemeye çalışırdı. Kur'ân'ı böyle gizlice dinleyenler hakkında İsrâ sûresinin 110. "...Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut" âyeti nâzil oldu. Yani sesini çok yükseltme müşrikler hemen dağılıp gidiyorlar.

⁵⁶⁹ el-İsrâ 17/110.

⁵⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 295; III, 352. Ayrıca bk. Mâlik, *Muvatta'*, I, 218; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VI, 87; IX, 143, 153-154, 158-159; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 329; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 157-158; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, II, 177-178; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 25; X, 157; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XI, 228; XII, 55.

⁵⁷¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 205-206; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 313-314; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 583-586.

⁵⁷² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 583-586.

Sesini çok da kısma zira diğer müşriklerden habersiz, gizli bir şekilde seni dinlemek isteyenler seni duyamaz. Belki seni gizlice dinleyen dinlediğine kulak verip ondan faydalanabilir.⁵⁷³ Ahmed b. Hanbel ile İbn İshâk'ın rivâyetlerinde ilk olarak göze çarpan farklar şunlardır:

i. Ahmed b. Hanbel'de Hz. Peygamber'in sahabeye cemaatle namaz kıldırıldığı kaydedilirken; İbn İshâk'ın rivâyetinde Hz. Peygamber'in cemaatle namaz kıldığı kayıtlı değildir.

ii. Allah Teâlâ tarafından Hz. Peygamber'in sesini yükseltmemesi emredilmesinin sebebi açıklanırken Ahmed b. Hanbel'de Müşriklerin Kur'ân'dan rahatsız olup Kur'ân'a, onu indirene ve onu getirene sövmesine atıf yapılırken; İbn İshâk'ta müşriklerin dağılıp gitmelerine, Kur'ân'ı dinlemek istememelerine değinilmektedir. Belki bu mühim bir fark değildir. Fakat rivâyetin zahirinde bunlar anlaşılmaktadır.

iii. "Sesini çok da kısma" emri açıklanırken Ahmed b. Hanbel'de bunun sahabenin Hz. Peygamber'den Kur'ân'ı dinleyip öğrenmesine atıf yapılırken; İbn İshâk'ta Hz. Peygamber'i dinlemek için diğer müşriklerden korkup gizlice Hz. Peygamber'i dinlemeye gelen müşriklerin dinledikleri Kur'ân'dan istifade edebileceklerine atıf yapılmaktadır.

Bu farklar haricinde Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetler ile İbn İshâk'ın rivâyeti aynı hâdisenin parçaları olarak düşünebiliriz. Şöyle ki: Hz. Peygamber sahabe ile beraber cemaatle namaz kılarken yüksek sesle Kur'ân okuyordu. Kureyşli müşrikler de bundan rahatsızlık duyuyordu. Bundan dolayı Kur'ân'ı dinlememek için Hz. Peygamber'in sesini bastırmaya çalışıyorlardı. Bunu da Kur'ân'a, Kur'ân'ı indirene ve Kur'ân'ı getirene söverek yapıyorlardı. Sonrasında da oradan ayrılıyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ "...Namazında sesini pek yükseltme..."⁵⁷⁴ buyurdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sesini çok kıstı. Böyle olunca arkasında saf halinde olan sahabe ve

⁵⁷³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 205-206; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 313-314; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 585.

⁵⁷⁴ el-İsrâ 17/110.

gizlice Hz. Peygamber'i dinlemeye gelen bazı müşrikler onu duyamıyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ "Sesini çok da kısma. İki ortası bir yol tut"⁵⁷⁵ buyurdu.

Taberî'de İbn İshâk'ın rivâyeti haricindeki rivâyetlerin çoğunluğu Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetlerin muhtevasıyla neredeyse aynıdır.⁵⁷⁶ Bunun yanında Taberî'de İbn Humeyd'den nakledilen rivâyete göre Resûlullah Kur'ân'ı yüksek sesle Kâbe'de okuyordu. Bundan rahatsız olan müşrikler Hz. Peygamber'e: "Yüksek sesle okuma. İlahlarımıza eziyet ediyorsun. Böyle yaparsan Rabbini hicvederiz" dediler. Bunun üzerine İsrâ sûresinin 110. âyet-i kerimesi nâzil oldu.⁵⁷⁷ Taberî'de nakledilen bu rivâyet haricindeki rivâyetler Ahmed b. Hanbel'deki rivâyet ile birtakım küçük farklılıklar ile beraber aynı muhtevaya sahiptir.

8.2. Resûlullah'ın Üzerine Deve Eşinin Atılması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Abdullah b. Mes'ûd der ki: Resûlullah'ı bir gün hariç Kureyş'e beddua ederken görmedim. (Kâbe'de) namaz kılıyordu. Kureyş'ten bir grup da orada oturuyordu. Resûlullah'ın bulunduğu yerin yakınında bir deve eşi⁵⁷⁸ vardı. Kureyşli bu grup: "Kim bu deve eşini alıp Muhammed'in sırtına atacak" deyince Ukbe b. Ebû Muayt "Ben yaparım" dedi. Ukbe deve eşini aldı ve Resûlullah secdedeyken bu eşi sırtına attı. Resûlullah Hz. Fâtıma gelinceye kadar secdede kalıp başını kaldırmadı. Hz. Fâtıma gelince hemen deve eşini Resûlullah'ın sırtından aldı ve bunu yapana beddua etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kâbe'ye doğru yönelerek: "Allahım, Kureyş'in bu grubunu sana havale ediyorum. Allahım, Utbe b. Rebîa'yı sana havale ediyorum. Allahım, Şeybe b. Rebîa'yı sana havale ediyorum. Allahım Ebû Cehil (Amr) b. Hişâm'ı sana havale ediyorum. Allahım, Ukbe b. Ebû Muayt'ı sana havale ediyorum. Allahım, Übey b. Halef'i (veya Ümeyye b. Halef'i) sana havale ediyorum. Allahım, Umâre b. Velîd'i sana havale ediyorum." diye bu kişilere beddua etti. Abdullah b. Mes'ûd der ki: "Vallahi! Resûlullah'ın beddua ettiği bu kişilerin hepsinin Bedir harbinde öldürüldüğünü gördüm. Çok sıcak bir gün olduğu

⁵⁷⁵ el-İsrâ 17/110.

⁵⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 583-586.

⁵⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 585.

⁵⁷⁸ Burada deve eşinden maksat, anne karnında yavruyu saran ince bir zar veya örtüdür. Yavru doğduğunda bu zarla beraber çıkar. Bu zarın hemen yavrunun yüzünden itibaren sıyrılıp atılması lazımdır ki yavru ölmesin. Bu zara Türkçe'de "eş" derler. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyanûs*, III, 840-841.

için güneş onları değiştirmişti. Sonra Übey veya Ümeyye haricindekiler sürüklenip kuyuya atıldılar. O iri yarı bir adamdı, mafsalları (eklemleri) kesilmişti. Kuyuya atılmadı.⁵⁷⁹

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın beddua ettiği yedi kişi olduğu belirtilmektedir. Fakat rivâyetlerde altı kişinin isminden bahsedilmektedir. Bu altı kişiden birisinin de Übey b. Halef mi yoksa Ümeyye b. Halef mi olduğu hususu ihtilafıdır. Bu ihtilafa *Müsned*'de bazı rivâyetlerde değinilmiştir.⁵⁸⁰ Bununla beraber bazı rivâyetlerde bu kişinin Ümeyye b. Halef olduğu kaydedilmiştir.⁵⁸¹ Doğru olan da bu kişinin Ümeyye b. Halef olmasıdır. Zira Ümeyye b. Halef rivâyetlerde geçtiği üzere hem kilolu, hem de Bedir harbinde öldürülenler arasındadır.⁵⁸² Übey b. Halef ise Hz. Peygamber'in Uhud harbinde Hâris b. Sımme'den alıp attığı mızraktan aldığı hafif bir darbe sebebiyle Kureyş ordusu Mekke'ye dönerken ölmüştür.⁵⁸³

Siyer kaynaklarında bu mevzu ile alakalı malumat İbn İshâk, İbn Sa'd ve Belâzürî'de mevcuttur.⁵⁸⁴ İbn Sa'd'da nakledilen tek rivâyet, Ahmed b. Hanbel'de aynı senet ve metin olarak nakledilmiştir.⁵⁸⁵ Belâzürî'nin verdiği bilgiler hem Ahmed b. Hanbel hem de İbn İshâk'ın verdiği bilgilerle benzer muhtevaya sahiptir. Belâzürî'de Resûlullah'ın Ebû Cehil'e: "Allah senin belanı verecek" dediği kayıtlıdır. Bu Ahmed b. Hanbel ve diğer siyer kaynaklarında yer almamaktadır.⁵⁸⁶ İbn İshâk'ta nakledilen rivâyette ise hâdisenin ana hatları aynıdır.⁵⁸⁷ Bununla beraber İbn İshâk'ın rivâyetinde Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlerin verdiği malumatın arasında olmayan ve bu malumattan farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu elîm hâdisе vukû' bulduğunda Resûlullah'ın namazı Makam-ı İbrâhim'de kıldığı, Abdullah b. Mes'ûd'un Hz. Peygamber'e yapılanları gördüğü fakat buna mani olabilecek kuvveti bulunmadığı ve

⁵⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 265-266, 268, 316; VII, 73-74. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 57, 110; IV, 44, 104; V, 74; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1418-1420; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, I, 161; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 188; VIII, 49.

⁵⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 265-266; VII, 73-74.

⁵⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 268, 316.

⁵⁸² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 111; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 631-632. Ümeyye'yi Hubeyb b. Hubeyb b. Yesâb ve Bilâl b. Rebâh beraber öldürmüşlerdir. Bk. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 151.

⁵⁸³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 331; Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 356-357.

⁵⁸⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 211; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 23; Belâzürî, *Ensâb*, I, 125.

⁵⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 23. Mukayese için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 316.

⁵⁸⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 125.

⁵⁸⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 211.

Velîd b. Utbe'nin kendisine beddua edilen yedi kişi arasında sayılması Ahmed b. Hanbel'de bulunmayan bilgilerdendir.

İbn İshâk ve Belâzürî'de nakledilen rivâyete göre deve eşinin Filanoğullarının kestiği yerde bulunması⁵⁸⁸ Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bilgi ile uyuşmamaktadır. Zira *Müsned*'de deve eşinin Resûlullah'ın namaz kıldığı yere yakın olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber bu mühim bir fark değildir. Zira müşrikler deve eşini getirdikten sonra Hz. Peygamber'in yanına koyup bunu kimin Hz. Peygamber'in üzerine atacağını müzakere etmiş olabilirler.

İbn İshâk'ın rivâyetinde Hz. Peygamber'in beddua ettiği yedi kişi ismen sayılmışken; Ahmed b. Hanbel'de altı kişi ismen sayılabiliştir. Belâzürî'de ise beş kişinin ismi verilmiştir. Ayrıca İbn Sa'd ve Ahmed b. Hanbel'de beddua edilenlerin sayısı yedi olarak verilirken, İbn İshâk ve Belâzürî'de beddua edilenlerin sayısı hakkında herhangi bir bilgi verilmeyip sadece bu kişilerin isimleri zikredilmiştir. Genel olarak nakledilen bu rivâyetlerde kendilerine beddua edilen yedi kişinin Bedir harbinde öldürüldüğü ifade edilmektedir. Fakat bu vakiya muhaliftir. Çünkü Bedir'de bu yedi kişiden Ebû Cehil, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ümeyye b. Halef, Velîd b. Utbe harp esnasında öldürülürken; Ukbe b. Ebû Muayt ise bu harpte esir edilip akabinde idam edilerek öldürülmüştür.⁵⁸⁹ Yedinci kişi olan Umâre b. Velîd de Amr b. Âs (r.a.)⁵⁹⁰ ile Habeşistan'a ticaret için yaptığı yolculuk sonrasında Habeşistan'da öldüğü rivâyet edilir.⁵⁹¹ Buna göre Umâre'nin Bedir'de ölmesi ihtimal dâhilinde değildir. Zira

⁵⁸⁸ İbn İshâk, *Sîret*, s. 211; Belâzürî, *Ensâb*, I, 125.

⁵⁸⁹ Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 204-206, 352, 355-356.

⁵⁹⁰ Amr o zamanlarda müslüman değildi. Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 167.

⁵⁹¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 167-169; Belâzürî, *Ensâb*, I, 232-233. Umâre b. Velîd ile Amr b. Âs beraber ticaret için Habeşistan'a yolculuğa çıkmıştı. Bir ara şarap içtiler. Umâre sarhoş olunca Amr'ın yanında bulunan kadına göz koydu. Amr bunu anlamıştı. Amr def-i hacet için geminin kenarına gittiğinde Umâre onu denize doğru itti. Lakin Amr yüzmeyi iyi biliyordu. Halatı tuttu ve kurtuldu. Umâre yüzerek kurtulan Amr'a "Vallahi! Yüzmeyi bildiğini bilseydim seni atmazdım. Ben senin iyi yüzemediğini zannediyordum" dedi. Bunu duyan Amr Umâre'ye karşı kin besledi. Umâre'nin kendisini öldürmek istediğini anladı. Habeşistan'a bu hal üzere geldiler. Amr, babası Âs b. Vâil'e "Beni kabilenin himayesinden çıkar. Artık benden ve Mugîre ve Mahzûm kabilelerine karşı işleyeceğim suçtan mesul değilsin" diye mektup yazdı. Âs b. Vâil de bunu ilgili kabilelere bildirdi ve her kabile Umâre ve Amr'ı himayesinden çıkardılar. Sonrasında Umâre, Necâşi'nin karısına musallat oldu. Onun yanına gidip gelmeye başladı. Umâre yakışıklı birisiydi. Denildiğine göre Necâşi'nin karısı da onu görünce ona âşık olmuş ve onu yanına çağırılmıştı. Umâre de onun yanına gidip gelmeye başladı. Umâre Necâşi'nin karısı ile aralarında cereyan eden şeyleri Amr'a anlatıyordu. Amr da onunla tartışmak için onu yalanlıyor görünüyordu. Onun bu vaziyetini anlamıştı; fakat eline somut bir şey geçmesini istiyordu. Amr bir gece

Habeşistan'da ölmüştür. Muhtemelen Abdullah b. Mes'ûd "Hepsinin Bedir harbinde öldürüldüğünü gördüm" sözünü bu yedi kişinin çoğunun bu harpte öldürüldüğünü beyan etmek için söylemiştir.

8.3. Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e Karşı Aldıkları Tedbirler

Kureyşliler Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ faaliyetlerine karşı ilk olarak fiilî bir müdahalede bulunmadılar. Zamanla Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetleri etkisini artırınca Kureyşlilerin de müdahaleleri serleşti. *Müsned*'de Kureyşli müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı aldıkları tedbirler ve bunların mahiyetinin zamanla değiştiğini ifade edilen rivayetler nakledilmiştir. Bunlar:

i. Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber ashabıyla sohbet ederken bir yahudi oraya uğradı. Orada bulunan Kureyşli müşrikler yahudiye: "Ey Yahudi! Bu adam kendisinin peygamber olduğunu iddia ediyor" dediler. Bunun üzerine yahudi: "Ona öyle bir şey soracağım ki sorduğum şeyi ancak bir peygamber bilebilir" dedi ve ardından Hz. Peygamber'in yanına gelip oturdu. Hz. Peygamber'e: "Ey Muhammed! İnsan neyden yaratılır?" diye sordu. Hz. Peygamber: "Ey Yahudi! Herkes erkeğin ve kadının menisinden yaratılır. Erkeğin menisi kalındır (serttir). Ondan kemik ve sinir teşekkül eder. Kadının menisi ise incedir. Ondan da et ve kan teşekkül eder" diye cevap verince yahudi ayağa kalktı ve: "Senden evvelkiler (peygamberler) de böyle söylüyordu" dedi.⁵⁹²

Siyer kaynaklarında Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu vaka zikredilmemektedir. Bunun yanında hadis kaynaklarından Nesâî, Taberânî ve Heysemî

Umâre'ye "Doğru söylüyorsan o kadına Necâşî'nin kullandığı yağdan sana sürmesini söyle ki ben onu bilirim. Bir de o yağdan getir ki senin dediklerine inanayım" dedi. O yağ sarı renkli idi. Umâre kadının yanına gitti. Kadın ona o yağdan sürdü ve ona bir şişe verdi. Umâre Amr'ın yanına gelince Amr onu kokladı ve onun Necâşî'nin kullandığı yağ olduğunu anladı. Bunun üzerine Amr ona "Sen daha evvel hiçbir Kureyşlinin yapamadığını yaptın" diyerek iltifat etti. Amr yağ ve elbiseyi alıp sabah olunca Necâşî'ye getirdi ve hâdiseyi anlattı. Bunun üzerine Necâşî Umâre'yi alıp parça parça kesti ve sonra yaktı. Karısını da canlı canlı gömdü. Bazılarına göre Necâşî Umâre'yi sihirbazlarına sihirletmişti. Bundan sonra Umâre deli olmuş, ölünceye kadar vahşî hayvanlarla gezmişti. Umâre Hz. Ömer'in hilafeti zamanında ölmüştür. Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 167-169; Belâziürî, *Ensâb*, I, 232-233.

⁵⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 437. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 221; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X, 172; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VIII, 241.

bu vakaya dair hadis rivâyet etmişlerdir.⁵⁹³ Hadis kaynaklarının naklettiği rivâyet hemen hemen *Müsned*'de nakledilen rivâyetle aynıdır. Sadece Taberânî'de Kureyşlilerin rivâyette zikredilen yahudiye “Bu adam kendisinin peygamber olduğunu iddia ediyor” sözü zikredilmemektedir. Bunun haricinde mühim bir fark yoktur.⁵⁹⁴ Fakat Kureyşlilerin rivâyette zikredilmemesi bu vakanın Mekke’de cereyan etmediğine delalet edebilir.

Siyer kaynaklarından İbn Hişâm’ın İbn İshâk’tan, İbn Sa’d’ın Abdülhamîd b. Behrâm’dan ve Taberî’nin İbn İshâk ve Abdülhamîd b. Behrâm’dan naklettiği rivâyette bu vaka ile aynı olmamakla beraber yahudilerin Hz. Peygamber’e sordukları dört sualden bahsedilir.⁵⁹⁵ Bu suallerden birisi de “Çocuk babanın menisinden dünyaya geldiği halde annesine nasıl benzer?” sualidir. Hz. Peygamber de bu suale “Erkeğin menisi kalın (sert) ve beyazdır. Kadının menisi de ince ve sarıdır. Bu ikisinden hangisi diğerine galip gelirse çocuk ona benzer” şeklinde cevap vermiştir. Siyer kaynaklarındaki bu malumat Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetin muhtevasına benzemekle beraber bu iki rivâyetin aynı mekânda vukû‘ bulması imkân dâhilinde değildir. Zira siyer kaynaklarındaki bu rivâyette Hz. Peygamber’in yanında bulunan Kureyşlilerden hiç bahsedilmemektedir. Bunun yanında yahudilerin sordukları dört soru Ahmed b. Hanbel’in rivâyetinde mevcut değildir. Yine siyer kaynaklarındaki söz konusu rivâyette yahudilerin sordukları suallere karşı takındıkları tavırlarının akabinde Bakara sûresinin 97-102. âyetlerinin nâzil olduğu belirtilmektedir. Ahmed b. Hanbel’de ise herhangi bir vahyin nüzûlünden bahsedilmemektedir.

Siyer kaynaklarındaki bu konu hakkında nakledilen bilgiler İbn İshâk ve Abdülhamîd b. Behrâm’dan nakledilmektedir. Bu iki râvinin rivâyetleri senette Şehr b. Havşeb’te birleşir. Yani esasında siyer kaynaklarındaki malumat tek kaynağa dayanmaktadır.

⁵⁹³ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 221; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-kebir*, X, 172; Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, VIII, 241.

⁵⁹⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-kebir*, X, 172.

⁵⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 543-544; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 174-176; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II, 377-379. Ayrıca bk. Elmalılı, II, 357.

ii. Ahmed b. Hanbel’de nakledilenlere göre Hz. Peygamber bir gün bazı Mekkeli müşrikler tarafından dövülmüş; üzeri kana boyanmıştı. Bundan dolayı üzgün bir halde oturuyorken yanına Cebrâîl geldi ve ona: “Neyin var? Sana ne oldu?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Bu müşrikler bana yapacaklarını yaptılar” diye cevap verdi. Cebrâîl (a.s.) Hz. Peygamber’e: “Sana bir mucize göstermemi ister misin?” dedi. Hz. Peygamber “Evet, isterim” dedi. Cebrâîl vadinin gerisindeki bir ağaca baktı ve Hz. Peygamber’e: “Şu ağacı çağır” dedi. Hz. Peygamber de ağacı çağırdı. Ağaç yürüyerek Hz. Peygamber’in önüne kadar geldi. Cebrâîl Hz. Peygamber’e: “Ağaca emret, geri dönsün” dedi. Hz. Peygamber ağaca geri dönmesini emretti. Ağaç da eski yerine döndü. Bu hal üzere Hz. Peygamber: “Bu kadarı kâfi” buyurdu.⁵⁹⁶

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen bu hadise ilk dönem siyer kaynaklarında zikredilmemektedir. Daha sonraki dönemlerde Beyhakî ve Süyûtî eserlerinde bu hadiseyi zikretmiştir.⁵⁹⁷ Bu kaynaklardaki malumat birbirini teyit eder mahiyettedir. İbn Sa’d ve Süyûtî buna benzer farklı hadiseler de zikretmişlerdir.⁵⁹⁸ Fakat bu hadiselerin benzer yönü sadece ağacın Hz. Peygamber’in emriyle yanına gelmesidir. Hadiselerdeki diğer unsurlar Ahmed b. Hanbel’de nakledilen hadiseden ayrılır. Hadis kaynaklarından Dârimî ve İbn Mâce *Müsned*’de yer alan rivâyetin bir benzerini eserlerinde nakletmişlerdir.⁵⁹⁹

iii. Ahmed b. Hanbel’de nakledilenlere göre Kureyş’ten bir grup Hicr’de toplandılar. Lât, Uzzâ, diğer üçüncüleri olan Menât, Nâile ve İsaf adlı putlarını anarak aralarında şöyle bir anlaşmaya vardılar: “Muhammed’i gördüğümüz zaman onun üzerine tek bir adam gibi saldıracağız ve onu öldürene kadar bırakmayacağız”. Müşriklerin bu anlaşmasından haberdar olan Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fâtıma ağlayarak babası Resûlullah’ın huzuruna girdi ve: “Kureyş’ten şu grup Hicr’de senin aleyhine anlaştılar. Seni gördükleri zaman, senin üzerine hücum edip seni öldürecekler. Onlardan her biri senin kanında nasibi olduğunu inanıyor” dedi. Bunun üzerine

⁵⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 165. Ayrıca bk. Dârimî, *es-Sünen*, I, 172; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1336.

⁵⁹⁷ Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 154; Süyûtî, *el-Hasâisi’l-Kübrâ*, I-II, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut ts., I, 202.

⁵⁹⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 170; Süyûtî, *el-Hasâisi’l-Kübrâ*, I, 203.

⁵⁹⁹ Dârimî, *es-Sünen*, I, 172; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1336.

Resûlullah: “Kızım abdest için su getirir misin?” dedi. Getirilen suyla abdest aldı. Sonra evinden çıkıp Mescid-i Haram’a o müşriklerin yanlarına gitti. Müşrikler onu görünce: “İşte o bu! O bu!” dediler. Sonra bakışlarını indirdiler, çeneleri göğüslerine düştü; oturdukları yerde kalıp Resûlullah’a hiçbir şey yapamadılar. Kafalarını bile kaldırıp ona bakamadılar. Oradakilerden hiç biri ona saldıramadı. Resûlullah onların yanlarına gidip tepelerine dikildi. Yerden bir avuç toprak alıp: “Yüzleriniz kara olsun” diyerek üzerlerine saçtı. Saçılan bu toprağın değdiği her bir müşrik Bedir harbinde kâfir olarak öldürüldü.⁶⁰⁰

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen bu malumata ilk dönem siyer kaynaklarında rastlanılmamaktadır. Bununla beraber Ebû Nuaym ve Beyhakî’nin *Delâilü’n-nübüvve*⁶⁰¹ adlı eserlerinde bu malumat yer almaktadır.⁶⁰² Bu iki kaynakta verilen bilgiler Ahmed b. Hanbel’in verdiği bilgileri teyit etmektedir. Hadis kaynaklarından Hâkim’in *Müstedrek*’inde ve Heysemî’nin *Mecma’u’z-zevâid*’inde benzer rivâyetler nakledilmiştir.⁶⁰³

iv. Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Urve b. Zübeyr Abdullah b. Amr’a: “Kureyşli müşriklerin Hz. Peygamber’e karşı sergiledikleri düşmanlıkların en şiddetlisi hangisidir?” diye sordu. Abdullah b. Amr’ın Urve’ye verdiği cevaba göre Kureyşli müşriklerin eşrafı bir gün Hicr’de toplandı. Abdullah b. Amr da orada onların yanında idi. Hz. Peygamber hakkında konuştular ve “Biz bu adamdan gelen şeylere sabrettiğimiz gibi başka hiçbir şeye sabretmedik. Akıllılarımıza sefih dedi, ecdadımıza sövdü, dinimizi ayıpladı, birliğimizi parçaladı, ilahlarımıza sövdü. Biz onun yaptığı bu büyük cürümlere sabrettik” dediler veya buna benzer şeyler söylediler. Onlar konuşurlarken Hz. Peygamber çıkageldi ve Kâbe’yi tavaf etmeye başladı. Haceru’l-esved’i selamladı. Sonra Kâbe’yi tavaf ederken onların yanından geçti. Müşrikler Hz. Peygamber yanlarından geçerken ona laf attılar. Hz. Peygamber’in

⁶⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 486-487; V, 442; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 300-302. Ayrıca bk. Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, I, 268; III, 170; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VIII, 228.

⁶⁰¹ Delâilü’n-nübüvve Hz. Peygamber’in peygamber olduğunu ispat etmek için yazılan eserlerin genel adıdır. Daha tafsilatlı bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Delâilü’n-Nübüvve”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 115-117; Şemsettin Kış, *Beyhakî ve Delâilü’n-Nübüvve’si*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009, s. 10-12, 15-20.

⁶⁰² Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 192-193; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, VI, 240.

⁶⁰³ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, I, 268; III, 170; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VIII, 228.

müşriklerin bu sözlerinden rahatsız olduğu yüzünden belli oluyordu. Fakat o onlara aldırmadan tavafa devam etti. Müşriklerin yanından ikinci defa geçince onlar yine daha evvelkine benzer sözlerle Hz. Peygamber'e laf attılar. Hz. Peygamber'in müşriklerin bu sözlerinden rahatsız olduğu yüzünden belli oluyordu. Fakat o yine onlara aldırmadan tavafına devam etti. Üçüncü defa onların yanından geçince yine benzer sözlerle Hz. Peygamber'e laf attıklarında Hz. Peygamber onlara: "Beni duyuyorsunuz değil mi Ey Kureyşliler! Muhammed'in nefsi yedinde olana yemin olsun ki! Ben sizi boğazlamak üzere geldim" deyince oradakilere Hz. Peygamber'in sözleri çok tesir etti. Sanki oradakilerin her birinin başına kuş konmuştu. Daha evvel Hz. Peygamber'e karşı en sert olanı bile söyleyebildiği en güzel sözlerle Hz. Peygamber'i sakinleştirmeye çalışıyordu. Hatta bu adam Hz. Peygamber'e "Ey Ebû Kâsım! Buradan git. Akli başında biri olarak dön git. Allah'a yemin olsun ki sen cahil biri değilsin" dedi. Sonra Hz. Peygamber oradan ayrıldı.

Ertesi gün Kureyşli müşrikler yine Hicr'de toplandılar. Abdullah b. Amr da onların yanındaydı. Birbirlerine: "Sizin ona yaptığınız eziyeti, söylediklerinizi ve onun size sarf ettiği sözleri biliyorsunuz. Eğer sizin hoşlanmadığınız şeyleri size anlatırsa onu kendi haline bırakın" dediler. Onlar aralarında konuşurken Hz. Peygamber Kâbe'ye geliverdi. Hz. Peygamber Kâbe'nin avlusunda namaz kılıyordu. Bu esnada müşriklerin hepsi Hz. Peygamber'in üzerine çullandılar ve çevresini sardılar. Hz. Peygamber'e: "Şöyle şöyle diyen sen değil misin!" dediler. Zira onlara Hz. Peygamber'in kendi ilahlarını ve dinlerini ayıpladığı haberleri ulaşıyordu. Hz. Peygamber de: "Evet, bunları diyen benim" dedi. Kendilerine verilen bu cevap üzerine müşriklerden biri olan Ukbe b. Ebû Muayt Hz. Peygamber'in omzundan tuttu ve Hz. Peygamber'in elbisesini boğazına doladı; nefesini kesecek bir şekilde elbiseyi sıktı. Orada bulunan Ebû Bekir, Ukbe'nin omzundan tutup Resûlullah'tan uzaklaştırdı ve ağlayarak: "Rabbim Allah'tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mucizeler getirdi"⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ el-Mü'min 40/28.

dedi. Sonrasında müşrikler oradan ayrıldı. Abdullah b. Amr der ki: “Bu gördüğüm hâdise Kureyş’in Hz. Peygamber’e yaptığı eziyetlerden en şiddetlisidir”.⁶⁰⁵

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen bu malumat siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî’de nakledilmektedir.⁶⁰⁶ İbn İshâk’ın konuyla alakalı rivâyeti Ahmed b. Hanbel, İbn Hişâm ve Taberî’de zikredilmektedir. İbn İshâk’ın rivâyeti haricinde Ahmed b. Hanbel ve Taberî benzer iki rivâyet daha nakletmektedir.⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarındaki rivâyetlerin hepsi Abdullah b. Amr b. Âs’tan nakledilmektedir. Abdullah b. Amr’dan bu konuda iki tür rivâyet gelmiştir. Bu rivâyetlerden birisi zikri geçen İbn İshâk rivâyetidir ki Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarında bu rivâyete yer verilmektedir. Diğer rivâyet de farklı râviler vasıtasıyla gelmektedir. Bu rivâyet Ahmed b. Hanbel ve Taberî tarafından nakledilmektedir. İbn İshâk’ın rivâyetinde Resulullah’ın boğazını sıkıp boğmaya çalışan kişinin ismi zikredilmezken, diğer rivâyette bu kişi Ukbe b. Ebû Muayt olarak zikredilmektedir. Bu rivâyette sanki Ukbe’nin tek başına böyle bir harekete giriştiği ifade edilmektedir. İlk bakışta bu iki tür rivâyet farklı vakaları anlatıyor gibi gözükse de aslında bu iki tür rivâyette yer alan hadisenin Abdullah b. Amr tarafından Kureyş’in Hz. Peygamber’e yaptığı eziyetlerden en şiddetlisi olduğunun belirtilmesi, yine bu iki rivâyette Hz. Peygamber’i oradakilerden sadece tek kişinin boğmaya çalışması ve akabinde Hz. Ebû Bekir’in buna mani olması ve “Rabbim Allah’tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz?” sözünü sarf ettiğinin zikredilmesi bu iki tür rivâyetin aynı vakadan bahsettiğine delalet etmektedir. Görüldüğü üzere Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bilgiler siyer kaynakları tarafından teyit edilmektedir.

Bu rivâyetlerin ilk râvisi olan Abdullah b. Amr hicretten yedi yıl evvel; yani 615 senesinde Mekke’de doğduğu⁶⁰⁸ bilgisi dikkate alındığında onun bu hâdiseye şahit olamayacağı ve şahit olsa bile hâdiseyi çok iyi kavrayıp anlatmayacağı çıkarılabilir. Diğer taraftan siyer kaynakları bu olayı Habeşistan’a hicret konusundan daha evvel ele

⁶⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 507-508, 609-611; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 291-293. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 10, 46; VI, 127; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 244; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, III, 70; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VI, 15-17.

⁶⁰⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 229-230; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 289-290; Taberî, *Târîh*, II, 332-333.

⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 507-508; Taberî, *Târîh*, II, 333.

⁶⁰⁸ M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Amr b. Âs”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 85.

almışlardır. Bunların haricinde Taberî, Habeşistan'a hicretin hemen akabinde bu olayı zikretmiştir. Kaynakların verdiği bilgiler ışığında bu olayın 615-616 senelerinde vukû' bulduğu anlaşılmaktadır. Abdullah b. Amr'ın 615 yılında doğduğu bilgisi itibara alındığında onun bu olayı babasından öğrenmiş olabileceği akla gelmektedir. Bu görüşü destekler mahiyette kayıtlar da vardır. Buhârî *Sahîh*'inde Abdullah b. Amr'ın naklettiği hadisin akabinde bu olayı İbn İshâk'ın da naklettiğini belirttikten sonra bu olayın Amr b. Âs tarafından da nakledildiğini eserine kaydetmektedir.⁶⁰⁹ Yine Nesâî ve Heysemî'de de bu rivâyet Amr b. Âs'tan nakledilmektedir.⁶¹⁰ Tüm bunlar dikkate alındığında Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarında söz konusu rivâyetlerin Abdullah b. Amr'dan nakledilmesi bu rivâyetin mürsel;⁶¹¹ yani sahâbi râvisi atlanarak nakledilmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bunun yanında Abdullah b. Amr'ın babasından 11-12 yaş küçük olduğu ve babası Amr b. Âs'ın 573-577 yılları arasında doğduğu⁶¹² bilgisi baz alındığında Abdullah b. Amr en geç 589 yılında doğmuş olmaktadır. Bu bilgi tercih edildiğinde Abdullah b. Amr söz konusu olay gerçekleştiğinde 25 yaşlarında olmaktadır.

8.4. Müşriklerin İlk Müslümanlara Karşı İşkenceleri

8.4.1. Ammâr b. Yâsir'in Ailesine Yapılan İşkence

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre bir gün Resûlullah, Hz. Osman'ın elini tutmuş bir halde Bathâ'da⁶¹³ yürüyordu. Bir süre sonra Resûlullah Ammâr'ın, onun babasının ve annesinin işkence gördüğü yere geldi. Yâsir, Resûlullah'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Ömrümüz böyle mi geçecek" deyince Resûlullah: "Sabret" dedi. Sonra

⁶⁰⁹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, V, 46.

⁶¹⁰ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 244; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 16.

⁶¹¹ Mürsel kelimesi lügatte "göndermek, salıvermek, bırakmak" manasındaki "irsâl" masdarından türemiştir. İstilahta ise senedinde, sahâbi olan râvisi veya diğer râvilerinden biri zikredilmeyen hadis manasına gelmektedir. Sahâbenin doğrudan Hz. Peygamber'den değil de başka bir sahâbîden duyduğu, ancak Resûlullah'tan işitmiş gibi naklettiği hadise de sahâbe mürseli denir. Tafsilatlı bilgi için bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, s. 215; Salahattin Polat, "Mürsel", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 52-54.

⁶¹² Adem Apak, *Amr b. el-Âs Hayatı, Şahsiyeti, Devlet Adamlığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1999, s. 28'deki dipnot.

⁶¹³ Bathâ'nın çoğulu Bitâh'tır. İçinde ince, ufak çay ve çakıl taşlarının bulunduğu dere yatağıdır. Mekke'de Ahşebân dedikleri dağların arasına denir. Burada Kureyşü'z-Zevâhir sınıfına giren kabileler otururdu. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, I, 457; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 445-446.

“Allah’ım Yâsir’in ailesini bağışla, Sen bunu yaparsın” diye dua etti.⁶¹⁴ Müşrikler yakaladıkları zayıf kimselere İslâm’ı inkâr ettirmek için demir zırhlar giydirerek onları güneşin altında tutarlardı. Ammâr ve ailesi bunlardandı.⁶¹⁵

Müsned’de genel olarak Yâsir ailesine yapılan işkence ile alakalı olarak nakledilen bilgiler, Taberî hariç diğer siyer kaynaklarında mevcuttur.⁶¹⁶ Resûlullah’ın Hz. Osman ile beraber yürümesi ve Resûlullah’ın Yâsir ile konuşması, İbn Sa’d⁶¹⁷ haricinde diğer siyer kaynaklarında zikredilmemektedir. Yâsir ailesinin de içinde bulunduğu zayıf Müslümanlara demir zırhlar giydirildiği bilgisi Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarından sadece İbn Sa’d ve Belâzürî’de kayıtlıdır.⁶¹⁸

Bu mevzuda *Müsned*’deki bilgiler, siyer kaynaklarına nazaran az olmakla birlikte siyer kaynaklarında verilen bilgilerle örtüşmektedir.

8.4.2. Kureyşli Müşriklerin Zayıf Müslümanlarla Alay Etmesi

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyete göre Habbâb, Suheyb, Bilâl ve Ammâr Hz. Peygamber’in yanında iken Kureyşli müşriklerden bir grup onların bulunduğu yere uğradı. Müşrikler Hz. Peygamber’e: “Ey Muhammed! Bunlara mı razı oldun?” dedikleri zaman müşrikler hakkında En’âm sûresinin 51-58. “Kendileri için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir şefaatchi bulunmaksızın, Rab’lerinin huzurunda toplanmaktan korkanları, Allah’a karşı gelmekten sakınsınlar diye, onunla (Kur’ân ile) uyar. Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun. Böylece insanların bazısını bazısı ile denedik ki, “Allah aramızdan şu adamları mı iman nimetine layık gördü?” desinler.

⁶¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 493.

⁶¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 382. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 53. İbn İshâk, İbn Sa’d ve Belâzürî Ahmed b. Hanbel’de zikredilmeyen bazı bilgiler nakletmektedir. Ammâr b. Yâsir ve ailesine işkence edenlerin Mahzûmoğulları olduğu, Yâsir ailesine öğle sıcağının arttığı bir zamanda işkence yapıldığı, Sümeyye’nin yapılan işkenceye katlanıp dininden dönmediği ve öldürüldüğü ve Resûlullah’ın Yâsir ailesine “Allah’ım Yâsir’in ailesini bağışla” duasına ilave olarak “Size Cennet var” diye dua etmesi bu bilgilerdendir. Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 192; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 320; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 233, 248-249; IV, 136-137; Belâzürî, *Ensâb*, I, 160.

⁶¹⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 192; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 320; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 233, 248-249; IV, 136-137; Belâzürî, *Ensâb*, I, 160.

⁶¹⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 248-249; IV, 136-137.

⁶¹⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 233; Belâzürî, *Ensâb*, I, 158.

Allah şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi? Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: “Selam olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: “Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”. Suçluların yolu da açığa çıksın diye âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız. De ki: “Sizin, Allah’tan başka ibadet ettiğiniz şeylere ibadet etmem bana kesinlikle yasaklandı. Ben sizin arzularınıza uymam. (Uyarsam) o takdirde sapmış olurum, hidâyete erenlerden olmam”. De ki: “Şüphesiz ben, Rabbinden (gelen) kesin bir belge üzereyim. Siz ise onu yalanladınız. Sizin acele istediğiniz azap benim elimde değil. Hüküm yalnızca Allah’a aittir. O, hakkı anlatır. O, hakkı batıldan ayırt edenlerin en hayırlısıdır”. De ki: “Sizin acele istediğiniz azap şâyet benim elimde olsaydı benimle sizin aranızda iş elbette bitirilmiş olurdu.” Allah zalimleri daha iyi bilir” âyetleri nâzil oldu.⁶¹⁹

Ahmed b. Hanbel’in konuyla alakalı naklettiği malumat, siyer kaynaklarından İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî’de zikredilir.⁶²⁰ Kaynaklarda verilen malumat birebir aynı olmasa da genel hatları ile aynıdır. Şöyle ki Kureyşli müşrikler veya müslümanlığı zayıf olan bazı kimseler Ammâr, Bilâl, Suheyb gibi kendilerini koruyacak kuvvetleri ve kabileleri olmayan zayıf müslümanlarla Hz. Peygamber’in yanındayken alay etmişlerdir.⁶²¹

Kaynaklardaki rivâyetler arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. En temel fark, hadisenin akabinde nâzil olan âyetin Mekke’de mi Medine’de mi nâzil olduğu meselesidir. İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî’nin bazı nakillerine göre bu âyetler Mekke’de nâzil olmuştur.⁶²² Hâdisenin Mekke’de cereyan ettiğini ifade eden bu rivâyetlerin muhtevası Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetten daha geniştir. İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî’de nakledilenlere göre Hz. Peygamber Ammâr, Habbâb, Suheyb gibi zayıf müslümanlarla otururken müşrikler, bu zayıf müslümanlarla alay etti. Ayrıca İbn Hişâm ve Belâzürî’de bu hadisenin Kâbe’de yaşandığı nakledilir.⁶²³ İbn

⁶¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 92. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, X, 217; Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, VII, 21.

⁶²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392-393; Belâzürî, *Ensâb*, I, 156, 181, 197-198, 487; XIII, 172; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 374-381.

⁶²¹ Ayrıca bk. Mahmut Yazıcı, *Sahâbe Bilgisinin Tespiti*, İFAV Yayınları, İstanbul 2015, s. 83.

⁶²² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392-393; Belâzürî, *Ensâb*, I, 156; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 374-375, 378-381.

⁶²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392-393; Belâzürî, *Ensâb*, I, 156.

Hişâm, Belâzürî ve Taberî’de hadise şöyle devam etmektedir: Müşrikler zayıf müslümanların Hz. Peygamber ile oturduğunu görünce “Gördüğünüz gibi bunlar Muhammed’in dostlarıdır. Bunlar mı Allah’ın aramızdan hak ve hidâyetle nimetlendirdiği kimseler! Muhammed hayırlı bir şey getirseydi elbette bunlar bu hususta bizi geçemezlerdi” dediler.⁶²⁴ Taberî’de müşriklerin Hz. Peygamber’e “Bunları yanından kovarsan biz senin etrafını sararız, meclisine geliriz” dedikleri de nakledilmektedir.⁶²⁵ Müşriklerin bu sözleri üzerine İbn Hişâm ve Belâzürî’deki rivâyetlere göre En’âm sûresinin 52-54. âyetleri nâzil olurken⁶²⁶; Taberî’deki rivâyetlere göre 52. âyet⁶²⁷, 52-53.⁶²⁸, 51-54.⁶²⁹, 52-54.⁶³⁰ veya 52-55. âyetler⁶³¹ nâzil olmuştur. Taberî’de bu hadisenin Medine’de yaşandığını ifade eden rivâyetlere göre Müslümanları küçük görenler Akra’ b. Hâbis b. İkal et-Temîmî ve Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe el-Fezârî’dir.⁶³² Taberî’de nakledilen başka bir rivâyete göre müslümanları küçük gören kimse bir müslümandır.⁶³³

Taberî bu rivâyetlerinin haricinde diğer kaynaklara nazaran oldukça farklı bir rivâyet nakletmektedir. Bu rivâyete göre Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Mut’im b. Adî, Hâris b. Nevfel ve Kuraza b. Abdiamr b. Nevfel Abdimenâfoğullarının kâfirlerinin ileri gelenleriyle beraber Ebû Talibe geldiler ve: “Ey Ebû Tâlib! Eğer yeğenin, yanından mevâlimizi⁶³⁴ ve haliflerimizi⁶³⁵ kovarsa -ki onlar bizim kölelerimiz ve anlaşmalılarımızdır- bu bizim için daha hoş ve bizim ona karşı daha itaatkâr olup tabi olmamıza ve onu tasdik etmemize daha fazla yardımcı olur” dediler. Müşriklerin bu teklifleri üzerine Ebû Tâlib, Hz. Peygamber’in yanına geldi ve müşriklerin kendisiyle

⁶²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392-393; Belâzürî, *Ensâb*, I, 156, 181; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 374-375, 378-381.

⁶²⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 374-375, 378.

⁶²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392-393; Belâzürî, *Ensâb*, I, 156.

⁶²⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 378.

⁶²⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 374-375, 378.

⁶²⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 379-380.

⁶³⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 376-377, 378.

⁶³¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 380-381.

⁶³² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 379-380.

⁶³³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 380-381.

⁶³⁴ Mevâli, mevlâ kelimesinin cemisidir (çoğuludur). Azad edilmiş köle manasına gelmektedir. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, III, 952.

⁶³⁵ Muhtelif sebeplerden dolayı kendi kabilesinden ayrılıp başka bir kabileye iltihak ederek o kabilenin himayesi altına girenler. Böyle bir anlaşma ile bir kabileye sonradan iltihak edenler o kabilenin asıl fertleri gibi bütün haklara sahip olurlar. Bk. Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, *DİA*, XVIII, 30.

konuştukları şeyleri anlattı. Müşriklerin bu sözlerinden haberdar olan Hz. Ömer Hz. Peygamber'e: "Sen bunu yapsaydın da ne istediklerine baksaydık. Sözlerinde ne kadar durabilecekler?" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ En'âm sûresinin 51-53. âyetlerini indirdi.

Râvî İkrime der ki: Kölelerden kastedilenler Bilâl, Ammâr b. Yâsir, Huzeyfe'nin azatlı kölesi Sâlim, Üseyd'in kölesi Subeyh'dir. Haliflerden kastedilenler Abdullah b. Mes'ûd, Mikdâd b. Amr, Mes'ûd b. Kâri, Vâkîd b. Abdullah el-Hanzelî, Amr b. Abdiamr Züşşimâleyn, Mersed b. Ebû Mersed, Ebû Mersed ve benzeri kimselerdir. Kureys'in ileri gelen kâfirleri, efendileri ve anlaşma yapanları hakkında En'âm sûresinin 53. âyeti nâzil olunca Hz. Ömer Hz. Peygamber'in yanına gelip söylediklerinden dolayı özür diledi. Bunun üzerine de En'âm sûresinin 54. "Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: "Selam olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" âyeti nâzil oldu.⁶³⁶

Siyer kaynaklarında verilen malumat, Ahmet b. Hanbel'deki malumatı teyit etmekle kalmaz, bu konu hakkında daha fazla malumat verir. Konuyla alakalı rivâyetlerinin çokluğu ve çeşitliliği açısından Taberî mühim bir mevkie sahiptir. Taberî'de bu hadisenin üzerine En'âm sûresinin 51-58. âyetleri nâzil olduğu ifade edilirken; diğer kaynaklarda en fazla En'âm sûresinin 55. âyetine kadar olan kısmın nâzil olduğu zikredilmektedir.⁶³⁷

8.4.3. Sahabenin Müşriklerin Eziyetlerine Karşı Hz. Peygamber'den Dua İstemesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Habbâb b. Eret der ki: Resûlullah Kâbe'nin gölgesinde kaftanını yastık yapıp ona dayanmakta iken biz Resûlullah'a halimizi arz edip (müşrikleri) şikâyet ettik ve: "Ey Allah'ın elçisi! Bizim için Allah'a dua et! Allah Teâlâ'dan bizim için yardım dile!" dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber yüzü kızarmış bir şekilde oturdu ve bize: "Sizden evvelki müminlerden bir

⁶³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 379-380.

⁶³⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 380-381.

kimse yakalanır, sonra kendisi için yerde bir çukur kazılır, sonra bir testere getirilir ve akabinde bu testere başının üzerine konulup biçilerek başı ikiye ayrılırdı. Fakat bu işkence onu dininden döndürmezdi. Demir taraklarla etin veya sinirin altından itibaren kemiğin üstü kazınırdı. Yine de bu işkence onu dininden döndürmezdi. Allah'a yemin olsun ki! Allah bu işini muhakkak tamamlayacaktır. Ta ki hayvana binen bir kimse Medine'den Hadramevt'e (veya San'a ile Hadramevt arasında) Allah'tan başka kimseden korkmadan ve sadece koyunu hususunda kurttan korkarak gidecektir. Fakat siz acele ediyorsunuz” dedi.⁶³⁸

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu bilgi siyer kaynaklarında sadece Belâzürî'de yer almaktadır.⁶³⁹ Belâzürî bu rivâyeti Vâkıdî'den naklen vermiştir. Belâzürî'nin bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel'in bu konuya dair rivayetlerine göre daha az bilgi ihtiva etmektedir. Belâzürî'de Habbâb'ın Hz. Peygamber'in yanına, Hz. Peygamber Kâbe'nin gölgesinde kaftanına yaslanırken geldiğinden, sahabe için dua istemesinden, onların bu talebinden dolayı Hz. Peygamber'in yüzünün renginin değişmesinden bahsedilmemektedir.

Ahmed b. Hanbel'deki bu rivayetler hadis kaynaklarından Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Taberânî ve Hâkim en-Nîsâbûrî tarafından nakledilmektedir.⁶⁴⁰

9. Üç Müşriğin Aralarında “Allah” Hakkında Konuşmaları

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Abdullah b. Mes'ûd der ki: Ben Kâbe'nin örtüleri altına saklanmıştım. Sonra karınlarındaki iç yağları çok (şişman) ve kalplerinin anlayışı az olan biri Kureyşli ve bu kişinin damadı olan iki Sakifli veya biri Sakifli ve bu kişinin damadı olan iki Kureyşli olmak üzere üç kişi Kâbe'ye geldi. Aralarında anlamadığım bir kelamla konuştular. Onlardan biri diğerlerine: “Acaba, Allah konuştuğumuz kelamı işitiyor mudur ne dersiniz?” diye sordu. Biri: “Bence,

⁶³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 536-537, 548-549, 551-552; XLV, 191. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 201; V, 45; IX, 20; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, III, 47; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VIII, 204; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 385; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV, 62-63, 65-66; Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, III, 431.

⁶³⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 176.

⁶⁴⁰ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 201; V, 45; IX, 20; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, III, 47; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, VIII, 204; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 385; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV, 62-63, 65-66; Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, III, 431.

sesimizi yükselttiğimizde işitiyordur; yükseltmediğimizde işitmiyordur” dedi. Diğeri: “Yüksek sesle konuştuklarımızı işitiyorsa hepsini işitiyor, demektir” dedi. Ben de bunların aralarında geçen kelamı Resûlullah’a anlattım. Bunun üzerine Allah Teâlâ Fussilet sûresinin 22-24. “Siz (günahları işlerken) kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik etmesinden sakınmıyordunuz. Lakin yaptıklarınızın çoğunu Allah’ın bilmediğini sanıyordunuz. İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır. O sizi mahvetti de ziyâna uğrayanlardan oldunuz. Şimdi eğer dayanabilirlerse artık cehennem onların yeridir! Eğer Allah’ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler onlara izin verilmez” âyetlerini indirdi.⁶⁴¹

Bu konuda siyer kaynaklarından sadece Taberî’de bilgi bulunmaktadır.⁶⁴² Taberî’de yer alan rivâyetler muhteva açısından genel hatlarıyla Ahmed b. Hanbel’in rivâyetleri ile benzerdir. Fakat Taberî’de yer alan bir rivâyete göre bu üç müşriğin aralarında Allah hakkında konuşmalarının akabinde Fussilet sûresinin 22-24. âyetleri değil de Zuhuf sûresinin 80. “Yoksa onların sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır, öyle değil, yanlarındaki elçilerimiz (melekler) yazmaktadırlar” âyeti nâzil olmuştur.⁶⁴³

Ahmed b. Hanbel’in konuyla alakalı rivâyetlerine benzer rivâyetler hadis kaynaklarında da zikredilmektedir.⁶⁴⁴ Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlerin ve hadis kaynaklarındaki bu rivâyetlerin muhtevasında kayda değer bir farklılık söz konusu değildir.

10. Habeşistan’a Hicret

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Resûlullah, içlerinde daha sonra Resûlullah ile evlenen müslümanların annelerinden Ümmü Seleme bint Ebû Ümeyye b. Mugîre, Abdullah b. Mes’ûd, Ca’fer b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Urfuta, Osman b. Maz’ûn ve Ebû Mûsâ’nın da bulunduğu yaklaşık seksen kişilik bir grubu

⁶⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 108-109, 420; VII, 139-140, 265-266. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VI, 128-129, IX, 152; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2141-2142; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 228-229; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 246.

⁶⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 455-456, 647.

⁶⁴³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXI, 647.

⁶⁴⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VI, 128-129, IX, 152; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2141-2142; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 228-229; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 246.

Habeşistan hükümdarı Necâşî'ye gönderdi. Müslümanlar Habeşistan'a gittiklerinde Necâşî onlara çok iyi davrandı. Müslümanlar Habeşistan'da dinini rahatça yaşıyor, Allah'a ibadet ediyor, eziyet görmüyor ve hoşlanmadıkları şeyler işitmiyorlardı. Müslümanların Habeşistan'da rahat bir şekilde hayatlarını devam ettirdiklerinden haberdar olan Kureyş'in ileri gelenleri, Habeşistan'a iltica eden müslümanlar için Necâşî'ye Mekke mallarından yeni sayılabilecek birçok hediye ile birlikte dirâyetli iki elçi göndermeyi kararlaştırdılar. Necâşî'ye gönderecekleri güzel hediyeler arasında birçok tabaklanmış deri yer almaktaydı. Necâşî'nin bütün komutanlarına da ayrı ayrı hediyeler hazırladılar. Kureyş'in ileri gelenleri bu hediyeleri elçileri Abdullah b. Ebû Rebîa el-Mugîre el-Mahzûmî ve Amr b. Âs b. Vâil es-Sehmî ile beraber gönderip onlara: “Necâşî ile müslümanlar hakkında konuşmadan evvel komutanlara hediyelerini verin. Sonra Necâşî'ye hediyelerini verip Necâşî'nin müslümanlarla konuşmasına fırsat vermeden onları size teslim etmesini isteyin” dediler.

Kureyş'in ileri gelenlerinin emirlerini dinleyen Abdullah b. Ebû Rebîa ile Amr b. Âs yola çıktılar ve Necâşî'nin yanına vardılar. Abdullah b. Ebû Rebîa ile Amr, Necâşî ile görüşmeden evvel bütün komutanlarına hediyelerini verdiler. Ardından her birine: “Bizim içimizden kavimlerinin dinini terk eden, sizin de dininize girmeyen bir takım akli ermez gençler hükümdarın ülkesine sığındılar. Ancak bizim de sizin de bilmediğimiz yeni bir din getirdiler. Onların kavminin eşrafı onları kendilerine geri götürmemiz için bizi hükümdarınıza gönderdiler. Biz hükümdarla onlar hakkında konuşurken siz de onları bize teslim etmesi ve bu konuda onlarla konuşmaması şeklinde görüşünüzü bildirin. Çünkü onların kavmi onları daha iyi gözetim altında tutar ve onların menfi taraflarını daha iyi bilir” dediler. Bunları dinleyen komutanlar da: “Olur” dediler.

Kureyş'in elçileri Necâşî'nin huzuruna girdiklerinde secdeye kapandılar ve hediyelerini takdim ettiler. Necâşî de hediyelerini kabul etti. Sonrasında Necâşî'ye: “Ey hükümdar! Kendi kavimlerinin dinini terk etmiş; ancak senin de dinine girmemiş ve senin de bizim de bilmediğimiz yeni bir din getiren bizden bir takım akli ermez gençler sizin ülkenize sığınmış. Onların babalarından, amcalarından ve kabilelerinden kavimlerinin ileri gelenleri onları kendilerine teslim etmen için bizi sana gönderdiler.

Onlar, senin ÷lkene sığınan bu insanları daha iyi gözetim altında tutar ve yaptıkları kusurları ve ayıpları daha iyi bilirler” dediler. Necâşî: “Bu kişiler nerededir?” diye sorunca: “Onlar senin topraklarındadır. Adam gönderip onları çağır” dediler. Abdullah b. Ebû Rebîa’yı ve Amr b. Âs’ı en çok kızdıran şey Necâşî’nin onları dinlemek istemesiydi. Bunun üzerine etrafındaki komutanlar: “Ey hükümdarımız! Onlar doğru söylediler. Kavmi onları daha iyi gözetim altında tutar ve onların olumsuz taraflarını daha iyi bilirler. Onları teslim et de ÷lkelerine ve kavimlerine geri götürsünler” dediler. Bunun üzerine Necâşî çok kızdı ve: “Hayır vallahi! Allah’a yemin olsun ki onları bu ikisine teslim etmeyeceğim. Onlar bana sığınmış, ÷lkeme gelmiş ve beni başkasına tercih etmiştir. Onları çağırıp elçilerin haklarında dediklerini onlara sorayım. Eğer dedikleri gibiyse onları teslim edip kavmine geri gönderirim. Eğer dedikleri gibi değil ise bana sığınanları gelen elçilerden korurum ve benim yanımda kaldıkları müddetçe onlara iyi davranırım” dedi. Sonra Resûlullah’ın (s.a.v.) ashabına adam göndererek onları yanına çağırıldı. Hükümdarın elçisi gelince müslümanlar toplandı ve kendi aralarında birbirlerine: “O adamın yanına vardığınızda ne diyeceksiniz?” deyince içlerinden bazıları: “Vallahi! Ne olursa olsun biz, Resûlullah’ın bize öğretip emrettiği şeyleri söyleyeceğiz” dediler. Aralarında bulunan Câfer: “Bugün sözcünüz ben olacağım, bana tâbi olun” dedi.

Müslümanlar Necâşî’nin yanına geldiklerinde, Necâşî ve beraberindeki din adamları kitaplarını açmış; müslümanları bekliyorlardı. Necâşî’nin huzuruna girdiklerinde Câfer ve beraberindekiler ona secde etmedi. Oradakiler: “Size ne oluyor da hükümdara secde etmiyorsunuz?” deyince, Ca’fer: “Biz Allah’tan başka kimseye secde etmeyiz” cevabını verdi. Hükümdar: “Niçin?” diye sorunca, Câfer: “Allah bize Peygamberini gönderdi ve Allah’tan başka hiç kimseye secde etmememizi emretti” diye cevap verdi. Necâşî: “Kendisi için kavminizin dinini terk ettiğiniz ve ne bizim, ne de diğer ümmetlerin dinlerine girmediğiniz bu din nedir?” diye sordu. Bunun üzerine Ca’fer b. Ebû Tâlib Necâşî’ye: “Ey hükümdar! Biz putlara tapan, ölü hayvan eti yiyen, fuşşiyât işleyen, akrabalık bağıını gözetmeyen, komşusuna kötü davranan ve aramızdaki güçlü olanların zayıfları ezdiği cahil bir kavimdik. Biz bu haldeyken Allah bize nesebini, doğruluğunu, güvenirliliğini ve iffetini bildiğimiz bir Peygamber gönderdi. O da bizi, Allah’ı tek kabul edip O’na inanmaya, ibadet etmeye ve bizim ve atalarımızın

Allah'tan başka kendilerine taptığımız taştan putları terk etmeye çağırıldı. Bize doğru sözlü olmayı, emaneti yerine getirmeyi, sıla-i rahim yapmayı, komşuya iyi davranmayı, haramlardan ve kan akıtmaktan sakınmayı emretti. Fuhşiyâttan, yalancı şahitlik yapmaktan, yetim malı yemekten, iffetli kadınlara iftira atmaktan bizi men etti. Bize sadece Allah'a ibadet edip ona hiçbir şeyi ortak koşmamamızı, namaz kılmamızı, zekât vermemizi ve oruç tutmamızı emretti. -Bu şekilde Necâşî'ye İslam'ın emirlerini saydı- Biz de onu tasdik edip ona iman ettik ve getirdiği şey üzere ona tâbi olduk. Yalnız Allah'a ibadet ettik ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmadık. Bize haram kıldığı şeyi kendimize haram kıldık ve helal kıldığı şeyleri helal saydık. Bundan dolayı kavmimiz bize düşman oldu. Bize işkence ederek dinimizi ve Allah'a ibadeti bırakıp tekrar putlara ibadete dönmemiz için zorladılar. Daha evvel helal sayıp yaptığımız pis şeyleri tekrar helal sayıp yapmamızı istediler. Bizi zorlayıp zulmettiklerinde ve bizim ve dinimizin arasına girmeye çalıştıklarında senin ülkene geldik. Biz seni başkalarına tercih ettik. Sana sığınmayı istedik ve senin yanında bize zulmedilmeyeceğini ümit ettik, ey hükümdar!” diye cevap verdi.

Necâşî: “Onun Allah'tan getirdiklerinden bildiğin bir şey var mı?” diye sorunca Ca'fer: “Evet, var” cevabını verdi. Bunun üzerine Necâşî: “O zaman onu bana oku” dedi. Ca'fer, Meryem sûresinin baş tarafından okudu. Vallahi! Necâşî sakalları ıslanıncaya kadar ağladı. Oradaki din adamları da onun okuduğu âyetleri dinleyince, önlerindeki mushaflar ıslanıncaya kadar ağladılar. Sonra Necâşî: “Vallahi bu âyetler ve Mûsâ'nın getirdikleri tek bir kandilden çıkmaktadır. Siz ikiniz (Abdullah b. Ebû Rebîa ve Amr b. Âs) çekip gidin. Vallahi asla onları size teslim etmem” dedi.

Abdullah b. Ebû Rebîa ve Amr b. Âs Necâşî'nin huzurundan çıkınca Amr b. Âs: “Vallahi yarın Necâşî'nin yanında onların ayıplarını söyleyeceğim şeyle köklerini kazıyacağım” dedi. Aralarında daha insafli olan Abdullah b. Ebû Rebîa ona: “Yapma! Onlar her ne kadar bize muhalif olsalar da onlarla aramızda akrabalık bağı var” deyince Amr b. Âs: “Vallahi! Onların Meryem oğlu İsâ'nın da bir kul olduğu iddiasında olduklarını yarın hükümdara haber vereceğim” dedi. Ertesi gün Amr b. Âs Necâşî'nin yanına geldi ve: “Ey hükümdar! Bunlar İsâ b. Meryem hakkında seninle aynı düşünmüyorlar, onun hakkında çok ağır şeyler söylüyorlar. Onlara elçi gönder ve onun

hakkında ne dediklerini sor” dedi. Bunun üzerine Necâşî Hz. Îsâ hakkında müslümanların ne düşündüğünü sormak için onlara elçi gönderdi.

Müslümanlar daha evvel buna benzer bir şey yaşamamıştılar. Müslümanlar toplandılar ve birbirlerine: “Îsâ b. Meryem (a.s.) hakkında size sual ettiklerinde ne diyeceksiniz?” dediler. İçlerinden bazıları: “Vallahi! Ne olursa olsun Allah’ın buyurduğunu ve Resûlullah’ın getirdiklerini söyleyeceğiz” dediler. Necâşî’nin huzuruna girdiklerinde, Necâşî onlara: “Îsâ b. Meryem ve annesi hakkında ne diyorsunuz?” diye sordu. Bu sual üzerine Ca’fer b. Ebû Tâlib Necâşî’ye: “Bu konuda Peygamberimizin getirdiklerini deriz. O, Allah’ın kulu, elçisi, rûhu ve kelimesidir. Allah, onu, kimsenin dokunmamış olduğu iffetli Bâkire Meryem’e ilkâ etmiştir. O daha evvel hiç çocuk doğurmamıştı” dedi. Bunun üzerine Necâşî yerden küçük bir çöp aldı ve: “Ey Habeşli papaz ve rahipler! Bunların Îsâ b. Meryem hakkında söyledikleri ile bizim söylediklerimiz arasında şu küçük çöp kadar bile bir fark yoktur” dedi. Müslümanlara dönerek: “Size ve yanından geldiğinize merhaba. Onun Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Zira onu biz Îsâ b. Meryem’in İncil’de peygamber olarak müjdelediğini buluruz.” dedi.

Necâşî’nin bu söylediklerini işiten etrafındaki komutanlar homurdanmaya başladılar. Bunun üzerine Necâşî: “Vallahi! Siz homurdansanız bile (hakikat budur)” dedi. Ardından müslümanlara hitaben: “Haydi gidin. Ülkemde istediğiniz yerde oturun. Siz benim topraklarımda güvendesiniz. Kim size söverse cezalandırılacaktır. Kim size söverse cezalandırılacaktır. Ben, sizden birisine bir dağ altın mukabilinde bile eziyet etmek istemem. Vallahi hükümdar olmasam onun yanına gider, ayakkabılarını taşır ve abdest suyunu dökerdim” dedi. Sonra kendi adamlarına: “Şu elçilerin hediyelerini geri verin. Bizim onlara ihtiyacımız yoktur. Vallahi! Allah bana saltanatımı geri verirken benden rüşvet almadı ki ben de bu hususta başkasından rüşvet alayım. O, benim hakkımda insanların sözüne bakmadı ki, ben de onun hakkında insanlara itimat edeyim” dedi.

Bunun üzerine Kureys’in elçileri Necâşî’nin huzurundan yüzleri kızarmış bir şekilde, getirdikleri hediyeler ile beraber çıktılar. Müslümanlar da Necâşî’nin yanında, hayırlı bir ülkede, hayırlı bir komşu ile birlikte kalmaya devam ettiler. Müslümanların

ahvali böyleyken Necâşî'nin hükümdarlığına karşı bir isyan teşebbüsü oldu. Vallahi! Müslümanlar, isyan eden adamın, Necâşî'ye galip gelmesinden ve bu adamın, müslümanlar hakkında Necâşî'nin bildiklerini bilmemesinden korkarak buna çok endişelendiler. Daha önce, herhangi bir şeye hiç bu kadar üzülmemişlerdi. Necâşî isyan eden adamın ordusuyla Nil Nehrinin kenarında savaşa girdi. Resûlullah'ın ashabı: "Kim savaş yerine gidip olan biteni bize haber verecek?" deyince, Zübeyr b. Avvâm: "Ben giderim" dedi. O esnada aralarında yaşça en küçük o idi. Onun için bir tulum şişirdiler. O da tulumu göğsüne yerleştirip onun üzerinde yüzerek iki ordunun karşılaştığı Nil nehrinin kenarına geldi. Sonra onlara katıldı. Müslümanlar da Necâşî'nin düşmanına galip gelmesi ve ülkesinde güç sahibi olması için Allah'a duâ ettiler. Neticede Habeşistan'ın idaresi Necâşî'nin elinde güçlenerek devam etti. Müslümanlar Mekke'ye, Resûlullah'ın yanına dönünceye kadar Habeşistan'da rahat bir hayat sürdürdüler. İbn Mes'ûd'un söylediğine göre Necâşî'nin ölüm haberi geldiği zaman Allah Resûlü onun için bağışlanma dilemiştir.⁶⁴⁵

Ahmed b. Hanbel'de bu konuyla alakalı rivâyetler Ümmü Seleme⁶⁴⁶ ve Abdullah b. Mes'ûd'dan⁶⁴⁷ nakledilmiştir. Ümmü Seleme'nin rivâyeti İbn İshâk tarikiyle gelmiş olup, oldukça tafsilatlıdır. Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivâyet ile Ümmü Seleme'den gelen rivâyet arasında bir takım farklar bulunmaktadır. Ümmü Seleme'den gelen rivâyette Kureyş'in elçileri arasında Amr b. Âs'ın yanında bulunan kişi Abdullah b. Ebû Rebîa iken⁶⁴⁸; Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivâyette ise Umâre b. Velîd'dir.⁶⁴⁹ Ümmü Seleme'den gelen aynı zamanda İbn İshâk'ın naklettiği rivâyette Necâşî'nin müslüman olduğu zikredilmezken; Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivâyette Necâşî'nin müslüman olduğu zikredilir.⁶⁵⁰

Ahmed b. Hanbel'de Ümmü Seleme'den gelen rivâyet İbn İshâk'ın *Sîret*'inde, İbn Hişâm'da ve özet bir şekilde Vâkıdî kanalıyla İbn Sa'd'da nakledilmiştir.⁶⁵¹ Ahmed

⁶⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 263-268; VII, 408-409. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 384-385; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, II, 210-211; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 24-27.

⁶⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 263-268.

⁶⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 408-409.

⁶⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 263.

⁶⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 408.

⁶⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 409.

⁶⁵¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 213-216; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 333-338; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 207.

b. Hanbel'in verdiği bilgileri siyer kaynakları teyit etmektedir. Taberî, Belâzürî ve İbn Sa'd Ahmed b. Hanbel'in verdiği bilgilere özet bir şekilde değinmişlerdir.⁶⁵²

Ahmed b. Hanbel'de Kureyş'in elçileri arasında Amr b. Âs'ın yanında olan kişinin İbn İshâk'tan gelen rivâyete göre Abdullah b. Ebû Rebîa iken; Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen rivâyete göre ise bu kişi Umâre b. Velîd'tir. Yani Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetlerde Kureyş'in elçilerinin kimler olduğu hususunda Amr b. Âs hakkında ittifak, ikinci elçinin kim olduğu hususunda ise ihtilaf vardır.⁶⁵³ Bu ihtilaf siyer kaynaklarında da görülmektedir. Siyer kaynaklarından İbn İshâk'ta⁶⁵⁴, Taberî'de⁶⁵⁵ ve Belâzürî'de iki yerde⁶⁵⁶ Amr b. Âs'ın yanında olan kişinin Abdullah b. Ebû Rebîa olduğu kaydedilirken; Belâzürî bu kişinin Abdullah b. Ebû Rebîa olduğunu belirtir ve ayrıca bu kişinin Umâre b. Velîd olduğunu söylediğini de zikreder.⁶⁵⁷

Siyer kaynaklarında müslümanların Habeşistan'a iki defa hicret ettiği kaydedilirken, Ahmed b. Hanbel'de böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁶⁵⁸ Ahmed b. Hanbel'de Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen rivâyete göre Habeşistan'a hicret eden müslümanların seksen kişi oldukları kaydedilirken; bu sayı İbn İshâk'ın İbn Hişâm'daki rivâyetine göre seksen üç⁶⁵⁹, *Sîret*'te nakledilen rivâyete göre seksen küsür⁶⁶⁰, İbn Sa'd'da seksen üçü erkek, on biri kadın ve yedisi kimsesizler olmak üzere yüz bir kişi⁶⁶¹, Belâzürî'de yüz dokuz⁶⁶² ve Taberî'de seksen iki⁶⁶³ kişidir.

Genel olarak bakıldığında Ahmed b. Hanbel'in naklettiği iki rivâyet, Habeşistan'a yapılan ikinci hicretten bahsetmektedir. Yalnız bu bilgi rivâyetlerde

⁶⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 207; Belâzürî, *Ensâb*, I, 232, 234; Taberî, *Târîh*, II, 335.

⁶⁵³ Daha tafsilatlı bilgi için bk. Levent Öztürk, *H. Muhammed'in Habeşistan'la Münasebetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1988, s. 100-101. Ayrıca bk. İsmail Altun, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1996, s. 126-127.

⁶⁵⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 213.

⁶⁵⁵ Taberî, *Târîh*, II, 335.

⁶⁵⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 233, 234.

⁶⁵⁷ Belâzürî, *Ensâb*, I, 232.

⁶⁵⁸ İbn İshâk, *Sîret*, s. 223-224; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 322-324; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 203-204; Belâzürî, *Ensâb*, I, 200,201; Taberî, *Târîh*, II, 331.

⁶⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 321-330.

⁶⁶⁰ İbn İshâk, *Sîret*, s. 228.

⁶⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 207.

⁶⁶² Belâzürî, *Ensâb*, I, 198-229.

⁶⁶³ Taberî, *Târîh*, II, 331.

belirtilmemektedir. Yani müslümanların daha evvel Habeşistan'a hicret ettiklerinden hiç bahsedilmez.

Ahmed b. Hanbel'de Habeşistan'a hicret eden müslümanlardan birkaç tanesinin ismi zikredilirken, özellikle İbn İshâk ve Belâzürî'de Habeşistan'a hicret eden müslümanların tamamının listesi verilir.⁶⁶⁴

Bu konuda İbn İshâk'ın rivâyeti Ahmed b. Hanbel'e kaynak teşkil etmekle beraber, Ahmed b. Hanbel İbn İshâk haricinde başka bir kanaldan da rivâyet nakletmiştir.

11. Hz. Ebû Bekir'in Habeşistan'a Hicret Teşebbüsü

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Hz. Âişe der ki: Ben bildiğim bileli annemle babam Müslümandı. Resûlullah (s.a.v.) her gün sabah ve akşam bize uğradı. Müslümanlar işkenceye maruz kaldığında Ebû Bekir, Habeşistan tarafına hicret etmek üzere yola çıktı. Berku'l-Gimâd denilen yere gelince, Kâre'nin lideri İbnü'd-Dâğine onunla karşılaştı ve: "Nereye gidiyorsun ey Ebû Bekir?" diye sordu. Ebû Bekir: "Kavmim beni çıkardı..." dedi ve râvi hadisin devamını nakletti.⁶⁶⁵

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bu bilgiler siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm ve Belâzürî'de nakledilmektedir.⁶⁶⁶ Bu konuda Ahmed b. Hanbel'deki bilgiler

⁶⁶⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 223-228; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 321-330; Belâzürî, *Ensâb*, I, 198-229.

⁶⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 419. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 385-387; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, III, 98; V, 58-59.

⁶⁶⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 235; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 372-374; Belâzürî, *Ensâb*, I, 205-206. Siyer kaynaklarında Hz. Ebû Bekir'in Habeşistan'a hicret teşebbüsü şöyle anlatılır: Hz. Ebû Bekir'in evinin avlusunda bir mescidi vardı. Orada namaz kıldığında, Kur'ân okur, sonra hıçkırma hıçkırma ağlardı. Etrafında kadınlar, çocuklar ve köleler toplanır, onun inceliğini görerek ona merakla bakarlardı. Mekkeliler kendisine eziyet edince, Resûlullah'tan hicret izni istedi. Hz. Peygamber de ona hicret izni verdi. Hz. Ebû Bekir yola çıktı. Mekke'den bir veya iki günlük mesafeye kadar uzaklaştığında Hâris b. Abdümenât b. Kinâne oğullarından Ehâbiş'in lideri olan İbnü'd-Düğüne ile karşılaştı. (İbn İshâk'a göre Ehâbiş: Hâris b. Abdümenât b. Kinâne oğulları, Huzâa kabilesinden Hevn b. Huzeyme ve Benû Müstalik kabilelerinden müteşekkildir. İbn Hişâm der ki: Bu kabileler hepsi ittifak yapıp aralarında anlaşmışlar. Hilflerinden dolayı "Ehâbiş" adı ile isimlendirildiler. Mekke'nin alt tarafında bulunan "Ahbeş" adlı bir vadide anlaşma yaptıkları için bu ismi aldıkları da söylenir.) İbnü'd-Düğüne Ebû Bekir'e: "Nereye gidiyorsun ey Ebû Bekir?" diye sordu. Hz. Ebû Bekir: "Kavmim bana eziyet etti ve beni vatanımdan çıkardı. Emniyetli bir şehre gitmek, orada, onların eziyetlerinden emin bir şekilde yaşamak istiyorum" cevabını verdi. İbnü'd-Düğüne: "Niçin gidiyorsun? Vallahi! Sen kavmine iyilik edersen, başı dertte olana yardım edersen, lütufta bulunursun, düşkününü gözetirsin. Geri dön, sen benim himayemdesin" dedi. Belâzürî'de nakledildiğine göre o vakit Hz. Ebû Bekir'in yanında Hâris b. Hâlid de vardı. Hz. Ebû Bekir İbnü'd-Düğüne'nin teklifi üzerine "Kabilemden benimle beraber bir adam var" dedi. İbnü'd-Düğüne:

çok azdır. Siyer kaynaklarında ise konu daha teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel’de nakledilen bilgiler az olsa bile siyer kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmektedir. Sadece İbnü’-d-Düğunne’nin ismi hususunda bir farklılık söz konusudur. Ahmed b. Hanbel’de “İbnü’-d-Dâğine” şeklinde geçerken siyer kaynaklarından İbn İshâk ve İbn Hişâm’da “İbnü’-d-Düğunne”⁶⁶⁷, Belâzürî’de “İbnü’-d-Düğayne”⁶⁶⁸ olarak geçer. Bununla beraber İbn Hişâm İbnü’-d-Düğunne’nin isminin Belâzürî’de olduğu gibi “İbnü’-d-Düğayne” olduğunun söylendiğini de eserine kaydetmektedir.⁶⁶⁹

12. Garânîk Hâdisesi

Ahmed b. Hanbel’de Garânîk⁶⁷⁰ hâdisesi ile alakalı rivâyetlere göre Hz. Peygamber Mekke’de Necm sûresini okuyunca secdeye gitti. Bunun üzerine müşrikler

“Bırak onu. Yoluna devam etsin. Sen ailenin yanına dön” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: “Arkadaşlık hakkı ne olur o zaman?!” dedi. Orada bulunan Hâris Ebû Bekir’e: “Senin geri dönmende bir sıkıntı yok. Sen geri dön. Ben arkadaşlarımla birlikte yola devam ederim” dedi. Bu hal üzere Ebû Bekir İbnü’-d-Düğunne ile geri döndü. İbnü’-d-Düğunne Mekke’ye girince Mekke’de yüksek sesle şöyle dedi: “Ey Kureyşliler! Ben Ebû Kuhâfe’nin oğlunu himayeme aldım. Bundan sonra kimse ona eziyet etmesin. Siz hiç kimsenin kazandırmayacağını kazandıran, akrabayı görüp gözeten, işini görmekten âciz olanların yükünü taşıyan, konuğu ağırlayan, bela anında halka yardım eden bir adamı nasıl çıkarırsınız”.

Kureyş İbnü’-d-Düğunne’nin himayesini kabul etti ve Ebû Bekir’in namazı evinde kılması ve Kur’ân’ı evinde okuması üzere Ebû Bekir’e eman verdiler. Ebû Bekir namazını gizlice eda ediyor ve Kur’ân’ı gizlice okuyordu. Daha sonra Benî Cumah’taki evinin avlusunda bir mescit yaptı. Orada namaz kılmaya başladı. Ebû Bekir ince kalpli, içten samimi bir adamdı. Kur’ân okuduğu zaman ağlatırdı. O Kur’ân okuduğu zaman çocuklar, kadınlar ve köleler etrafına toplanır, gördükleri manzarayı hayretle izlerlerdi. Çocuklar, kadınlar ve kölelerin vaziyetinden korkan Kureyşliler İbnü’-d-Düğunne’nin yanına gelip, ona: “İbnü’-d-Düğunne! Sen bu adamı bize eziyet etmesi için mi himayene aldın. Bu adam namaz kıldığında Muhammed’in getirdiği şeyi okuyor. Akabinde ağlar durur. Onun hali böyledir. Biz çocuklarımızın, kadınlarımızın ve kölelerimiz dinlerinden dönmelerinden, bir fitneye duçar olmalarından korkuyoruz. Gel de ona bir uğra. Evinin içine girsin. Orada istediğini yapsın” dediler. İbnü’-d-Düğunne Ebû Bekir’in yanına geldi ve ona: “Ey Ebû Bekir! Ben seni, kavmine eziyet edesin diye himayeme almadım. Kavmin senin namaz kıldığın yeri beğenmiyor ve hoş görmüyor. Senin bu davranışın onlara sıkıntı veriyor. Evine gir. Evinde sana ne hoş geliyorsa yap” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: “Veya bunlardan başka?” deyince İbnü’-d-Düğunne kastettiği şeyin ne olduğunu sordu. Ebû Bekir de: “Himayeni sana iade ediyorum. Ben Allah’ın himayesine razıyım.” dedi. İbnü’-d-Düğunne: “Tamam” diyerek kabul etti ve Kureyşlilere: “Ey Kureyşliler! Artık Ebû Bekir benim himayemde değildir. Derdinizi adamınızla halledin” dedi. Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 235; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 372-374; Belâzürî, *Ensâb*, I, 205-206. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 385-387.

⁶⁶⁷ İbn İshâk, *Sîret*, s. 235; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 372-374.

⁶⁶⁸ Belâzürî, *Ensâb*, I, 205-206.

⁶⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 373.

⁶⁷⁰ Garânîk lügatte “beyaz su kuşu, kuğu, turna; beyaz tenli genç ve güzel kız” manalarına gelen gurnûk (gırnîk) kelimesinin çoğuludur. İslâm tarihinde garânîk kelimesi, Hz. Peygamber’in kavminin gönlünü İslâm’a ısındırmayı arzuladığı bir esnada, şeytanın telkiniyle vahiylerle farkına varmadan Allah kelâmı olmayan bazı sözler karıştırdığını ve daha sonra Cebail’in vaziyeti haber verdikten sonra bundan vazgeçtiğini iddia eden rivâyetler münasebetiyle kullanılmıştır. Bk. İsmail Cerrahoğlu, “Garânîk”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 361.

dâhil orada bulunan herkes secdeye gitti. Sadece Kureyş'ten yaşlı bir adam bir avuç toprak veya çakıl taşı alıp, onu alınına kadar kaldırdı ve ona secde etti. Bazı rivâyetlere göre sadece iki kişi şöhret olmak maksadıyla secde etmedi. Muttalib b. Ebû Vedâa'dan gelen rivâyetlere göre Muttalib o zaman müşrik olduğu için secde etmedi. Sonra eline çakıl taşı veya toprak alan bu yaşlı adam: "Bu kadarı bana yeter" dedi. Abdullah b. Mes'ûd der ki: "Bu yaşlı adamın sonradan öldürüldüğünü gördüm".⁶⁷¹

Ahmed b. Hanbel'de Garânîk hâdisesine dair nakledilen rivâyetler ile siyer kaynaklarında nakledilen rivâyetler arasında birtakım farklar bulunmaktadır. İbn İshâk, İbn Sa'd ve Taberî'de konuyla alakalı rivâyetler nakledilmektedir. Taberî'de İbn İshâk'tan nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber kavminin kendisinden yüz çevirdiğini ve Allah'tan kendilerine getirdiği vahye uzak durduklarını görünce üzüldü. Hatta Allah tarafından kendisi ve kavminin arasını birbirine yaklaştıracak bir vahiy gelmesini kendi nefsinde temenni etti. Hz. Peygamber bu düşüncede iken Allah Necm sûresini indirdi. Resûlullah Necm sûresinin 19-20. "Lât ve Uzzâ'ya ve diğer üçüncüsü Menât'a ne dersiniz?" âyetlerini okudu. Hadisenin bundan sonraki aşamasında İbn İshâk'ın kendi eserindeki rivâyeti ile Taberî'de nakledilen İbn İshâk'ın rivâyeti birbirinden ayrılır. İbn İshâk'ın kendi eserindeki rivâyete göre Resûlullah Necm sûresinin 19-20. "Lât ve Uzzâ'ya ve diğer üçüncüsü Menât'a ne dersiniz?" âyetlerini okuyunca, şeytan kafiye yaparak: "Andolsun ki! Onlara (Lât, Uzzâ ve Menât'a) bizi Allah'a yaklaştırmaları için tapıyoruz (والله لعبدھنّ ليقربونا إلى الله زلفا)" şeklindeki bir cümleyi araya sokunca müminlerin bir kısmı bunu tasdik etti, bir kısmı kabul etmedi. Şeytan âyet diye kattığı bu cümleyi her müşriğe öğreterek onlar tarafından durmadan tekrar edilmesini sağladı. Bu Hz. Peygamber'e çok ağır geldi, onu üzdü.⁶⁷²

Taberî'de nakledilen İbn İshâk'ın rivâyetinde ise hâdiseye şöyle devam eder: Şeytan Resûlullah'a "تلك الغرائق العلا، وان شفاعتهن لترتجى" yani "Bunlar yüce kuğulardır. Bunların şefaathleri umulur" sözlerini söylettirdi. Kureyşli müşrikler ilahlarının Hz. Peygamber tarafından zikredilmesine çok sevindi. Müslümanlar da Peygamberlerini

⁶⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 206, 352; VII, 230, 271, 413; XIII, 404; XV, 444; XXIV, 206-208; XXIX, 423-424. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, III, 339; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, II, 40, 41; V, 45, 75; VI, 142; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 405; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 59; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 5.

⁶⁷² İbn İshâk, *Sîret*, s. 177-178.

Allah tarafından getirdiği haber üzere tasdik ettiler. Onlar Hz. Peygamber'in bir hata yaptığını düşünmediler. Akabinde Hz. Peygamber sûreyi bitirip secdeye vardı. Hz. Peygamber'in secde etmesi üzerine müslümanlar da hem Allah'tan getirdiğini tasdik, hem de onun emrine itaat üzere secdeye kapandılar. Kâbe'de bulunan müşrikler de ilahlarının adının zikredilmesi üzerine secde ettiler. Velid b. Mugîre hariç orada bulunan bütün müslüman ve müşrikler secde etti. Velid çok yaşlı olduğu için yere secde edemedi. Yerden bir avuç toprak alıp onun üzerine secde etti. Sonra insanlar Kâbe'den ayrıldılar. Kureyşli müşrikler de ilahlarının adlarının Hz. Peygamber tarafından anılmasına sevinmiş bir şekilde oradan ayrıldılar. Kureyşli müşrikler bu olay üzerine şöyle diyorlardı: "Muhammed ilahlarımızı çok güzel bir şekilde andı. Okuduğu vahiyde ilahlarımızın yüce kuğular olduğunu ve onların şefaatlerinin kabul edileceğini söyledi".⁶⁷³

İbn İshâk'ın eserinde yer alan rivâyet ve Taberî'de İbn İshâk'tan gelen rivâyet ortak bir şekilde şöyle devam etmektedir: Mekke ahalsinin Hz. Peygamber ile birlikte secde ettiği haberi Habeşistan'daki müslümanlara ulaştı ve Kureyş'in müslüman olduğu söylendi. Bunun üzerine bir grup müslüman Mekke'ye doğru yola çıktı. Diğer müslümanlar ise yerinde kaldı. Yaşanan bu hâdiseden sonra Cebrâil, Hz. Peygamber'in yanına geldi ve: "Ey Muhammed! Ne yaptın? İnsanlara Allah katından olmayan bir şey okudun" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber çok üzüldü. Allah'tan bu hususta çok korktu. Akabinde Allah Teâlâ Resûlullah'ı teselli ederek Hac sûresinin 52. "Senden önce hiçbir resûl ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah âyetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" âyetini indirdi. Bu âyetle Allah, Peygamber'inin üzüntüsünü giderdi. Ona korktuğu hususta güven verdi. Şeytanın "Lât ve Uzzâ'ya ve diğer üçüncüsü Menât'a ne dersiniz?" âyeti⁶⁷⁴ okunduğunda müşriklerin ilahları ile alakalı araya sokuşturduğu "Bunlar yüce kuğulardır. Bunların şefaatleri umulur" sözlerini kaldırdı.⁶⁷⁵

⁶⁷³ Taberî, *Târîh*, II, 337-338.

⁶⁷⁴ en-Necm 53/19-20.

⁶⁷⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 178; Taberî, *Târîh*, II, 339-340.

Hadise Taberî'nin İbn İshâk'tan gelen rivâyetinde şöyle devam etmektedir: Allah Necm sûresinin 21-26. âyetlerinde şeytanın batıl sözlerini kaldırarak şöyle buyurdu: “Erkek size de, dişi O’na mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarımızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığımız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir. Yoksa insan (kayıtsız şartsız), her temenni ettiği şeye sahip mi olacaktır? Oysa, Ahiret de dünya da Allah’ındır. Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaatleri; ancak Allah’ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar”. Yani siz müşriklerin ilahları, Allah’ın katında nasıl şefaathane edebilir! Allah katından şeytanın âyetlerin arasına sokuşturduğu sözleri kaldıran vahiy geldiğinde Kureyşli müşrikler: “Muhammed sizin ilahlarınızın Allah katındaki mevkiinden dolayı pişman oldu. Bunu değiştirip başka bir şey getirdi” dediler.⁶⁷⁶

İbn İshâk'tan nakledilen rivâyetlerde dikkat çeken en mühim husus, İbn İshâk'ın kendi eserindeki rivâyetinde şeytanın Resûlullah'a “ان شفاعتھن، وان شفاعتھن” yani “Bunlar yüce kuğulardır. Bunların şefaatleri umulur” sözlerini söylettirdiği bilgisinin bulunmamasıdır. Aksine şeytanın Resûlullah ilgili âyetleri okurken kafiyeyle bir şekilde kendisinin “Andolsun ki bizi Allah’a yaklaştırmaları için onlara tapıyoruz (والله لنعبدهنّ ليقربونا إلى الله زلفا)” şeklindeki bir cümleyi araya soktuğu, bu sözleri orada bulunan her müşriğe öğreterek onlar tarafından durmadan tekrar edilmesini sağladığı nakledilmektedir. Yani Resulullah'ın ağzından herhangi bir şeytan sözü çıkmamaktadır. Aynı zamanda bu rivâyette garânîk kelimesi hiç telaffuz edilmemektedir. Garânîk kelimesi Taberî'de nakledilen İbn İshâk'ın rivâyetinde zikredilmekte ve bu kelimenin geçtiği cümleleri Hz. Peygamber'in şeytanın telkini ile söylediği ifade edilmektedir. Taberî bu konudaki nakledilen rivâyetlerin çoğunu zikretmiştir. Diğer rivâyetler de zikrettiğimiz bu rivâyetlere muhteva açısından benzerdir.⁶⁷⁷

⁶⁷⁶ Taberî, *Târîh*, II, 339.

⁶⁷⁷ Taberî, tefsirinde Ebü'l-Âliye, Saîd b. Cübeyr, İbn Abbâs, Dahhâk, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris'ten gelen rivâyetleri de zikretmiştir. Tafsilatlı bilgi için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 662-667. Nâsirüddîn Elbânî Garânîk ile alakalı on tane rivâyet zikretmiştir. Bk. Muhammed Nâsirüddîn Elbânî, *Nasbü'l-Mecânîk li nesfi kıssati'l-Garânîk*, Mektebetü'l-İslâmî, Dımaşk 1372/1952, s. 4-18.

İbn Sa‘d’da Vâkıdî’den nakledilen rivâyet, İbn İshâk’ın rivâyeti ile genel hatları itibariyle benzerdir. Fakat aralarında bir takım farklar vardır. Vâkıdî’den gelen rivâyette Velîd ile aynı durumda olan Ebû Uhayha’nın da yere secde edemediği, yerden toprak alıp ona secde ettiği belirtilir. Bunun yanında Vâkıdî’nin rivâyetinde Allah’ın bu hâdisenin akabinde Hac sûresinin 52. âyetini değil de İsrâ sûresinin 73. “Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için az kalsın seni ondan şaşırtacaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi” âyetinden 96. “De ki: “Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O kullarından hakkıyla haberdardır, onları hakkıyla görendir”” âyetine kadarki âyetleri indirdiği zikredilmektedir.⁶⁷⁸ Taberî’de Muhammed b. Ka‘b el-Kurazî ve Muhammed b. Kays’tan nakledilen rivâyet muhteva olarak Vâkıdî’den nakledilen rivâyete çok benzemektedir. Fakat Muhammed b. Ka‘b el-Kurazî ve Muhammed b. Kays’tan nakledilen rivâyette İsrâ sûresinin 73-75. âyetlerinin nüzûlünden sonra Hz. Peygamber’in üzüntüsünün, kederinin devam ettiği ve bunun üzerine Hac sûresinin 52. âyetinin nâzil olduğu belirtilir.⁶⁷⁹ Siyer kaynaklarında genel olarak verilen malumat bu şekildedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu hadiseye İbn Hişâm’da yer verilmemektedir.⁶⁸⁰

Hadis kaynaklarında Garânîk hâdisesi ile alakalı olarak Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî’de nakledilen rivâyetler, Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetleri desteklemektedir.⁶⁸¹ Bunun yanında Buhârî’de secde etmeyen kişinin Ümeyye b. Halef olduğu⁶⁸² ve secde edenler arasında müslüman ve müşriklerden hariç cinlerin de bulunduğu kaydedilmektedir.⁶⁸³

Ahmed b. Hanbel ile siyer kaynaklarındaki rivâyetleri mukayese ettiğimizde kaynakların yaşanan hâdiseye hakkında verdiği ortak malumat şudur: “Hz. Peygamber müşriklerin de bulunduğu bir mecliste Necm sûresini okuyunca secde etti. Bunun

⁶⁷⁸ İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, I, 205-206.

⁶⁷⁹ Taberî, *Târîh*, II, 341.

⁶⁸⁰ Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 364.

⁶⁸¹ Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, II, 40, 41; V, 45, 75; VI, 142; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 405; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 59; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 5.

⁶⁸² Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, VI, 142.

⁶⁸³ Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, II, 41.

üzerine Kureyş'ten ihtiyar bir veya iki kişi hariç orada bulunan herkes secde etti. İhtiyar adam bir avuç toprak veya çakıl taşı alıp, onu alınına kadar kaldırdı ve ona secde etti”.

Siyer kaynaklarında bu hâdise ile alakalı rivâyetlerin muhtevasında bir takım problemler vardır. Siyer kaynaklarında genel olarak nakledilenlere göre şeytan Hz. Peygamber Necm sûresinin 19-20. âyetlerinin hemen akabinde “Bunlar yüce kuğulardır. Bunların şefaati umulur” sözlerini Hz. Peygamber’e telkin etmiş, Hz. Peygamber de hiç fark etmeden şeytanın bu sözlerini âyet gibi okumuştur. Rivâyetlerdeki en büyük problem de bu sözlerin Hz. Peygamber tarafından söylenip söylenmediği hususunda ortaya çıkmaktadır. Bu sözlerde zikredilen yüce kuğular, yani garânîk “gurnûk” kelimesinin çoğuludur. Gurnûk kendisine kuğu veya turna adı verilen suda yaşayan, beyaz renkli, uzun boylu ve endamlı bir kuştur. Müşrikler beyaz taştan yapılan bu putlarını (Lât, Menât, Uzzâ) yüksekte uçan kuğulara benzetiyorlardı. Bunları “Allah’ın kızları” olarak telakki edip şefaatlerini umuyorlardı.⁶⁸⁴ İbnü'l-Kelbî'nin naklettiğine göre Kureyşli müşrikler Kâbe’yi tavaf ederken “Bunlar yüce kuğulardır. Bunların şefaati umulur” diyorlardı.⁶⁸⁵ Verilen bu bilgiye göre Kureyşli müşrikler arasında Garânîk hâdisesinde zikredilen bu sözler daha evvelden, yani Garânîk vakası gerçekleşmeden önce biliniyordu ve müşrikler bu sözleri tavaf ederlerken söylüyorlardı.

Garânîk olayı siyer kaynaklarında nakledildiği gibi kabul edildiği takdirde Hz. Peygamber’in ismet sıfatı ve Kur’ân’ın mevsûkiyeti hususunda ciddi şüphe ve tereddütler meydana gelir. İbn İshâk ve Vâkîdî başta olmak üzere diğer râviler yoluyla nakledilen rivâyetlerde zikredilen Garânîk vakasında şeytanın herhangi bir telkini ile Hz. Peygamber bunun şeytanın telkini olduğunu fark etmeden putları hayırla anabiliyorsa, bu, başka zamanlarda vahiy nâzil olurken de şeytanın vahiye müdahil olabileceği anlamına gelir.

Hz. Peygamber’in bu sözleri söylemiş olduğu farz edilse, o vakit o ana kadar müşriklere karşı verdiği mücadele boşa gitmiş olur. Böyle bir durum Hz. Peygamber’in o ana kadar müdafaa ettiği esaslarla ters düşer ki, bir Peygamber’in böyle bir şey yapacağı asla düşünülemez. Kaldı ki Allah Teâlâ Kur’ân’da “Eğer (Peygamber) bize

⁶⁸⁴ Sabri, Hizmetli, “Garânîk Meselesi Üzerine”, III, s. 49. Ayrıca bk. İsmail Cerrahoğlu, “Garânîk”, *DİA*, XIII, 361.

⁶⁸⁵ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-esnâm*, s. 19; Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü'l-büldân*, IV, 116.

isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik.”⁶⁸⁶, “Âyetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda, (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, “Ya (bize) bundan başka bir Kur’ân getir veya onu değiştir” dediler. De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edecek olursam, elbette büyük bir günün azabından korkarım.”⁶⁸⁷, “O, arzusuna göre konuşmaz. (Size okuduğu) Kur’ân ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”⁶⁸⁸, “Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için az kalsın seni ondan şaşırıracaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık az kalsın onlara biraz meyledecektin.”⁶⁸⁹, “İnkâr edenler, “Kur’ân ona bir defada toptan indirilseydi ya!” dediler. Biz Kur’ân’la senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk”⁶⁹⁰ ve “Sana Kur’ân’ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın”⁶⁹¹ vb. âyet-i kerimelerde vahyi ve onu tebliğ eden Hz. Peygamber’i her türlü müdahalelerden koruduğunu açıkça vurgulamıştır.⁶⁹² Âyetlerden de anlaşıldığı üzere söz konusu putlarla alakalı sözleri Resûlullah’ın söylemesi mümkün değildir.

Şeytanın Hz. Peygamber’e telkin ettiğini kabul edenler Hac sûresinin 52. âyetindeki “temennî” kelimesinin İbn Abbâs’tan rivâyetle “okumak” ve aynı âyetteki “ümniyyetihî” kelimesinin de kıraetihî (okumak) manasına geldiğini söylemektedirler. Fakat Buhârî’de İbn Abbâs’tan nakledilen rivâyette “ümniyyetihî” hadîs (içten konuşulan söz) manasına geldiği ifade edilirken “ümniyyetihî” kelimesinin kıraat (okuma) manasına geldiği “yukâlû” yani “denilir” ifadesi ile zikredilmektedir. “Ümniyyetihî” kelimesinin kıraat (okuma) manasına geldiği Buhârî’de “yukâlû” yani “denilir” ifadesi ile açıklanması bu görüşün İbn Abbâs katında muteber olmadığını gösterir. Yani nebî veya resûl konuştuğu zaman, “Şeytan onun (içten) konuşmasına bir şeyler sokuşturur, Allah ise şeytanın araya sokuşturduğunu iptal edip, âyetlerini

⁶⁸⁶ el-Hâkka 69/44-46.

⁶⁸⁷ Yûnus 10/15.

⁶⁸⁸ en-Necm 53/3-4.

⁶⁸⁹ el-İsrâ 17/73-74.

⁶⁹⁰ el-Furkân 25/32.

⁶⁹¹ el-A’lâ 87/6.

⁶⁹² Ahmed Hamdî Akseki, “Hâtemu’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi (sad. M. Hayri Kirbaşoğlu)”, *İslâmî Araştırmalar*, VI, s. 135-136.

sağlamlaştırır”.⁶⁹³ Fakat İbn Abbâs’ın görüşünün bu olmadığı, ondan bu konuda farklı rivâyetler nakledildiği ve İbn Abbâs’ın içerisinde bulunduğu senede güvenilemeyeceği ifade edilmiştir.⁶⁹⁴ Velhasıl Hac sûresinin 52. âyetinin de Garânîk’e delaleti şaibelidir.

Yine bu vaka ile alakalı nâzil olduğu rivâyet edilen İsrâ sûresinin 73-75.: “Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için az kalsın seni ondan şaşirtacaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz sana sebat vermiş olmasaydık az kalsın onlara biraz meyledecektin. Ama o zaman sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın!” âyetleri aslında Hz. Peygamber’in bu sözleri söylemediğini vurgulamaktadır.⁶⁹⁵ Peygamberlerden zelle sadır olabilir; ama bu zellenin vahiy anında sadır olması Kur’ân’a göre mümkün değildir. Kaldı ki Hz. Peygamber’e isnat edilen şey, zelle tabiri ile ifade edilecek küçük bir hata da değildir. Hâşâ Allah’a yalan isnat etmek manasında büyük bir hatadır.

Garânîk ile alakalı bu sözleri şeytanın söylemesi ve oradaki müşriklere bu sözü öğretmesi veya onların bu sözleri duymasını sağlamış olması imkân dâhilindedir.⁶⁹⁶ İbn İshâk’ın kendi eserinde durum böyledir. Fakat rivâyetin başlangıcında Hz. Peygamber’in Garânîk ile alakalı herhangi bir şey söylediği zikredilmezken; sonradan Cebrâîl’in Hz. Peygamber’in yanına gelince kendisine vahyolunmayan şeyleri söylediğini haber verdiği kaydedilmektedir. Yani rivâyet kendi içerisinde tezatlık ihtiva etmektedir.

Şeytanın bu sözleri, Hz. Peygamber’in sesini taklit ederek söylemesi de mümkün değildir. Zira bu da vahye müdahale sayılır ki bu Kur’ân’a aykırıdır. Müşriklerden birisi Garânîk ile alakalı sözleri söylemiş de olabilir. Zira daha evvel bu sözleri tavaf ederken söylüyorlardı. Hz. Peygamber Necm sûresini okurken, Kureyşli bir müşriğin Garânîk ile alakalı sözleri söylemiş olması, o esnada orada bulunan

⁶⁹³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VI, 97.

⁶⁹⁴ Ahmed Hamdi Akseki, *Garanik Efsanesi* (sad. Ertuğrul Özalp), BîrunYayıncıları, İstanbul, s. 59-61.

⁶⁹⁵ Ahmed Hamdi Akseki, *Garanik Efsanesi*, s. 70.

⁶⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, V, 443-444; Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân* (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr v.dğr.), I-VIII, Dâru Taybe, 1417/1997, V, 393-394.

müşriklerde, bu sözlerin Hz. Peygamber tarafından söylendiği fikrinin oluşmasına sebebiyet vermiş olabilir.⁶⁹⁷

Garânik hâdisesinin yaşanmadığını, rivâyetlerin tamamen uydurma olduğunu söyleyenler de vardır. Fahreddîn Râzî, Kurtubî, Elmalılı Hamdi Yazır, Ahmed Hamdi Akseki, Mevdûdî, Seyyid Kutub vb. bu görüştedir.⁶⁹⁸

Garânik ile alakalı sözler Necm sûresinin 19-20. âyetlerinin sonuna ilave edildiğinde mantıklı bir şekle bürünebilir. Yani: “Lât ve Uzzâ’ya ve diğer üçüncüsü Menât’a ne dersiniz?⁶⁹⁹ Bunlar yüce kuğular mıdır? Bunların şefaati umulur mu?” şeklinde olabilir. Buna göre daha evvelden söz konusu âyetler bu şekilde nâzil olmuş ve bu âyetler sonradan neshedilmiş olabilir.⁷⁰⁰ Muhammed Hamîdullah da olaya buna benzer bir yaklaşımla bakmaktadır. Hamîdullah’ın *İslam Peygamberi* adlı eserinde anlatılanlara göre bir müddet geçtikten sonra, Resûlullah Kâbe’de cemaatle namaz kıldırırken, Necm suresinin şu âyetlerine⁷⁰¹ geldiğinde bir olay oldu:

“Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ’yı ve üçüncüleri olan Menât’ı? Acaba bunlar gerçekten ulu tanrılar mı? Ve onların araya girip şefaatte bulunmalarından ümidvâr olunur mu?”

Hamîdullah şöyle devam eder: Anlaşıldığına göre bu âyetler zaten biliniyordu ve müşriklerden biri, son iki âyeti, soru şeklinde değil de, şeytanî bir düşünce ile müsbet manada okumuştur. Bunun üzerine oradaki müşrikler Hz. Peygamber’in kendi putları lehine bir imtiyaz tanıdığını zannettiler ve buna sevindiler, hatta Hz. Peygamber o esnada kıldığı namazda secdeye vardığında, onlar da secdeye gittiler. Hz. Peygamber olan bitenden habersiz kalmış ve akabinde bu yanlış anlamayı bir yumuşama havası takip etmişti. Hadisesinin yankıları Habeşistan’a kadar ulaşmış ve bazı muhacirlerin yurtlarına geri dönmesinde tesirli olmuştu. Bu arada, var zannedilen yumuşama havası

⁶⁹⁷ Sabri, Hizmetli, “Garânik Meselesi Üzerine”, s. 44. Ayrıca bk. Sevgi Tütün, “Yirminci Yüzyıl Müfessirlerinin Garânik Olayına Bakışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, XVI, sy. 1, s. 604-608.

⁶⁹⁸ Sevgi Tütün, “Yirminci Yüzyıl Müfessirlerinin Garânik Olayına Bakışı”, s. 596, 608.

⁶⁹⁹ en-Necm 53/19-20.

⁷⁰⁰ Mustafa Özel, “Garanik Risalesi”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2004, sy. 19, s. 158.

⁷⁰¹ “Âyetlerine” sözü Muhammed Hamîdullah’a aittir. Bu sözü böyle zikretmemizin sebebi Hamîdullah’ın görüşünün anlaşılması içindir.

dağılıp gitmişti. Hz. Peygamber hadiseyi büyük bir üzüntü ile öğrenmiş ve gelen yeni bir vahiyyle vaziyet düzeltilmiş ve bu yeni vahiyler, iki anlama gelen âyetlerin yerini almıştır:

“Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ’yı? Ve üçüncüleri olan Menât’ı? Demek erkek size, dişi O’na öyle mi? Ne kadar adaletsizce bir bölüşme! Onlar ancak sizin ve atalarımızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığımız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir”.⁷⁰²

Hamîdullah’a göre daha evvel “Acaba bunlar gerçekten ulu tanrılar mı? Ve onların araya girip şefaatte bulunmalarından ümidvâr olunur mu?” şeklinde iki âyet nâzil olmuş; akabinde müşriklerin bunu istismar etmeleri üzerine bunları nesheden yeni âyetler gelmiştir. Fakat Hamîdullah’ın bu görüşü tenkide uğramıştır.⁷⁰³

Bunlara binaen Necm sûresinin 19-20.: “Lât ve Uzzâ’ya ve diğer üçüncüsü Menât’a ne dersiniz?” âyetlerinin ardından şeytanın araya sokuşturduğu iddia edilen “Bunlar yüce kuğulardır. Bunların şefaathleri umulur” sözlerinin ardından aynı sûrenin 21-23.: “Erkek size de, dişi O’na mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarımızın (ilah edindiğiniz şeylere) taktığımız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir ” âyetlerine bakıldığında mana bakımından da araya sokulan bu sözlerin ne kadar manasız olduğu anlaşılır. Zira Hz. Peygamber Necm sûresini tamamını okuduktan sonra secde etmiştir. Yani bu sûrenin belli bir kısmı sonradan nâzil olmuş değildir. Herhalde müşrikler güya Hz. Peygamber’den evvela putlarını öven âyet dinlerken hemen akabinde bu putların batıl olduklarını ifade eden âyetleri dinledikten sonra Hz. Peygamber ile beraber secde etmemişlerdir. Belki sadece putlarının ismi zikredildiği için secde etmiş olabilirler. Yine Necm sûresinin 3-4.: “O, arzusuna göre konuşmaz. (Size okuduğu) Kur’ân ancak kendisine bildirilen bir vahiydir” âyetleri Hz. Peygamber’in şeytanın telkinine maruz kaldığı tezini tezkib etmektedir.

⁷⁰² Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, I, 110-111.

⁷⁰³ Bk. Sabri, Hizmetli, “Garânîk Meselesi Üzerine”, s. 51-52.

Garânîk vakasına dair bütün rivâyetlerin senetleri mürseldir ve bunlar sahih bir vecihle gelmemiştir.⁷⁰⁴ Yani bu vakayı ona şahit olan birisi nakletmemiştir. Râvilerden biri olan İbn Abbâs ise hicretten üç sene evvel dünyaya gelmiştir. Bu vakayı görmesi ihtimal dâhilinde bile değildir. Bize göre bu hâdise siyer kaynaklarında anlatıldığı gibi değil de Ahmed b. Hanbel ve diğer hadis kaynaklarında nakledilenlere göre daha mantıklı bir veçhete bürünmektedir. Zira hadis kaynaklarında Garânîk kelimesi zikredilmez; ama müşriklerin secde ettikleri zikredilir. Müşriklerin secde etmeleri de muhtemelen kendi ilahlarının isimlerini duydukları için, onlara hürmeten olmuştur. Bununla birlikte Hamîdullah'ın ileri sürdüğü tezin bu alanda ihtisas sahibi ilim adamları tarafından araştırılması gerektiğini düşünmekteyiz.

13. Hz. Ömer'in Müslüman Olması

Fil Vak'ası'ndan on üç sene sonra yani m. 584, diğer bir rivâyete göre ise Dördüncü Ficâr savaşından dört yıl evvel Mekke'de dünyaya gelen Hz. Ömer, câhiliyede Kureyş'in sefâret işlerinden sorumlu Adî b. Kâ'b kabilesine mensuptur. İslâm'a ilk zamanlarda mesafeli olan ve hatta Hz. Peygamber'e düşman olan Hz. Ömer bi'setin 6. senesinde müslüman olmuştur. Onun müslüman oluşuna dair kaynaklarda iki temel rivâyet nakledilmektedir. Bunlardan ilki olan, çoğu kaynakta yer alan meşhur rivâyete göre Hz. Ömer Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öldürmek için evinden çıktı. Yolda müslümanlığını gizleyen Nuaym b. Abdullah ile karşılaştı. Nuaym b. Abdullah Hz. Ömer'in niyetini anlayınca hedef şaşırtmak için ona kız kardeşi Fâtıma ve eniştesi Saîd b. Zeyd'in müslüman olduğunu söyledi. Kız kardeşi ve eniştesinin evine giden Hz. Ömer bu evde yaşanan hadiselerden sonra müslüman olmaya karar verdi ve Hz. Peygamber'in yanın giderek müslüman oldu.⁷⁰⁵ İkinci rivâyete göre ise Hz. Ömer bir gece içki içmek için arkadaşlarını aradı; fakat onları bulamayınca tavaf yapmak için Kâbe'yi gitti. Kâbe'de Hz. Peygamber'i namaz kılar halde bulunca onu gizlice dinlemek istedi ve akabinde gelişen olayda müslüman oldu.⁷⁰⁶

⁷⁰⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, V, 441.

⁷⁰⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 181-184; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 343-346; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 267-269.

⁷⁰⁶ Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 346-348.

Hz. Ömer'in müslüman olmasından evvel Hz. Peygamber'in onun müslüman olması için dua ettiği kaynaklarda nakledilmektedir. Bu duanın çoğu kaynakta yer alması Hz. Ömer'in müslüman olmasında tesirinin büyük olduğunu göstermektedir.

Ahmed b. Hanbel'de Abdullah b. Ömer'den nakledilen rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.): “Allahım! İslâm'ı şu iki kişiden: Ebû Cehil ve Ömer b. Hattâb'tan sana en sevgili olanı ile aziz kıl” buyurdu. O iki kişiden Allah'a sevgili olanı Ömer b. Hattâb oldu.⁷⁰⁷

Abdullah b. Ömer'den nakledilen başka bir rivâyette Resûlullah: “Allah'ım! İslâm'ı Ömer b. Hattâb ile kuvvetlendir, üstün kıl” buyurdu.⁷⁰⁸

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu iki rivâyet siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'da zikredilmektedir.⁷⁰⁹ Buradaki bilgiler de Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetleri teyit etmektedir. Ahmed b. Hanbel'de sadece Hz. Ömer'e dua edildiği zikredilen rivâyetin bir benzeri İbn Sa'd'da kaydedilmektedir.⁷¹⁰ Ayrıca İbn Sa'd'da Hz. Peygamber'in Ömer b. Hattâb veya Ebû Cehil'i gördüğü zaman “Allahım! Bu ikisinden sana en sevgili olanı ile dinini kuvvetlendir” diye dua ettiği nakledilmiştir.⁷¹¹ İbn Sa'd'ın verdiği bu bilgi, Ahmed b. Hanbel'de sadece Hz. Ömer'e dua edildiğini ifade eden rivâyeti anlaşılır kılmaktadır. Yani Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'i gördüğü zaman dua ettiğini gören sahabî, Hz. Peygamber'in Ebû Cehil'i gördüğü zaman ettiği duayı duymamış olabilir ve buna binaen sadece Hz. Ömer'e dua edildiğini rivâyet etmiş olabilir. Fakat bu ihtimali ortadan kaldıracak bir şekilde İbn Mâce'de Hz. Peygamber'in özellikle Ömer b. Hattâb'ın müslüman olması için dua ettiğini belirten bir rivâyet nakledilmiştir.⁷¹²

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Ömer b. Hattâb kendi müslüman oluş hikâyesini şöyle anlatır: Müslüman olmadan önce Resûlullah'a sataşmak için

⁷⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 506. Ayrıca bk. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, VI,58, 59; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, X, 159; XI, 255; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 62-63.

⁷⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 372. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 325; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 39; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 162; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 89.

⁷⁰⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 184; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 345; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 267, 268.

⁷¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 267.

⁷¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 267.

⁷¹² İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 39.

evden çıktım. Resûlullah benden önce Mescid-i Harâm'a gelmişti. Arkasında durdum. Hakka sûresini okumaya başladı. Kur'ân'ın belagatına, fesâhatına hayran kaldım ve kendi kendime: "Bu, Vallahi! Kureyş'in dediği gibi şairdir" dedim. Akabinde Resûlullah (s.a.v.): "Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, O hiç şüphesiz kerîm bir Resul'ün getirdiği sözdür. Ve o bir şâir sözü değildir. Siz pek az düşünüyorsunuz."⁷¹³ âyetlerini okudu. Ben yine kendi kendime: "Bu kâhindir" dedim. Sonra Resûlullah (s.a.v.): "Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz. O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir. Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hiçbiriniz de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı"⁷¹⁴ âyetleriyle beraber sûrenin sonuna kadar okudu. O anda İslam kalbimin her tarafını kapladı.⁷¹⁵

İlk dönem siyer kaynaklarında yer almayan *Müsned*'deki bu rivâyet *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'yi şerh eden Süheylî'nin *er-Ravzu'l-üniüf*'ünde nakledilmiştir.⁷¹⁶ Bunun haricinde muahhar kaynaklardan İbnü'l-Esîr, İbn Kesîr ve İbn Hacer Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu rivâyeti eserlerine almışlardır.⁷¹⁷ Hadis kaynaklarından Taberânî ve muahhar hadis kaynaklarından Heysemî'de Ahmed b. Hanbel'in bu rivâyeti zikredilmiştir.⁷¹⁸

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu rivâyet, İbn Hişâm'da İbn İshâk'tan Hz. Ömer'in müslüman oluşuna dair nakledilen bir rivâyete muhteva açısından benzemektedir. Hatta bu iki rivâyetin aynı olayı anlattığını söyleyenler vardır.⁷¹⁹ Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyette anlatılan hadisenin Hz. Ömer'in İslâm'a karşı kalbinin ısınmaya başladığını ifade ettiğini ve bu hadisenin yaşanmasından sonra hemen müslüman olmadığını söyleyenler de vardır.⁷²⁰

⁷¹³ el-Hâkka 69/38-41.

⁷¹⁴ el-Hâkka 69/42-47.

⁷¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 262-263. Ayrıca bk. Süheylî, *er-Ravzu'l-üniüf*, III, 168; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 62. Biraz daha farklı rivâyet için bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 325-326.

⁷¹⁶ Süheylî, *er-Ravzu'l-üniüf*, III, 168.

⁷¹⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, IV, 139; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-azîm*, VIII, 217-218; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 486.

⁷¹⁸ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 62. Ayrıca bk. İsmail Kaya, *Hız. Ömer ve Ailesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2013, s. 8.

⁷¹⁹ Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 44.

⁷²⁰ İsmail Kaya, *Hız. Ömer ve Ailesi*, s. 8.

İbn Hişâm'da İbn İshâk'tan nakledilen rivâyete göre Hz. Ömer der ki: "Müslüman olmadan evvel İslâmiyetten uzak dururdum. Câhiliye devrinde içki müptelası bir adamdım. İçki içmeyi çok sever ve içince de neşelenirdim. Hazvere'de,⁷²¹ Ömer b. Abd b. İmrân el-Mahzûmî ailesine ait evlerin yanında, Kureyşlilerden bir grup insanın toplandığı bir meclisimiz vardı. Bir gece, meclisteki arkadaşlarımla buluşmak için bu meclise doğru gittim. Meclise vardığımda, arkadaşlarımdan hiçbirini bulamadım. Kendi kendime "Falan içkicinin yanına gideyim. Belki onda içki bulur, içerim" dedim. Bu adam Mekke'de içki satıyordu. İçki meclisinden çıkıp içki satan adamın mekânına gittim. Fakat onu bulamadım.

Bunun üzerine kendi kendime "Kâbe'ye gidip, orada yedi veya yetmiş defa tavaf edeyim" dedim. Kâbe'yi tavaf etmek için Mescid-i Harâm'a doğru gittim. Kâbe'ye vardığımda Resûlullah orada namaz kılıyordu. Hz. Peygamber, namaza duracağı zaman Şam'a doğru yönelir ve Kâbe'yi Şam ile kendisinin arasına alırdı. Namaz kıldığı yer, Ruknü'l-Esved ile Ruknü'l-Yemânî arasındaydı. Onu bu halde gördüğümde, kendi kendime: "Vallahi! Ne olursa olsun, bu gece Muhammed'in ne söylediğini öğrenmek için onu dinleyeceğim" dedim. Yine, kendi kendime: "Dinlemek için ona fazla yaklaşırsam, onu korkutabilirim" diyerek Hicr tarafına gittim ve Kâbe'nin örtüsünün altına saklandım. Sonra yavaşça örtünün altından yürümeye başladım. O esnada Resûlullah, kıyam halinde namaz kılıyor ve Kur'ân okuyordu. Ben, örtünün altından yürüyerek onun karşısına kadar gelip, kıblesinde durdum. Benim ve onun arasında sadece Kâbe'nin örtüsü vardı. Kur'ân'ı dinlediğim zaman, kalbim ona karşı yumuşadı. Ağladım. İslâm gönlüme girdi. Ben olduğum yerde böyle dururken Hz. Peygamber namazını bitirdi ve oradan ayrıldı.

Hz. Peygamber Kâbe'den ayrıldıktan sonra İbn Ebû Hüseyin'in evinin bulunduğu tarafa doğru giderdi; zira evine giden yol oradan geçerdi. O giderken sa'y yolunu katettikten sonra Abbâs b. Abdülmuttalib ile İbn Ezher b. Abdüavf ez-Zührî'nin evlerinin arasındaki yolu takip eder, ardından Ahnes b. Şerîk'in evinin tarafından kendi evine girerdi. -Hz. Peygamber'in kaldığı ev şimdi Muaviye b. Ebû Süfyân'ın malı olan boyalı evdi-. Hz. Ömer sözlerine şöyle devam etti: Resûlullah'ı arkasından takip ettim.

⁷²¹ Hazvere Mekke'nin çarşısıdır. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 255.

Ona Abbâs ile İbn Ezher'in evleri arasında iken yetiştim. Hz. Peygamber (ayak) sesimi duyunca beni fark etti ve kendisine eziyet etmek maksadıyla takip ettiğimi zannederek beni azarladı. Sonra "Bu saatte seni bana getiren nedir Ey Hattâb'ın oğlu? diyerek bana çıkıştı. Ben de ona "Allah'a, Resûlüne ve Allah tarafından gelen şeylere iman etmek için geldim" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber Allah'a hamd u senâ etti. Sonra bana: "Ey Ömer! Allah seni hidâyete ulaştırdı" dedi ve eliyle göğsümü sığadı. İslâm'da sebat etmem için benim için Allah'a dua etti. Bundan sonra ben Resûlullah'ın yanından ayrılıp uzaklaştım o da evine girdi.⁷²²

İbn İshâk'ın naklettiği bu rivâyetin ana hatlarıyla Ahmed b. Hanbel'in rivâyetine benzediği görülmektedir. Ahmed b. Hanbel'deki bu rivâyet İbn İshâk'ın rivâyetine nazaran daha muhtasar olmakla beraber, İbn İshâk'ın rivâyetinden bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Yine bu rivâyet kimi zaman İbn İshâk'ın rivâyetinin muğlak bıraktığı bir noktayı izah etmektedir. İki rivâyet arasındaki en temel fark Hz. Ömer'in Kâbe'ye geliş sebebinde görülmektedir. Şöyle ki Ahmed b. Hanbel'de Hz. Ömer'in Kâbe'ye geliş sebebi Hz. Peygamber'e sataşmak iken; İbn İshâk'ta Hz. Ömer'in Kâbe'yi tavaf etmek istemesidir. Ahmed b. Hanbel'in İbn İshâk'ın muğlak bıraktığı noktayı izah eden nakli şudur: Hz. Ömer Kâbe'ye geldiğinde Resûlullah'ın Hâkka sûresini okuduğuna şahit olmuş ve kendi kendine Hz. Peygamber'i itham ederken bu ithamların cevaplarını Hz. Peygamber'in okuduğu âyetlerden almıştır. Aynı hadise İbn İshâk'ta Hz. Ömer'in Kur'ân dinlediği ve dinlediği Kur'ân'dan etkilendiği şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere hadisenin bu noktasının daha iyi anlaşılması açısından Ahmed b. Hanbel'deki rivâyet daha tatmin edici ve tafsilatlıdır.

Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti Hz. Peygamber'in Hâkka sûresini bitirdiğinde Hz. Ömer'in İslâm'ın kalbinin her tarafını kapladığını ifade etmesiyle son bulurken; İbn İshâk'ta ise hâdise Hz. Ömer'in müslüman olmasıyla neticelenir. Bu açıdan Ahmed b.

⁷²² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 346-348. Ayrıca bk. İbn Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı (es-Siretü'n-Nebeviyye) I* (trc. İzzet Hasan ve Neşet Çağatay), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 226-227. İbn İshâk Hz. Ömer'in müslüman oluşuna dair iki rivâyet nakletmektedir. Birisi burada tercümesini verdiğimiz rivâyet diğeri de kız kardeşinin ve eniştesinin müslüman olduğunu öğrenmesiyle başlayan hikâyenin akabinde müslüman olduğunu anlatan rivâyettir ki bu meşhur bir rivâyettir. İbn İshâk bu iki rivâyeti verdikten sonra: "Bu iki rivâyetin hangisinin gerçekleştiğini en iyi Allah bilir" diyerek bu konuda kesin kanaatinin olmadığını bildirmektedir. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 342-348.

Hanbel'in rivâyetinden hem o anda Hz. Ömer'in müslüman olduğu, hem de henüz müslüman olmayıp İslâm'ın kalbine yerleşmeye başladığı anlaşılabilir. Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinin zikrettiğimiz bu ihtimallerden hangisine işaret ettiği belli değildir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'in verdiği bilgi ilk devir siyer kaynaklarında zikredilmese bile kendi içerisinde tutarlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜŞRİKLERİN AMBARGOSUNDAN MEDİNE'YE HİCRETE DOĞRU GİDEN BİR YOLCULUK

1. Hâşimoğullarına Karşı Boykot Kararının Alınması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Mekke'nin fethinde veya veda haccında Resûlullah'a (s.a.v.): "Ey Allah'ın Resûlü! Yarın inşaallah nerede konaklayacağız?" diye sorulunca: "Akîl bize konaklayacak yer bıraktı mı ki" dedi ve şöyle devam etti: "İnşaallah yarın biz Kinâneoğullarının Hayf'ında⁷²³ (yani Muhassab'da⁷²⁴), Kinâneoğullarının Kureyşliler ile küfür üzere anlaşma yaptıkları yerde konaklayacağız" diye cevap verdi. Kureyşli müşrikler ve Kinâneoğulları, Hâşimoğulları ve Abdülmuttaliboğulları ile evlenmeme, alışveriş yapmama, onları barındırmama ve kendilerine Hz. Peygamber'i teslim edinceye kadar onlarla herhangi bir şekilde iletişime geçmeme üzere anlaşmışlardı.⁷²⁵

Ahmed b. Hanbel'de Mekke'de Kureyşli müşriklerin uyguladıkları boykota dair verilen bilgi siyer kaynaklarından İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de daha tafsilatlı bir şekilde ele alınmaktadır.⁷²⁶ Ahmed b. Hanbel'de boykot kararının Kinâneoğullarının Hayf'ında yani Muhassab'da alındığı belirtilirken; Vâkıdî haricindeki siyer kaynaklarında boykot kararının nerede alındığı kaydedilmemiştir.⁷²⁷ Ahmed b. Hanbel'de boykot kararını Kureyşlilerin Kinâneoğulları ile birlikte aldığı belirtilirken siyer kaynaklarında böyle bir kayıt yoktur. Bunların haricinde *Müsned*'de

⁷²³ Hayf, lügatte nahiye (köşe, taraf) manasına gelmektedir. Dağın eteğinin kalın tarafına ve su akıntısından yüksek olan yere denir. Mekke'de Ebû Kubeys dağının arkasında olan siyah dağda görünen beyaz yerdir. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, II, 759. Zührî Hayf'ı vadi olarak açıklamıştır. Bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 981; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 210.

⁷²⁴ Muhassab: Mekke ile Mina arasında bir yer olup, Mina'ya daha yakındır. Burası Kinâneoğullarının yurdudur. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 74.

⁷²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 180-181; XIII, 25; XIV, 31, 283; XVI, 569; XXXVI, 100. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, VI, 14-15; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, II, 147-148; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 952, 984, 985; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 981; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, II, 210; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 228; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, I, 167-168.

⁷²⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 156; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 828; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 350; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 188; II, 208, 209; Belâzürî, *Ensâb*, I, 234; Taberî, *Târîh*, II, 335-336.

⁷²⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 828.

nakledilen bilgiler siyer kaynaklarındaki bilgilere nazaran az olmakla beraber siyer kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmektedir.

2. Müşriklerin Kuraklık ve Kıtlığa Uğramaları

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Abdullah b. Mes’ûd “Göğün açık bir duman getireceği günü bekle”⁷²⁸ âyetini şöyle açıklamaktadır: Kureyşliler Hz. Peygamber’e karşı diretip müslüman olmaya yanaşmayıp Hz. Peygamber’e zorluk çıkarınca, Hz. Peygamber “Allahım! Yûsuf’un (a.s.) zamanındaki yedi kıtlık yılı gibi, onlara da yedi kıtlık yılı azabı vererek bana yardım et” diyerek müşriklere beddua etti. Bunun üzerine öyle bir sene geldi ki müşrikler açlıktan dolayı kemik ve leş yediler. Hatta onlardan biri başını göğşe kaldırdığında açlıktan dolayı kendisi ve gök arasında dumandan başka bir şey göremiyordu. Bu vaziyet üzerine müşrikler “Rabbimiz! Bu azabı bizden kaldır, çünkü biz artık inanıyoruz”⁷²⁹ dediler. Ebû Süfyân Hz. Peygamber’in yanına geldi ve “Ey Muhammed! Kavmin helak oldu. Mudarlılar⁷³⁰ için dua et de yağmur yağsın. Allah’a onların üzerinden bu azabı kaldırması için dua et” dedi. Hz. Peygamber’e “Eğer onlardan bu bela, azap kaldırılırsa eski hallerine dönerler” denildi. Buna rağmen Hz. Peygamber onlar için dua etti. Sonra da “Allahım! Eğer tekrar eski hallerine dönerlerse, bu azabı onlara tekrar ver” diye dua etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ “Biz bu azabı kısa bir süre kaldıracğız, siz de yine eski halinize döneceksiniz” âyetini⁷³¹ indirdi. Hz. Peygamber’in duası kabul olunup yağmur da yağınca müşrikler tekrar eski hallerine döndüler. Bunun üzerine Allah Teâlâ “Onları o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü hatırla. Şüphesiz biz öcümüzü alırsız” âyetini⁷³²

⁷²⁸ ed-Duhân 44/10. Duhân lügatte “tutmek, dumanı çıkmak” mânasındaki “dahn” kökünden türemiş isim olup “duman” manasına gelmektedir. Bu kelime Kur’an’da Fussilet 11. ve Duhân 10. âyetlerinde geçmektedir. İslâmî literatüre göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Daha tafsilatlı bilgi için bk. Metin Yurdagür, “Duhân”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 546-548.

⁷²⁹ ed-Duhân 44/12.

⁷³⁰ Mudar, Adnân ve Kahtân’dan sonra Araplar’ın kendilerine nisbet edildikleri dört ana koldan biridir. Mudar, İslâm’dan evvel Hindif ve Kays Aylân olmak üzere iki kola ayrıldı. Sayı ve kuvvet bakımından genel olarak bütün Mudar kabilelerini temsil eden Kays Aylân’ın en meşhur kolları Süleym, Hevâzin, Mâzin, Gatafân, Muhârib, Advân, Fehm ve Enmâr; Hindif’in kolları ise Kureyş, Eşrâf, Kinâne, Hüzeyl, Temîm, Huzâa ve Müzeyne’dir. Kureyş, Mudar’ın en önemli koludur. Bk. Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mudar (Benî Mudar)”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 358.

⁷³¹ ed-Duhân 44/15.

⁷³² ed-Duhân 44/16.

indirdi. Burada kastedilen gün Bedir harbidir. Duhân sûresinin 10-16. âyetleri bu hâdiseye işaret etmektedir.⁷³³

Kureyşli müşriklerin yaşadığı ifade edilen bu hadise siyer kaynaklarından Taberî’de zikredilmektedir. Taberî bu hâdiseye tefsirinde yer vermektedir.⁷³⁴ Taberî’nin naklettiği rivâyetler Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetleri teyit etmektedir. Genel olarak bakıldığında Kureyşlilerin kıtlığa uğradığına dair rivâyetler Abdullah b. Mes‘ûd’a dayanmaktadır. Bu hadise hadis kaynaklarından Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve Taberânî’de de zikredilmektedir.⁷³⁵ Rivâyetlerde zikri geçen Duhân sûresinin söz konusu âyetlerinin tefsirinde farklı yorumlar yapılmıştır.⁷³⁶

3. Sâsânî-Bizans Savaşı Hakkında Müşriklerle Bahse Girilmesi

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre İbn Abbâs, “Elif, Lâm, Mîm. Rumlar mağlup oldu” âyeti⁷³⁷ hakkında şunları söyledi: Bizanslılar, evvela mağlup oldular; sonra galip geldiler. Müşrikler putperest oldukları için İranlıların Bizanslılara galip gelmesini istiyorlardı. Müslümanlar da Ehl-i Kitap oldukları için Bizanslıların galip gelmesini istiyorlardı. Müşrikler bu hususu Hz. Ebû Bekir’e söylediklerinde, Hz. Ebû Bekir de Resûlullah’a anlattı. Hz. peygamber (s.a.v.): “Bizanslılar galip gelecekler” buyurdu. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber’in sözünü müşriklere söyleyince onlar: “Aramızda bir süre tayin et. Eğer biz galip gelirsek, bize şunları şunları verirsiniz. Eğer siz galip gelerseniz size şunları şunları veririz” dediler. Hz. Ebû Bekir de beş sene mühlet verdi; fakat bu sürede Rumlar İranlılara galip gelmedi. Hz. Ebû Bekir bunu Resûlullah’a anlatınca: “Neden süreyi on seneye kadar uzatmadın” buyurdu. Daha sonra Bizanslılar, İranlılara galip geldiler. “Elif Lâm Mîm. Rumlar, yakın bir yerde mağlup

⁷³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 179-180; VI, 106-107; VII, 257-258; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVIII, 188-192. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, II, 26-27, 30; VI, 77, 114, 124-125, 131-132; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2155-2156; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 232-233, Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 106, 252, 253; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 214-215.

⁷³⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 13-15.

⁷³⁵ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, II, 26-27, 30; VI, 77, 114, 124-125, 131-132; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2155-2156; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 232-233, Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 106, 252, 253; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 214-215.

⁷³⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-azîm*, XIX, 265-268; Elmalılı, VII, 60-62. Ayrıca bk. Bekir Topaloğlu, “Batşe-i Kübrâ”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 203-204.

⁷³⁷ er-Rûm 30/1-2.

oldular. Onlar mağlubiyetlerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir” âyeti⁷³⁸ buna işaret etmektedir. “Eninde sonunda emir Allah’ındır. O gün Allah’ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü’minler sevinecektir” âyeti⁷³⁹ müslümanların Allah’ın yardımına sevinmelerine işaret etmektedir.⁷⁴⁰

Bu konuda siyer kaynaklarından sadece Taberî’de bilgi bulunmaktadır. Taberî Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetlerin benzerlerini nakletmiştir. Bununla beraber Taberî’de bu konuda Ahmed b. Hanbel’e nazaran daha fazla bilgi ve rivâyet bulunmaktadır.⁷⁴¹ Taberî’nin naklettiği bazı rivâyetlerde Hz. Ebû Bekir’in müşriklerden Übey b. Halef ile evvela üç sene zarfında on deve mukabilinde bahse girdiği zikredilmektedir.⁷⁴² Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlerde Hz. Ebû Bekir’in kiminle bahse girdiği ve bahsin kaç deve üzerine yapılacağı kayıtlı değildir. Aynı zamanda *Müsned*’de nakledilenlere göre ilk yapılan bahis beş senelikti ve bu beş sene geçtikten sonra Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber’e geldi ve sene artırıldı. Taberî’de bu sürenin beş sene değil de yedi sene olduğu da kayıtlıdır.⁷⁴³ Fakat Taberî’nin bazı rivâyetlerinde ilk yapılan bahisin akabinde Hz. Ebû Bekir’in Hz. Peygamber’in yanına gelip müşriklerle arasında cereyan eden bahisi anlattığı ve aradan herhangi bir sene geçmeden hem mühlet hem de deve sayısının artırıldığı da zikredilir.⁷⁴⁴ Görüldüğü üzere rivâyetlerden Hz. Ebû Bekir’in girdiği iddianın hemen akabinde Hz. Peygamber’e durumu anlattığı anlaşıldığı gibi, Hz. Ebû Bekir’in iddiaya girdikten sonra daha evvelden belirlenen süre sona erdikten sonra Hz. Peygamber’in yanına geldiği de

⁷³⁸ er-Rûm 30/1-3.

⁷³⁹ er-Rûm 30/4.

⁷⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 296-297, 490-491; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XV, 121-123. Ayrıca bk. Buhârî, *Efâlû Halkı’l-İbâd* (thk. Abdurrahman Umeyra), Dâru’l-Meârifî’s-Suûdiyye, Riyad ts., s.45; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, V, 195, 196-198; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 212; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 445. Taberî’de Bedir harbi ve Hudeybiye dönüşü Rumların İranlılara galip geldiği tarih olarak zikredilmektedir (Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 68, 72, 73). Bu tarihlerden Hudeybiye olarak verilen hatalıdır. Zira Hz. Peygamber Heraklius’a elçi gönderdiğinde Heraklius zaferini çoktan ilan etmiş ve bunu kutlamak için Suriye’ye gelmişti. Roma takvimine göre Resûlullah’ın peygamberliği, 609 senesinde vuku’ bulmuş, Bizans ile Sâsânîler arasındaki düşmanlık 610’da başlamış, 613-614 yılları savaş içinde geçmiş, 616’da Romalılar mağlup olmuşlar, 622’de Sâsânîler’e karşı hücumla geçmişler, 623’te galibiyete başlayarak 625’te kesin zaferi elde etmişlerdir. Mağlubiyetin başlangıcıyla galibiyetin başlangıcı arasında dokuz sene geçmiş olduğu gibi, kesin mağlubiyet ile kesin galibiyet arasındaki müddet de dokuz yıldan ibarettir (Elmalılı, VI, 253-257). Ayrıca bk. M. Kâmil Yaşaroğlu, “Rûm Süresi”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 230-231.

⁷⁴¹ Taberî, *Târîh*, II, 185; *Câmiu’l-Beyân*, XX, 68-74.

⁷⁴² Taberî, *Târîh*, II, 185; *Câmiu’l-Beyân*, XX, 69-70.

⁷⁴³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 72.

⁷⁴⁴ Taberî, *Târîh*, II, 185; *Câmiu’l-Beyân*, XX, 69-70.

anlaşılabilir. İki ihtimal de vakiya ters değildir. Taberî’de bahsin süresi ve anlaşılın deve hususunda daha farklı rivâyetler vardır.⁷⁴⁵ Bununla beraber genel itibariyle bu rivâyetlerin muhtevası Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetler ile benzerdir.

4. Dımâd el-Ezdî’nin Müslüman Olması

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Dımâd el-Ezdî, Mekke’ye geldiği zaman çocukların Hz. Peygamber’in (s.a.v.) peşine takıldıklarını gördü. Ona: “Ey Muhammed! Ben delilik için okurum. İstersen sana da okuyayım” dedi. Resûlullah (s.a.v.): “Hamd Allah’ındır. O’na hamdeder ve O’ndan yardım dileriz. Kötülüklerimizden O’na sığınırız. Allah’ın hidâyete erdirdiğini kimse saptıramaz, Allah’ın saptırdığını da kimse hidâyete erdiremez. Allah’tan başka ilah olmadığına, tek ve ortaksız olduğuna, Muhammed’in de O’nun kulu ve Resûlü olduğuna şahadet ederim” diye mukabelede bulundu. Dımâd ona: “Bu söylediğin sözleri bana bir daha tekrar eder misin?” deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) söylediklerini tekrar etti Bunun üzerine Dımâd: “Ben şairlerin, büyücülerin ve kâhinlerin sözlerini dinledim; ama senin bu sözlerinin benzerini işitmiş değilim! Sözlerin derya gibi sözler. Ben de Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Resûlü olduğuna şahadet ediyorum” dedi ve müslüman oldu. Dımâd bu şekilde müslüman olunca, Resûlullah (s.a.v.) ona: “Senin ve kabilenin adına da mı biat ediyorsun?” diye sordu. Dımâd: “Evet! Benim ve kabilem adına biat ediyorum” diye cevap verdi. Daha sonraları Dımâd’ın kabilesine Resûlullah’ın (s.a.v.) ashabından bir birlik uğradı. Bu birlikten bazıları kabileden kap kaçak türü bir şeyler aldılar. Ancak diğerleri: “Bunlar Dımâd’ın kabilesinden! Onları geri verin!” deyince, alınan eşyalar iade edildi.⁷⁴⁶

Bu konuda siyer kaynaklarından sadece İbn Sa’d’da bilgi bulunmaktadır. İbn Sa’d haricinde Müslim, İbn Mâce ve Buhârî’nin *et-Târîhu’l-Kebîr*’inde Dımâd el-Ezdî’nin müslüman oluş hikâyesiyle alakalı haberler nakledilmektedir.⁷⁴⁷ Bu kaynaklarda verilen bilgilerle *Müsned*’deki bilgiler birbiriyle uyumaktadır. Bununla

⁷⁴⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 68-74.

⁷⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 477; V, 315. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târîh*, IV, 340-341; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 593; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 610.

⁷⁴⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 241; Buhârî, *et-Târîh*, IV, 340-341; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 593; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 610.

beraber Müslim ve İbn Sa'd'da Dımâd el-Ezdî'nin Mekke'ye umre yapmak için geldiği, Kureyş müşrikleri tarafından Hz. Peygamber'e delilik atfedildiğini duyarak onun yanına geldiği ve bunlara ilaveten İbn Sa'd'da daha sonraları Dımâd el-Ezdî'nin kabilesine gönderilen seriyyenin başında Hz. Ali'nin olduğu kaydedilmektedir.⁷⁴⁸ Hem Ahmed b. Hanbel'de, hem de zikrettiğimiz diğer kaynaklarda Dımâd el-Ezdî'nin Mekke'de ne zaman müslüman olduğu belirtilmemektedir. Bununla beraber bu hâdisenin Mekkeli müşriklerinin Hâşimoğullarına ambargo uyguladığı zamanlara denk geldiği ifade edilmektedir.⁷⁴⁹

5. Ayın İkiye Yarılması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre Mekkeli müşrikler Resûlullah'tan kendilerine bir mucize göstermesini istediler. Ay Mekke'de iki defa⁷⁵⁰ yarıldı. Abdullah b. Mes'ûd der ki: Biz Resûlullah (s.a.v.) ile Mina'da iken Ay ikiye yarıldı. Bir parçası dağın⁷⁵¹ üzerinde, bir parçası da dağın arkasında kaldı. Dağı Ay'ın iki parçası arasında gördüm" dedi. Hz. Peygamber ay yarılınca "Şahit olun" dedi. Müşrikler Ay'a baktılar ve: "Muhammed bizi büyüledi" diyerek akabinde: "Bizi büyülemiş bile olsa hiç şüphesiz o bütün insanları büyüleyebilecek değildir" diye sözlerini sürdürdüler. "Onlar bir delil görünce hala yüz çevirirler ve: "Süregelen bir sihir" derler" âyetleri buna işaret etmektedir.⁷⁵²

Ay'ın ikiye ayrılmasına dair siyer kaynaklarından sadece Taberî'de malumat vardır. Taberî'de nakledilen rivâyetler Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetleri teyit etmektedir.⁷⁵³ Bunun yanında Taberî hem bilgi, hem de rivâyet açısından Ahmed b. Hanbel'den daha zengindir. Bunlara ilaveten siyer kaynaklarında Taberî haricinde

⁷⁴⁸ Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 593; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 241.

⁷⁴⁹ M. Asım Köksal, I-II, 441-444.

⁷⁵⁰ Buradaki iki defadan kasıt Ay'ın yarılma esnasında iki defa ayrılıp kapanmasıdır. Yani bu hadise aynı zamanda gerçekleşmiştir. Bk. Elmalılı, VII, 301.

⁷⁵¹ Buradaki dağ Hirâ veya Ebû Kubeys dağdır. Bk. Elmalılı, VII, 301-302.

⁷⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 60; VII, 39, 303, 371; XX, 398; XXI, 28, 369-370, 386-387; XXVII, 314-315; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XV, 230-233. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 206-207; V, 49; VI, 142; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2158-2159; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 250-251; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 281-282; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II, 132; X, 74-75; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 512-513.

⁷⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 565-571.

zikredilmeyen Ay'ın yarılması hadisesi Buhârî, Müslim ve Tirmizî gibi muteber hadis kaynaklarında zikredilmiştir.⁷⁵⁴

6. Ebû Tâlib'in Hastalığı, Vefatı ve Defnedilmesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Ebû Tâlib hastalandığında Ebû Cehil'in de aralarında bulunduğu Kureyş'ten bir grup onun yanına geldi. Ebû Cehil ve beraberindeki müşrikler Resûlullah'ı Ebû Tâlib'e şikâyet ederek: "Yeğenin ilâhlarımıza sövüyor; hakaret ediyor; şöyle şöyle söylüyor; şunları şunları yapıyor. Ona adam gönder de buraya gelsin. Onu bu işleri yapmaktan men et" dediler. Ebû Tâlib Hz. Peygamber'e yanına gelmesi için adam gönderdi. Ebû Tâlib'in başı ucunda bir adam oturacak kadar yer vardı. Ebû Cehil Hz. Peygamber'in amcasının yanına girip bu yere oturduğunda amcasının ona karşı yumuşayacağından korktu ve kalkıp o yere oturdu. Hz. Peygamber Ebû Tâlib'in yanına geldiğinde kapının yanından başka oturacak yer bulamadı. Ebû Tâlib Hz. Peygamber'e: "Ey yeğenim! Kavmin seni şikâyet ediyor. Onların ilâhlarına sövüyor; hakaret ediyor; şöyle şöyle söylüyor; şunları şunları yapıyor muşsun" dedi. Hz. Peygamber: "Ey amca! Ben onlardan tek bir kelime istiyorum. O kelime ile Araplar kendilerine itaat edecek, Acemler de kendilerine cizye verecek" cevabını verdi. Bunun üzerine Ebû Cehil ve beraberindekiler alaylı bir şekilde: "Hay hay efendim, bir değil on kelime söyleriz. Neymiş o kelime!" dediler. Ebû Tâlib de: "Bu kelime nedir?" diye sorunca, Hz. Peygamber: "Lâ ilahe illallah" cevabını verdi ve akabinde: "Amcacığım! "Lâ ilahe illallah" de ki, Allah katında kıyamet günü bu söylediğin kelime ile senin lehine şahitlik edeyim" deyince amcası: "Kureyş'in beni "Ölümden korktuğundan dolayı böyle söyledi" diyerek ayıplamasını bilmesem, bu sözle senin içini rahatlatırdım" dedi. Bunun üzerine oradaki müşrikler elbiselerini silkerek kalktılar ve Hz. Peygamber'e: "Bütün ilahları tek bir ilah mı yaptın?" diye çıktılar. Bunun hadise üzerine: "Sâd. Öğüt veren Kur'ân'a yemin ederim ki, Küfredenler, (iddia

⁷⁵⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 206-207; V, 49; VI, 142; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2158-2159; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 250-251; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 281-282; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, II, 132; X, 74-75; Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, II, 512-513. Konu hakkında yapılan farklı bir çalışma için bk. Mehmet Azimli, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Hikmet Yurdu, sy. 3, Ocak-Haziran 2009, s. 95-109. Ayrıca bk. İlyas Çelebi, "İnşikâku'l-Kamer", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 343-345. Ay'ın yarılması hususunda günümüzde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu konudaki mütalaaları mühimdir. Bk. Elmalılı, VII, 299-312.

ettiklerinin) aksine, bir gurur ve tefrika içindedirler. Onlardan önce nice nesilleri helak ettik. O zaman feryat ettiler. Hâlbuki artık kurtulma zamanı değildi. Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştilar ve kâfirler: “Bu pek yalancı bir sihirbazdır! Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir!” dediler” âyetleri⁷⁵⁵ nâzil oldu.

Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebû Ümeyye Ebû Tâlib’e yönelerek: “Ey Ebû Tâlib! Abdülmuttalib’in dininden yüz mü çevireceksin?” diye çıkıştilar. Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebû Ümeyye bu hususta Ebû Tâlib ile konuşmaya devam ettiler. Ta ki Ebû Tâlib en son onlara “Abdülmuttalib’in dini üzerineyim” diyene kadar konuşmalarını sürdürdüler. Resûlullah da Ebû Tâlib’e: “Bu hususta men edilmediğim sürece senin için bağışlanma dileyeceğim” buyurdu. Bunun üzerine Allah: “Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar müşrikler için mağfiret dilemek Peygambere ve müminlere yaraşmaz”⁷⁵⁶ âyetini indirdi. Ebû Tâlib hakkında da Resûlullah’a: “Şüphesiz ki sen, sevdiğini doğru yola eriştiremezsin. Lâkin Allah, istediğine hidâyet verir ve hidâyete erecekleri o, daha iyi bilir”⁷⁵⁷ âyeti nâzil oldu. Hz. Ali der ki: Ebû Tâlib vefat ettiği zaman Hz. Peygamber’in yanına gidip: “Dalâlette olan ihtiyar amcan vefat etti” dedim. Bunun üzerine bana: “Git onu defnet ve benim yanıma dönünceye kadar hiçbir şey yapma” buyurdu. Ben de gidip defnettim ve tekrar yanına geldim. Resûlullah bana yıkanmamı emretti. Ben de yıkandım. Sonra bana Resûlullah öyle dualar etti ki bana bu duaların yerine kızıl ve siyah develer verilse bu kadar sevinmezdim.⁷⁵⁸

Ahmed b. Hanbel’de bu rivâyetlerin haricinde Ebû Tâlib’in Hz. Peygamber’i koruyup kollaması, onu desteklemesi gibi meziyetlerinden dolayı Cehennemde azabının

⁷⁵⁵ Sâd 38/1-5.

⁷⁵⁶ et-Tevbe 9/113.

⁷⁵⁷ el-Kasas 28/56.

⁷⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 186, 332; III, 458; V, 393-394; XV, 374, 429-430; XXXIX, 78-79; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 317-320. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, VI, 36, 39; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, II, 95; V, 52; VI, 69, 112-113, 139; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 54-55; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, III, 214; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, V, 194, 219; Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, IV, 79, 90.

hafif olacağını ifade eden rivâyetler de vardır.⁷⁵⁹ Fakat bu rivâyetler konumuz ile doğrudan alakalı olmadığı için burada ele almayacağız.

Ahmed b. Hanbel’de yer alan rivâyetler siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de nakledilmiştir.⁷⁶⁰ Sadece bazı teferruatlarda farklılıklar vardır. Bunlar:

i. Ahmed b. Hanbel ve Taberî’de Ebû Tâlib’in hasta yatağında yatarken baş tarafında bulunan boş yere Hz. Peygamber’in oturup onu etkilemesini engellemek için Ebû Cehil’in bu boş yere oturduğu ve sonradan gelen Hz. Peygamber’in kapının yanından başka oturacak yer bulamadığı bilgisi yer alırken diğer siyer kaynaklarında böyle bir kayıta rastlanmaz.⁷⁶¹

ii. Taberî’de Hz. Ali’nin Ebû Tâlib’i defnetmesiyle alakalı bir malumata rastlanmamaktadır.⁷⁶²

iii. Ahmed b. Hanbel’de Hz. Peygamber Kureyşli müşriklere “Lâ ilâhe illallah” diye teklif ettiğinde müşriklerin buna “elbiselerini silkerek” tepki verdiği zikredilirken, İbn İshâk’ta müşriklerin “ellerini çırparak” tepki verdiği kaydedilmektedir.⁷⁶³

iv. Belâzürî’de Hz. Peygamber’in Ebû Tâlib’e: “Müslüman ol” teklifine Ebû Tâlib’in: “Ben Abdülmuttalib’in dinine muhalefet etmeyi hoş görmüyorum” dediği kaydedilirken⁷⁶⁴ Ahmed b. Hanbel’de Ebû Tâlib’in Kureyş’in kendisini ölümden korkmakla itham etmesinden çekindiği zikredilir.

⁷⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 288, 291, 295-296, 308; IV, 387, 425-426; XVII, 113; XVIII, 49, 81; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 320-323. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 52; VIII, 46, 116, 117; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 194-195, 196; İbn İshâk, *Sîret*, s. 238-239; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 124; Belâzürî, *Ensâb*, II, 29-30.

⁷⁶⁰ İbn İshâk, *Sîret*, s. 236-239; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 417-419; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 122-125; Belâzürî, *Ensâb*, II, 23-35; Taberî, *Târîh*, II, 322-326.

⁷⁶¹ Taberî, *Târîh*, II, 325.

⁷⁶² Bk. Taberî, *Târîh*, II, 322-326.

⁷⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 417.

⁷⁶⁴ Belâzürî, *Ensâb*, II, 24.

v. İbn İshâk ve İbn Sa'd'da Ebû Tâlib'in Resûlullah'a: "Ben hayatta iken bu kelimeyi (kelime-i şehadeti) söylememi isteseydin söyledim" dediği kaydedilirken;⁷⁶⁵ Ahmed b. Hanbel'de Ebû Tâlib'in Resûlullah'a böyle bir şey söylediği kayıtlı değildir. İbn İshâk ve İbn Sa'd'da geçen bu sözlerin Ebû Tâlib tarafından Resûlullah'a söylenmesi tarihî hakikatlerle uyuşmamaktadır. Zira Hz. Peygamber ilk olarak yakın akrabasına İslâm'ı tebliğ etmiş;⁷⁶⁶ ayrıca Hz. Ali ile beraber Batn-ı Nahle'de namaz kılarak yanlarına gelen Ebû Tâlib'i de İslâm'a davet etmiştir.⁷⁶⁷

vi. İbn İshâk'ta nakledilen bir rivâyete göre Abbâs b. Abdülmuttalib'in Ebû Tâlib'in ölüm anında dudağına kulağını yaklaştırdığında Ebû Tâlib'in kelime-i şehadet getirdiğini Hz. Peygamber'e söylemiş; fakat Hz. Peygamber böyle bir şey duymadığını ifade etmiştir.⁷⁶⁸ Böyle bir bilgi Ahmed b. Hanbel'de bulunmamaktadır. Aksine Ahmed b. Hanbel'de Ebû Tâlib'in "Abdülmuttalib'in dini üzereyim" dediği zikredilmektedir.

vii. İbn İshâk ve Belâzürî'de Hz. Ali'nin babası Ebû Tâlib vefat edince başta onu defnetmek istemediği kaydedilmekte iken⁷⁶⁹ Ahmed b. Hanbel'de Hz. Ali'nin itirazsız gidip babasını defnettiği kaydedilmektedir.

viii. Ahmed b. Hanbel'de Ebû Tâlib'in vefat tarihi verilmezken, İbn Sa'd ve Belâzürî'de bu bi'setin 10. senesi Şevval ayının ortası olarak verilmektedir.⁷⁷⁰

ix. Ahmed b. Hanbel'de Tevbe sûresinin 113. âyetinin nüzûl sebebi olarak sadece Hz. Peygamber'in Ebû Tâlib için istiğfar dilemesi zikredilirken, İbn Sa'd'da Hz. Peygamber'in Ebû Tâlib'e istiğfar dilemesine ilave olarak müslümanların da müşrik olarak ölen yakınlarına istiğfar dilemeye başlamaları da zikredilmektedir.⁷⁷¹

⁷⁶⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 237; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 123.

⁷⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 225, 465-466.

⁷⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 165-166, 376-377; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XIX, 504-505. Ayrıca bk. Tayâlisî, *Müsned*, I, 155; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, VI, 368; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 44; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 148, 151; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 409; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VII, 253-254; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 120-121; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, IX, 102; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 247; Belâzürî, *Ensâb*, I, 113; Taberî, *Târîh*, II, 310, 313-314. İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, XLII, 33-34; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XI, 31-32; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 231-232; Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, I, 81-82.

⁷⁶⁸ İbn İshâk, *Sîret*, s. 238; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 418.

⁷⁶⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 239; Belâzürî, *Ensâb*, II, 24.

⁷⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 125; Belâzürî, *Ensâb*, II, 29.

⁷⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 123-124.

7. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'nin Vefatından Sonra Hz. Sevde ve Hz. Âişe ile Evlenmesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Hz. Hatice hicretten iki veya üç sene önce vefat ettiği zaman Osman b. Maz'un'un hanımı Havle bint Hakîm Hz. Peygamber'in yanına geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Evlenmeyecek misin?" dedi. Resûlullah: "Kiminle?" diye sorunca, Havle: "İster bâkireyle, istersen dul ile" diye cevap verdi. Resûlullah: "Bakire olan kimdir?" diye sorunca, Havle: "İnsanlar arasında sana en sevimli olan kişinin kızı Âişe bint Ebû Bekir'dir" dedi. Resûlullah: "Dul olan kimdir?" diye sorunca, Havle: "Sevde bint Zem'a, sana iman etti ve senin dediklerine tâbi oldu" dedi. Bunun üzerine Resûlullah: "Git ikisini bana iste" buyurdu.

Havle, Ebû Bekir'in evine gidip: "Ey Ümmü Rûmân! Allah'ın sizin üzerinize gönderdiği bu hayır ve bereket nedir?" dedi. Ümmü Rûmân: "Neymiş o?" diye sorunca, Havle: "Resûlullah beni, Âişe'yi kendisine istemem için gönderdi" dedi. Bunun üzerine Ümmü Rûmân: "Ebû Bekir gelene kadar bekle" dedi. Ebû Bekir gelince, Havle ona: "Ey Ebû Bekir! Allah'ın sizin üzerinize gönderdiği bu hayır ve bereket nedir?" dedi. Ebû Bekir: "Neymiş o?" diye sorunca, Havle: "Resûlullah (s.a.v.), beni, Âişe'yi kendisine istemem için yolladı" dedi. Ebû Bekir: "Kızımı nikâhlaması ona caiz midir? Zira Âişe onun kardeşinin kızıdır" diye mukabelede bulununca, Havle, Resûlullah'ın yanına döndü ve Ebû Bekir'in söylediklerini ona anlattı. Hz. Peygamber Havle'ye: "Geri dön ve ona: "Evet ben senin kardeşimim. Ama İslam'da kardeşimsin. Bundan dolayı kızımın benimle nikâhlanması caiz olur" de" buyurdu. Havle dönüp bunu Ebû Bekir'e anlatınca, Ebû Bekir: "Bekle" dedi ve evden çıktı. Ümmü Rûmân Havle'ye: "Mut'im b. Adî, Âişe'yi oğluna istemişti. Vallahi! O, Ebû Bekir'e neyi vadetti ise hiçbir zaman vadinden caymadı" dedi. Ebû Bekir, Mut'im b. Adî'nin yanına girdiğinde orada oğlunun anası olan karısı da vardı. Kadın: "Ey Ebû Kuhâfe oğlu! Oğlumuzu senin kızınla evlendirirsek belki de sen onu da mensup olduğun dine sokarsın" dedi. Ebû Bekir, Mut'im b. Adî'ye: "Sen de mi karın gibi düşünüyorsun?" diye sordu. Mut'im b. Adî: "Karım benim de düşündüğümü söylüyor" deyince, Ebû Bekir Mut'im b. Adî'nin yanından ayrıldı. Allah Teâlâ, içinde Mut'im b. Adî'ye vadettiği şey hususunda şüphelerini giderdi.

Ebû Bekir, Havle'nin yanına geldi ve: "Resûlullah'ı benim için davet et, gelsin" dedi. Havle Hz. Peygamber'i davet etti. Hz. Peygamber geldiği zaman Ebû Bekir o esnada altı veya yedi yaşında olan Âişe ile Hz. Peygamber'i nikâhladı. Bu evlilik hicretten iki veya üç sene evvel cereyan etmişti. Havle sonra, Sevde bint Zem'a'nın yanına gitti ve ona: "Allah'ın senin üzerine gönderdiği bu hayır ve bereket nedir?" dedi. Sevde: "Neymiş o?" deyince: "Resûlullah (s.a.v.), beni, seni kendisine istemem için yolladı" dedi. Sevde: "Ben buna çok sevindim. Babamın yanına gir ve bunu ona anlat" dedi. Sevde'nin babası çok yaşlı biriydi. O yıl hacca gidememişti. Havle onun yanına girdi ve onu câhiliye selamı ile selam verdi. Sevde'nin babası: "Kim bu?" diye sorunca, Havle: "Havle bint Hakîm" cevabını verdi. Zem'a: "Niçin geldin?" diye sorunca da, Havle: "Muhammed b. Abdullah, beni, Sevde'yi kendisine istemem için gönderdi" diye cevap verdi. Bunun üzerine Zem'a: "O şerefli zat, kızımın tam dengi birisidir; ama arkadaşın Sevde ne diyor bu işe?" dedi. Havle: "O da bu işin olmasını istiyor" dedi. Zem'a: "Bana Sevde'yi çağır" dedi. Havle de Sevde'yi çağırdı. Sevde gelince babası Zem'a ona: "Ey kızım! Havle, Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib'in seninle evlenmek istediğini bildirmek için kendisini gönderildiğini iddia ediyor. O şerefli bir adamdır ve tam da senin dengindir. Seni onunla evlendirmemi ister misin?" diye sorunca Sevde: "Evet, isterim" diye cevap verdi. Zem'a Havle'ye: "Onu bana çağır" dedi. Resûlullah geldi ve Zem'a Sevde'yi onunla nikâhladı. Sevde'nin kocası ölmüştü ve beş veya altı çocuğu vardı. Bundan dolayı Resûlullah ile evlenme hususunda biraz da çekiniyordu. Resûlullah onu bu halde görünce "Benimle evlenmene engel olan ne?" diye sordu. Sevde: "Vallahi! Benim seninle evlenmeme ne mani olabilir ki Ey Allah'ın Resûlü! Fakat seninle evlendiğim takdirde sabah akşam senin başını ağrıtabilecek bu çocuklar da benimle beraber gelecek" dedi. Resûlullah: "Seni benden alıkoyan bundan başka bir şey var mı?" diye sordu. Sevde: "Vallahi! Yoktur" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah ona: "Allah sana rahmet etsin. Develere binen kadınların en hayırlısı Kureyş kadınlarının en sâlih (faydası dokunan) kadını olur. Bu kadın küçük çocuklarına şefkat gösterir; kocasıyla da ilgilenir" dedi.

Sevde'nin henüz Müslüman olmayan kardeşi Abd b. Zem'a hacdan geldi. Vaziyeti öğrenince başına toprak saçmaya başladı. Abd b. Zem'a, müslüman olduktan

sonra: “Ben, Resûlullah Sevde ile evlendi diye başına toprak saçtığım gün hakikaten akli kıt birisiymişim” dedi.⁷⁷²

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer alan bu malumat siyer kaynaklarından İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de zikredilmektedir.⁷⁷³ İbn Sa’d ve Belâzürî Hz. Peygamber’in Hz. Sevde ile evliliğini Ahmed b. Hanbel’e nazaran muhtasar bir biçimde ele almışlar.⁷⁷⁴ Ayrıca Hz. Peygamber’in Hz. Aişe ile evliliği hususunda naklettikleri bilgiler Ahmed b. Hanbel’deki bilgilerle paralellik arz etmektedir.⁷⁷⁵ Taberî ise Ahmed b. Hanbel’in naklettiği rivâyetlerin benzerlerini eserinde zikretmekle⁷⁷⁶ beraber Ahmed b. Hanbel’den daha fazla teferruata sahiptir.

Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarında nakledilen bilgiler birbirini teyit etmekle beraber Ahmed b. Hanbel ile İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî arasında Hz. Sevde ile Hz. Peygamber’i kimin nikâhladığı hususunda ihtilaf vardır. Belâzürî ve Taberî’nin bir rivâyetinde ve İbn Sa’d’da evlilik akdini yapan kişi Hâtıb b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüdd olduğu zikredilir.⁷⁷⁷ Belâzürî ve Taberî’nin naklettiği diğer bir rivâyete göre evlilik akdini yapan kişi Ahmed b. Hanbel’de olduğu gibi Hz. Sevde’nin babası Zem’a’dır.⁷⁷⁸ Fakat Belâzürî’nin bu konudaki görüşü evlilik akdini yapan kişinin Hâtıb b. Amr olduğu yönündedir. Zira evlilik akdini Hz. Sevde’nin babasının yaptığı zikrederken “ويقال أبوها” *babasının evlendirdiği söylenmektedir*” ifadesini kullanmıştır.⁷⁷⁹

Ahmed b. Hanbel’de nakledilenlere göre Hz. Hatice’den sonra Resûlullah ile ilk evlenen kişi Hz. Âişe iken; Taberî bu konuda ihtilaf edildiğini ve bazılarına göre

⁷⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 92; XLI, 360; XLII, 501-503; XLIII, 404. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, VII, 489; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 55-56; VII, 17, 21; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 1038-1039; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 603-604; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 284; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XXIII, 16-17; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 409-412.

⁷⁷³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII, 57-62; Belâzürî, *Ensâb*, I, 408-410; Taberî, *Târîh*, III, 161-163; XI, 600-601.

⁷⁷⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII, 57; Belâzürî, *Ensâb*, I, 409.

⁷⁷⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII, 57-62; Belâzürî, *Ensâb*, I, 408-410.

⁷⁷⁶ Taberî, *Târîh*, III, 161-163.

⁷⁷⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII, 53; Belâzürî, *Ensâb*, I, 407; Taberî, *Târîh*, XI, 600.

⁷⁷⁸ Belâzürî, *Ensâb*, I, 408; Taberî, *Târîh*, III, 163.

⁷⁷⁹ Belâzürî, *Ensâb*, I, 407. Ayrıca bk. İ. Hakkı Ünal, “Hâtıb b. Amr”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 444.

Resûlullah'ın evvela Hz. Sevde ile bazılarına göre ise Hz. Âişe ile evlendiğini zikreder.⁷⁸⁰ İbn Sa'd ise Hz. Sevde ile evliliğin daha evvel gerçekleştiğini belirtir.⁷⁸¹

Ahmed b. Hanbel'de yer alan rivâyetlere göre Hz. Hatice Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden iki (m. 620) veya üç (m. 619) sene evvel vefat etmiştir. *Müsned*'de Hz. Hatice'nin vefatı Hz. Âişe ve Hz. Sevde'nin Resûlullah ile evliliğini nakleden rivâyetlerde zikredilmektedir. Özellikle Hz. Âişe'nin Resûlullah ile izdivacına dair rivâyetler bu konuda daha net bilgi vermektedir.⁷⁸²

Siyer kaynaklarında Hz. Hatice'nin bi'setin 10. yılında⁷⁸³, 10 Ramazan'da⁷⁸⁴, Hâşimoğullarına uygulanan boykot kaldıktan sonra⁷⁸⁵, hicretten üç sene evvel⁷⁸⁶, 65 yaşında vefat ettiği⁷⁸⁷ belirtilir. Ahmed b. Hanbel'de yer alan bilgi siyer kaynaklarına nazaran az olmakla beraber bu kaynaklardaki bilgilerle paralellik arz etmektedir.

Müsned'de yer alan rivayetlerin çoğuna göre Hz. Âişe hicretten iki veya üç sene evvel⁷⁸⁸ altı yaşında iken Resûlullah ile nikâhlanmıştır.⁷⁸⁹ Nadir de olsa nikâhlandığında yedi yaşında olduğu da rivâyet edilir.⁷⁹⁰

Siyer kaynaklarında Hz. Âişe'nin hicretten üç yıl evvel⁷⁹¹, bi'setin 10. yılının Şevvâl ayında⁷⁹² altı yaşında iken⁷⁹³ Resûlullah ile evlendiği nakledilir.⁷⁹⁴ Ayrıca siyer

⁷⁸⁰ Taberî, *Târîh*, III, 161.

⁷⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 53.

⁷⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 359; XLI, 460; XLII, 440, 501-503; XLIII, 404. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VIII, 9; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1888; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXIII, 16.

⁷⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 125; VIII, 18, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 236, 406; Taberî, *Târîh*, XI, 593.

⁷⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 18, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 406; Taberî, *Târîh*, XI, 493, 593. Yalnız Taberî'de Ramazan ayının kaçında vefat ettiği kayıtlı değildir.

⁷⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 18, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 236; Taberî, *Târîh*, XI, 593.

⁷⁸⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 254; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 416; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 18, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 406; Taberî, *Târîh*, II, 343; XI, 493, 593.

⁷⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 125; Belâzürî, *Ensâb*, I, 406; Taberî, *Târîh*, XI, 493.

⁷⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 404.

⁷⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 359; XLI, 460; XLII, 440, 501-503. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, VII, 489; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, V, 55-56; VII, 17, 21; Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 1038-1039; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 603.

⁷⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 404. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, II, 1039; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 604; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 284; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XXIII, 17.

⁷⁹¹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 244; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 58, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 410; Taberî, *Târîh*, II, 343; XI, 601.

⁷⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 58, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 410; Taberî, *Târîh*, XI, 601.

⁷⁹³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 255; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 58-59, 60, 61, 62, 217; Belâzürî, *Ensâb*, I, 409, 410; Taberî, *Târîh*, III, 162, 163; XI, 601.

kaynaklarında Hz. Âişe'nin altı değil de yedi yaşında evlendiğine dair az da olsa rivayetler bulunmaktadır.⁷⁹⁵

8. Hz. Peygamber'in Tâif Yolculuğu

8.1. Hz. Peygamber'in Sakîf Kabilesini İslâm'a Daveti

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre Resûlullah (s.a.v.) Sakîf kabilesine İslâm'ı tebliğ için gittiğinde Hâlid el-Advânî, Resûlullah'ı Sakîf'in doğusunda, bir yaya veya asaya dayanmış bir halde gördü. Resûlullah Sakîflilere Târik sûresinin tamamını okudu. Hâlid el-Advânî der ki: Ben bu sûreyi, câhiliye döneminde müşrikken öğrendim, müslüman olduktan sonra da okudum. Sakîfliler beni çağırıp: “Bu adamdan ne duydu?” deyince, bu sûreyi onlara okudum. Kureyş'ten, Sakîflilerin yanında olan bir adam: “Biz adamımızı daha iyi biliriz. Onun söylediklerinin hak olduğunu bilseydik, biz ona tâbi olurduk” dedi.⁷⁹⁶

Siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in Tâif'e yaptığı yolculuk Ahmed b. Hanbel'in naklettiği malumattan daha fazladır.⁷⁹⁷ Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu bilgiler Hz. Peygamber'in Tâif'e gelince onları İslâm'a davet etme çabalarından birini yansıtmaktadır. Hz. Peygamber'in burada Târik sûresini okuduğu siyer kaynaklarında zikredilmez. Aynı şekilde Hâlid el-Advânî'nin Sakîfliler ve yanlarında bulunan Kureyşli birisi ile yaptığı konuşmalar da ilk dönem siyer kaynaklarında zikredilmez. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu hadiseye İbnü'l-Esîr ve İbn Kesîr eserlerinde yer vermişlerdir.⁷⁹⁸

⁷⁹⁴ Hz. Âişe'nin Resûlullah ile evlendiğinde kaç yaşında olduğu hususu günümüzde tartışma konusu olmuştur. Genel olarak kaynaklarda Hz. Âişe'nin altı-yedi yaşlarında Resûlullah ile nikâhlandığı, evliliğin ise dokuz yaşlarında gerçekleştiği belirtilmektedir. Bununla beraber günümüzde bazı araştırmacılar Hz. Âişe'nin kaynaklarda zikredilenin aksine daha büyük yaşta evlendiğini ileri sürmektedirler. Daha tafsilatlı bilgi için bk. Bünyamin Erul, “Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?”, *İslâmî Araştırmalar*, 2006, sy. 4, XIX, s. 637-649.

⁷⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 664; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 60, 61, 62; Belâzürî, *Ensâb*, I, 409.

⁷⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 288-289. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, III, 138; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IV, 197-198.

⁷⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 419-422; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 211-212; Belâzürî, *Ensâb*, I, 237; Taberî, *Târîh*, II, 344-347. Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 116; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, IV, 341.

⁷⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 116; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, IV, 341.

8.2. Bir Grup Cinin Kur'ân'ı Dinlemesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre İslâm'dan evvelki dönemlerde cinlerin⁷⁹⁹ semâda oturdukları yerler vardı. Cinler bu yerlerde vahyi dinlerler ve dinledikleri bir kelimeyi işitip ona on kelime daha ilâve ederlerdi. Dinledikleri hak (doğru), ilave ettikleri ise bâtıl olurdu. Daha evvel onlara yıldızlarla ateş alevi atılmazdı. Resûlullah peygamber olarak gönderildiğinden itibaren cinlerden birisi Hz. Peygamber'in okuduğu vahyi dinlemek için semâdaki oturduğu yere gelir gelmez ona isabet ettiği yeri yakan bir ateş alevi atılmaya başlandı.

Resûlullah, sahâbîlerinden bir grupla beraber Ukâz panayırına doğru yola çıktı. O vakitlerde cinler ile semâ haberi arasına engel konulmuş -yani semâdan haber almaktan men edilmişler-, üzerlerine ateş alevleri gönderilmişti. Cinler, kavimlerinin yanına döndükleri zaman kavimleri onlara: “Neyiniz var?” diye sordular. Onlar da: “Bizim ve semânın haberi arasına engel konuldu; haber almaktan men edildik; üzerimize ateş kıvılcımları gönderildi”⁸⁰⁰ diye cevap verdiler. Diğerleri onlara: “Sizin ve semânın haberi arasına engel olarak giren şey yeni ortaya çıkmış bir şeydir. Yeryüzünün doğusunu ve batısını gezin. Sizin ve semânın haberi arasına engel olarak giren şeyin ne olduğuna bakın” dediler. Bunun üzerine cinler kendileri ve semânın haberi arasına engel olarak giren şeyin ne olduğunu öğrenmek için yeryüzünün doğusunu ve batısını gezmeye koyuldular. Bunlardan bir grup Tihâme⁸⁰¹ tarafına doğru gitti. O esnada Ukâz panayırına gitmekte olan Resûlullah Nahle'de iki dağ arasında ashabı ile beraber Sabah namazını kılıyordu. Cinler namazda okunan Kur'ân'ı işittiklerinde ona iyice kulak verip dinlediler ve birbirlerine: “Vallahi! Sizin ve semânın haberi arasına giren engel işte budur” dediler. Bu grup kavimlerinin yanına dönünce onlara: “Ey kavmimiz! -Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'ân dinledik de ona inandık. Artık Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız-⁸⁰²” dediler.

⁷⁹⁹ Rivâyetlerin bazısında bu hâdisedeki “cinler” ifadesi “şeytanlar” diye geçmektedir. Fakat bu rivâyetlerde Kur'ân'ı dinleyenlerin aslında cinler olduğu ayrıca belirtilmiş olduğu için biz burada “şeytanlar” yerine “cinler” ifadesini kullanmayı tercih ettik. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 129; V, 125.

⁸⁰⁰ Cinlerin bu sözü İblîs'e söylediği de kayıtlıdır. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 283-284; V, 125.

⁸⁰¹ Tihâme Hicaz ve Yemen'de sahil ile dağlar arasında kalan alçak yerlerin adıdır. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 63-64.

⁸⁰² el-Cin 72/1-2.

Bunun üzerine Allah Teâlâ Peygamberine (s.a.v.): “(Ey Muhammed!) De ki: “Bana cinlerden bir topluluğun (Kur’ân’ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur’ân dinledik de ona inandık. Artık Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız”⁸⁰³ âyetlerini indirdi. Esasında Hz. Peygamber’e vahyedilen cinlerin sözleriydi.⁸⁰⁴

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen ikinci bir rivâyete göre Zübeyr b. Avvâm “Hani Kur’ân’ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar, onun huzuruna gelince birbirlerine, “Susun!” dediler. Kur’ân’ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler” âyetini şöyle izah etmiştir: Hz. Peygamber Nahle’de yatsı namazını kılarken cinler geldi. Kur’ân’da bu hadise şöyle açıklanır: “Allah’ın kulu (Muhammed), O’na ibadet etmek için kalktığında cinler nerede ise (Kur’ân’ı dinlemek için kalabalıktan) onun etrafında birbirlerine geçiyorlardı⁸⁰⁵”.⁸⁰⁶

Siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa’d ve Taberî’de nakledilen rivâyetlere göre Hz. Peygamber Tâif’ten dönerken Nahle’ye uğradı. Nahle’de geceleyin namaz kılarken yanına Nusaybin cinlerinden yedisi geldi. Bu cinler o esnada okunan Kur’ân’ı dinlediler ve (iman edip) kavimlerine uyarıcı olarak geri döndüler. Allah Teâlâ bu hadiseyi Ahkâf sûresinin 29-32. “Hani Kur’ân’ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar, onun huzuruna gelince birbirlerine, “Susun!” dediler. Kur’ân’ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler. Dediler ki: “Ey kavmimiz! Şüphesiz biz, Mûsâ’dan sonra indirilen, kendinden önceki kitapları doğrulayan, gerçeğe ve doğru yola ileten bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allah’ın dâvetçisine uyun, ona iman edin ki, günahlarınızı bağışlasın ve sizi elem dolu bir azaptan kurtarsın” âyetleri ve Cin sûresinin 1-15. âyetleri ile Hz. Peygamber’e vahiyle bildirmiştir.⁸⁰⁷

⁸⁰³ el-Cin 72/1-2.

⁸⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 129, 283-284; V, 125. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, I, 154; VI, 160-161; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, V, 283-285; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 314-315; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, XII, 46, 52; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 546-547. Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 225-226; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 225-230; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXIII, 647-648; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Şur’âni’l-azîm*, VII, 289-292.

⁸⁰⁵ el-Cin 72/19.

⁸⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 45-46.

⁸⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 421-422; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 212; Taberî, *Târîh*, II, 346-347.

Ahmed b. Hanbel’de konuyla alakalı olarak zikrettiğimiz ikinci rivâyetin muhtevası siyer kaynaklarındaki Hz. Peygamber’in Tâif dönüşünde cinlerin Kur’ân dinlemesi hadisesine çok benzemektedir. Ahmed b. Hanbel’in bu rivâyetinde tarih verilmesi bile cinlerin Kur’ân’ı dinlemeleri üzerine nâzil olduğu ifade edilen âyetlerin siyer kaynaklarında da aynı hadise üzerine nâzil olduğu ifade edilmesi Ahmed b. Hanbel’in bu rivâyetinin cinlerin Hz. Peygamber’in Taif dönüşünde okuduğu Kur’ân’ı dinlediğine işaret ettiği söylenebilir.

Ahmed b. Hanbel’in yukarıda verdiğimiz ilk rivâyetinde cinlerin geldiği yer, siyer kaynaklarında olduğu gibi Nahle’dir. Yine bu rivâyete göre cinlerin Kur’ân’ı dinlemelerinin akabinde Cin sûresinin ilgili âyetleri nâzil oluyor. Sonra da kavimlerinin yanına dönüyorlar ve hadiseyi anlatıyorlar. Fakat burada Nusaybin cinleri ifadesi zikredilmez. Rivâyetin başında Hz. Peygamber’in ashâbı ile beraber Ukâz panayırına giderken Nahle’ye uğradığı ve Sabah namazını kılarken cinlerin geldiği zikredilmektedir. Hz. Peygamber Tâif’ten dönerken yanında sadece Zeyd b. Hârise vardı. Gerçi Ahmed b. Hanbel’de bu konu hakkında dört rivâyet zikredilir. Bu dört rivâyetin sadece birinde ashâbının yanında olduğu zikredilir. Diğer üç rivâyette Hz. Peygamber’in o esnada yanında olan bir sahâbîden bahsedilmez. Ukaz panayırı da Mekke istikametinde Nahle ile Tâif arasında yer almaktadır.⁸⁰⁸ Buna göre bu rivâyette Hz. Peygamber’in ashâbı ile beraber Ukaz panayırına giderken Nahle’ye uğramasının zikredilmesi Tâif’ten dönüşe işaret etmemektedir. Zira bu bilgi Tâif tarafında olan Ukaz panayırına gidişi ve aynı zamanda Tâif tarafına doğru bir yol alışı ifade etmektedir. Yine Hz. Peygamber’in Ukaz panayırına gittiği Ahmed b. Hanbel’in sadece bir rivâyetinde zikredilmektedir. Diğer rivâyetlerde onun o esnada Nahle’de bulunduğu belirtilir. Yine siyer kaynaklarında Hz. Peygamber’in geceleyin namaz kıldığı bahsedilirken; Ahmed b. Hanbel’in bir rivâyetinde Hz. Peygamber’in Sabah namazı, diğer rivâyetlerinde sadece namaz kıldığı belirtilmiştir.

Siyer kaynaklarında nakledilen hadise ile Ahmed b. Hanbel’de nakledilen hadisede zikrettiğimiz benzerlikler ve farklılıklar neticesinde Ahmed b. Hanbel’in Zübeyr b. Avvâm’ın tefsirinin zikredildiği rivâyet, Hz. Peygamber’in Tâif dönüşünde

⁸⁰⁸ Elnure Azizova, “Ukâz”, *DİA*, XLII, 61.

Nahle’de konakladığı sırada cinlerin Kur’ân’ı dinlediğini ifade eden siyer rivâyetleriyle uyumaktadır. Fakat konunun başında verdiğimiz ilk rivâyetlerin Tâif dönüşündeki olaya delalet etmesi hususu problemlidir. Zira ilk verdiğimiz hadiseden Cin sûresinin ilk vahyin nüzûlünün sonrasında indiği çıkarılabilir. Hadisenin başında Resûlullah’ın peygamber olarak gönderilmesinden itibaren cinlerin gaybtan haberleri dinleyemeyince yeryüzüne araştırma yapmaya gelmeleri bu görüşü teyit etmektedir. Cin sûresinin 8-10. “Kuşkusuz biz göğe ulaşmak istedik, fakat onu çetin bekçilerle ve yakıcı ışıklarla dolu bulduk. Hâlbuki biz, (daha önce) göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk. Fakat şimdi her kim dinlemeye kalkacak olursa, kendini gözetleyen yakıcı bir ışık bulur. Hakikaten biz bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü istendi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?” âyetleri bu görüşü teyit etmektedir.⁸⁰⁹ Fakat genel kanaat bu sûrenin Tâif dönüşünde nâzil olduğu yönündedir.⁸¹⁰

8.3. Hz. Peygamber’in Mut‘im b. Adî’yi Hayırla Yâd Etmesi

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber Bedir harbinde esir düşen müşriklerin hakkında konuşulurken: “Mut‘im b. Adî hayatta olsaydı, şu kokmuşlar hakkında benimle konuşsaydı, bu kokmuşları serbest bırakırdım!” dedi.⁸¹¹

Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bu vaka Bedir harbinde meydana gelmiştir. Esasında Ahmed b. Hanbel’de Tâif dönüşünde Hz. Peygamber’i kimin himaye ettiği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber Bedir harbinde esir düşenler hakkında konuşulurken Hz. Peygamber’in Mut‘im b. Adî’yi iyi bir şekilde anması onun Mut‘im b. Adî’nin Tâif dönüşünde kendisine yaptığı iyiliği unutmamış olduğunu göstermektedir. Fakat Ahmed b. Hanbel’de Hz. Peygamber’in Mut‘im b. Adî’yi neden hayırla andığı kayıtlı değildir. Siyer kaynaklarından Vâkîdî ve Belâzürî Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bu bilgiyi eserlerinde zikretmişlerdir.⁸¹² Vâkîdî Hz. Peygamber’in Mut‘im b. Adî hakkındaki sözünü naklettikten sonra Mut‘im b. Adî’nin Hz.

⁸⁰⁹ Âdem Cırık, *Cin Sûresi Tefsiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2006, s. 86.

⁸¹⁰ Âdem Cırık, *Cin Sûresi Tefsiri*, s. 86. Bu konuda daha geniş mülâhaza için bk. Elmalılı, XV, 283-286.

⁸¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 292. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 209; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 91; V, 86; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, III, 61; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, II, 117-118.

⁸¹² Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 110; Belâzürî, *Ensâb*, I, 151.

Peygamber’i Tâif’ten dönünce koruduğunu belirtmiştir.⁸¹³ Siyer kaynaklarında Tâif dönüşünde Hz. Peygamber’in kendisini himaye edecek birilerini araması hakkında tafsilatlı bilgi bulunur.⁸¹⁴ Fakat Ahmed b. Hanbel’de bu konuda bilgi bulunmadığı için bu konuyu ele almayacağız.

9. Tufeyl b. Amr ed-Devsî’nin Kavmini İslâm’a Davet Etmesi

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Tufeyl b. Amr ed-Devsî ve arkadaşları Resûlullah’ın yanına geldiler. Tufeyl b. Amr ed-Devsî Resûlullah’a: “Ey Allah’ın Resûlü! Devs kabilesi İslâm’ı kabul etmediler; isyan ettiler. Onlara beddua et” dedi. Hz. Peygamber kibleye yöneldi ve ellerini kaldırdı. Hz. Peygamber böyle yapınca oradakiler: “Devs kabilesi helak oldu” dediler. Hz. Peygamber: “Allahım! Devs’e hidâyet ver. Onları İslâm’a getir. Allahım! Devs’e hidâyet ver. Onları İslâm’a getir” diye dua etti.⁸¹⁵

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen üç rivâyet de Ebû Hüreyre’den nakledilmiştir. Ebû Hüreyre 7. (628) yılın başlarında Tufeyl b. Amr ed-Devsî vasıtasıyla müslüman olmuştur.⁸¹⁶ Ebû Hüreyre’nin naklettiği rivâyetlerinden birisinde Hz. Peygamber kibleye yönelip ellerini açınca kendisinin bizzat “Devs helak oldu” demesi kafaları karıştırabilir. Zira 628 yıllarında müslüman olan birisi Mekke devrindeki hadiseye şahit olamaz. Muhtemelen Ebû Hüreyre bu hadiseyi bu hadiseye şahit olanlardan dinlemiştir. Zira naklettiği diğer iki rivâyette “Devs helak oldu” sözünü sarf edenin orada bulunan insanlar olduğu belirtilir.

Siyer kaynaklarından İbn Hişâm ve İbn Sa’d’da Tufeyl b. Amr ed-Devsî’nin hikayesi Ahmed b. Hanbel’de verilen malumattan çok daha tafsilatlı anlatılmaktadır.⁸¹⁷ Ahmed b. Hanbel’in naklettiği hadise Tufeyl b. Amr’ın kabilesi Devs’e İslâm’ı tebliğ etmesi ve bu tebliğe kabilesinin kulak asmayıp reddetmeleri üzerine vaziyeti Hz.

⁸¹³ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 110.

⁸¹⁴ Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 381; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 212; Belâzürî, *Ensâb*, I, 237; Taberî, *Târîh*, II, 347-348.

⁸¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 266; XV, 486; XVI, 312. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 44-45; V, 174; VIII, 84; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 1957; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, VIII, 325-327.

⁸¹⁶ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hüreyre”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 160.

⁸¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 382-385; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 237-239. Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, V, 359, 362.

Peygamber'e bildirip Hz. Peygamber'den kabilesine beddua etmesini istemesi ve Hz. Peygamber'in beddua yerine hayır dua etmesinden ibarettir ki Ahmed b. Hanbel'de nakledilen hadise siyer kaynaklarındaki hadisenin sadece bir kısmını teşkil etmektedir.

Siyer kaynaklarında nakledilenlere göre Tufeyl b. Amr müşrikken Mekke'ye geldi. Kureyşli müşriklerin kendisine Hz. Peygamber ile konuşmaması için yaptıkları ikazlara rağmen bir süre sonra Hz. Peygamber ile konuşup müslüman oldu. Daha sonra kabilesi Devs'i İslâm'a davet etmek için Mekke'den ayrıldı. İlk olarak babası ve hanımı müslüman oldu. Fakat Devs kabilesini İslâm'a davet ettiğinde onların işi ağırdan alıp pek umursamadığını görünce Mekke'ye Hz. Peygamber'in yanına gelip kabilesini şikâyet etti. Hadisenin devamı Ahmed b. Hanbel'in naklettiği hadise ile aynıdır.⁸¹⁸ Ahmed b. Hanbel'in ve siyer kaynaklarının ortak olarak naklettiği hadisenin sonrasında siyer kaynaklarına göre Tufeyl b. Amr tekrar kabilesini İslâm'a davet için geri döndü ve Medine'ye gelinceye kadar kavmini İslâm'a davet etti.

Ahmed b. Hanbel'de Tufeyl b. Amr'ın Hz. Peygamber'in yanına ne zaman geldiği kayıtlı değildir. Bununla beraber onun hicretten evvel Hz. Peygamber'in yanına geldiği ve Hz. Peygamber'i koruyabileceğini ifade ettiği Ahmed b. Hanbel'de zikredilmiştir.⁸¹⁹

Genel olarak bakıldığında konu ile alakalı olarak Ahmed b. Hanbel'in verdiği bilgi az olmakla beraber siyer kaynaklarında nakledilen bilgi ile örtüşmektedir.

10. Hz. Peygamber'in Arap Kabilelerine Tebliğ Yapması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Resûlullah (s.a.v.) Mekke'de Ukâz ve Mecenne panayırlarında, hac mevsiminde Mina'da halkın peşinden gider ve: "Kim beni barındırır? Kureyş Rabbimin Kelâmını tebliğ etmeme mani oldu. Kim bana Rabbimin risâletini tebliğ etmem için yardım eder de buna mukabil cennet onun olur?" derdi. Fakat kendisine yardım edecek ve onu barındıracak birini bulamazdı. Hatta Yemen veya Mısır'ın bir şehrinden bir kimse Mekke'ye gelmek için yola çıkacağı zaman akrabaları onun yanına gelir ve: "Kureyşin şu genç adamına karşı uyanık ol. Seni

⁸¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 384; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 239.

⁸¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 231-232.

saptırmasın, delalete sürüklemesin” derdi. Hz. Peygamber onları İslâm’a davet ederken bu kabilelerin adamları arasında yürürken onlar da parmaklarıyla Resûlullah’ı işaret ederlerdi. Derken Hemdân’dan bir adam geldi. Resûlullah ona: “Sen kimlersin?” diye sual edince adam: “Hemdân kabilesindenim” diye cevap verdi. Ardından Resûlullah: “Kabilenin beni koruyabilecek kuvveti var mı?” diye sorunca adam: “Evet, var” diye cevap verdi. Sonra kabilesinin ahdini tanımamasından korkarak Resûlullah’ın yanına geldi ve: “Kabilemin yanına gidip onlara vaziyeti arz edeyim, sonra önümüzdeki sene yine senin yanına gelirim” dedi. Resûlullah: “Tamam, olur” diye mukabelede bulundu. Sonra Ensarın heyeti Recep⁸²⁰ ayında geldi.⁸²¹

Rabîa b. İbâd ed-Deylemî der ki: Ben Hicret’ten evvel gençken, babamla birlikte Mekke’de iken kabileleri dolaşan Resûlullah’ı (s.a.v.) Ukâz, Zülmecâz⁸²² ve Minâ’da insanları İslâm’a davet ederken gördüm. Biz de onu takip ediyorduk. Onun arkasında şaşı gözlü, güzel yüzlü, saçı iki bölük halinde örgülü, güzel kıyafetli biri, Hz. Peygamber nereye giderse o da oraya gidiyordu. Resûlullah (s.a.v.) bir kabilenin bulunduğu yere uğradığında insanlar da hemen onun etrafına toplanırdı. Ona kimse bir şey söylemezdi. Hz. Peygamber onlara: “Ey falanoğulları! Ben size gönderilmiş Allah’ın elçisiyim. *Lâ ilâhe illallâh* deyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah size kendisine ibadet etmenizi, ona hiçbir şeyi ortak koşmamanızı emrediyor. Beni tasdik etmenizi ve Allah’ın bana emrettiğini yerine getirmem için beni korumanızı emrediyorum” diyordu. Resûlullah (s.a.v.) sözünü bitirince de, arkasında duran kişi: “Ey falanoğulları! Bu adam yalancıdır; atalarının dininden sapmış; başka bir dine tâbi olmuştur. Sizden atalarınızın

⁸²⁰ Beyhakî’nin çalışmada kullandığımız neşrinde *في رجب* ifadesi dipnotta *في ركب* ifadesi olması gerektiği ifade edilmiştir (Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 414). Bu ifadeye göre metin “Sonra Ensarın heyeti Recep ayında geldi” değil de “Sonra Ensarın heyeti bir kabile halinde geldi” şeklinde olması lazımdır. Fakat İbn Ebû Şeybe, Hâkim en-Nîsâbü’rî, Ebû Nuaym ve Beyhakî’de *في رجب* ifadesi yer almaktadır. Bk. İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, VII, 336; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 669, 681; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 292; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 414.

⁸²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 347, 349-350; XXIII, 22, 370-371. Ayrıca bk. İbn Ebû Şeybe, *Musanef*, VII, 336; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, I, 73; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, V, 34; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 669, 681; Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 291-292; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 413-414; Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, VI, 46; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, IV, 396-397.

⁸²² Zülmecâz, İslâm’dan evvel hac mevsiminde Mekke yakınlarında kurulan ve Arap yarımadasındaki en mühim panayrlardandır. Arafat’a bir fersah (Mahmûd Felekî’ye göre bir mil 1972,8 m’dir. Bir fersah da üç mile tekabül ettiğine göre fersahın değeri 5918,4 m’dir. Bk. Cengiz Kallek, “Mil”, *DİA*, XXX, 54.) uzaklığında Kebke yakınlarında bulunur. Zülmecâz’ın Mekke ile Arafat arasındaki Minâ’da olduğu da söylenmektedir. Tafsilatlı bilgi için bk. Elnure Azizova, “Zülmecâz”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 570-571.

dininden ayrılmanızı, Lât ve Uzzâ'yı, müttefikiniz olan Mâlik b. Ükayş oğullarını bırakıp kendisinin getirdiği bid'at ve dalâlete uymanızı istiyor; onu dinlemeyin; kendisine uymayın, kendi dininizden ve atalarınızın dininden sapmayın” diyordu. Resûlullah da arkasındaki bu kişiden kaçıyor. Ben babama: “Bu kim?” diye sorunca, babam: “Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib. Kendisinin peygamber olduğunu söylüyor” dedi. Arkasındaki onu yalanlayan kim diye sorduğumda “Amcası Ebû Leheb Abdüluzzâ b. Abdülmuttalib” cevabını verdi.⁸²³

Mâlik b. Kinâne oğullarından bir ihtiyar der ki: Resûlullah'ı (s.a.v.) Zülmeçâz ve Ukâz⁸²⁴ panayırında gördüm. Halkın arasında geziyor ve: “Ey insanlar! *Lâ ilahe illâllah* deyin ki kurtuluşa erersiniz” diyordu. Resûlullah'ı arkasından takip eden Ebû Cehil de Resûlullah'ın üzerine toprak saçıyor ve: “Ey insanlar! Bu adam sizi dininizden saptırmasın. Bu adam sizden ilahlarınızı ve Lât ve Uzzâ'yı terk etmenizi istiyor” diyordu. Resûlullah (s.a.v.) ise Ebû Cehil'e hiç aldırılmıyordu. Eş'as der ki: Bu ihtiyara: “Bize Resûlullah'ın şemâilini tarif et” dediğimizde ihtiyar bize: “Üzerinde kırmızı iki aba vardı, orta boyluydu ve etine dolgundu; güzel yüzlü, saçları simsiyahtı. Teni bembeyazdı. Saçlarını boyamıştı” diye cevap verdi.⁸²⁵

Ahmed b. Hanbel'de ilk olarak zikredilen malumat, siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de zikredilmektedir.⁸²⁶ Bunun yanında Rabîa İbâd ed-Deylemî'den nakledilen bilgi İbn İshâk ve İbn Sa'd hariç İbn Hişâm (İbn İshâk'tan naklen), Belâzürî ve Taberî'de Rabîa'nın ismi verilerek aktarılırken,⁸²⁷ İbn İshâk ve İbn Sa'd'da ise benzer malumat başka bir râvîden nakledilmektedir.⁸²⁸ Mâlik b.

⁸²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 401-409; XXXI, 341-343; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 372-373. Ayrıca bk. Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, I, 61; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 264; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, IV, 105-106, 344-346; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 390-391.

⁸²⁴ Hz. Peygamber'i Ukâz panayırında gören kişi rivâyetlerde zikredilmemiştir. Fakat Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'in arkasında dolaşıp onu yalanlaması diğer rivâyetlerde olduğu gibi bu rivâyette de belirtilmiştir (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 224). Bundan dolayı hepsini tek bir metin halinde verdik.

⁸²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 148; XXXVIII, 224, 247; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 370-372. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 21-22; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, IV, 106, 346.

⁸²⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 232; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 422-423, 425; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 216; Belâzürî, *Ensâb*, I, 237; Taberî, *Târîh*, II, 348-349, 351.

⁸²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 422-423; Belâzürî, *Ensâb*, I, 237; XI, 119; Taberî, *Târîh*, II, 348-349.

⁸²⁸ İbn İshâk, *Sîret*, s. 232; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 216.

Kinâne oğullarından bir ihtiyarın naklettiği rivâyet ise İbn İshâk tarafından muhtasar bir şekilde zikredilmiştir.⁸²⁹

Genel itibariyle bakıldığında Ahmed b. Hanbel'in verdiği bilgiler ile siyer kaynaklarının verdiği bilgiler arasında kayda değer bir fark yoktur. Ahmed b. Hanbel'in verdiği bilgiler aynı hadiseyi vermeleri açısından siyer kaynaklarından daha fazladır. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'de Hz. Peygamber'in panayırlarda Arap kabilelerini İslâm'a davet etmesi hususunda nakledilmeyen birçok rivâyet, düzenli bir şekilde siyer kaynaklarında bulunmaktadır. Bu rivâyetler İbn İshâk'tan nakledilmektedir. Bunlar da itibara alınırsa İbn Hişâm ve Taberî'de nakledilen bilgiler, Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bilgilere nazaran daha düzenli ve çoktur.⁸³⁰

11. Müşriklerin Safâ Tepesinin Altın Yapılmasını İstemesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Kureyşli müşrikler Hz. Peygamber'e (s.a.v.): “Bizim için Rabbine dua et de Safâ tepesini altına çevirsin ve ziraat yapmamız için etrafındaki dağları bir tarafa çeksin. Bunlar olursa biz sana inanırız, tâbi oluruz” dediler. Hz. Peygamber müşriklere: “Bunu hakikaten yapacak mısınız?” diye sorunca Müşrikler: “Evet, yapacağız” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber dua etti. Akabinde Cebrâîl geldi ve Hz. Peygamber'e: “Rabbin sana selam veriyor ve şöyle buyuruyor: İstersen onlara Safâ tepesini altına çevirelim. Fakat gözleri önünde gerçekleşen şeyi inkâr edenleri âlemlerden hiçbirine tattırmadığım azabı tattırarak onlardan evvelki ümmetleri helak ettiğim gibi kendilerini de helak edeceğim. Eğer istersen onlara tevbe rahmet kapısını açayım” . Hz. Peygamber (s.a.v.): “Ey Rabbim. Hayır, Safâ tepesi altına çevrilmesin. Onlara tevbe ve rahmet kapısı aç” diye dua etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ: “Bizi, (Kureyş'in istediği) mucizeleri göndermekten, ancak, öncekilerin onları yalanlamış olması alıkoydu. (Nitekim) Semûd kavmine o dişi deveyi açık bir mucize olarak verdik de onlar bu yüzden zalim oldular. Oysa biz mucizeleri sırf korkutmak için göndeririz”⁸³¹ âyetlerini indirdi.⁸³²

⁸²⁹ İbn İshâk, *Sîret*, s. 231.

⁸³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 423-427; Taberî, *Târîh*, II, 349-352.

⁸³¹ el-İsrâ 17/59.

⁸³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 60, 173; V, 284; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XV, 30-31; XVII, 299-300. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 151; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII, 12,

Bu konuda siyer kaynaklarından İbn İshâk, Belâzürî ve Taberî’de rivâyetler nakledilmektedir.⁸³³ Siyer kaynaklarında nakledilen rivâyetler genel itibariyle Ahmed b. Hanbel’deki rivâyetler ile benzer muhtevaya sahiptir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel’de Hz. Peygamber ile müşrikler arasında vukû‘ bulan hadisenin evveli hakkında bilgi verilmezken, siyer kaynaklarında hadisenin evveli hakkında bilgi verilir. Genel itibariyle siyer kaynaklarında hadisenin evvelinde müşriklerin Resûlullah’tan evvelki peygamberlerin gösterdikleri mucizeleri Hz. Peygamber’e anlatmaları ve akabinde evvelki peygamberler gibi onun da kendilerine mucize göstermesini istedikleri zikredilir.⁸³⁴

Ahmed b. Hanbel’de hadisenin akabinde İsrâ sûresinin 59. âyet-i kerimesi nâzil olduğu belirtilirken; bu bilgi siyer kaynaklarından sadece Taberî’nin konuyla alakalı rivâyetlerinin birinde kaydedilir.⁸³⁵ İbn İshâk’ta ve Taberî’nin bir rivâyetinde bu hadisenin akabinde En‘âm sûresinin 109-111. âyetleri,⁸³⁶ Belâzürî’de Ra‘d sûresinin 31-32. âyetleri ve Yâsîn sûresinin 78. âyeti⁸³⁷ ve Taberî’nin geri kalan rivâyetlerinde Bakara sûresinin 108. âyeti,⁸³⁸ yine aynı sûrenin 164. âyeti,⁸³⁹ Mâide sûresinin 102. âyeti⁸⁴⁰ ve Enbiyâ sûresinin 6. âyetinin⁸⁴¹ nâzil olduğu zikredilmektedir.

12. Hz. Peygamber’in Kâbe’de Namaz Kılmasına Mâni Olunmak İstenmesi

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyetlere göre Resûlullah Kâbe’nin yanında namaz kılarken Ebû Cehil geldi ve Resûlullah’a: Ben seni namaz kılmaktan men

152; Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, I, 119, 120; II, 344, 394; IV, 268; Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, VII, 50.

⁸³³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 274; Belâzürî, *Ensâb*, I, 147-148; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II, 490-491; III, 269-270; XI, 116; XII, 38-39; XVII, 476-477.

⁸³⁴ Bk. İbn İshâk, *Sîret*, s. 274; Belâzürî, *Ensâb*, I, 147-148; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 269-270; XI, 116; XII, 38-39; XVII, 476-477; Süheylî, *er-Ravzu’l-ünüf*, III, 65. Süheylî’nin eserine kaydettiği bilgi İbn İshâk’tan nakledilmektedir.

⁸³⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 476-477. Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 271-273.

⁸³⁶ İbn İshâk, *Sîret*, s. 274; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XII, 38-39.

⁸³⁷ Belâzürî, *Ensâb*, I, 147-148.

⁸³⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, II, 491.

⁸³⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 269-270. Fakat Taberî bu rivâyeti tercih etmemiştir. Bununla beraber bu rivâyet âyetin tefsirinde kullanılabileceğinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bk. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 270.

⁸⁴⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI, 116.

⁸⁴¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 477.

etmedim mi?” dedi. Bunun üzerine Resûlullah onu tehdit etti. Tehdit edilen Ebû Cehil: “Niçin beni tehdit ediyorsun Ey Muhammed? Vallahi! Biliyorsun ki bu vadede benden çok taraftara sahip olan yoktur” dedi. Biraz zaman geçtikten sonra Ebû Cehil içinde bulunduğu topluluğa: “Muhammed sizin gözlerinizin önünde yüzünü toprağa koyuyor mu?” diye sorunca orada bulunanlar ona: “Evet, koyuyor” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Ebû Cehil: “Lât ve Uzzâ’ya yemin olsun ki! Onu Kâbe’nin yanında namaz kılarken görürsem boynuna basıp yüzünü toprağa süreceğim!” dedi. Ebû Cehil daha sonra Resûlullah’ı Kâbe’nin yanında namaz kılarken görünce Resûlullah’ın boynuna basmak için yanına gitti. Fakat aniden elleriyle kendini korumaya çalışarak geri kaçtı. Oradakiler ona: “Neyin var? Sana ne oldu?” diye sorunca o: “Benimle onun arasında ateşten bir hendek ve birtakım kanatlar vardı” diye cevap verdi. Bu hadiseden sonra Resûlullah (s.a.v.) Ebû Cehil hakkında: “Bana yaklaşırdı. Melekler onu herkesin önünde alıp vücudundaki uzuvlarını parça parça ederlerdi” buyurdu. Bunun üzerine Allah Teâlâ: “Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder. Şüphesiz dönüş ancak Rabbedir. Sen, namaz kıldığında kulu (bundan) engelleyeni gördün mü? Ne dersin, ya o (engellenen kul) hidâyet üzere ise; ya da takvayı (Allah’a karşı gelmekten sakınmayı) emrediyorsa! Ne dersin engelleyen, Peygamberi yalanlamış ve yüz çevirmişse! O Allah’ın, her şeyi gördüğünü bilmiyor mu? Hayır! Andolsun, eğer vazgeçmezse, muhakkak onu perçeminden; o yalancı, günahkâr perçeminden yakalınız. Haydi, taraftarlarını çağırın. Biz de zebânileri çağıracağız. Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine yaklaş” âyetlerini indirdi. Kendini yeterli görüp azgınlık eden kişi Ebû Cehil’dir. Âyette bahsedilen taraftarlar Ebû Cehil’in taraftarlarıdır. Zebaniler de meleklerdir.⁸⁴²

Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bu hadise siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî’de zikredilmektedir.⁸⁴³ İbn İshâk ve İbn Hişâm’da Ebû Cehil’in Hz. Peygamber ile namaz hususunda konuşması ve akabinde Hz. Peygamber’in

⁸⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 98-99, 164-165; V, 167, 437; XIV, 426; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 286-288. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, VI, 175; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2154; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 300-301; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 339-340, 429; Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, III, 368.

⁸⁴³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 230; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 311-313; Belâzürî, *Ensâb*, I, 126; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 524-527. Ayrıca bk. Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve*, I, 208; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 188-192.

onu tehdit etmesi ve Ebû Cehil'in buna verdiği tepki zikredilmez.⁸⁴⁴ Ayrıca İbn Hişâm'da konu Alak sûresinin ilgili âyetleri verilerek ele alınmış ve âyetin izahı yapılmış olup herhangi bir kıssa anlatılmamıştır. Bununla beraber Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'i namaz kılmaktan men etme teşebbüsüne değinilmiştir. Belâzürî'de Ebû Cehil'in Hz. Peygamber'in boynunu ezmeye yemin edişinden ve buna teşebbüs ettiğinde geri dönüşünden bahsedilmez.⁸⁴⁵ Ama hadisenin geri kalan kısmı Ahmed b. Hanbel ile benzer muhtevaya sahiptir. Taberî'de ise Ahmed b. Hanbel'de verilen malumatın hepsi mevcuttur. Taberî'de zikredilen bir rivâyette bu hadise üzerine Allah Teâlâ'nın Alak sûresini ilk âyetleri dâhil indirdiği kayıtlıdır.⁸⁴⁶ Bu rivâyette bir problem olsa gerektir. Zira Alak sûresinin ilk beş âyeti ilk vahiydir. Yani nübüvvetin başlangıcında nâzil olmuştur.

13. Âs b. Vâil ile Habbâb Arasındaki Borç Meselesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Habbâb b. Eret Mekke'de demirciydi. Bir ara Âs b. Vâil'e çalıştı. Fakat parasını ondan alamadı; ondan alacakları birikti. Parasını Âs'tan almaya gittiğinde Âs ona: "Vallahi! Muhammed'i inkâr edinceye kadar sana borcunu ödemeyeceğim" dedi. Habbâb da ona: "Vallahi! Muhammed'i inkâr etmem. Ta ki sen ölüp tekrar dirilirsen o başka!" diye cevap verince Âs güldü ve: "O halde ben ölüp sonra dirildiğimde yanıma gel, o zaman benim malım da evlâdım da olacak! Sana o zaman borcunu ödeyeceğim" dedi. Habbâb bu hadiseyi Hz. Peygamber'e anlattı. Bunun üzerine Allah Teâlâ Meryem sûresinin 77-80.: "Âyetlerimizi inkâr edip "Bana elbette mal ve evlat verilecek!" diyen kimseyi gördün mü? Gaybı mı görüp bilmiş, yoksa Rahmân'dan bir söz mü almış? Hayır! (İş onun dediği gibi değil). Biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını arttırdıkça arttıracacağız! Onun (ahirette sahip olacağını) söylediği şeylere biz varis olacağız ve o bize tek başına gelecek" âyetlerini indirdi.⁸⁴⁷

⁸⁴⁴ İbn İshâk, *Sîret*, s. 230; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 311.

⁸⁴⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 126.

⁸⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIV, 526.

⁸⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 453, 546-547, 554. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, III, 60, 92, 123; VI, 94-95; Müslim, *Sahîhu Müslim*, IV, 2153; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 169; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 171; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IV, 66-69.

Bu hadise İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de benzer muhteva ile zikredilmiştir.⁸⁴⁸ Kaynaklardaki bilgiler birbirlerini teyit etmekte olup aralarında mühim olmayan birtakım farklar bulunmaktadır. Bu farklar şunlardır:

i. İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Belâzürî'de Habbâb'ın hadiseyi Resûlullah'a anlatması yer almazken; Ahmed b. Hanbel ve Taberî'de Habbâb'ın hadiseyi Resûlullah'a anlatması yer alır.⁸⁴⁹

ii. İbn Hişâm'da Habbâb'ın Âs'a: "Vallahi! Muhammed'i inkâr etmem. Ta ki sen ölüp tekrar dirilirsen o başka!" söylediği söz kayıtlı değildir.

iii. Ahmed b. Hanbel'de demirci olan Habbâb'ın Âs'a ne yaptığı belirtilmezken İbn Hişâm'da Habbâb'ın Âs'a kılıç yaptığı kaydedilmektedir.

14. Abdüleşheloğullarının İslâm'a Davet Edilmesi

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre Ebu'l-Hayser Enes b. Râfî' beraberinde İyâs b. Muâz'ın da içinde bulunduğu Abdüleşheloğullarından bir grup gençle, Hazrec kabilesine karşı Kureyşlilerle anlaşma yapmak için Mekke'ye geldi. Resûlullah (s.a.v.) onların gelişinden haberdar olunca yanlarına gidip oturdu ve onlara: "Buraya kendisi için geldiğiniz şeyden sizin nezdinizde daha hayırlı bir şey var mıdır?" dedi. Onlar: "Daha hayırlı olan neymiş ?" diye sordular. Hz. Peygamber: "Ben, Allah'ın elçisiyim. Allah beni kullarına, kendisinden başkasına ibadet etmemeye ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet etmem için gönderdi. Bana kitap da indirdi" diye cevap verdi. Sonra onlara İslâm'ı anlattı ve Kur'ân-ı Kerîm okudu. O esnada genç yaşta olan İyâs b. Muâz: "Ey kavmim! Vallahi bu, kendisi için geldiğiniz şeyden daha hayırlıdır" deyince, Ebu'l- Hayser Enes b. Râfî', Bathâ'nın toprağından bir avuç alıp İyâs b. Muâz'ın yüzüne attı. Bunun üzerine Resûlullah yanlarından ayrıldı. Onlar da Medine'ye döndüler. Sonradan Evs ve Hazrec kabileleri arasında Buâs harbi⁸⁵⁰ vukû' buldu.

⁸⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 357; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 164; Belâzürî, *Ensâb*, I, 176-177; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 245-246. Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 280-281.

⁸⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 245-246.

⁸⁵⁰ Buâs, Medine'nin güneydoğusunda bulunan bir vahanın ve burada Evs ve Hazrec kabileleri arasında 120 sene devam eden harplerin sonuncusunun adıdır. Bu harbin galip tarafı Evs kabilesi olmuştur. Buâs harbinin en mühim neticesi müslümanların Medine'ye hicret imkânını sağlaması ve İslâmiyet'in Medine'de yayılmasıdır. Bk. Asri Çubukçu, "Buâs", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 340.

Aradan fazla zaman geçmeden İyâs b. Muâz vefat etti. İyâs vefat ederken yanında bulunanlar onun son nefesini verene kadar *lâ ilâhe illallâh, Allâhu ekber, elhamdülillâh* ve *sübhânellâh* dediğini işitmişler ve yanında bulunanların onun müslüman olarak vefat ettiğine dair içlerinde hiçbir şüpheleri kalmamıştır. İyâs b. Muâz, Resûlullah'ı o mecliste dinlediklerinden sonra içi İslâm'la dolu dolu olmuş İslâm'ı kendisine şiar edinmişti.⁸⁵¹

Bu konu hakkında siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de malumat bulunmaktadır.⁸⁵² İbn Hişâm ve Taberî'deki bilgi Ahmed b. Hanbel'de olduğu gibi İbn İshâk'tan nakledilmiştir.⁸⁵³ Bu üç kaynaktaki malumat benzer muhtevaya sahip olup aralarında kayda değer bir farklılık yoktur. Keza hadis kitaplarından Buhârî, Taberânî, Hâkim ve Heysemî'de de konuyla alakalı malumat İbn İshâk'tan nakledilmiştir.⁸⁵⁴ İbn Sa'd ve Belâzürî'de sened bulunmamaktadır.⁸⁵⁵

Konuyla alakalı en muhtasar bilgi Belâzürî'dedir. En geniş malumat da İbn Sa'd'da yer almaktadır. İbn Sa'd'da Ahmed b. Hanbel'de olmayan veya muğlak bırakılan konular hakkında teferruata girilmiştir. Mesela: Medine'den gelen bu grubun on beş kişi olması, görünürde Umre maksatlı geldikleri, Mekke'de Utbe b. Rebîa'nın yanında konakladıkları, Kureyşliler ve bu grubun arasındaki geçen konuşmalar ve Kureyş'in onlara yardım etmeye yanaşmaması, bu grubun Hz. Peygamber ile Zülmecâz panayırında karşılaştıkları, Enes b. Râfi''in İyâs'a karşı sarf ettiği sözler⁸⁵⁶ vb. benzeri bilgiler bu teferruatlardandır.⁸⁵⁷

⁸⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 30-31; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 373-375. Ayrıca bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 442; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, I, 276; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 198; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 36.

⁸⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 427-428; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 437-438; Belâzürî, *Ensâb*, I, 238; Taberî, *Târîh*, II, 352-353.

⁸⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 427-428; Taberî, *Târîh*, II, 352-353.

⁸⁵⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 442; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, I, 276; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 198; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 36.

⁸⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 437-438; Belâzürî, *Ensâb*, I, 238.

⁸⁵⁶ Enes b. Râfi''in İyâs'a karşı sarf ettiği sözler Belâzürî'de de muhtasar bir şekilde zikredilmiştir. Bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 238.

⁸⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 437-438.

15. İsrâ ve Mi'rac

15.1. İsrâ ve Mi'rac

Ahmed b. Hanbel'de nakledilenlere göre Hz. Peygamber ashabına İsrâ gecesinde bahsederken şöyle buyurdu: Ben Kâbe'nin yanında (veya evimde iken) Hatîm'de⁸⁵⁸ uzanmıştım. Ben uyku ile uyanıklık arasındayken, Cebrâîl ile beraber iki kişi yanıma geldi. Onlardan birisi “Şu ortadaki (bizim aradığımız) üç kişiden birisidir” dedi. Sonra içinde hikmet ve iman dolu altın bir tas getirildi. Göğsüm karnımın aşağısına kadar yarıldı ve kalbim zezem suyuyla yıkandı. Sonra kalbim hikmet ve imanla doldurulup yerine konuldu. Sonra bana Burak adında katırdan küçük, eşekten büyük beyaz, uzun boylu bir binek eğrlenmiş ve gem vurulmuş vaziyette getirildi. Burak ön ayaklarını gözünün gördüğü en son yere kadar atabiliyordu. Burak'a binerken Burak zorluk çıkarınca Cebrâîl ona: “Neden böyle yapıyorsun? Vallahi! Şimdiye kadar sana Allah'a ondan daha yakın bir kimse binmemiştir” dedi. Bunun üzerine Burak ter atmaya başladı. Burak'a bindirildim ve Cebrâîl ile birlikte yola koyulduk. Hz. Peygamber ve Cebrâîl, Beytü'l-Makdis'e varıncaya kadar Burak'ın sırtından inmedi. Beytü'l-Makdis'e gelince Resûlullah kendinden evvelki peygamberlerin bağladığı halkaya Burak'ı bağladı.⁸⁵⁹ Resûlullah (s.a.v.) Mescid-i Aksâ'ya girince namaza durup iki rekat namaz kıldı ve arkasına baktığında bütün peygamberlerin kendisiyle beraber namaz kıldıklarını gördü.⁸⁶⁰ Namaz bitince kendisine, içinde süt, bal ve şarap olan üç bardak getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) içinde süt olan bardağı alıp içince, Cebrâîl: “Seni doğru yola ulaştıran Allah'a hamd olsun. Sen fitratı seçtin. Sen ve ümmetin bunun üzeresiniz. Eğer şarabı alsaydın ümmetin sapıttırdı” dedi.⁸⁶¹

⁸⁵⁸ Kâbe'nin tamiri esnasında yarım daire şeklindeki bir yeri Kâbe dışında bıraktılar ve burasını Kâbe'den olduğu anlaşılın diye göğüs hizasına gelen bir duvarla çevirip taşla döşediler. İşte bu duvara Hatîm denir. Bk. Fuat Günel, “Hicr”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 455.

⁸⁵⁹ Huzeyfe b. Yemân, Hz. Peygamber'in Beytü'l-Makdis'e varınca Burak'tan inmeden Mirac'a çıktığını ve Beytü'l-Makdis'te namaz kılmadığını, Burak'ı bağlamadığını ileri sürer. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 321-322; 346, 356-357, 368-369.

⁸⁶⁰ İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in Mirac'tan sonra Mescid-i Aksâ'ya gelip namaz kıldırıldığını daha sahih bulur. Bk. Kemal Sandıkçı, “İsrâ ve Mi'rac”, *İslâm Medeniyeti Dîni, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, 1969, sy. 24, II, s. 23.

⁸⁶¹ Burada Hz. Peygamber'e “Sen fitratı seçtin.....” sözünü söyleyenin Cebrâîl değil de bardağı Hz. Peygamber'e sunan kişinin söylediği de rivâyet edilir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 167.

Sonra Cebrâîl ile beraber dünya semâsına geldik. Cebrâîl kapının açılmasını isteyince, kendisine: “Kimdir o?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl'im” cevabını verince, “Yanında kim var?” diye soruldu. “Muhammed” cevabı verince: “O (Miraç için) gönderildi mi?” diye soruldu. Cebrâîl: “Evet” cevabını verince: “Bu ne güzel geliştirdi” denildi. Dünya semâsının üzerinde yükselirken Âdem'in (a.s.) sağ ve sol tarafında büyük kalabalıkların olduğunu gördüm. Âdem sağ tarafına bakınca tebessüm ediyor; sol tarafına bakınca ağlıyordu. Bana: “Merhaba ey salih peygamber ve salih oğul!” dedi ve bana hayır dua etti. Cebrâîl'e: “Bu kimdir?” diye sorduğumda: “Bu senin atan Âdem'dir. Sağ ve sol tarafındaki kalabalık onun soyundan gelen insanlardır. Sağ tarafındakiler cennet ehlidir; sol tarafındakiler ise cehennem ehlidir. Bundan dolayı sağ tarafına bakınca güler; sol tarafına bakınca da ağlar. Ona selam ver” dedi. Ona selam verdiğimde selamımı alıp: “Merhaba ey salih oğul! Ey salih peygamber!” dedi.

Sonra ikinci semaya geldiğimizde Cebrâîl bekçiden kapının açılmasını istedi. Ona: “Sen kimsin?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl'im” karşılığını verdi. “Beraberindeki kimdir?” diye sorduklarında: “Muhammed'dir” dedi. Onlar: “O (Miraç için) gönderildi mi?” diye sorunca: “Evet gönderildi” dedi. Onlar da: “Merhaba, bu ne güzel bir geliştirdi!” dediler. Kapı açıldığında orada teyze oğulları Yahyâ ve İsâ'yı gördüm. İsâ beyaz tenli, kıvrıkcık saçlı, keskin bakışlı, yaratılıştan göbeksiz genç biriydi. Yahyâ ve İsâ beni selamladılar ve bana hayır dua ettiler. Cebrâîl'e: “Ey Cebrâîl! Bu iki kişi kimdir?” dediğimde: “Bunlar Yahyâ ve İsâ'dır. Onlara selam ver” dedi. Onlara selam verdiğimde selamımı aldılar ve: “Merhaba ey kardeş! Ey salih peygamber!” dediler.

Sonra üçüncü semaya geldiğimizde Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Ona: “Sen kimsin?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl'im” karşılığını verdi. “Beraberindeki kimdir?” diye sorduklarında: “Muhammed'dir” dedi. Onlar: “O (Miraç için) gönderildi mi?” diye sorunca: “Evet gönderildi” dedi. “Merhaba, bu ne güzel bir geliştirdi!” dediler. Kapı açıldığında orada Yûsuf (a.s.) vardı. Güzelliğin yarısı ona verilmiştir. Bana selam verip bana hayır dua etti. Cebrâîl: “Bu Yûsuf'tur. Ona selam ver” dedi. Ona selam verdiğimde selamımı alıp: “Merhaba ey salih kardeş! Ey salih peygamber!” dedi.

Sonra dördüncü semaya geldiğimizde Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Ona: “Sen kimsin?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl'im” karşılığını verdi. “Beraberindeki

kimdir?” diye sorduklarında: “Muhammed’dir” dedi. Onlar: “O (Miraç için) gönderildi mi?” diye sorunca: “Evet gönderildi” dedi. “Merhaba, bu ne güzel bir geliştirdi!” dediler. Kapı açıldığında orada İdrîs (a.s.) vardı. Bana selam verip bana hayır dua etti. Cebrâîl: “Bu İdrîs’tir. Ona selam ver” dedi. Ona selam verdiğimde selamımı alıp: “Merhaba ey salih kardeş! Ey salih peygamber” dedi.

Sonra beşinci semaya geldiğimizde Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Ona: “Sen kimsin?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl’im” karşılığını verdi. “Beraberindeki kimdir?” dediklerinde: “Muhammed’dir” dedi. Onlar: “O (Miraç için) gönderildi mi?” diye sorunca: “Evet gönderildi” dedi. “Merhaba, bu ne güzel bir geliştirdi!” dediler. Kapı açıldığında orada Hârûn (a.s.) vardı. Cebrâîl: “Bu Hârûn’dur. Ona selam ver” dedi. Ona selam verdiğimde selamımı alıp: “Merhaba ey salih kardeş! Ey salih peygamber!” dedi.

Sonra altıncı semaya geldiğimizde Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Ona: “Sen kimsin?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl’im” karşılığını verdi. “Beraberindeki kimdir?” dediklerinde: “Muhammed’dir” dedi. Onlar: “O (Miraç için) gönderildi mi? diye sorunca: “Evet gönderildi” dedi. “Merhaba, bu ne güzel bir geliştirdi!” dediler. Kapı açıldığında orada Mûsâ (a.s.) vardı. Bana selam verip hayır dua etti. Mûsâ (a.s.) esmer tenli ve uzun boylu olup, saç kulakları hizasına veya daha yukarısına uzanmış olup düz, sık ve gürdü; babayiğit bir adamdı. Cebrâîl: “Bu Mûsâ’dır. Ona selam ver” dedi. Ona selam verdiğimde selamımı alıp: “Merhaba ey salih kardeş! Ey salih peygamber! Ey Ümmî peygamber!” dedi. Ondan ayrıldığım zaman ağladı. Bunun üzerine ona: “Seni ağlatan nedir?” diye sorulduğunda: “Ey Rabbim! Benden sonra gönderdiğin bu genç Peygamberin ümmetinden Cennete girecek kişiler, benim ümmetimden Cennete girecek kişilerden daha çok ve daha faziletlidir. Bundan dolayı ağlıyorum” dedi.

Sonra yedinci semaya geldiğimizde Cebrâîl kapının açılmasını istedi. Ona: “Sen kimsin?” denildi. Cebrâîl: “Ben Cebrâîl’im” karşılığını verdi. “Beraberindeki kimdir?” dediklerinde: “Muhammed’dir” dedi. Onlar: “O (Miraç için) gönderildi mi?” diye sorunca: “Evet gönderildi” dedi. “Merhaba, bu ne güzel bir geliştirdi!” dediler. Kapı açıldığında orada İbrâhîm (a.s.) Beytü’l-Ma‘mur’a yaslanmış bir şekilde duruyordu. İbrâhîm (a.s.) yaşlı ve heybetli biriydi. Bana çok benziyordu. Cebrâîl: “Bu atan

İbrâhîm'dir. Ona selam ver" dedi.⁸⁶² Ona selam verdiğimde selamımı alıp: "Merhaba ey salih oğul! Ey salih peygamber!" dedi. İbrâhîm (a.s.) Hz. Peygamber'e: "Ümmetine emret. Cennete fidan dikmeyi çoğaltsınlar. Zira onun toprağı pek güzel, arazisi geniştir" dedi. Hz. Peygamber: "Cennet'e dikilecek fidan nedir?" diye sorunca İbrâhîm: "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" diye cevap verdi.⁸⁶³ Akabinde o kadar yükseğe çıkarıldım ki kalemlerin hışırtısını duydum.

İsrâ gecesinde İbrâhîm (a.s.), Mûsâ (a.s.) ve İsâ (a.s.) aralarında kıyametten bahsediyorlarken Hz. Peygamber onlarla karşılaştı. Mûsâ ve İsâ kıyametin vaktini İbrâhîm'e sordular. İbrâhîm: "Bu hususta benim bilgim yoktur" deyince, aynı hususu Mûsâ'ya sordular. O da: "Bu hususta benim bilgim yoktur" deyince, meseleyi İsâ'ya sordular. İsâ da şöyle anlattı: "Kıyametin vaktini Allah'tan başka kimse bilmez. Bu hususta Rabbimin bana ahdettiğine göre Deccâl çıkacağı zaman benim elimde iki küçük sopa olacaktır. O beni gördüğü zaman kurşunun eridiği gibi eriyecek ve Allah onu helak edecek. Hatta o zaman taşlar ve ağaçlar: "Ey Müslüman! Altımda kâfir vardır. Gel ve onu öldür!" diyecek. Allah onları helak edecek. Daha sonra insanlar şehirlerine ve yurtlarına dönecek. O vakitlerde Ye'cüc ve Me'cüc çıkacak ve her taraftan gelecekler ve şehirleri çiğneyecekler. Nereye giderlerse orayı helak edecekler, uğradıkları her suyu içecekler. Sonra insanlar onları bana şikâyet edecekler. Ben de Allah'a dua edeceğim. Allah onları helak edip öldürecek, yeryüzü onların iğrenç kokularıyla dolacak. Allah yağmuru indirecek ve onların cesetlerini sürüyerek denize atacak. Sonra dağlar yerle bir olacak ve yeryüzü bir deri yaygı gibi yayılacak. Rabbimin bana verdiği ahitlere göre bunlar vukû' bulduktan sonra kıyametin kopması, ailesinin gece mi gündüz mü ne zaman kendilerini çocukla sevindireceğini bilmediği, gününü dolduran hamile kadının haline benzer."

Sonra Beytü'l-Ma'mur benim için kaldırıldı. Cebrâîl'e Beytü'l-Ma'mur'u sorduğumda Cebrâîl bana: "Beytü'l-Ma'mûr'a her gün yetmiş bin melek girer. Namaz kılıp çıkan melek, bir daha geri dönmez" dedi.

⁸⁶² Hz. İbrâhîm'in altıncı semâda olduğu da rivâyet edilir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 211-212.

⁸⁶³ Hz. İbrahim'in tavsiyesi için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 345, 447-448; XIV, 131-132, 150, 297, 363; XV, 128-129; XVI, 90; XXIV, 402-403; XXXII, 345-346; XXXV, 223, 275, 309, 314; XXXVIII, 553. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 1251; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 387, 472.

Sonra Sidretü'l-Müntehâ'ya götürüldüm. Yeryüzünden semâya çıkanlar burada son bulur ve alınacağı zaman da burada ondan alınır. Sidretü'l-Müntehâ kendisinin üst tarafından gelen bilgilerin son durağıdır. Meleklerin de kulların amellerini sunmak için gelebildikleri son noktadır. Vazifeli melekler bu bilgileri buradan teslim alırlar. Sidretü'l-Müntehâ bana yükseltildi. Sidretü'l-Müntehâ'nın bilmediğim renklerle kaplı olduğunu gördüm. Onun meyveleri ve yemişleri Hecer testileri gibi, yaprakları da filkulağı gibiydi. “O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı”⁸⁶⁴ âyetinde etrafı kaplayanlardan kasıt altın kelebeklerdir. Allah Teâlâ'nın emriyle bunlar etrafı kapladığında mahlûkattan hiçbirisi onun güzelliğini anlatamaz. Cebrâîl: “Bu, Sidretü'l-Müntehâ'dır” dedi. Ondandır dört nehir çıkıyordu. İki gizli, ikisi de açıktan akıyordu. Ben: “Bu nehirler nedir ey Cebrâîl” diye sorduğumda o bana: “Görünmeyen iki nehir Cennette'dir. Görünen iki nehir ise Nil ve Fırat nehridir” diye cevap verdi. Onu Allah'ın emriyle bir şey kaplayınca, yakut veya zümrüt ya da buna benzer bir şeye dönüştü. Hz. Peygamber Cennetten, yemyeşil bir refrefin (ipek döşek) birden ufku kapladığını, doldurduğunu gördü.

Hz. Peygamber daha sonra Cebrâîl ile beraber Cennete girdi. Cennet'te iki yanında içi boş, inciden yapılmış kubbeli evler ile dizili bir ırmak gördü. İçinde yâkût ve inci taşları yüzüyordu. Irmağın içinde akan suya eliyle vurdu. Irmağın toprağı misk, çakılları ise inci idi. Suyu süttten daha beyaz, baldan daha tatlı, kardan daha soğuktu; kokusu misk kokusundan daha güzeldi. Hz. Peygamber Cebrâîl'e: “Bu nedir Cebrâîl?” dedi. Cebrâîl: “Bu Allah Teâlâ'nın sana verdiği Kevser'dir” dedi. Hz. Peygamber Cennete girince bir tarafından bir fısıltı duyunca: “Ey Cebrâîl! Bu nedir!” diye sordu. Cebrâîl: “Bu, müezzîn Bilâl'dır” cevabını verdi. Daha sonra Resûlullah (s.a.v.) Mi'rac'dan inip insanların yanına geldiğinde: “Bilâl kurtuluşa erdi, onu falan yerde şu halde gördüm” dedi.⁸⁶⁵

⁸⁶⁴ en-Necm 53/ 17.

⁸⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 166-167; XXXV, 213; XXXVIII, 321, 356, 357,368. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 329-330; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 79; IV, 137; IX, 149; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 148; IV, 2183.

Daha sonra Cebrâîl beni Cehennem'e götürdü. Cebrâîl: "Mâlik'e⁸⁶⁶ selam ver!" dedi. Ben de ona selam verdim. Akabinde Cehennemi gördüm.⁸⁶⁷

Sonra Cebrâîl Rabbini hissettiği zaman aslî şekline döndü ve secde etti. Hz. Peygamber burada Cebrâîl'i altı yüz kanatlı olarak ve tüylerinden inci ve yâkût saçıldığı halde gördü. Sonrasında Resûlullah Rabbini de gördü.⁸⁶⁸ "Allah Teâlâ peygamberine vahyedeceğini vahyetti".⁸⁶⁹ Necm sûresinin 7-18. âyetleri bu hadiseye işaret etmektedir. Sidre'de Resûlullah'a (s.a.v.) üç şey verildi. Bunlar: Beş vakit namaz, Bakara sûresinin son âyetleri ve ümmet-i Muhammed'den Allah'a şirk koşmayanların büyük günahlarının bağışlanmasıdır.

Allah Teâlâ ümmet-i Muhammed'e her gün elli vakit namaz farz kıldı. Oradan ayrıldım ve Mûsâ'ya uğradım. Mûsâ bana: "Rabbin ümmetine neyi farz kıldı?" deyince ben de: "Onlara günde elli vakit namaz farz kıldı" cevabını verdim. Mûsâ bana: "İnsanları senden daha iyi bilirim. Ümmetin buna güç yetiremez. Ben senden evvel insanları sınadım. Bu konuda İsrâîloğullarıyla da çok uğraştım. Sen Rabbine geri dön ve bunu ümmetin için hafifletmesini iste" dedi. Bunun üzerine Rabbime geri döndüm ve: "Ey Rabbim! Namaz hususunda ümmetimin yükünü hafiflet" dedim. Rabbim on vakti⁸⁷⁰ kaldırdı. Mûsâ'nın yanına geri döndüğümde: "Ümmetine ne farz oldu?" diye sordu. Ben: "Her gün kırk vakit namaz" cevabını verdiğimde, Mûsâ bana: "İnsanları senden daha iyi bilirim. Ümmetin buna güç yetiremez. Ben senden evvel insanları sınadım. Bu konuda İsrâîl oğullarıyla da çok uğraştım. Sen Rabbine geri dön ve bunu ümmetin için hafifletmesini iste" dedi. Bunun üzerine Rabbime geri döndüm. Rabbim on vakti daha kaldırdı. Mûsâ'nın yanına geri döndüğümde: "Ümmetine ne farz oldu" diye sordu. Ben: "Her gün otuz vakit namaz" cevabını verince, Mûsâ bana: "İnsanları senden daha iyi bilirim. Ümmetin buna güç yetiremez. Ben senden evvel insanları sınadım. Bu konuda İsrâîl oğullarıyla da çok uğraştım. Sen Rabbine geri dön ve bunu

⁸⁶⁶ Cehennem'de bekçileri temsil eden bir melektir. Bk. M. Sait Özervarlı, "Melek (İslâm İnancında Melek)", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 40.

⁸⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 321, 356, 357,368. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 116, 153; VI, 141; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 151, 156; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XII, 157.

⁸⁶⁸ Bu konuyu ayrı bir alt başlık altında tafsilatlı bir şekilde ele alacağız.

⁸⁶⁹ en-Necm 53/10.

⁸⁷⁰ Allah Teâlâ'nın namazı "beşer rekât" hafiflettiği de kayıtlıdır. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 487.

ümmetin için hafifletmesini iste” dedi. Bunun üzerine Rabbime geri döndüm. Rabbim on vakti daha kaldırdı.

Mûsâ'nın yanına geri döndüğümde: “Ümmetine ne farz oldu?” diye sordu. Ben: “Her gün yirmi vakit namaz” cevabını verince, Mûsâ: “İnsanları senden daha iyi bilirim. Ümmetin buna güç yetiremez. Ben senden evvel insanları sınadım. Bu konuda İsrâîl oğullarıyla da çok uğraştım. Sen Rabbime geri dön ve bunu ümmetin için hafifletmesini iste” dedi. Bunun üzerine Rabbime geri döndüm. Rabbim günde on vakit namazı emretti. Mûsâ'nın yanına geri döndüğümde: “Ümmetine ne farz oldu?” diye sordu. Ben: “Her gün on vakit namaz” cevabını verince, Mûsâ: “İnsanları senden daha iyi bilirim. Ümmetin buna güç yetiremez. Ben senden evvel insanları sınadım. Bu konuda İsrâîl oğullarıyla da çok uğraştım. Sen Rabbime geri dön ve bunu ümmetin için hafifletmesini iste” dedi. Bunun üzerine geri döndüm. Rabbim günde beş vakit namazı emretti. Mûsâ'nın yanına geri döndüğümde: “Ümmetine ne farz oldu?” diye sordu. Ben: “Her gün beş vakit namaz” cevabını verince, Mûsâ: “İnsanları senden daha iyi bilirim. Ümmetin buna güç yetiremez. Ben senden evvel insanları sınadım. Bu konuda İsrâîl oğullarıyla da çok uğraştım. Sen Rabbime geri dön ve bunu ümmetin için hafifletmesini iste” dedi. Ben Rabbim ile Mûsâ'nın arasında namaz hususunda o kadar gidip geldim ki, artık utanmaya başladım ve “Elimdekine razı ve teslim oluyorum” dedim.

Mûsâ'nın yanından ayrılınca, bir münâdî “Ey Muhammed! Beş vakti farz kıldım. Bu da elli vakit yerine geçer. Benim katımda karar değiştirilmez ve bunu kullarıma hafiflettim. Kim bir iyilik yapmaya niyetlenip onu yapmazsa ona bir iyilik yazılır. Eğer niyetlendiği iyiliği yaparsa da bu kişinin amel defterine on kat iyilik yazılır. Kim bir kötülüğe niyet edip onu yapmazsa onun hesabına bir şey yazılmaz. Eğer bu kötülüğü yaparsa onun hesabına bir kötülük yazılır” diye seslendi. Resûlullah aynı gece Mekke'ye geri geldi.⁸⁷¹

⁸⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 396; IV, 77-78, 166-167, 180-181, 431; V, 30-33, 259, 450, 476-477; VI, 19-20, 181, 284-285, 411; VII, 31, 112-113; XIII, 199-200; XVI, 379, 484; XIX, 313-314, 485-488; XX, 86, 107-108; XXI, 279-280; XXIX, 370-381; XXXV, 211-213; XXXVIII, 321-322, 346, 356-357, 368-369. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 328; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 78-79; II, 156; IV, 109-111, 116, 135-137, 152-153, 163, 166-167; V, 52-54; VI, 83, 86; VII, 104, 109; VIII, 125-126; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 145-152, 153-154, 156, 157; IV, 1845, 1846; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 763, 1337, 1365; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, I, 289; V, 151-153, 158, 167, 246-247, 299; Nesâî, *Sünenü'n-*

Resûlullah Mi'rac'dan sonra Mekke'de sabahladı. Kavminin kendisini yalanlayacağını düşündüğünden dolayı üzgün bir halde Hicr'de bir köşeye çekilerek oturdu. Resûlullah'ı bu halde gören Ebû Cehil, onun yanına gelip oturdu ve alaylı bir edâ ile: "Bir şey mi var?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Evet, var" deyince: "Neymiş o?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.): "Bu gece götürüldüm" diye cevap verdi. Ebû Cehil: "Nereye götürüldün?" diye sorunca: "Beytü'l-Makdis'e götürüldüm" diye cevap verdi. Ebû Cehil: "Sonra da aramızda sabahladın öyle mi?" deyince, Resûlullah: "Evet, sabahladım" dedi. Ebû Cehil, Resûlullah'ın kavmini onun yanına çağırdığında kendi anlattıklarını inkâr eder korkusuyla onu yalanlamak istemedi. Ebû Cehil Resûlullah'a: "Kavmini çağırırsam bana anlattıklarını onlara da anlatır mısınız?" diye sorunca, Resûlullah: "Evet, anlatırım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Cehil: "Ey Ka'b b. Lüeyoğulları! Buraya gelin!" diye nida edince meclisler boşalıp Ebû Cehil'in yanına gelip oturdular.

Ebû Cehil Resûlullah'a: "Bana anlattıklarını kavmine de anlat" dedi. Resûlullah: "Bu gece götürüldüm" deyince orada bulunanlar: "Nereye götürüldün?" diye sordu. Resûlullah: "Beytü'l-Makdis'e götürüldüm" diye cevap verdi. Oradakiler: "Sonra da burada, aramızda sabahladın öyle mi?" deyince: "Evet, sabahladım" cevabını verdi. Oradakilerden bazıları ellerini birbirine vurarak, bazıları da elini başının üstüne koyarak Resûlullah'ın bu sözlerine (oradakiler bunun yalan olduğunu düşünüyorlar) şaşarak: "Bize mescidi tarif edebilir misin?" diye sordular. Orada bulunan kavmin içinde o beldeye yolculuk yapan ve Beytü'l-Makdis'i görenler vardı. Resûlullah mescidi tarif etmeye başladı. Fakat mescidin bazı yerleri kendisine karışık geldi. Bunun üzerine Allah Beytü'l-Makdis'i önüne getirtti ve mescidi (veya görüntüsünü) İkâl veya Ukayl'ın evinin alt tarafına koydu. Resûlullah Beytü'l-Makdis'in özelliklerinden aklında kalmayan noktaları ve oradakilerin kervanlarının vaziyetini onlara anlattı. Bunun üzerine oradakiler: "Vallahi! Tarifin isabetli oldu" dediler. Bazıları da: "Muhammed'in

Nesâî, III, 215-216; VIII, 312; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 197-200; X, 276, 277; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 216-217; XI, 64, 73, 250-251, 450-451; XIII, 157; XIX, 270-274; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 394.

dediklerini tasdik mi edeceğiz?” dediler ve inkâr ettiler. Allah Teâlâ bu hadiseyi inkâr eden Ebû Cehil ve beraberindekilerin boyunları daha sonra vurdu.⁸⁷²

Siyer kaynaklarından İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d, Belâzürî ve Taberî’de bu konu hakkında rivâyetler bulunmaktadır.⁸⁷³ Bu kaynaklardan Belâzürî’de Mi’rac hakkında bir malumat yoktur.⁸⁷⁴ İbn Sa’d’da ise Mi’rac muhtasar bir biçimde ele alınmıştır.⁸⁷⁵ İbn Hişâm (aynı zamanda İbn İshâk) ve Taberî İsrâ ve Mi’rac’ı tafsilatlı bir şekilde ele almışlardır.⁸⁷⁶ Genel itibariyle Ahmed b. Hanbel’in verdiği malumat siyer kaynaklarındaki malumat ile örtüşmekte ve birbirini teyit etmektedir. Sadece bazı konularda bazı kaynaklar daha fazla teferruat verebilmektedir.

Ahmed b. Hanbel’de Hz. Peygamber’in İsrâ hadisesinin başında evinde veya Kâbe’de olduğu belirtilirken; İbn Hişâm’da nakledilen bir rivâyette Hz. Peygamber’in o esnada amcası Ebû Tâlib’in kızı Ümmü Hâni’nin evinde olduğu zikredilir.⁸⁷⁷

Ahmed b. Hanbel’de genel itibariyle Beytü’l-Makdis tabiri geçerken, sadece bir yerde Mescid-i Aksâ tabiri zikredilmektedir.⁸⁷⁸ Siyer kaynaklarında ise Beytül-Makdis yerine daha çok Mescid-i Aksâ tabiri kullanılmıştır.

Taberî’nin *Târîh*’inde İsrâ hadisesine değinilmeksizin direk Mi’rac hadisesi anlatılır. Yine Taberî Hz. Peygamber’e ilk vahyin gelmesinden sonra ona ilk iman eden kişinin Hz. Hatice olduğunu belirtip akabinde bu konuyu ele almıştır.⁸⁷⁹ Bu konunun hemen akabinde de ilk müslümanları zikretmiştir.⁸⁸⁰ Ayrıca Taberî bu konuyu

⁸⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 28-29, 476-477; XXIII, 281. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 329.

⁸⁷³ İbn İshâk, *Sîret*, s. 295-297; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 396-408; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 213-215; Belâzürî, *Ensâb*, I, 255-257; Taberî, *Târîh*, II, 307-309; *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 331-352.

⁸⁷⁴ Bk. Belâzürî, *Ensâb*, I, 255-257.

⁸⁷⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 213.

⁸⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 396-408; Taberî, *Târîh*, II, 307-309; *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 331-352.

⁸⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 401.

⁸⁷⁸ Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 166-167. Mescid-i Aksâ ile alakalı bazı değerlendirmeler için bk. Ahmet Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, *Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2014, sy. 2, I, s. 11-14; Mehmet Azimli, “İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2009/1, sy. 16, VII, s. 44-54. Hamîdullah Mescid-i Aksâ’nın el-Beytü’l-Ma’mûr olduğunu iddia eder. Bk. Hamîdullah, I, 135.

⁸⁷⁹ Taberî, *Târîh*, II, 308.

⁸⁸⁰ Taberî, *Târîh*, II, 309.

Tefsîr'inde geniş bir şekilde ele almıştır.⁸⁸¹ Ahmed b. Hanbel'de nakledilen malumat siyer kaynaklarındaki malumatla benzer muhtevaya sahip olmakla beraber, İbn Hişâm ve Taberî'deki malumat Ahmed b. Hanbel'dekinden daha fazladır. Özellikle Taberî'deki malumat kayda değerdir. Zira Taberî konu ile alakalı çoğu rivâyeti eserine kaydetmiştir.⁸⁸² Hadis kaynaklarındaki rivâyetler de Ahmed b. Hanbel'deki malumatı teyit etmektedir.⁸⁸³

Hiz. Peygamber'in Cennet'e götürülmesine dair malumat siyer kaynaklarından sadece İbn Sa'd ve Taberî'de bulunmaktadır.⁸⁸⁴ Fakat İbn Sa'd Hiz. Peygamber'in sadece Cenneti gördüğünü zikretmekle yetinmiştir. Buna mukabil Taberî ise bu konuda daha geniş muhtevalı malumat vermiştir. Taberî'nin verdiği malumat Ahmed b. Hanbel'deki malumatla örtüşmektedir. Aralarında kayda değer bir fark söz konusu değildir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'de Hiz. Bilâl ile alakalı bilgi siyer kaynaklarında zikredilmemektedir.⁸⁸⁵

Ahmed b. Hanbel'de Hiz. Peygamber'in Cehennemle alakalı müşahedesine dair çok az bilgi bulunmaktadır. Siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'de⁸⁸⁶ bu konu hakkında bilgi bulunmakla beraber, İbn Hişâm haricindeki kaynaklarda Ahmed b. Hanbel'de olduğu gibi sınırlı bilgi mevcuttur. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'in verdiği malumat siyer kaynaklarındaki malumat ile örtüşmektedir.

İsrâ ve Mir'ac'ın Kureyşli müşriklere anlatılması İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de ele alınmıştır.⁸⁸⁷ Bu hadiseye dair siyer kaynaklarındaki malumat, Ahmed b. Hanbel'e nazaran daha teferruatlıdır.

⁸⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 331-352.

⁸⁸² Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 331-352.

⁸⁸³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 78-79; II, 156; IV, 109-111, 116, 135-137, 152-153, 163, 166-167; V, 52-54; VI, 83, 86; VII, 104, 109; VIII, 125-126; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 145-152, 153-154, 156, 157; IV, 1845, 1846; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 763, 1337, 1365; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, I, 289; V, 151-153, 158, 167, 246-247, 299; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, III, 215-216, VIII, 312; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 197-200; X, 276, 277; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 216-217; XI, 64, 73, 250-251, 450-451; XIII, 157; XIX, 270-274; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 394.

⁸⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 213; Taberî, *Târîh*, II, 308-309; *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 346.

⁸⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 166-167.

⁸⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 404; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 213, 216; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 346.

⁸⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 399, 402-403; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 213-215; Belâzürî, *Ensâb*, I, 256; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 335-336, 348.

Siyer kaynaklarında Ahmed b. Hanbel’de bulunmayan değişik bilgiler bulunmaktadır. Hz. Ebû Bekir’in “Sıddîk” ismini alması,⁸⁸⁸ Hz. Peygamber’i Abdülmuttaliboğullarının araması⁸⁸⁹ vb. bilgiler Ahmed b. Hanbel’de zikredilmez.

İsrâ ve Mir’ac’ın bedenen mi ruhen mi gerçekleştiği hususunda farklı görüşler vardır. Bir grup bedenen gerçekleştiğini savunurken, diğer bir grup ruhen rüyada gerçekleştiğini savunmaktadır.⁸⁹⁰ Kelâm ve hadis ulemasının cumhuri hadisenin bedenen ve uyanık halde vukû’ bulduğu görüşünü benimsemektedir.⁸⁹¹

15.2. İsrâ Gecesi’nde Hz. Peygamber’in Değişik Müşahedeleri

Ahmed b. Hanbel’de nakledilenlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) İsrâ gecesi Deccâl’i gördü. Deccâl iri cüsseli, bembeyaz birisiydi. İki gözünden birisi sağlam, parlak bir yıldız gibiydi. Saçları bir ağacın dalları gibiydi. Deccâl’in iki gözünün arasında “kâfir” yazılıydı.⁸⁹²

⁸⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 398-399; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 215; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XVII, 335-336, 348.

⁸⁸⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 214.

⁸⁹⁰ Geniş bilgi için bk. Ahmet Ağrakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, *Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi*, I, s. 16-21; Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Tefsir’de İsrâ ve Mi’rac Telâkkisi (H. 550/ M. 1155’e Kadar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1987, s. 56-60; Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 370-431; Salih Sabri Yavuz, “Mi’rac”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 133-135.

⁸⁹¹ Salih Sabri Yavuz, “Mi’rac”, *DİA*, XXX, 133; Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 393-406. Bu konuda yapılmış Yüksek Lisans Tezi için bk. Bekir Tatlı, *Kütüb-i Sitte’de İsrâ ve Mi’rac Hadisleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2000. Ayrıca bk. Yener Öztürk, “Muhtelif Yönleriyle Mi’rac Mucizesi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, sy. 2, XVI, s. 89-130; Hamîdullah, I, 119-143; İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi’rac Gerçeği*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016. İsrâfil Balcı’nın adını zikrettiğimiz eseri sadece İsrâ ve Mi’rac hadisesine hasredilmesi açısından güzel bir çalışmadır. Fakat bazı rivâyetlerle alakalı değerlendirmelerini isabetli bulmuyoruz. Buna dair iki misal zikrederim. Birincisi: Yazarın Enes b. Malik’in İsrâ ve Mi’rac hadisesi esnasında küçük yaşlarda olmasından yola çıkarak onun bu hadiseleri idrak edecek yaşta olmadığını söylemesidir. Aynı tezi Ebû Saîd el-Hudrî için ileri sürer (İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi’rac Gerçeği*, s. 216-217). Zaten rivâyete dikkat edilirse Enes b. Malik bu hadiseleri vukû’ bulduğu zaman Hz. Peygamber’den dinlediğini kaydetmiyor. Kaldı ki Hz. Peygamber’den başka kimse bu hadiseye şahit olmamıştır. Ashaba ve Mekkelilere İsrâ ve Mi’rac hadiselerini kendisi anlatmıştır. Yani bu hadiseyi Hz. Peygamber’in ağzından ilk anda duymakla daha sonra duymak arasında pek de fark yoktur. Zira herkes bu hadiseyi Hz. Peygamber’den öğrenmektedir. İkincisi: Yazarın İbn Sa’d’ın konu ile alakalı rivâyetinin aslında tebliğin ilk dönemlerine işaret ettiği değerlendirmesidir. Bu değerlendirme İbn Sa’d’ın hadisenin hicretten on sekiz ay evvel Ramazan ayının on yedinci gecesinde vuku bulduğu şeklindeki kaydına rağmen yapılmıştır (İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi’rac Gerçeği*, s. 242-243).

⁸⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 301-302; V, 476-477. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, IV, 116, 153; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 151; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XII, 157.

Resûlullah İsrâ gecesi leş yiyen bir kavim görünce: “Bunlar kimdir ey Cebrâîl!” diye sordu. Cebrâîl: “Bunlar, insanların etlerini yiyenlerdir” cevabını verdi. Hz. Peygamber kırmızı ve mavi; kel ve toz toprak içinde bir adam gördüğünde: “Ey Cebrâîl, bu kimdir?” diye sorunca Cebrâîl: “Bu, deveyi boğazlayan kişidir” cevabını verdi.⁸⁹³

Hz. Peygamber İsrâ gecesi güzel bir koku aldı. Cebrâîl’e: “Ey Cebrâîl! Bu nedir” diye sordu. Cebrâîl: “Bu Firavun’un kızının saçını tarayan kadının ve çocuklarının kokusudur” dedi. Hz. Peygamber Cebrâîl’e: “Onun durumu nedir?” diye sordu. Cebrâîl: “Bu kadın Firavun’un kızının saçlarını tararken elindeki tarak yere düşünce tarağı “Allah’ın adıyla” diyerek yerden aldı. Bunun üzerine Firavun’un kızı: “Babamın adıyla mı?” diye sordu. Kadın: “Hayır, benim de, babanın da Rabbinin adıyla” diye cevap verdi. Firavun’un kızı: “Babamdan başka Rabbin var mı?” diye sorunca kadın: “Evet vardır” diye cevap verdi. Firavun’un kızı: “Bunu babama söyleyeyim mi” dedi. Kadın: “Evet, söyle” dedi. Firavun’un kızı hadiseyi babasına anlatınca, Firavun kadını çağırdı ve: “Ey kadın benden başka Rabbin mi var” diye sordu. Kadın: “Evet, benim Rabbin de senin Rabbin de Allah’tır” dedi. Bunun üzerine Firavun, bakırdan büyük bir kazan yapılmasını emretti. Kazan iyice ısıtılınca Firavun, kadın ve çocuklarının kazanın içine atılmasını emretti. Kadın Firavun’a: “Senden bir ricam var” deyince Firavun: “Rican ne?” diye sordu. Kadın: “Benim ve çocuklarımın kemiklerini tek bir kefende toplayıp gömmeni istiyorum” dedi. Bunun üzerine Firavun: “Bu isteğin senin benim üzerimde bir hakkındır” dedi. Sonra Firavun kadının çocuklarını kazana atılmasını emretti. Çocukları annelerinin gözü önünde birer birer kazana atılmaya başlandı. Atılma sırası daha sütte olan çocuğa gelince kadın sanki bu çocuğundan dolayı geri çekilir gibi oldu. Bunun üzerine çocuk: “Ey anne! Çekinme. Zira dünya azabı ahiret azabından daha hafiftir” dedi. Bunun üzerine kadın çocuğuyla beraber kazana atıldı.⁸⁹⁴

⁸⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 167.

⁸⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 30-33.

Ahmed b. Hanbel'in Deccâl ile alakalı olarak naklettiği bilgi sadece İbn İshâk'ta zikredilmektedir.⁸⁹⁵ İbn İshâk'ta nakledilen bilgi de Ahmed b. Hanbel'deki bilgi ile örtüşmektedir.

Ahmed b. Hanbel'de leş yiyen kimseler hakkında verilen bilgi siyer kaynaklarından sadece Taberî'de zikredilir.⁸⁹⁶ İki kaynaktan verilen bilgiler birbirlerini doğrulamaktadır.

Ahmed b. Hanbel'de deveyi boğazlayan kişinin haline dair verilen bilgi ve Firavun'un kızının saçını tarayan kadının ve çocuklarının halini anlatan malumat siyer kaynaklarında bulunmamaktadır.

Ahmed b. Hanbel'de İsrâ gecesi ile alakalı zikrettiğimiz rivâyetler haricinde çeşitli rivâyetler bulunmaktadır. Hatiplerin, faiz yiyenlerin hali vb. rivâyetlerden bunlardandır.⁸⁹⁷ Siyer kaynaklarında da benzer rivâyetler bulunmaktadır.⁸⁹⁸

15.3. Hz. Peygamber'in Allah'ı Görmesi

Ahmed b. Hanbel'de bu konu hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Bunlar:

İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetlere göre "Gözünün gördüğünü gönlü yalanlamadı"⁸⁹⁹ âyeti hakkında İbn Abbâs: "Resûlullah kalbiyle Rabbini iki defa gördü" dedi.⁹⁰⁰

İbn Abbâs'tan nakledilen diğer rivâyetlere göre Resûlullah: "Yüce Rabbimi gördüm" dedi.⁹⁰¹

⁸⁹⁵ İbn İshâk, *Sîret*, s. 296, 297.

⁸⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 345.

⁸⁹⁷ Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 285-286; XIX, 243, 244, 484; XX, 223-224; XXI, 104, 158-159; XXXIII, 293-294. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 763.

⁸⁹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 405-406; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVII, 345-346.

⁸⁹⁹ en-Necm 53/11.

⁹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 425. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 158-159; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 246-247, 248, 249; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 276; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, I, 79.

⁹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 350-352, 386. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IX, 150; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 247-248; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, I, 78-79.

Abdullah b. Şakîk der ki: Ebû Zer'e: "Eğer Resûlullah'a (s.a.v.) yetişebilseydim onu sorardım" dedim. Ebû Zer: "Neyi sorardın?" dedi. Ben de: "Rabbini gördü mü, onu soracaktım" dedim. Bunun üzerine Ebû Zer: "Ben bunu Resûlullah'a sordum. Resûlullah bana: "Ben O'nu nûr olarak gördüm. O'nu (bizzat) nasıl görebilirim ki" buyurdu.⁹⁰²

Mesrûk, Hz. Âişe'nin yanına geldi ve: "Ey müminlerin annesi! Resûlullah Rabbini gördü mü?" diye sordu. Bu soru üzerine Hz. Âişe: "Sübhânallah! Dediğinden dolayı tüylerim diken diken oldu. Nereye gidersen git, şu üç mesele hususunda şu sözleri söyleyen kişiler mutlaka yalan konuşmuştur: Sana "Muhammed (s.a.v.) Rabbini gördü" diyen yalan söylemiştir" dedi. Sonra Hz. Âişe: "Gözler onu idrak edemez; ama O, gözleri idrak eder..."⁹⁰³ ve "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur..."⁹⁰⁴ âyetini okudu. Konuşmasına şöyle devam etti: "Yarın ne olacağı hakkında sana bir şeyler söyleyen de yalan söylemiştir" dedi. Sonra Hz. Âişe: "Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir"⁹⁰⁵ âyetini okudu. Sonra konuşmasına şöyle devam etti: "Muhammed (s.a.v.) bir şeyler gizledi" diyen de yalan söylemiştir" dedi. Sonra Hz. Âişe: "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et..."⁹⁰⁶ âyetini okudu ve konuşmasına şunu ilave etti: "Fakat Hz. Peygamber Cebrâîl'i iki defa aslî suretinde gördü."⁹⁰⁷

"O, en yüksek ufukta bulunuyorken (aslî sûretine girip) doğruldu. Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu. Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti."⁹⁰⁸ ve "Kasem olsun ki o onu bir kere de inişinde gördü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Ki cennet'ül-me'vâ onun yanında. O dem (zaman) ki o Sidre'yi bürüyen bürüyordu. Göz, ne şaştı ne

⁹⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 241, 311, 393. Ayrıca bk. Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 161; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 249.

⁹⁰³ el-En'âm 6/103.

⁹⁰⁴ eş-Şûrâ 42/51.

⁹⁰⁵ Lokmân 31/34.

⁹⁰⁶ el-Mâide 5/67.

⁹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 275. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 115; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 159-160; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 247-248.

⁹⁰⁸ en-Necm 53/7-10.

aştı. Vallahi gördü Rabbi'nin âyâtından (mucizeler) en büyüğünü gördü"⁹⁰⁹ âyetleri hakkında Abdullah b. Mes'ûd der ki: Mi'rac'da Cebrâîl Rabbini hissettiği zaman aslı suretine döndü ve secde etti. Hz. Peygamber Sidretü'l-Müntehâ'nın üzerinde Cebrâîl'i aslı suretinde, inci ve yakuttan olan süslü tüylere sahip altı yüz kanadını yaymış olarak gördü. Cebrâîl'in her bir kanadı ufku kaplıyordu.⁹¹⁰ Bu rivâyetten Hz. Peygamber'in Mi'rac'da Cebrâîl ile beraber yolculuk yaptığı düşünüldüğünde Mi'rac'da Hz. Peygamber'in hem Rabbini, hem de Cebrâîl'i görmüş olabileceği çıkarılabilir. Fakat hadiste "Cebrâîl Rabbini hissettiği zaman" ifadesinde görüldüğü gibi "hissetmek" tabiri kullanılıyor ki bu "görmek" manasına gelmez.

Ahmed b. Hanbel'de Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'yı görüp görmediğine dair nakledilen rivâyetler siyer kaynaklarından Taberî ve İbn Sa'd'da zikredilmiştir. Fakat İbn Sa'd'da bu konuya dair zikredilen rivâyette Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'yı Mi'rac'da gördüğü kayıtlı değildir.⁹¹¹ Böyle bir kayıt bulunmasa bile bu rivâyet bu meseleye dair bir bilgi olmalıdır. Zira İslâm tarihinde bu hadisenin sadece Mi'rac'da vukû' bulduğu kayıtlıdır. Başka bir zaman diliminde böyle bir hadisenin vukû' bulduğu kayıtlı değildir. Taberî'de ise Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlerden sadece Ebû Zer'den gelen rivâyet zikredilmez. Bu rivâyet haricinde kalan İbn Abbâs⁹¹², Hz. Âişe⁹¹³ ve Abdullah b. Mes'ûd'dan⁹¹⁴ nakledilen rivâyetler zikredilir; hatta Taberî'de Ahmed b. Hanbel'de nakledilmeyen rivâyetler de nakledilir.⁹¹⁵

Ahmed b. Hanbel'in bu meselede zikrettiği malumat hadis kaynaklarında da zikredilmektedir. Hadis kaynaklarındaki rivâyetler Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetleri teyit eder mahiyettedir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'in konuyla alakalı zikrettiğimiz rivâyetlerinden üç farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

⁹⁰⁹ en-Necm 53/13-18.

⁹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 294, 320, 410-411; VII, 404. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 115; VI, 141; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 158; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 246-247, 249; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 216-217; X, 190, 225.

⁹¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 438.

⁹¹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 507, 508. Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'yı kalbi gördüğüne dair rivâyetler için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 507, 508, 513.

⁹¹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 510-511, 512-513.

⁹¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 508-509, 511-512.

⁹¹⁵ Farklı kanallardan gelen rivâyetlerden bazısı için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXII, 509, 512.

- i. İbn Abbâs'tan nakledilen rivâyetlere göre Hz. Peygamber Allah Teâlâ'yı görmüştür.
- ii. Hz. Âişe ve Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen rivâyetlere göre Hz. Peygamber Allah Teâlâ'yı görmemiştir. Bilakis Hz. Peygamber Sidre-i Müntehâ'da Cebrâîl'i görmüştür.
- iii. Hz. Ebû Zer'den nakledilen rivâyetlere göre Hz. Peygamber Allah Teâlâ'yı görmemiş; fakat onun nurunu görmüştür.

Sıraladığımız görüşlerden anlaşıldığı üzere Ashâb-ı Kirâm bu konuda tek bir görüş halinde değildir. Bu konuda net bir şey söylemek bundan dolayı kolay görünmemektedir. Bununla beraber İbn Abbâs'ın bazı rivâyetlerinde Hz. Peygamber'in Allah'ı kalbiyle gördüğünü ifade etmesi diğer görüşleri destekler mahiyettedir.⁹¹⁶ Zira kalbi ile gördüğünü ifade etmek gözle görmeyi ifade etmemektedir. Fakat burada kalbi ile görmekten ne kastedildiği tam olarak belli değildir.⁹¹⁷

16. Akabe Biatları

16.1. Birinci Akabe Biati

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Ubâde b. Sâmit Birinci Akabe biatına iştirak eden on iki kişiden biri olup, ikinci Akabe biatında seçilen on iki⁹¹⁸ temsilciden biriydi. Ubâde b. Sâmit ve beraberindeki Medineli müslümanlar, savaş farz kılınmadan evvel Resûlullah'a kadınlar biati üzerine biat etmişlerdi. Medineli bu on iki müslüman Resûlullah'a “Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık ve zina yapmamak, Allah'ın haram kıldığı cana kıymamak, çocukları öldürmemek, yağma yapmamak, elleri ve ayakları arasında iftira uydurarak iftira atmamak, gıybet etmemek, iyilikte isyan etmemek, darlıkta ve refah hallerinde, sevinçli ve kederli günlerde Resûlullah'ı dinleyip itaat etmek, başkaları kendilerine tercih edilse bile sabretmek,

⁹¹⁶ Bk. Lütfi Şentürk, “Mirac'da Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Allah'ı Gördü mü”, *Diyanet İlmî Dergi (Diyanet Dergisi)*, 1978, sy. 3-4, XVII, s. 133-139.

⁹¹⁷ Tafsilatlı bilgi için bk. Mehmet Yaşar Kandemir, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, 406-423; Ahmet Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, 21-22; Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Tefsir'de İsrâ ve Mi'râc Telâkkisi (H. 550/ M. 1155'e Kadar)*, s. 70-77.

⁹¹⁸ Bir rivâyette yedi temsilcinin olduğu zikredilir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 353.

iyiliği emredip kötülüğü nehyetmek, idare hususunda işin ehli idareci ile açıkça küfrüne işaret eden şeyler bulunmadıkça münakaşa yapmamak, nerede olursa olsun hakikati söyleme hususunda Allah yolunda hiçbir kınayacının kınamasından korkmamak üzere” biat ettiler. Bunun üzerine Resûlullah da onlara: “Eğer bunlara sadık kalıp yerine getirseniz size Cennet var, sizin mükafatınız Allah’a havale edilmiştir. Eğer bu şartlardan birini ihlal ederseniz ve bundan dolayı dünyada cezaya uğratılırsanız, bu ceza ihlal ettiğinize kefâret olur. Bu şartlardan birini ihlal ettiğinizde Allah onu örterse o vakit Allah size dilerse azap eder, dilerse sizi bağışlar” dedi.⁹¹⁹ Resûlullah hicret etmeden evvel Mus‘ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm Medine’de müslümanlara Kur’ân öğretiyorlardı.⁹²⁰

Ahmed b. Hanbel’in bazı rivâyetleri İbn İshâk tarikiyle gelmektedir.⁹²¹ Bu rivâyetler Ahmed b. Hanbel’in naklettiği diğer rivâyetlere göre daha tatminkâr bilgi vermektedir. Siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa‘d, Belâzürî ve Taberî’de konuyla alakalı rivâyetler bulunur.⁹²² İbn Hişâm ve Taberî’nin kaynağı İbn İshâk’tır. Siyer kaynakları genel itibariyle Ahmed b. Hanbel’in naklettiği malumatı zikretmişlerdir. Özellikle İbn Hişâm Ahmed b. Hanbel’de nakledilen malumatın tamamını vermiştir. Diğer siyer kaynakları ise Akabe’de biat edilen şartların bir kısmını vermiş olup diğer şartları zikretmemişlerdir. Ahmed b. Hanbel ve İbn Hişâm haricindeki siyer kaynaklarında şu şartlar zikredilmez: Allah’ın haram kıldığı cana kıymamak, yağma yapmamak, gıybet etmemek, darlıkta ve refah hallerinde, sevinçli ve kederli günlerde Resûlullah’ı dinleyip itaat etmek, başkaları kendilerine tercih edilse bile sabretmek, idare hususunda işin ehli idareci ile münakaşa yapmamak, nerede olursa olsun hakikati söyleme hususunda Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmamak.⁹²³ Siyer

⁹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 514; XIX, 236; XXIV, 411-412; XXXVII, 341-343, 353, 373-374, 389, 395, 401, 403-404, 407, 415, 428-429, 434; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 391-397. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, VI, 3; Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, I, 12-13; V, 55, 81; VI, 150; VIII, 159, 162; IX, 4, 47, 77, 79-80; Müslim, *Sahîhu Müslim*, III, 1333; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, II, 868, 957; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, III, 97; Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, VII, 137-139, 141-142, 161; VIII, 108; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 681; III, 323, 471.

⁹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 356-357, 473. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 65-66; VI, 168.

⁹²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 373-374, 415, 434.

⁹²² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 431-435, 454; İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, I, 219-220; III, 118; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239-240; IX, 407; Taberî, *Târîh*, II, 355-357, 368.

⁹²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 514; XIX, 236; XXIV, 411-412; XXXVII, 353, 373-374, 389, 395, 403, 428-429; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 454.

kaynakları sadece biatin şartları hususunda Ahmed b. Hanbel'e nazaran daha az bilgi ihtiva ederler. Bu malumatın haricinde siyer kaynakları Ahmed b. Hanbel'e nazaran daha fazla teferruata sahiptir.

Ahmed b. Hanbel'de Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm'un Medine'ye ne zaman, ne amaçla ve kimin talebi üzerine gönderildiğinden bahsedilmemektedir. Sadece bu iki sahabînin diğer Mekkeli müslümanlardan Medine'ye daha evvel gelip burada Kur'ân öğrettiği kayıtlıdır.⁹²⁴ Ahmed b. Hanbel'in Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm ile alakalı naklettiği rivâyetlerin bir benzeri Belâzürî'de nakledilmektedir.⁹²⁵ Siyer kaynaklarında ise konu daha teferruatlı bir şekilde ve zikrettiğimiz suallere cevap bulunabilecek usûlde ele alınmıştır.⁹²⁶

Siyer kaynaklarında Medineli müslümanların Hz. Peygamber ile bir önceki sene hac mevsiminde buluşmak üzere sözleştikleri kaydedilirken Ahmed b. Hanbel'de böyle bir kayıt yoktur.⁹²⁷

Ahmed b. Hanbel'de Birinci Akabe biatine katılan on iki kişiden sadece Ubâde b. Sâmî'tin ismi kaydedilirken siyer kaynaklarında bu on iki kişinin hem isimleri hem de kabileleri verilir.⁹²⁸

16.2. İkinci Akabe Biati

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Ensar'dan bir kişi müslüman olduğu zaman Kur'ân dinler ve ailesine dönerdi. Ailesi de onunla beraber müslüman olurdu. Böylece bir müddet sonra Medine'de Ensar'ın evleri arasında İslâm'ın girmedığı hiçbir ev kalmadı. Bu evlerde müslüman olanlar dinini açıkça yaşıyorlardı. Medineli müslümanlar bir gün bir araya geldiler ve aralarında istişare edip: “Ne zamana kadar Resûlullah'ı Mekke'nin dağlarına doğru kovulur ve korkar halde bırakacağız?”

⁹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 373-374, 415, 434.

⁹²⁵ Belâzürî, *Ensâb*, IX, 407.

⁹²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 434-435, 454; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 220; III, 118; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239-240; IX, 407; Taberî, *Târîh*, II, 357. Ayrıca bk. Mehmet Altundere, *Hiz. Muhammed'in Akabe Bey'atları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1989, s. 88-89.

⁹²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 431; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 219-220; III, 118; Belâzürî, *Ensâb*, I, 239; Taberî, *Târîh*, II, 355.

⁹²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 431-433, 454; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 220; III, 118; Belâzürî, *Ensâb*, I, 240; Taberî, *Târîh*, II, 355-356. Ayrıca bk. Mehmet Altundere, *Hiz. Muhammed'in Akabe Bey'atları*, s. 86-89.

dediler. Hac mevsiminde Ensardan yetmiş erkek ve iki kadın kavimlerindeki müşriklerle beraber Mekke'ye doğru yola çıktılar.

Medineli müslümanlar namazlarını kılıyordu; zamanla dinin hükümlerini idrak eder bir seviyeye ulaşmışlardı. Bu yolculukta yanlarında büyükleri ve liderleri olan Berâ' b. Ma'rûr da bulunuyordu. Ensar Mekke'ye yönelip Medine'den çıktığında Berâ' b. Ma'rûr kavmine: "Ey Kavmim! Ben bir görüşe vardım. Vallahi! Bu görüşümü onaylayıp onaylamayacağınız hususunda herhangi bir fikrim yok" dedi. Ensar: "Neymiş o görüşün?" diye sorduğunda, Berâ' b. Ma'rûr: "Ben, Kâbe'ye karşı sırtımı dönerek değil, yüzümü dönerek namaz kılmayı düşünüyorum" diye cevap verdi. Ensar: "Vallahi! Resûlullah'ın (s.a.v.) Şam'dan başka bir yere yönelerek namaz kıldığına dair herhangi bir şey bize ulaşmadı. Biz, bu konuda ona muhalefet etmek istemiyoruz" deyince o: "O zaman ben Kâbe'ye yönelerek, yüzümü ona dönerek namaz kılacağım" dedi. Ensar da ona: "Fakat biz senin yaptığını yapmayacağız" dedi. Namaz vakti geldiğinde Ensar Şam'a doğru yönelerek namaz kılarken, o Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılıyordu. Mekke'ye varıncaya kadar vaziyet böyle devam etti. Ensar Berâ' b. Ma'rûr'u yaptığı davranış dolayısıyla ayıpladı; fakat o, Kâbe'ye doğru yönelerek namaz kılmaya devam etti.

Ensar Mekke'ye vardığında Berâ' Kâ'b b. Mâlik'e: "Ey yeğenim! Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına varıp sefer esnasında yaptığım şeyi ona soralım. Zira bu hususta, siz bana muhalefet edince üzerine kalbime şüphe düştü" dedi. Berâ' ile Kâ'b kavminin yanından ayrılıp Resûlullah'ı (s.a.v.) aramaya başladılar. Daha evvel Resûlullah ile tanışmışlıkları, görmüşlükleri de yoktu. Mekkeli bir adam ile karşılaştılar. Adama, Resûlullah'ı (s.a.v.) sormaları üzerine adam: "Onu tanıyor musunuz?" diye sordu. Berâ' ile Kâ'b: "Hayır, tanımıyoruz" diye cevap verdiler. Bu sefer adam: "Amcası Abbâs b. Abdülmuttalib'i tanıyor musunuz?" diye sordu. Berâ' ile Kâ'b: "Evet, tanıyoruz" diye cevap verdiler. Abbâs daha evvel Medine'ye tüccar olarak gelip gidiyordu. Bu vesilesiyle onu tanıyorlardı. Adam Berâ' ile Kâ'b'a: "Sizin aradığınız adam, Mescid-i Harâm'a girdiğiniz zaman Abbâs'ın yanında oturandır" dedi. Berâ' ile Kâ'b Mescid-i Harâm'a girdikleri zaman Abbâs ile Resûlullah'ın (s.a.v.) beraber oturuyordu. Selam verip Hz. Peygamber'in yanına oturdular. Resûlullah, Abbâs'a: "Ey

Fadl'ın babası! Bu iki adamı tanıyor musun?" diye sordu. Abbâs: "Evet. Bu, kavminin lideri Berâ' b. Ma'rûr, bu da Kâ'b b. Mâlik'tir" diye cevap verdi.

Resûlullah (s.a.v.) Kâ'b b. Mâlik'i kastederek: "Şair mi?" diye sorunca Abbâs: "Evet" cevabını verdi.⁹²⁹ Berâ' b. Ma'rûr Resûlullah'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben bu sefere çıktım ve Allah, beni İslâm'a kavuşturdu. Ben, Kâbe'ye sırtımı dönmeyip yüzümü ona doğru çevirerek namaz kılmaya karar verdim; namazımı da böyle kıldım. Arkadaşlarım bana muhalefet edince içime şüphe düştü. Ey Allah'ın Resûlü! Sen buna ne dersin?" diye sorunca Resûlullah (s.a.v.): "Sen, bir kible üzerinde namaz kılıyordun. Bu kible üzerinde sabredip, sebat etseydin iyi olurdu!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Berâ' b. Ma'rûr Resûlullah'ın kiblesine döndü ve Ensar ile beraber Şam'a doğru namaz kıldı. Onun ev ahalisi ölünceye kadar Kâbe'ye doğru namaz kıldığını iddia ediyorlar; fakat hakikat onların dedikleri gibi değildir. Ensar onun halini ev ahalisinden daha bilir.

Ensar hac için yola çıktı ve Resûlullah (s.a.v.) ile Akabe'de teşrik günlerinin ortasında buluşmak üzere anlaştı. Ensar haccı Hz. Peygamber ile buluşmak üzere anlaştıkları gece bitirdi ve o esnada yanlarında Ensarın kavimlerinin liderlerinden Ebû Câbir Abdullah b. Amr b. Harâm da vardı. O, Ensarın liderlerindendi. Esasında Ensar yaptıkları işi kavmindeki müşriklerden gizli tutuyordu. Buna rağmen Ebû Câbir Abdullah b. Amr'ın yanına geldiler, onunla konuştular ve: "Ey Ebû Câbir! Sen, kavmimizin liderlerinden ve eşrafındansın. Biz seni içinde bulunduğun halden dolayı, yarın Cehennem odunu olmanı istemiyoruz" dediler ve sonra onu İslâm'a davet ettiler. Bunun üzerine o da müslüman oldu. Ona Resûlullah'ın (s.a.v.) kendileriyle buluşmak üzere sözleştiğini haber verdiler. Ensar ile beraber Akabe'ye şahid oldu ve aynı zamanda temsilcilerden biri oldu.

O gece, Ensar kavmiyle beraber eşyalarının yanında gecenin üçte biri geçinceye kadar uyudu. Sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) ile sözleştikleri yere doğru yola çıktı. Katâ (Bağırtlak) kuşunun yuvasından gizlice ayrıldığı gibi gizlenerek Akabe'de toplandılar. O zaman sayıları yetmiş kişi idi. Beraberinde Benû Mâzin b. en-Neccâr'ın

⁹²⁹ Kâ'b b. Mâlik Hz. Peygamber ile ilk defa karşılaşma anını şöyle ifade eder: "Vallahi! Resûlullah'ın (s.a.v.): "Şair mi?" sorusunu hiç unutmam". Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 91.

kadınlarından olan Ümmü Umâre Nesîbe bint Kâ'b ve Benû Seleme kadınlarından olan Esmâ bint Amr b. Adî b. Sâbit de vardı.

Akabe'de toplanıp Resûlullah'ı (s.a.v.) beklemeye koyuldular. Resûlullah beraberinde o zaman henüz müslüman olmayan amcası Abbâs b. Abdülmuttalib ile Akabe'de ağacın altına geldi. Abbâs yeğenininde içinde hazır bulunmayı ve onu emniyet altına almayı istiyordu. Abbâs Ensara bakınca Resûlullah'a: "Ey yeğenim! Ben Yesrib halkını tanırım; fakat senin yanına gelenler genç insanlar. Ben bunları tanımıyorum" dedi. Ensar oturduğunda ilk konuşan Abbâs b. Abdülmuttalib oldu ve Ensara: "Ey Hazrecliler!⁹³⁰ Bildiğiniz üzere Muhammed bizdendir ve biz, onu kavmimizin şerlerinden muhafaza ettik. O, kavmi ve beldesi içinde izzet ve emniyet içerisindedir. Sizden konuşmak isteyen konuşsun; fakat sözünü uzatmasın. Zira müşriklerin gözleri üzerindedir. Sizin bu ahvalinizi öğrenirlerse herkese bunu açıklarlar" dedi.

Bunun üzerine Ensar: "Dediklerini dinledik. Sen konuş Ey Allah'ın Resûlü! Ashabın için, kendin için ve Rabbin için bizden dilediğini iste" dediğinde, Resûlullah konuştu. Kur'ân okudu ve Allah'a davet etti. İnsanları, İslâm'a girmeyi teşvik etti. Ensar Hz. Peygamber'e: "Sana ne üzere biat edeceğiz Ey Allah'ın Resûlü!" diye sordu. Resûlullah: "Allah'a ibadet etmek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık ve zina yapmamak, Allah'ın haram kıldığı cana kıymamak, yağma yapmamak, istekli ve isteksiz halinizde dinleyip itaat etmek, darlıkta ve refah halinde infakta bulunmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, işinin ehli idareci ile açıkça küfrü bulunmadığı sürece münakaşa etmemek, Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmadan hakikati söylemek, bana ve ashabıma yardım etmek, sizin yanınıza Yesrib'e geldiğimizde, kendinizi, kadınlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz şeylerden beni ve ashabımı da korumak ve harp etmek üzere biat edeceksiniz" diye cevap verdi. Ensar Resûlullah'a: "Eğer dediklerini yaptığımız takdirde bize ne mükâfatı var?" diye sorunca Resûlullah: "Cennet var" diye cevap verdi.

Ensar Resûlullah'a biat ederken Abbâs onun elini tutuyordu. Berâ' b. Ma'rûr, Resûlullah'ın elini tuttu ve: "Evet, seni hak peygamber olarak gönderene yemin olsun

⁹³⁰ O zaman Araplar, Ensar'dan Evs ve Hazrec'ten müteşekkil bir gruba hem Evs, hem de Hazrec kabilelerini ifade etmek üzere "Hazrecliler" diye hitap ederlerdi. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 92.

ki, kadınlarımızı muhafaza ettiğimiz şeylerden seni de koruyacağız. Ey Allah'ın Resûlü! Bizden biat al. Biz harp ve silah erbabıyız. Bu kabiliyeti ecdadımızdan miras olarak aldık” dedi. Berâ', Hz. Peygamber ile konuşurken Abdüleşheloğullarının halîfi (anlaşmalısı) olan Ebü'l-Heysen b. et-Teyyihân araya girip: “Ey Allah'ın Resûlü! Bizimle bazı adamlar arasında birtakım bağlar vardır. Biz, bu bağları (Yahudilerle olan bağlar) keseceğiz. Biz böyle yaptığımız takdirde sonradan Allah Teâlâ sana kuvvet verdiğinde bizi bırakıp kavmine dönmeyi ister misin?” diye sordu. Resûlullah evvela tebessüm etti ve: “Hayır, aksine kanınız kanımdır, hareminiz haremimdir. Ben sizdenim, siz de bendensiniz. Harp ettiklerinizle savaşıyorum. Sulh yaptıklarınızla barışıyorum” diye cevap verdi.

Resûlullah orada bulunan Evs ve Hazrec'e: “Aranızdan bana kavimlerine lider olacak on iki temsilci seçin” buyurdu. Bunun üzerine oradakiler dokuz temsilci Hazrec'den, üç temsilci de Evs'ten olmak üzere on iki temsilci çıkardılar.

İlk olarak Resûlullah'a (s.a.v.) Berâ' b. Ma'rûr biat etti. Akabinde oradaki kavim biat etmeye başladı. O esnada orada bulunan, Ensarın yaşça en küçüklerinden olan Es'ad b. Zûrâre Resûlullah'ın elini tuttu ve: “Yavaş olun ey Yesrib ahalisi! Bizler, ancak bu zatın Peygamber olduğunu bilerek develerimizin böğürlerine vura vura buraya geldik. Bu gün onu Mekke'den çıkarıp Medine'ye götürmek, bütün Araplardan ayrı düşmek ve en hayırhah kimselerinizin öldürülmesi, kılıçların sizi kesip biçmesi manasına gelmektedir. Eğer size kılıçlar dokunduğu zaman buna sabreden bir kavim olursanız, mükâfatınız Allah'a aittir. Eğer başınıza bir şey gelmesinden korkan bir kavim iseniz, bunu şimdiden açıkça söyleyin. Çünkü böyle yapmanız sizi Allah katında mazeretli yapar” dedi. Onlar da: “Ey Es'ad! Çekil artık aradan. Vallahi! Biz bu biati asla terk ve iptal etmeyiz” dediler ve oradakilerin hepsi kalkıp teker teker Resûlullah'a biat etti. Resûlullah Ensardan Abbâs'ın koştığı şart üzere biat aldı ve biat almayı bitirince “Aldım ve verdim (Sizin biatinize mukabil cenneti vaad ettim)” dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Ensardan biat alınca şeytan Akabe'nin başından, şimdiye kadar duyulmamış tesirli bir sesle: “Ey Cübâcib (evler) ehli! Müzemmem (çok yerilmiş) ve onunla beraber kavminin dininden çıkanların hakkında bir bilginiz yok mu? Sizinle harp etmek üzere toplandılar” diyerek uzun bir çığlık attı. Bunun üzerine Resûlullah

(s.a.v.): “Bu, Ezebbü'l-Akabe'dir; Ezyeb'in oğludur. Dinle! Ey Allah'ın düşmanı! Vallahi! Senin de hakkından geleceğim” dedi.

Resûlullah biat bitince Ensara: “Eşyalarınızın yanına gidin” buyurdu. Bunun üzerine Abbâs b. Ubâde b. Nadle, Resûlullah'a: “Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, eğer istersen yarın Mina halkını kılıçtan geçiririz” deyince, Resûlullah: “Bununla emrolunmadım” dedi.

Ensar konak yerlerine döndü; sabaha kadar uyudu. Sabahladıklarında Kureyş'in eşrafından bazıları konakladıkları yere geldiler ve: “Ey Hazrecliler! Bize, sizin bu arkadaşımızın yanına gelip onu aramızdan çıkartmak istediğiniz ve onunla bize karşı harp etmek üzere anlaştığınız ulaştı. Vallahi! Araplar arasında kendisiyle savaşağımız ve size olduğu kadar kin bağlayabileceğimiz hiçbir kabile yoktur” dediler. Bunun üzerine orada bulunan Medineli müşrikler hemen ortaya atılarak böyle bir şeyin olmadığına ve bunu bilmediklerine dair Allah'a yemin ettiler.

Aslında Medineli müşrikler bilmediklerini söylediklerinde doğru söylemişlerdi. Ensarın yaptıklarından haberleri yoktu. O esnada orada bulunan Ensar birbirine bakıyordu. Sonra Kureyşliler kalkıp onların yanından uzaklaşmaya başladılar. O zaman onların arasında Hâris b. Hişâm b. el-Mugîre el-Mahzumî de vardı. Ayaklarında iki yeni ayakkabı vardı. Kureyşlilerin Medinelilerin konakladıkları yerden ayrıldığı sırada Kâ'b b. Mâlik müslümanların bu işte herhangi bir alakası olmadığı izlenimi vermek için kavminin müşriklerini desteklercesine: “Ey Ebû Câbir! Sen, bizim liderlerimizden birisin. Kureyşli şu gencin ayakkabıları gibi bir çift ayakkabı edinemez misin?” dedi. Hâris, onun bu sözünü duyunca ayakkabılarını çıkartıp Kâ'b b. Mâlik'e doğru attı ve: “Vallahi! Bu ayakkabıları sen giyeceksin” dedi. Ebû Câbir ise Kâ'b'a: “Vallahi! Bu genci kızdırıyorsun. Onun ayakkabılarını geri ver” dedi. Kâ'b b. Mâlik de: “Vallahi! Ayakkabılarını geri vermeyeceğim. Vallahi! Bu iyi bir şanstır. Şansım doğru çıkarsa, onu ondan çekip alacağım” dedi.⁹³¹

⁹³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 346-350; XXIII, 22-24, 36, 72, 407-408; XXV, 89-96; XXVIII, 309-310; XXXVII, 353, 373-374, 407, 428-430, 434. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, I, 353-354; V, 398; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, V, 54-55; V, 45; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, II, 28, 34; XIX, 87-91; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 681-682; III, 199, 499. Akabe biatleri için bk. Ahmet Önkâl,

Siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de bu mevzu hakkında malumat bulunmaktadır.⁹³² Bu konudaki rivâyetler İbn Hişâm ve Taberî'de İbn İshâk tarikiyle, İbn Sa'd ve Belâzürî'de Vâkıdî tarikiyle nakledilir. Genel itibariyle bakıldığında Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetler siyer kaynaklarındaki rivâyetlerle ile örtüşmektedir. Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlerin en geniş muhtevalısı İbn İshâk tarikiyle gelen rivâyettir.⁹³³ Buna binaen İbn İshâk'ın bu konuda diğer kaynaklara öncülük ettiği söylenebilir. Fakat bu hadiselerden bahseden, İbn İshâk tarikiyle gelmeyen rivâyetler de vardır. Ahmed b. Hanbel'in İbn İshâk haricindeki rivâyetleri ve Vâkıdî tarikiyle gelen rivâyetler buna misal teşkil eder.

Ahmed b. Hanbel ile siyer kaynakları bu konuda mukayese edildiğinde bazı hususlar dikkat çekmektedir. İkinci Akabe biatine katılan Ensarın sayısı Ahmed b. Hanbel, Belâzürî ve Taberî'de 70 erkek, iki kadın⁹³⁴, İbn Hişâm'da 73 erkek, iki kadın⁹³⁵ ve İbn Sa'd'da 70⁹³⁶ veya 71 veya 72⁹³⁷ erkek, iki kadın⁹³⁸ olarak verilmektedir. İbn Sa'd erkeklerin sayısı hakkında üç farklı rakam verse de hadiseyi anlatırken erkeklerin 70 kişi olduğunu belirtir.⁹³⁹ Verilen bilgilere bakıldığında İbn İshâk'tan gelen rivâyetlerde erkeklerin sayısı 70⁹⁴⁰ ve 73⁹⁴¹ olarak verilmektedir. Bununla beraber genel itibariyle bakıldığında erkeklerin sayısının 70 olduğu ağır basmaktadır. Biate iştirak eden kadınların sayısı hususunda ise herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Bu da gösteriyor ki Ahmed b. Hanbel'in bu mevzuda naklettiği malumat siyer kaynakları tarafından teyit edilmektedir.

Ahmed b. Hanbel'de İkinci Akabe biatinde seçilen temsilcilerden Ubâde b. Sâmî ve Abdullah b. Amr'ın ismi zikredilirken, İbn Hişâm ve Belâzürî'de on iki

“Akabe Biatları”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 211: Hüseyin Algül, “Akabe Hadisesi: Hicret ve Getirdikleri”, *Diyanet İlmî Dergi (Diyanet Dergisi)*, 1981, Hicret özel sayısı, s. 39-41.

⁹³² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 438-449, 454-467; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 221-223; ; IV, 7-9; Belâzürî, *Ensâb*, I, 240-254; Taberî, *Târîh*, II, 360-365.

⁹³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 89-96.

⁹³⁴ Belâzürî, *Ensâb*, I, 240, 251, 253; Taberî, *Târîh*, II, 362.

⁹³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 441, 454.

⁹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 222.

⁹³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 221.

⁹³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 222.

⁹³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 222.

⁹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 92; Taberî, *Târîh*, II, 362.

⁹⁴¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 441, 454.

temsilcinin tamamının isimleri verilir.⁹⁴² Ayrıca Ahmed b. Hanbel'in bazı rivâyetlerinde toplam temsilci sayısının yedi olduğu zikredilir.⁹⁴³ Fakat bu rivâyetler temsilci sayısının on iki olduğuna dair rivâyetlere göre azınlıkta kalmaktadır. Siyer kaynaklarında böyle bir kayıt söz konusu değildir.

Ahmed b. Hanbel'de Akabe'deki biate katılan yetmiş kişinin isimleri tek tek verilmemiştir. Sadece nakledilen rivâyetlerde adı geçenler tespit edilebilir. İbn Hişâm ve Belâzürî'de Akabe'deki biate iştirak eden yetmiş kişinin isimleri kaydedilmiştir.⁹⁴⁴

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'a ilk biat eden kimse Berâ' b. Ma'rûr olarak zikredilirken; İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî Berâ' b. Ma'rûr, Es'ad b. Zürâre ve Ebü'l-Heysen et-Teyyihân'dan hangisinin daha evvel biat ettiği hususunda ihtilaf olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁴⁵ Bununla beraber İbn Sa'd ve Belâzürî ilk biat edenin Berâ' b. Ma'rûr olduğunu zikrettikten sonra Es'ad b. Zürâre ve Ebü'l-Heysen et-Teyyihân'ın isimlerini “يُقَالُ” *denilir* ibaresi ile vermişlerdir. İbn Hişâm ve Taberî'de ise ilk biat edenin Berâ' b. Ma'rûr olduğu belirtilir. Es'ad b. Zürâre ve Ebü'l-Heysen et-Teyyihân'ın isimleri “يَزْعُمُونَ” *iddia ediyorlar* ibaresi ile zikredilmiştir. Verilen bu bilgilerden anlaşıldığına göre *Müsned*'de olduğu gibi ilk biat edenin Berâ' b. Ma'rûr olduğu görüşü öne çıkmaktadır.⁹⁴⁶

Ahmed b. Hanbel, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'de şeytanın İkinci Akabe biatinin hemen akabinde Kureyşli müşriklere seslendiği kaydedilirken Belâzürî'de böyle bir kayıt yoktur.⁹⁴⁷ Şeytanın Kureyşli müşriklere seslenirken Ahmed b. Hanbel,

⁹⁴² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 443-444; Belâzürî, *Ensâb*, I, 252-254.

⁹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 353.

⁹⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 454-467; Belâzürî, *Ensâb*, I, 240-252.

⁹⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 447; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 222; IV, 8-9; Belâzürî, *Ensâb*, I, 254; Taberî, *Târîh*, II, 364.

⁹⁴⁶ Bu konuda farklı bir yaklaşım için bk. Mehmet Altundere, *Hiz. Muhammed'in Akabe Bey'atları*, s. 105.

⁹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 93-94; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 447; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 223; Taberî, *Târîh*, II, 364.

İbn Hişâm ve Taberî’de “Ya Ehle’l-Cebâcib”⁹⁴⁸ hitabını kullandığı kaydedilirken,⁹⁴⁹ İbn Sa’d’da ise “Ya Ehle’l-Ehâbiş”⁹⁵⁰ hitabını kullandığı kaydedilir.⁹⁵¹

İbn Hişâm ve Taberî’de Âsım b. Ömer b. Katâde’den nakledilen rivâyete göre Akabe’de biat esnasında Abbâs b. Ubâde’nin konuşma maksadının Resûlullah ile Ensar arasındaki bağı, anlaşmayı pekiştirmek olduğu zikredilirken; Abdullah b. Ebû Bekir’den nakledilen rivâyete göre ise Abbâs b. Ubâde’nin konuşma maksadının aslında biatin geciktirilip Abdullah b. Übey’in oraya gelmesini sağlayıp meselenin iyice pekişmesini sağlamak olduğu rivâyet edilir.⁹⁵² Ahmed b. Hanbel’de ise böyle bir bilgi yoktur.

Kâ’b b. Mâlik ile Hâris b. Hişâm arasında yaşanan hadise Ahmed b. Hanbel, İbn Hişâm ve Taberî’de İbn İshâk tarikiyle zikredilirken,⁹⁵³ İbn Sa’d ver Belâzürî’de zikredilmez. Bunların haricinde siyer kaynaklarında bu mevzu ile alakalı Ahmed b. Hanbel’de bulunmayan değişik kayıtlar vardır. Siyer kaynakları bu konuda Ahmed b. Hanbel’e nazaran daha teferruatlı bilgi vermektedir.⁹⁵⁴

17. Medine’ye Hicret

17.1. Müslümanlara Hicret İzni

Ahmed b. Hanbel’de nakledilen rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlara: “Sizin hicret edeceğiniz yeri rüyamda gördüm. Orası bana rüyamda iki kara taşlık arasında hurmalık ve çorak bir yer olarak gösterildi” buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.v.) Müslümanlara hicret izni verince müslümanların bir kısmı

⁹⁴⁸ Cebâcib, konaklanan yerler manasına gelmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 94.

⁹⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 94; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 447; Taberî, *Târîh*, II, 364.

⁹⁵⁰ Mekke ve Minâ’da bulunan dağlardır. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, I, 457; Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, I, 119. Bu hitap “Ey iki dağ arası halkı!” şeklinde de anlaşılmıştır. Bk. Mehmet Altundere, *Hz. Muhammed’in Akabe Bey’atları*, s. 107.

⁹⁵¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 223.

⁹⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 446; Taberî, *Târîh*, II, 364. Ayrıca bk. Mehmet Altundere, *Hz. Muhammed’in Akabe Bey’atları*, s. 103-104.

⁹⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 95; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 448; Taberî, *Târîh*, II, 365.

⁹⁵⁴ Bu konuda tafsilatlı bilgi için bk. Mehmet Altundere, *Hz. Muhammed’in Akabe Bey’atları*, s. 94-108.

Medine'ye hicret etti. Ayrıca Habeşistan'a hicret eden müslümanların bazıları da geri dönüp Medine'ye hicret etti.⁹⁵⁵

Bu konu siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de ele alınmaktadır.⁹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'a Medine'nin rüyasında hicret yeri olarak gösterilmesi (vahyedilmesi) ve Resûlullah'ın Medine hakkındaki tarifini, siyer kaynaklarından sadece İbn Sa'd'da zikredilmektedir.⁹⁵⁷ Ahmed b. Hanbel'de Habeşistan'a hicret eden müslümanların bir kısmının da Medine'ye hicret ettiği bilgisi, siyer kaynaklarından İbn Hişâm, Belâzürî ve Taberî'de kaydedilmektedir.⁹⁵⁸

İbn Sa'd ve Belâzürî'de Resûlullah'a rüyasında Medine'nin hicret yeri olarak gösterilmesinin akabinde Resûlullah'ın müslümanlara cevap vermek için birkaç gün beklediği belirtilirken,⁹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel'de buna dair bir kayıt yoktur.

Genel olarak bakıldığında Ahmed b. Hanbel'in verdiği malumat siyer kaynaklarında benzer muhteva ile zikredilmektedir. Ahmed b. Hanbel ile siyer kaynakları arasında görüldüğü gibi mühim bir fark mevcut değildir.

17.2. İlk Muhacirler

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Resûlullah'ın ashabından Medine'ye ilk gelen Mus'ab b. Umeyr ve Abdullah b. Ümmü Mektûm'dur. Bu iki sahâbî Medine'ye gelince halka Kur'an öğretmeye başladılar. Sonra Ammâr, Bilâl ve Sa'd b. Ebû Vakkâs geldi. Sonra Ömer b. Hattâb ve beraberindeki yirmi kişi geldi.⁹⁶⁰

Siyer kaynaklarında genel olarak bakıldığında ilk muhacirlerin Ebû Seleme, Âmir b. Ebû Rebîa ve hanımı Leylâ bint Ebû Hayseme olduğu görülür.⁹⁶¹ Bununla

⁹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 419. Ayrıca bk. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 387; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, III, 98; V, 49, 58; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 4.

⁹⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 468; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 225-226; Belâzürî, *Ensâb*, I, 257; Taberî, *Târîh*, II, 366.

⁹⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 226.

⁹⁵⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 468; Belâzürî, *Ensâb*, I, 257; Taberî, *Târîh*, II, 366.

⁹⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 226; Belâzürî, *Ensâb*, I, 257.

⁹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 182; XXX, 473, 536. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, V, 65-66; VI, 168, 185; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 333; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 683.

⁹⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 468, 470, 472; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 226, 239-240; Belâzürî, *Ensâb*, I, 218, 259; Taberî, *Târîh*, II, 369.

beraber Ahmed b. Hanbel’de nakledilen malumatın aynısı İbn Sa’d’da zikredilmektedir.⁹⁶² Belâzürî’de nakledilen rivâyetlere göre Medine’ye ilk gelen Mus’ab b. Umeyr ve Abdullah b. Ümmü Mektûm’dur.⁹⁶³ Hatta Belâzürî Medine’ye ilk gelenleri sırasıyla Mus’ab b. Umeyr, Abdullah b. Ümmü Mektûm ve Ebû Seleme diye kaydeder.⁹⁶⁴ Ammâr, Bilâl, Sa’d b. Ebû Vakkâs ve Ömer (r.a.) gibi sahâbîlerin de ilk muhacirlerden olduğunu zikreder.⁹⁶⁵ Belâzürî’deki bu bilgiler Ahmed b. Hanbel’in naklettiği bilgileri teyit etmektedir. Yine siyer kaynaklarında Hz. Ömer ilk muhacirler arasında sayılmaktadır.⁹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel’de yer alan Hz. Ömer’in yirmi kişilik bir grupla Medine’ye hicret ettiğine dair bilgi İbn Sa’d’da bulunmakla beraber, Belâzürî ve İbn Hişâm’da yer almamaktadır. Fakat İbn Hişâm’da Hz. Ömer’in yaklaşık on dört kişiyle hicret ettiği zikredilir.⁹⁶⁷ Bu bilgi Ahmed b. Hanbel ve İbn Sa’d’daki zikredilen bilgiyi teyit eder mahiyettedir. Zira İbn Hişâm’da Hz. Ömer’in ailesi ve kavmiyle gittiği kaydedilir. Ama Hz. Ömer ile hicret edenler arasında ailesinden sadece kardeşi Zeyd b. Hattâb ve damadı zikredilirken bu iki kişi haricindeki aile fertlerinin isimleri zikredilmez.⁹⁶⁸ İbn Hişâm ve İbn Sa’d’da Hz. Ömer’in hicret edişi tafsilatlı bir şekilde anlatılırken; Ahmed b. Hanbel’de herhangi bir teferruata rastlanılmamaktadır.⁹⁶⁹

Ahmed b. Hanbel’in naklettiği malumat, hadis kaynaklarından Buhârî, Nesâî ve Hâkim’de aynı şekilde zikredilmektedir.⁹⁷⁰ Genel olarak kaynaklardaki malumattan

⁹⁶² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 234; III, 117, 233; IV, 206.

⁹⁶³ Belâzürî, *Ensâb*, I, 257-258; IX, 407; XI, 24.

⁹⁶⁴ Belâzürî, *Ensâb*, I, 257.

⁹⁶⁵ Belâzürî, *Ensâb*, I, 259.

⁹⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 474-477; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 272; Belâzürî, *Ensâb*, I, 259.

⁹⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 476-477. Hz. Ömer ile beraber hicret eden kişiler İbn Hişâm’da şöyle zikredilir: Zeyd b. Hattab, Saîd b. Zeyd, Ömer b. Sürâka, Abdullah b. Sürâka, Ayyaş b. Ebû Rebia, Hişâm b. Âs, Vâkid b. Abdullah, Havlî b. Ebû Havlî, Malik b. Ebû Havlî, Huneys b. Huzâfe, İyas b. Bükeyr, Âkil b. Bükeyr, Âmir b. Bükeyr, Halid b. Bükeyr. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 475-477. Bu listeye birkaç kişi daha ilave edilebilir. Zira bu insanların hepsi tek başına hicret etmiyor. Aileleriyle hicret edenler de var. Ayrıca bk. İsmail Kaya, *Hz. Ömer ve Ailesi*, s. 20-21.

⁹⁶⁸ Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 475-477.

⁹⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 474-475; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 272. Ayrıca bk. İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, IV, 145.

⁹⁷⁰ Bk. Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, V, 65-66; VI, 168, 185; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 333; Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, II, 683.

ilk muhacirin kim olduğu net bir şekilde tespit edilememektedir. Bununla beraber genelde Ebû Seleme'nin ilk muhacir olduğu anlayışı yaygındır.⁹⁷¹

17.3. Kâbe'nin Üzerindeki Putların Yere Atılması

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Hz. Ali der ki: Kâbe'nin üzerinde putlar bulunmaktaydı. Resûlullah (s.a.v.) ile beraber yola çıkıp Kâbe'ye geldik. Resûlullah (s.a.v.) bana: “Otur! Çök!” dedi ve omuzlarıma çıkıp yükselmek istedi. Ben onu kaldırmaya çalıştım. Fakat Resûlullah'ı kaldırmaya kuvvetim yetmedi. Resûlullah kendisini kaldıramayacağımı anlayınca inip benim kendi omuzlarına çıkmam için çömeldi. Bana: “Omuzlarıma bas” dedi. Ben de omuzlarına basıp yükseldim. O beni yukarıya doğru kaldırdı. O an bana öyle bir kuvvet geldi ki sanki istesem semanın ufkuna ulaşacağım gibi hissettim kendimi. Kâbe'nin üstüne çıkınca oradaki putları kırmaya başladım. Kâbe'nin üstünde tunç veya bakırdan bir put vardı. Putu sağından ve solundan, önünden ve arkasından tutup kavramaya çalıştım ve nihâyetinde putu kavradım. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bana: “At onu aşağıya!” buyurunca, ben de onu attım. Put, cam şişelerin kırılması gibi kırıldı. Sonra Kâbe'nin üzerinden aşağı indim. Kimse ile karşılaşmamak için Resûlullah (s.a.v.) ile birbirimizle yarışircasına oradan uzaklaştık.⁹⁷²

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bu hadiseye siyer kaynaklarında rastlanılmamaktadır. Bununla beraber bu hadise hadis kaynaklarından Nesâî, Hâkim ve Heysemî'de benzer muhteva ile nakledilmektedir.⁹⁷³ Ahmed b. Hanbel ve bu üç kaynağın arasında kayda değer bir fark yoktur. Bununla beraber Hâkim'de nakledilen rivâyetlerin birisinde bu hadisenin Hz. Peygamber'in hicret edeceği zaman Hz. Ali'ye yatağında yatmasını emrettiği gecenin evvelinde vukû' bulduğu zikredilmektedir.⁹⁷⁴ Bu kayıt bizim için mühimdir. Zira Ahmed b. Hanbel'de bu hadisenin ne zaman

⁹⁷¹ M. Asım Köksal, I-II, 626; Ali Celâleddin Karakılıç, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selâm'ın Hayatı, Eşsiz Ahlâk ve Faziletleri*, s. 168; Selâhattin Polat, “Ebû Seleme el-Mahzûmî”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 229.

⁹⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 73-74, 430; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 303-305. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 751; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 398; III, 6; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 23.

⁹⁷³ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 751; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 398; III, 6; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 23.

⁹⁷⁴ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 6.

gerçekleştiğine dair bir kayıt yoktur. Bu hadisenin gerçekleştiğine dair herhangi bir kayıt olmasa bile Hz. Ali'nin Resûlullah'ı taşıyabilecek kuvvete ulaşması, bu hadisenin en azından hicrete yakın vukû' bulduğunu gösterir. Zira Hz. Ali nübüvvetin başlangıcında on yaşlarındadır. Yetişkin birisini kaldırması için en azından aradan yedi sekiz sene geçmesi lazım gelir.

17.4. Kureyş'in Hz. Peygamber'e Suikast Teşebbüsü

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyete göre İbn Abbâs, “Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır”⁹⁷⁵ âyeti hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Kureyşliler bir gece Mekke'de aralarında Resûlullah hakkında istişare ettiler. Bazıları: “Sabah olunca onu bağlayın”, bir grup: “Bilakis, onu öldürün”, bir başka grup ise: “Onu (Mekke'den) çıkarın” şeklinde görüşlerini bildirdiler. Allah Teâlâ, Peygamber'ine (s.a.v.) bunu haber verdi. O gece Hz. Ali, Resûlullah'ın (s.a.v.) yatağında yattı. Hz. Peygamber ise çıkıp Sevr mağarasına gitti. Müşrikler de Resûlullah'ın (s.a.v.) yatağında yatan Hz. Ali'yi Hz. Peygamber (s.a.v.) zannederek sabaha kadar evin etrafında beklediler. Sabah olunca Hz. Peygamber'in yatağına doğru saldırıya geçtiklerinde yataktakinin Hz. Ali olduğunu gördüler. Allah Kureyşlilerin tuzaklarını boşa çıkardı. Bunun üzerine Hz. Ali'ye: “Arkadaşın nerede?” diye sordular. Hz. Ali: “Bilmiyorum” diye cevap verdi. Sonrasında Resûlullah'ın (s.a.v.) peşine düştüler.⁹⁷⁶

Ahmed b. Hanbel'de bu rivâyet siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de zikredilmiştir.⁹⁷⁷ Bu konuda İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'ye kaynaklık etmiştir. Taberî bazı yerlerde İbn İshâk haricinde gelen senetsiz rivâyetleri zikretmekle beraber bu rivâyetler İbn İshâk'ın rivâyetlerine nazaran fazla bir yekûn teşkil etmez.⁹⁷⁸ Siyer kaynaklarında zikredilen malumat, Ahmed b. Hanbel'in naklettiği malumatı teyit etmekle beraber daha tafsilatlıdır. Kureyş'in istişare için Dârünnedve'de

⁹⁷⁵ el-Enfâl 8/30.

⁹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 301. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI, 407; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 51.

⁹⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 480-484; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 227-228; Belâzürî, *Ensâb*, I, 259-260; Taberî, *Târîh*, II, 369-374.

⁹⁷⁸ Taberî, *Târîh*, II, 372, 374.

toplantısı,⁹⁷⁹ toplantıya şeytanın Necidli bir şeyh kılığında iştirak edip Hz. Peygamber hakkında ölüm kararı alınmasında etkin rol alması, toplantıya Kureyş'in eşrafından bazı kimselerin ve Kureyş'ten olmayanların iştirak etmesi,⁹⁸⁰ Hz. Peygamber'in evini gözetleyen Kureyşlilerin aralarında geçen konuşmalar,⁹⁸¹ Hz. Peygamber'in evinden çıkarken onların yüzüne toprak saçması ve bu esnada Yâsîn sûresinin ilk âyetlerini okuması,⁹⁸² Tûr sûresinin 30-31. âyetlerinin⁹⁸³ bu hadise üzerine nâzil olması⁹⁸⁴ gibi teferruatlar Ahmed b. Hanbel'de zikredilmemektedir.

17.5. Resûlullah'ın Hicreti

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen rivâyetlere göre Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlara: "Sizin hicret edeceğiniz yeri rüyamda gördüm. Orası bana rüyamda iki kara taşlık arasında hurmalık ve çorak bir yer olarak gösterildi" buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle deyince Müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başladı. Daha evvelden Habeşistan'a hicret eden müslümanların bir kısmı da geri dönüp Medine'ye hicret ettiler. Hz. Ebû Bekir de hicret etmek için hazırlandı. Fakat Resûlullah (s.a.v.) ona: "Yavaş ol! Acele etme! Zira bana hicret için izin verileceğini umuyorum" dedi. Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun! Böyle bir şeyi umuyor musun?" diye sorunca, Resûlullah (s.a.v.) da: "Evet!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Resûlullah hicret edeceği zaman ona arkadaşlık etmek için herhangi bir teşebbüste bulunmayıp onu bekledi. Yanında bulunan iki deveyi dört ay boyunca semure ağacının⁹⁸⁵ yaprakları ile yemleyip besledi.

Bir Pazartesi günü,⁹⁸⁶ öğle sığağında Ebû Bekir kızları Âişe ve Esmâ ile evinde otururken Resûlullah yüzünü kapatmış bir halde geldi. Resûlullah daha evvel her gün Ebû Bekir'in evine sabah ve akşam vakitlerinde gelirdi. Resûlullah öğlen vakti gelince Ebû Bekir: "Anam babam ona feda olsun, bu saatte geliyorsa mühim bir şey vardır"

⁹⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 480; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 227; Taberî, *Târîh*, II, 370.

⁹⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 480-482; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 227; Belâzürî, *Ensâb*, I, 259-260; Taberî, *Târîh*, II, 370.

⁹⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 483; Taberî, *Târîh*, II, 373.

⁹⁸² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 483; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 228; Taberî, *Târîh*, II, 373.

⁹⁸³ Bu iki âyetin meali şöyledir: "Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar? De ki: Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim". Bk. et-Tûr 52/30-31.

⁹⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 484; Taberî, *Târîh*, II, 374.

⁹⁸⁵ Çölde yetişen bir ağaçtır. Bk. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûs*, I, 902.

⁹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 304.

dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) eve gelince girmek için izin istedi. Ebû Bekir ona izin verince içeriye girdi. Ebû Bekir Resûlullah'a: "Bu saatte seni buraya getiren sebep nedir ey Allah'ın Resûlü? Herhalde mühim bir şey olmuştur?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) içeri girdiğinde Ebû Bekir'e: "Yanıdakileri dışarıya çıkar" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Onlar senin ailendir. Benim kızlarımdır. Seni izleyen birisi yok" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "Allah Teâlâ Mekke'den çıkıp Medine'ye hicret etmem için bana izin verdi" dedi. Ebû Bekir: "Babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Sana yol arkadaşı oluyor muyum?" diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v.): "Evet, oluyorsun" diye cevap verdi. Ebû Bekir: "Babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Şu iki devemden birini alıp yolculukta kullan" dedi. Hz. Peygamber de: "Ancak parasıyla alırım!" dedi. Sonrasında Ebû Bekir'in ailesi Resûlullah ile Ebû Bekir'in yol hazırlıklarını hızlıca yaptılar. Bir torbanın içine yol azığı koydular. Esmâ bint Ebû Bekir belindeki kuşağından bir parça yırtıp torbanın ağzını bağladı. Bundan dolayı Esmâ'ya "Zâtü'n-Nitâkayn (İki kuşaklı)" denildi.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) ile Ebû Bekir, Mekke'den çıkıp Sevr dağındaki bir mağaraya girip orada bir müddet kaldılar.⁹⁸⁷ Bir ara müşrikler, Resûlullah (s.a.v.) ile Ebû Bekir mağarada iken mağaranın bulunduğu yere kadar geldiler. Buraya geldiklerinde takip ettikleri izler karıştı. Akabinde mağaranın bulunduğu yere geldiklerinde mağaranın kapısında örümcek ağı gördüler. O esnada müşriklerin kendilerini bulmalarından korkan Ebû Bekir Resûlullah'a: "Bunlardan birisi ayaklarına baksa ayaklarının altında bizi görecektir" deyince Resûlullah: "Ey Ebû Bekir! Üçüncüsü Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun" diyerek sakinleştirmeye çalıştı. Müşrikler örümcek ağını görünce: "Eğer Muhammed bu mağaraya girmiş olsaydı bu örümcek ağı burada olmazdı" dediler. Resûlullah ile Ebû Bekir orada üç gece kaldılar.⁹⁸⁸

Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekir ile Medine'ye hicret için yola çıkacağı zaman Ebû Bekir beraberinde beş bin veya altı bin dirheme tekabül eden bütün parasını yanına aldı. Ebû Bekir bu para ile beraber Resûlullah (s.a.v.) ile yola koyuldu. Gözleri görmeyen Ebû Bekir'in babası Ebû Kuhâfe torunlarının yanına girdi ve: "Vallahi! Ebû

⁹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 419-421, 510; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 401-403.

⁹⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 189-190; V, 301.

Bekir'in beraberinde parasını da götürerek sizi perişan bir halde bıraktığını görüyorum” dedi. Bunun üzerine Esmâ: “Hayır, dedeciğim. O bize çok mal bıraktı” dedi ve bir miktar çakıl taşı alıp, evde babasının parasını koyduğu yere koyup üzerini bir elbise ile örttü. Sonra dedesinin elini tuttu ve: “Dedeciğim, elini şu paranın üzerine koy” dedi. Ebû Kuhâfe elini elbisenin üzerine koyunca: “Korkulacak bir şey yok. Size bunu bıraktıysa iyi yapmış. Bu kadar para size yeter” dedi. Aslında Ebû Bekir ailesine hiçbir şey bırakmamıştı. Fakat Esmâ yaşlı dedesini sakinleştirmek için böyle bir yola başvurmuştu.⁹⁸⁹

Resûlullah ile Hz. Ebû Bekir bir gece vakti hızlı bir şekilde Mekke'den (mağaradan) ayrıлып bir gün bir gece yol aldılar. Hz. Ebû Bekir öğle vakti dinlenmek için gölgelik bir yer aradı. Kendisine sığınabilecek bir yer var mı diye gözlerini etrafta gezdirdi. Akabinde bir kaya gördü ve onun yanına gidip gölgesinden kalan yeri Resûlullah (s.a.v.) için düzeltti ve altına da bir post serdi ve: “Ey Allah'ın Resûlü! Şu postun üzerine uzan!” dedi. Resûlullah postun üzerine uzandı. Resûlullah o esnada susamıştı. Hz. Ebû Bekir arkalarından kendilerini arayan var mı diye etrafı gözetlemeye çıktığında bir koyun çobanıyla karşılaştı. “Sen kimin çobanısın ey oğul?” diye sordu. Çoban: “Kureyş'ten filan kişinin çobanıyım” dedi ve mevlasının adını verdi. Ebû Bekir çobanın adını verdiği kişiyi tanıdı.

Çobana: “Koyunlarında süt var mı?” diye sorduğunda: “Evet, var!” diye cevap verdi. Ebû Bekir “Bana biraz süt sağarmısın?” dediğinde çoban da: “Evet, sağarım” dedi. Ebû Bekir çobandan süt sağmasını istemesi üzerine çoban koyunun birini yakaladı. Sonra Ebû Bekir koyunun memelerini temizlemesini istediğinde çoban koyunun memelerinin tozunu toprağını temizledi. Sonra Ebû Bekir ellerini temizlemesini istediğinde çoban avuçlarının tozunu toprağını silkeleyip temizledi. Ebû Bekir'in yanında ağzında bez bulunan bir su tulumu vardı. Çoban Ebû Bekir için biraz süt sağınca Ebû Bekir sütü tulumu boşalttı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına dönene kadar tulumun altı soğudu. Resûlullah'ın yanına vardığında Resûlullah uyandı. Ebû Bekir Resûlullah'a: “Süt iç ey Allah'ın Resûlü!” dedi. Resûlullah, Ebû Bekir kendisinden razı

⁹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 519-520.

oluncaya kadar süt içti. Ebû Bekir Resûlullah'a: "Yolculuk ne zaman?" diye sorduktan sonra yola çıktılar.

Aynı zamanda Kureyşli müşrikler onları arıyordu. Resûlullah ve Ebû Bekir'e müşriklerden sadece Sürâka b. Mâlik yetişti. Şöyle ki Kureyş kâfirlerinin elçileri Müdlicoğullarının yanına geldiler. Müşrikler Resûlullah ve Ebû Bekir'den herhangi birini öldüren veya esir edene ödül koymuşlardı. Sürâka o esnada kavmi Müdlicoğullarının meclislerinden birinde oturuyorken, Kureyş elçilerinden biri yanına geldi. Gelen elçi: "Ey Sürâka! Az evvel sahilde uzaktan birtakım kişiler gördüm. Bu kişilerin Muhammed ve ashabı olduğunu düşünüyorum" dedi. Sürâka bu kişilerin onlar olduğunu anladı. Fakat elçiye: "Bunlar Muhammed ve ashabı değiller! Sen az evvel buradan yola çıkan falan kişileri görmüşsün" dedi. Sürâka bulunduğu mecliste biraz daha kaldıktan sonra kalkıp evine gitti. Eve gelince cariyesine atını çıkarıp yüksek tepenin ardına götürmesini ve orada kendisini beklemesini söyledi. Mızrağını aldı ve evin arkasından çıktı. Maksudı belli olmasın diye mızrağının alt tarafını yerde sürterek ve üst tarafını da alçaltarak atının yanına geldi.

Atına bindi ve onlara yetişmek için atı şaha kaldırdı. Akabinde Resûlullah ve Ebû Bekir'i gördü. Onlara sesini duyuracak kadar yaklaştığında at Sürâka'yı sırtından attı. Yere düşen Sürâka ayağa kalktı. Elini torbasına götürüp fal oklarını çıkardı. Onlara zarar verip, vermeme hususunda fal baktı. Falın neticesi Sürâka'nın istemediği seçenek olan "onlara zarar veremeyeceği" oldu. Fakat Sürâka fal oklarını aldirmeden atına bindi. Onlara yaklaştığında at tökezledi ve Sürâka'yı yere attı. Elini torbaya götürüp fal oklarını bir daha çıkardı. Onlara zarar verip, vermeme hususunda fal baktı. Falın neticesi Sürâka'nın istemediği seçenek olan "onlara zarar veremeyeceği" oldu. Sürâka yine fal oklarını dikkate almaksızın atına bindi. Onlara yetişmek için atını şaha kaldırdı. Ta ki Resûlullah'ın okumasını işitti. Resûlullah arkasına hiç dönmüyordu. Ama Ebû Bekir sürekli arkasına bakıyordu. Ebû Bekir: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu süvari bizi arayanlardan, bize yetişti!" dediğinde Resûlullah: "Üzülme! Allah bizimle beraberdir" buyurdu.

Sürâka onlara bir veya iki ya da üç mızrak boyu kadar yaklaştı. Bunun üzerine Ebû Bekir bir kere daha: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu süvari bizi arayanlardan, bize

yetiştii!” dedi ve ağlamaya başladı. Resûlullah Ebû Bekir’e: “Niçin ağlıyorsun?” diye sorunca: “Vallahi kendim için ağlamıyorum, senin için ağlıyorum” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Allahım! İstedğin şekilde bizi ondan kurtar. Onu yere ser” şeklinde duâ etti. Akabinde toprağın zemini sert olmasına rağmen Sürâka’nın atının ayakları atın karnına kadar yere battı. Sürâka atın sırtından indi ve ata bağırdı. At ayaklarını yerden çıkaramadı. Sürâka yine fal oklarını çıkarıp fal baktı. Falın neticesi Sürâka’nın istemediği seçenek olan “onlara zarar veremeyeceği” oldu. Sürâka onların kendisinden korunduğunu anladı.

Sonra onlara “el-Emân” diyerek seslenince Resûlullah ile Ebû Bekir durdu. Sürâka: “Ey Muhammed! Anladım ki bu hal senden dolayı olmuştur. Allah’a dua et de beni bulunduğum bu halden kurtarsın. Sana zarar vermeyeceğim. Bana istediğini emret” dedi. Sürâka’nın bu sözleri üzerine Resûlullah: “Yerinde kal ve kimsenin bize yetişmesine fırsat verme. Bizi gördüğünü kimseye söyleme” dedi. Sürâka da: “Vallahi! Arkamdan sizi aramak için gelenleri farklı taraflara yönlendireceğim. Bu gördüğün benim ok torbam. İçinden bir ok al. Yol üzerinde deve ile koyun sürülerimi göreceksin. O sürülerden ihtiyacını karşılayacak kadar al” dedi ve Kureyş’in Resûlullah’ın başını getirene ödül koyduğunu ve onların Resûlullah ile alakalı haberlerini anlattı. Sürâka onlara yol azığı ile eşya vermek istedi. Fakat Resûlullah (s.a.v.): “Benim senin sürülerine ihtiyacım yok” diyerek onun yardım teklifini reddetti. Sürâka Resûlullah’tan kendisine güvenebileceği bir eman yazmasını istedi. Resûlullah Âmir b. Führeyre’ye eman yazmasını emretti. O da bir deri parçasına yazdı. Akabinde Sürâka’nın içinde bulunduğu vaziyetten kurtulması için dua etti. Sürâka’nın atı doğrulunca ayaklarının battığı yerden göğe doğru bir duman çıktı. Sürâka içinde bulunduğu bu vaziyetten kurtulunca arkadaşlarının yanına döndü. Resûlullah da yoluna devam etti. Sürâka, gündüzün başlarında Resûlullah’ın düşmanı iken; akşamleyin Resûlullah’ın silahlı askeri oldu.

Resûlullah Ebû Bekir ile Arc⁹⁹⁰ mevkiinde Sa’d ed-Dîli’nin bulunduğu yere geldi. Ebû Bekir’in, o esnada burada sütanneye verilmiş bir kızı vardı. Resûlullah

⁹⁹⁰ Arc, Mekke ve Medine arasında, hacıların yolu üzerinde ve Sukyâ yakınında bulunan bir yerdir. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân*, IV, 99. Ayrıca bk. M. Asım Köksal, I-II, 702.

Medine'ye giden yolu kısaltmak istemişti. Sa'd ona: "Şurası Rekûbe'ye"⁹⁹¹ yakın Gâir köyüdür. Burada, Eslem kabilesinden iki hırsız vardır. Bu hırsızlara "Muhânân (hakir görülen kişi)" denilir. Eğer istersen onları da yanınıza alalım" diye teklifte bulundu. Resûlullah: "Onları da yanımıza al" buyurdu. Yola çıkıp Gâir köyüne vardılar. Hırsızlardan biri, diğerine: "Bu, Yemânî'dir" dedi. Resûlullah bu iki hırsızı çağırdı ve onlara İslâmiyet'i arzetti. İkisi de müslüman oldu. Sonra adlarını sordu. Onlar: "Bize "Muhânân" derler" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah onlara: "Aksine siz Mükremân'sınız (şerefli bir kişi anlamına gelen)" dedi. Onlara Medine'ye gelmelerini emretti. Resûlullah ve yanındakiler yola devam etti ve pazartesi günü Kubâ'nın ilk evlerine ulaştılar. Orada Resûlullah'ı Benû Amr b. Avf kabilesi karşıladı. Resûlullah: "Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre nerede" diye sorunca, Sa'd b. Haysem'e: "O, mallarıyla meşgul ey Allah'ın Resûlü, onun hakkında sana bilgi vereyim mi?" dedi. Resûlullah Kubâ'da on dört gece kaldı.⁹⁹² Sonra Resûlullah yoluna devam etti. Hürmalığa gelince pınar başının insanlarla dolu olduğunu gördü ve Ebû Bekir'e dönüp: "Ey Ebû Bekir! Bu yer, rüyamda kendimi Müdlicoğullarının havuzları gibi havuzlara konakladığımı gördüğüm yerdir" dedi.⁹⁹³

Resûlullah ile Ebû Bekir Medine'ye deve üzerinde giderken Ebû Bekir Resûlullah'ın arkasındaydı. Medine güzergâhındaki yerlerdeki insanlar Ebû Bekir'i Şam'a yaptığı yolculuklar vesilesiyle tanıyorlardı. Ebû Bekir bu yolculuklarında yol üzerindeki insanlara uğruyordu. Bununla beraber Ebû Bekir'den daha genç görünen Resûlullah'ı tanımıyorlardı. Yolda Resûlullah ve Ebû Bekir'i görenler Ebû Bekir'e: "Önündeki bu genç kim Ey Ebû Bekir?" diye sorduklarında Ebû Bekir: "Bu genç bana yolu gösterendir" diye cevap veriyordu. İşin aslını bilmeyenler Ebû Bekir'in bu sözü ile Resûlullah'ın yol rehberi olduğunu anlatmak istediğini zannediyorlardı. Hâlbuki Ebû Bekir, hayır yolunu gösteren bir rehber olduğunu ifade etmek istemişti. Resûlullah (s.a.v.) ile Ebû Bekir beraber yoluna devam edip Medine'ye yaklaştıklarında Harre'de⁹⁹⁴ konakladılar. Akabinde bedevilerden birisini Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre⁹⁹⁵

⁹⁹¹ Rekûbe, Mekke ve Medine arasında ve Arc'ın yanında bulunan bir dağdır. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 64.

⁹⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 430.

⁹⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 238-240.

⁹⁹⁴ Medine'ye varmadan hemen önce Kubâ'da bulunur. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 247.

ve ashabına (Neccâroğullarına) yollayarak haber gönderdiler. Ensar'dan yaklaşık beş yüz kişi kılıçlarını kuşanmış bir halde Resûlullah'ın yanına gelip selam verdiler. Ardından Resûlullah ve Ebû Bekir'e: "Güven içinde itaat görerek develerinize binip yolunuza devam edin" dediler. Bunun üzerine Resûlullah ve Ebû Bekir develerine bindiler.

Ensar da silahlı bir şekilde etraflarını sardı. Medine'de "Resûlullah geldi" haberi duyulunca, insanlar onun gelişini gözetlediler. İnsanlar evlerinin damlarına ve yollara çıkarak onları karşıladılar. Hizmetçiler ve çocuklar yollarda toplandılar ve: "Allahu ekber! Resûlullah geldi! Muhammed geldi!" demeye başladılar. Enes b. Mâlik'in de aralarında bulunduğu çocuklar koşarken "Muhammed geldi" diyorlardı. Fakat Resûlullah'ı göremiyorlardı. Resûlullah ve Ebû Bekir pazartesi günü⁹⁹⁶ Ensarın arasında Medine'ye varınca halk dışarı çıktı. Kız çocukları "Hangisi Peygamber? Hangisi Peygamber?" diyorlardı. Medine daha önce böyle güzel ve aydınlık bir gün görmemişti. Habeşliler Resûlullah Medine'ye gelince önünde sevinçlerinden "Salih kul Muhammed" diyerek mızraklarıyla oyun oynadılar. İnsanlar deve veya sığır kestiler.

Müslümanlar Resûlullah'ın (s.a.v.) kimde misafir kalacağı hususunda aralarında münakaşa ettiler; fakat Resûlullah: "Bu gece Abdülmuttalib'in dayıları olan Neccâroğullarında konaklayacağım. Bu şekilde onlara ikramda bulunmuş olurum" dedi. Resûlullah yoluna devam edip Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin⁹⁹⁷ evinin yanına kadar geldi. Bunun üzerine Resûlullah: "Akrabalarımızdan hangisinin evi buraya daha yakındır?" diye sordu. Ebû Eyyûb: "Benim evim daha yakındır ey Allah'ın Resûlü! Evim şurasıdır; kapım şuradadır" diye cevap verdi. Fakat yine de Resûlullah'ın kimde kalacağı hususunda Ensar arasında kura çekildi ve kura Ebû Eyyûb'e çıktı. Resûlullah Ebû Eyyûb'e: "Git, bizim için bir istirahat yeri hazırlayın" dedi. Ebû Eyyûb gidip ikisi için

⁹⁹⁵ Es'ad b. Zûrâre, Ensar'ın İslâm'ı ilk kabul edenlerindedir. Birinci Akabe biatinden evvel Hazreclî altı kişi ile beraber müslüman olmuştur. İkinci Akabe biatinde seçilen temsilcilerin başına lider olarak layık görüldü. Medine'de İslâm'ı yayma faaliyetlerinde bulunmuştur. Yakalandığı difteri veya kızıl hastalığı sebebiyle hicretin birinci senesinin (623) Şevvâl ayında vefat etti. Tafsilatlı bilgi için bk. M. Ali Kâpar, "Es'ad b. Zûrâre", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 349-350.

⁹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 304.

⁹⁹⁷ Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd b. Küleyb el-Ensârî (ö. 49/669) Neccâroğullarına mensup olup hicretten iki sene evvel müslüman oldu. Bir süre Resûlullah'ı evinde misafir etti. Resûlullah'ın bütün gazvelerine iştirak etti. Tafsilatlı bilgi için bk. Hüseyin Algül, "Ebû Eyyûb el-Ensârî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 123-125.

istirahat yeri hazırladı ve sonra Resûlullah'ın yanına gelip: “Ey Allah'ın Resûlü! Sizin için istirahat yeri hazırladım. Allah'ın bereketi üzere kalkıp gelin; istirahat edin” dedi. Akabinde Resûlullah istirahat yerine doğru gitti. Sabah olunca Resûlullah kendisine emredileni yapmaya başladı.⁹⁹⁸

Siyer kaynaklarında Resûlullah'ın Medine'ye hicreti Ahmed b. Hanbel'e nazaran daha tafsilatlı olarak ele alınmıştır.⁹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel'de nakledilen malumat siyer kaynaklarında nakledilen malumat ile benzer muhtevaya sahiptir. Ahmed b. Hanbel ve siyer kaynaklarında nakledilen malumat arasında kayda değer bir fark yoktur. Bunun yanında hicret esnasında Resûlullah'ın Arc mevkiindeki Sa'd ed-Dîlî ve akabinde iki hırsız ile karşılaşması,¹⁰⁰⁰ Ensarın Resûlullah'ı Harre'de yaklaşık beş yüz kişi ile karşılaşması,¹⁰⁰¹ Ensarın deve veya sığır kesmesi,¹⁰⁰² Habeşlilerin mızraklarıyla oynaması¹⁰⁰³ ve Resûlullah'ın kimde kalacağı hususunda Ensar arasında kura çekilmesi¹⁰⁰⁴ siyer kaynaklarında zikredilmemektedir.

Müsned'deki bu hadiselerin haricindeki anlatılan vakaların bazıları siyer kaynaklarına nazaran daha özet bir şekilde anlatılırken, bazı vakalar ise siyer kaynaklarında olduğu gibi tafsilatlı anlatılır. Resûlullah'ın Sevr mağarasında geçirdiği günler, Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'nın onlara Sevr mağarasındayken yemek getirmesi, Abdullah b. Ebû Bekir'in Mekke'deki havadisten onları haberdar etmesi, Âmir b. Führeyre'nin koyun sürüsüyle ayak izlerini yok etmesi,¹⁰⁰⁵ Abdullah b. Uraykıt'ın yol

⁹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 120, 180-182; XIX, 217, 264; XX, 17, 91, 426-427, 430; XXI, 40-42, 450-451; XXII, 124; XXIX, 128-131; XXX, 418; XXXVIII, 492-493; *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), XVII, 401-421. Ayrıca bk. Abdürrezzak, *el-Musannef*, V, 387-396; Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 93-94, 102-103; III, 98; IV, 201-202; V, 3-4, 49, 58-62, 63, 65, 67-68; VI, 66; VII, 108-109, 145-146; VIII, 21-22; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 373; III, 1592; IV, 1854, 2309-2311; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I, 123-124; IV, 56; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, V, 129; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, II, 39; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 389; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VII, 132-135; XXIV, 88; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 4, 6-7; II, 344, 394; IV, 268; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, VI, 51-65.

⁹⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 484-496; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 227-237; IV, 365-367; Belâzürî, *Ensâb*, I, 260-266; X, 60-61; Taberî, *Târîh*, II, 375-382, 394-396.

¹⁰⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 238-240.

¹⁰⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 41.

¹⁰⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 124. Ayrıca bk. Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, IV, 77; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, III, 342.

¹⁰⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 17, 91. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, IV, 281.

¹⁰⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 493. Ayrıca bk. Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*, I-III, Beyrut 1427, II, 84.

¹⁰⁰⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 485; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 229; Belâzürî, *Ensâb*, I, 260; Taberî, *Târîh*, II, 376.

rehberliği yapılması için tutulması,¹⁰⁰⁶ Ebû Cehil'in Ebû Bekir'in evine gelmesi ve Esmâ'ya vurmaya,¹⁰⁰⁷ Resûlullah'ın başına konulan diyetin yüz deve olduğu,¹⁰⁰⁸ Hz. Ali'nin Kureyşlilerin Resûlullah'a verdikleri emanetleri sahiplerine teslim edeceğinden dolayı Mekke'de kaldığı¹⁰⁰⁹ Resûlullah'ın Kubâ'da geçirdiği günler ve burada neler yaptığı, Ensardan çeşitli kabilelerin Resûlullah'ı misafir etme teşebbüsü, Hz. Ali'nin Kubâ'ya gelmesi vb. konular siyer kaynaklarında tafsilatlı bir şekilde ele alınırken Ahmed b. Hanbel'de bu konular hakkında bilgi yoktur. Bu hadiselerin vukû' bulunduğu yerler özet bir şekilde anlatılır.

Hicret esnasında Ebû Bekir'in yolda bir çobanla karşılaşması siyer kaynaklarından sadece İbn Sa'd'da geçer.¹⁰¹⁰ Sürâka'nın Resûlullah'ın izini sürmesi ise *Müsned*'de diğer hadiselerle nazaran daha tafsilatlı anlatılır.

Ahmed b. Hanbel'de Ebû Bekir'in hicret ederken yanına bütün parasını aldığını ve Esmâ'nın gözleri görmeyen dedesini sakinleştirmek için paraların bulunduğu yere taş koyduğunu ifade eden rivâyet İbn İshâk'tan nakledilmektedir.¹⁰¹¹ Bu malumat siyer kaynaklarından İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Belâzürî'de zikredilir.¹⁰¹²

Ahmed b. Hanbel'de Resûlullah'ın Kubâ'da on dört gün kaldığı kaydedilirken; bu bilgi siyer kaynaklarından sadece İbn Sa'd'da zikredilir.¹⁰¹³ Hadis kaynaklarında nakledilen bilgiler de Ahmed b. Hanbel'in verdiği bilgiyi teyit etmektedir.¹⁰¹⁴ Bununla beraber İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî'de Resûlullah'ın Kubâ'da on kûsür gün kaldığı da kaydedilmektedir.¹⁰¹⁵ Bunların haricinde Belâzürî'de yirmi üç gün kaldığı da rivâyet edilir.¹⁰¹⁶

¹⁰⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 485; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 229; Belâzürî, *Ensâb*, I, 260; Taberî, *Târîh*, II, 378.

¹⁰⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 487; Belâzürî, *Ensâb*, I, 261; Taberî, *Târîh*, II, 379-380.

¹⁰⁰⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 486; Belâzürî, *Ensâb*, I, 261, 263; Taberî, *Târîh*, II, 379.

¹⁰⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 485; Belâzürî, *Ensâb*, I, 261; Taberî, *Târîh*, II, 378.

¹⁰¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 365-366.

¹⁰¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 519-520.

¹⁰¹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 488; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 172; Belâzürî, *Ensâb*, I, 261.

¹⁰¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 235, 236.

¹⁰¹⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I, 93; V, 68; Müslim, *Sahîhu Müslim*, I, 373; Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I, 123; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, II, 39; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 389.

¹⁰¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 494; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 236; Belâzürî, *Ensâb*, I, 263; Taberî, *Târîh*, II, 383.

¹⁰¹⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 263.

Genel olarak bakıldığında Ahmed b. Hanbel'in hicret hakkında naklettiği hadiselerin çoğunluğu siyer kaynaklarında zikredilmekle beraber, *Müsned*'de nakledilen bazı hadiselerin siyer kaynaklarında zikredilmediği görülmektedir. Bunlara ilave olarak İbn İshâk'ın bazı hadiselerde Ahmed b. Hanbel'e kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁷ Hicret hakkında tafsilatlı değerlendirmeler için bk. Tuba Akarşan, *Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2012.

SONUÇ

Bu çalışmada evvela Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde nakledilen, hicret hadisesine kadarki siyer rivâyetleri tespit edilmiştir. Ardından tespit edilen bu rivâyetler siyer kaynakları ile mukayese edilerek değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmanın neticesinde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde birkaç konu haricinde Hz. Peygamber'in hayatının her aşaması hakkında siyer rivâyetlerinin nakledildiği görülmüştür. Bu da hadislerdeki siyer malzemesinin ne kadar çok olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu vâkıa hadis kaynakları dikkate alınmadan yapılan siyer çalışmalarının eksik olacağını ifade etmiş olmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan siyer rivâyetlerinin çoğunda tabiatı itibariyle siyer kaynaklarında verilen siyak-sıbak irtibatı, sebep-netice ve mekân-tarih bilgisi tam olarak verilmediği görülmüştür. Bütün rivâyetlerde durum böyle olmamakla beraber bazı rivâyetlerde hadisenin gerçekleştiği mekân verilirken tarih verilmemiş; bazı rivâyetlerde sebep diye nitelendirebileceğimiz âyetlerin nüzûl sebepleri rivâyetlere göre farklılık göstermiş; bazı rivâyetlerde ise hadisenin siyak-sıbakı verilmemiş ve bundan dolayı konuyla alakalı rivâyetlerin hangi olaya delalet ettiği hususu tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bundan dolayıdır ki hadisler üzerine yapılacak olan siyer çalışmalarının çok titiz bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Bu araştırmada *Müsned*'de nakledilen siyer rivâyetlerinin muhtevalarının birbirlerinden farklı olduğu müşahede edilmiştir. Buna göre *Müsned*'de nakledilen siyer rivâyetlerinin muhtevalarının öne çıkan genel özellikleri şunlardır:

i. Bazı konular çok kısa bir şekilde anlatılmıştır. Mesela *Müsned*'de Hz. Peygamber'in Tâiflileri İslâm'a davet için yaptığı yolculuğa Hâlid el-Advânî'nin müşahedesine dayandırılarak çok kısa bir şekilde değinilirken; siyer kaynaklarında bu konu daha tafsilatlı anlatılmaktadır.

ii. Bazı hadiseler siyer kaynaklarında olduğu gibi çok teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. Resûlullah'ın künyesi, İsrâ ve Mi'rac, Medine'ye hicret gibi.

iii. Bazı hadiselerin nerede gerçekleştiği tam olarak belli değildir. Bu hadiselerin nerede gerçekleştiği hususu siyer kaynakların verdiği bilgilerle tespit edilebilmiştir. Mesela İhlâs Sûresinin nerede nâzil olduğu *Müsned*'de nakledilen rivâyetlerle net bir şekilde tespit edilememiştir. Böyle olunca hadisenin mekânını tespit için ilave delillere ihtiyaç duyulmuştur.

iv. Bazı hadiselerin ne zaman gerçekleştiği belirtilmemiştir. Mesela rivâyetlerde Dımâd el-Ezdî'nin ve Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin ne zaman müslüman olduğu ve Tufeyl'in kabilesine ne zaman İslâm'ı tebliğ ettiği zikredilmemektedir. Buna karşın siyer kaynaklarında Dımâd el-Ezdî ve Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin hicretten önce Mekke'de müslüman oldukları, Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin müslüman olduktan sonra kabilesine tebliğ yapmaya gittiği nakledilmektedir.

v. Siyer kaynaklarında nakledilen Hz. Peygamber'in Rahip Bahîrâ ile karşılaşması, Ficâr savaşına katılması, Ukâz panayırına iştirak etmesi ve Kus b. Sâide el-İyâdî'yi dinlemesi, Rahip Nestûrâ ile karşılaşması, Dâru'l-Erkam ve buradaki faaliyetler, Hz. Hamza'nın müslüman olması, Habeşistan'a yapılan ilk hicret, Şı'b-i Ebû Tâlib ve burada geçen süre, Tâif dönüşü Mekke'de kendisinin himaye edilmesi, Akabe'de Medineli altı kişi ile yapılan ilk görüşme vb. hadiselerine dair *Müsned*'de herhangi bir rivâyet tespit edilememiştir.

vi. *Müsned*'de nakledilen bazı hadiseleri ise siyer kaynaklarında tespit edemedik. Resûlullah'ın on yaşındayken göğsünün yarılması, Kâbe'nin üzerindeki putların yere atılması, bazı müşriklerin Hicr'de Hz. Peygamber'i öldürmeyi planlaması, Resûlullah'ın Doğu Arabistan'a seyahati vb. hadiseler buna misal teşkil etmektedir.

vii. Bazı hadiseler hakkında nakledilen bilgiler siyer kaynaklarındaki bilgilerle uyuşmamaktadır. Garânîk hadisesi buna misal olarak verilebilir. Garânîk hadisesi *Müsned*'de çok kısa bir şekilde anlatılırken, siyer kaynaklarında ise oldukça tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır ve hadise belli bir safhadan sonra *Müsned*'den tamamen farklı bir şekle bürünmüştür.

viii. Bazı hadiselerde Ahmed b. Hanbel'e İbn İshâk kaynaklık etmiştir. Kureyş'in Hz. Peygamber'i öldürmeye çalışması, Hz. Ali'nin ilk müslüman oluşu, Habeşistan'a hicret, Hz. Peygamber'in Abdüleşheloğullarını İslâm'a davet etmesi, Birinci ve İkinci Akabe biatleri konuları buna misal olarak verilebilir.

ix. Cinlerin Hz. Peygamber'i dinlemesi ve Hz. Peygamber'in sütannesinin yanındayken göğsünün yarılması hadiselerinde olduğu gibi bazı konularda *Müsned*'de birbirinden farklı iki tür rivâyet nakledilmiştir. Bundan dolayı bu konulardaki rivâyetler tek bir metin halinde verilmemiştir.

x. *Müsned*'de Hz. Peygamber'in nübüvvetten önceki hayatına dair rivâyetlerin nübüvvet sonrasına dair rivâyetlerden oldukça az olduğu görülmektedir. Nübüvvet öncesi dönemin ehemmiyetinin nübüvvet dönemine nazaran az olması veya insanların ilgisinin daha çok nübüvvet sonrası döneme olması, nübüvvet öncesine dair fazla bilginin olmaması gibi nedenler buna sebep olmuş olabilir.

Müsned'de nakledilen siyer rivâyetlerine bakıldığında çoğu siyer konularının hadislerde zikredilmesi bu hadislerin birer siyer malzemesi olduğu manasına gelmektedir. Siyer ve hadis ilminin yadsınamayacak derecede müşterek malzemesi olmasına rağmen hadis kaynaklarındaki (*Müsned* özelinde) bu rivâyetlerin her biri, siyer kaynaklarından farklı olarak müstakil ele alınır ve ona göre değerlendirme yapılır. Siyer kaynaklarında ise konu ile alakalı rivâyetler tek parça haline getirilerek zikredilir. Böylece okuyucunun meseleyi anlaması kolaylaşır. Fakat siyer müelliflerinin rivâyetlerdeki bu tasarrufları hadisçiler tarafından tenkit edilmiştir. Zira birleştirilen rivâyetlerin hadis usûlündeki hükmü birbirinden farklı olabilir. Mesela, siyer kaynaklarında herhangi bir konu hakkında birleştirilip tek bir metin haline getirilen iki rivâyetten birisinin sahih diğerinin zayıf olması durumunda iki rivâyeti de aynı değerde kabul etmiş oluruz ki bu hadis ilminin usûlleriyle bağdaşmamaktadır. Bu sebeptir ki her iki ilmi ilgilendiren bir konu hakkında araştırma yapılırken iki ilmin usûlleri dikkate alınarak yapılmalıdır.

Yapılan çalışmada dikkati çeken en mühim konulardan birisi de *Müsned*'de siyer ile alakalı nakledilen bilgilerin çoğunun siyer kaynakları tarafından daha tafsilatlı olarak anlatılmasıdır.

Genel olarak siyer kaynaklarındaki anlatılan konularda siyak-sibak, sebep-netice ilişkisi görülürken, *Müsned*'de yer alan bazı konularda bu sebep-netice ilişkisi görülememektedir. Bu da hadiselerin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Fakat bu mesele siyer kaynaklarına müracaat edilince halledilir. Hadislerdeki bu ve benzeri meselelerin

(hadisin mensuh olup olmadığı gibi) anlaşılmasında siyer ilminden istifade edilmesi zarûrî hale gelmektedir. Mesela *Müsned*'de Hz. Peygamber'in Mut'im b. Adî'yi hayırla yâd etmesi ile alakalı rivâyette Hz. Peygamber'in Mut'im b. Adî'yi hayırla anma sebebi zikredilmez. Fakat siyer kaynaklarına bakıldığında Mut'im b. Adî'nin Hz. Peygamber'i Tâif dönüşü Mekke'ye girebilmesi için himaye ettiği görülmektedir. Böylece Hz. Peygamber'in Mut'im b. Adî'yi hayırla anmasının sebebi ortaya çıkarılmış olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜRREZZAK, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî (ö. 211/826-27), *el-Musannef* (thk. Habîbü’r-Rahmân el-A‘zamî), I-XI, 2. Bs., el-Meclisü’l-İlmî, Beyrut 1403.

ACAR, H. İbrahim, “İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber’in Zeynep’le Evliliği”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2006, sy. 7, s. 99-110.

ADIGÜZEL, Şükran, *Vahyin Başlangıcı ile ilgili Siyer Kaynaklarındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana 2015.

AFŞAROĞLU, Süleyman, *Ruh Hakkındaki Hadisler ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2010.

AĞIRAKÇA, Ahmet, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, *Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2014, sy. 2, I, s. 1-30.

AĞIRMAN, Mustafa, “Debâ”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 61.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *Müsned* (thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid v.dğr.), I-L, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1416-1421/1995-2001.

....., *Müsned* (trc. Hüseyin Yıldız v.dğr.), I-XXI, Ocak Yayıncılık, İstanbul Mayıs 2014.

AKARSLAN, Tuba, *Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2012.

AKSEKİ, Ahmed Hamdi, *Garanik Efsanesi* (sad. Ertuğrul Özalp), BîrunYayımları, İstanbul ts.

....., “Hâtemu’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi (sad. M. Hayri Kırbaşoğlu)”, *İslâmî Araştırmalar*, y.y. 1992, sy. 2, VI, s. 125-141.

ALGÜL, Hüseyin, “Akabe Hadisesi: Hicret ve Getirdikleri”, *Diyanet İlmî Dergi (Diyanet Dergisi)*, 1981, Hicret özel sayısı, s. 31-83.

....., “Ebû Eyyûb el-Ensârî”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 123-125.

....., “Ficâr”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 52.

....., “Hilfû'l-mutayyebîn”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 32-33.

ALTUN, İsmail, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1996.

ALTUNDERE, Mehmet, *Hz. Muhammed'in Akabe Bey'atları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1989.

APAK, Adem, *Amr b. el-Âs Hayatı, Şahsiyeti, Devlet Adamlığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1999.

AŞIKKUTLU, Emin, “Tahvîl”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 440.

ATEŞ, Ali Osman, “Putlara Kurban Kesme ve Allah'tan Başkası Adına Kesilenlerden Yeme Konusunda Hz. Peygamber'in Tutumu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, sy. 4 [Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı'na Armağan], s. 363-402.

AVCI, Casim, *Muhammedü'l-Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, Hayykitap, 1. Bs., İstanbul Ağustos 2008.

AYDIN, Mehmet Âkif-Muhammed Hamîdullah, “Köle”, *DİA*, İstanbul 2002, XXVI, 237-246.

AYDINLI, Abdullah, “Ebû Zer el-Gıfârî”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 266-269.

....., *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İFAV Yayınları, 4. Bs., İstanbul 2011.

AZİMLİ, Mehmet, “İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2009/1, sy. 16, VII, s. 43-58.

....., “Şakku’l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”, *Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Hikmet Yurdu, sy. 3, Ocak-Haziran 2009, s. 95-109.

AZİZOVA, Elnure, “Ukâz”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 61-62.

....., “Zülmecâz”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 570-571.

BALCI, İsrâfil, *İsrâ ve Mi’râc Gerçeği*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.

....., “Şakkı Sadr Hadisesine Dair Rivayetlerin Kritiği”, *İSTEM: İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, y.y. 2013, sy. 21, XI, s. 11-38.

BEGAVÎ, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî (ö. 516/1122), *Meâlimü’t-tenzîl fî tefsîri’l-Kur’ân* (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cuma Zamiriye, Süleyman Müslim el-Harş), I-VIII, Dâru Taybe, 1417/1997.

BELÂZÜRÎ, Ebü’l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892-93), *Ensâbü’l-eşrâf* (thk. Süheyl Zekkâr, Riyâd Zirikli), I-XIII, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1417/1996.

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066), *Delâilü’n-nübüvve ve marîfetü ahvâli sâhibi’ş-şerîa*, I-VII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1405.

BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî (ö. 292/905), *Müsned* (thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah v.dğr.), I-XVIII, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine-i Münevvere 1988-2009.

BOZKURT, Nebi, “Makâm-ı İbrâhim”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 412-413.

BOZKURT, Nebi, Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Medine”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVIII, 305-311.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fi (ö. 256/870), , *Ef’âlü Halkı’l-Ibâd* (thk. Abdurrahman Umeyra), Dâru’l-Meârifî’s-Suûdiyye, Riyad ts.

....., *el-Edebü'l-Müfred* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 3. Bs., Beyrut 1409/1989.

....., *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydârabat ts..

....., *Sahîhu'l-Buhârî* (thk. Muhammed Züheyr Nâsır en-Nâsır), I-IX, Dâru Tavkî'n-Necât, 1422.

CERRAHOĞLU, İsmail, “Abdullah b. Mes‘ûd”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 114-117.

....., “Garânîk”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 361-366.

CİVELEK, İbrahim, *Kader ve Kaza İle İlgili Hadislerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana 2006.

CIRIK, Âdem, *Cin Sûresi Tefsiri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2006.

ÇAKAN, İsmâil Lütfi, “Âkîb”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 238.

ÇELEBİ, İlyas, “İnşikâku'l-Kamer”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 343-345.

ÇUBUKÇU, Asri, “Buâs”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 340.

....., “Osmân b. Ebü'l-Âs”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 464.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl (ö. 255/869), *es-Sünen* (thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), I-IV, Dâru'l-Muğnî, el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye 1421/2000.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd* (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), I-IV, el-Mektebetü'l-Asriyye, Saydâ-Beyrut ts.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038), *Delâilü'n-nübüvve* (thk. Muhammed Ravvas Kalacî, Abdülber Abbâs), I-II, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1406/1986.

EFENDİOĞLU, Mehmet, “Suheyb b. Sinân”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVII, 476-477.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsirüddîn, *Nasbü'l-Mecânîk li nesfi kıssati'l-Garânîk*, Mektebetü'l-İslâmî, Dımaşk 1372/1952.

EL-BEDRÂVÎ, Riyâz Abdülhüseyn, *Ebû Zer el-Gıfârî: İslâmuhû ve muârazatuhû*, Temmûz, Dımaşk 2012.

ERÇETİN, Ahmet, *Rivâyetler ve Farklı Yorumlar Işığında Rahip Bahîra Olayı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2008.

ERKAL, Mehmet, “Arşın”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 411-413.

ERTÜRK, Mustafa, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 49-50.

ERUL, Bünyamin, “Sîret ve Tarih Kitaplarının Hadis İlmi ile İlgisi”, *Asr-ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları* (der. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul Aralık 2014, s. 159-171.

....., “Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?”, *İslâmî Araştırmalar*, 2006, sy. 4, XIX, s. 637-649.

....., “Tedlîs”, *DİA*, İstanbul 2011, XL, 262-264.

....., “Varaka b. Nevfel”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 517-518.

....., “Zeyd b. Erkam”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 318.

....., “Zeyd b. Hârise”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 319-320.

ESER, Mithat, “Hz. Peygamber’in Zulmü Engelleme Amaçlı Hilfu'l-Fudûl'a Katılması”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, y.y. 2009, sy. 2, XIII, s. 311-329.

FAYDA, Mustafa, “Ammâr b. Yâsir”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 75-76.

....., “Bilâl-i Habeşî”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 152-153.

....., “Busrâ”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 470-472.

....., “Cennetü'l-Bakı”, *DİA*, İstanbul 1993, VII, 387.

....., “Ömer”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 44-51.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Ali”, *DİA*, İstanbul 1989, II, 371-374.

GÜNDÜZ, Ahmet, “Esbâb-ı Nüzûl Işığında Hz. Zeyneb’in Evlilikleri ve Nâzil Olan Hükümler”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sy. 30, XVIII, s. 167-193.

GÜNDÜZ, Şinasi, “Sâbiîlik”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 341-344.

GÜNEL, Fuat, “Hicr”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 455-456.

GÜZEL, Yüksel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2007.

HÂKİM EN-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (thk. Mustafa Abdülkadir Ata), I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.

HALEBÎ, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed (ö. 1044/1635), *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*, I-III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Bs., Beyrut 1427.

HALÎFE B. HAYYÂT, Ebû Amr b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854-55), *Tarîhu Halîfe b. Hayyât* (thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Dâru'l-Kalem ve Müessesetü'r-Risale, Dımaşk-Beyrut 1397.

HAMÎDULLAH, Muhammed, “Hilfû'l-fudûl”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 31-32.

....., “Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri (trc. Abdullah Aydınlı)”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1980, sy. 4, s. 327-342.

....., *İslam Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), I-II, İmaj İç ve Dış Ticaret A.Ş., Ankara 2003.

HATİBOĞLU, İbrahim, “Müsned”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 99-101.

HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid* (thk. Hüsameddin el-Kudsî), I-X, Mektebetü'l-Kudsî, Kâhire 1414/1994.

HİZMETLİ, Sabri, “Garânîk Meselesi Üzerine”, *İslâmî Araştırmalar*, 1989, sy. 2, III, s. 40-58.

İBN ASÂKİR, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfî (ö. 571/1176), *Târîhu medîneti Dımaşk* (thk. Amr b. Garâme el-Amrî), LXXX, y.y. 1415/1995.

İBN EBÛ ÂSİM, Ebü Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (ö. 287/900), *el-Âhâd ve'l-Mesânî* (thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire), I-VI, Dâru'r-Râye, Riyad 1411/1991.

İBN EBÛ ŞEYBE, Ebü Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *Musannef* (thk. Kemal Yûsuf el-Hût), I-VII, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.

İBN HABÎB, Ebü Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (ö. 245/860), *el-Muhabber* (thk. İlse Lichtenstâdter), Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, Beyrut ts..

İBN HACER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (thk. Ali Muhammed Muavviz, ve Adil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bs., y.y. 1415.

....., *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'l-Marife, Beyrut 1379.

İBN HİŞÂM, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-nebeviyye* (thk.

Mustafa es-Sekkâ, İbrâhim el-Ebyari, Abdülhafız Şelebi), I-II, Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî, Kahire 1375/1955.

....., *Hz. Muhammed'in Hayatı (es-Siretü'n-Nebeviyye) I* (trc. İzzet Hasan ve Neşet Çağatay), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.

İBN İSHÂK, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk* (thk. Süheyl Zekkâr), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1398/1978.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), I- XXI, Dâru Hicr, 1418/1997.

....., *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-azîm* (thk. Sâmi b. Muhammed Selâme)", I-VIII, Dâru Taybe, 1420/1999.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Garîbü'l-Hadîs* (thk. Abdülmü'tî Emîn el-Kalacî), I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1405/1985.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* (thk. Ali Muhammed Muavviz, ve Adil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bs., 1415/1994.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser* (thk. Tahir Ahmed Zâvî, Mahmûd Muhammed Tanâhî), I-V, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1399/1979.

İBNÜ'L-KELBÎ, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kûfi (ö. 204/819 [?]), *Kitâbü'l-esnâm* (thk. Ahmed Zeki Paşa), Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 4. Basım, Kahire 2000.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce* (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I-II, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, y.y. ts..

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (thk. İhsan Abbâs), I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut 1968.

KALLEK, Cengiz, "Dirhem", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 368-371.

....., "Mil", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 53-54.

....., "Okka", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 338.

....., "Ukıyye", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 67-70.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yûsuf (ö. 1965), *Hayâtü's-Sahâbe* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-V, y.y. 1420/1999.

KANDEMİR, Mehmet Yaşar, "Abdullah b. Amr b. Âs", *DİA*, İstanbul 1988, I, 85.

....., "Ebû Hüreyre", *DİA*, İstanbul 1994, X, 160-167.

....., "el-Müsned", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 104-105.

....., "Muhammed", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 423-428.

....., "Osmân b. Maz'ûn", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 470-471.

....., *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I-III, Tahlil Yayınları, İstanbul 1433/2012.

KAPAR, M. Ali, "Es'ad b. Zürrâre", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 349-350.

KAPLAN, Sümeyra, *Hz. Peygamber Döneminde Siyasî, Sosyal ve Askerî Konumu Yönüyle Hz. Ali*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007.

KARAKILIÇ, Ali Celâleddin, *Hazreti Muhammed aleyhi's-selâm'ın Hayatı, Eşsiz Ahlâk ve Faziletleri*, Kalkan Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti, 5. Bs., Ankara 2012.

KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517), *İrşâdü's-Sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-X, el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, Mısır 1323.

KAYA, İsmail, *Hz. Ömer ve Ailesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2013.

KAYA, Osman, “Kur'an Bağlamında İslâm Öncesi Arap Yarımadası'nda Dinî Hayat, Putperestlik/Paganizm Örneği”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2013, sy. 4, XLIX, s. 7-32.

KESLER, Muhammed Fatih, “Mücâhid b. Cebr”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 442-443.

KIŞ, Şemsettin, *Beyhakî ve Delâilü'n-Nübüvve'si*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şelçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009.

KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed Aleyhisselam ve İslâmiyet*, I-VIII, Işık Yayınları, İzmir Ocak 2013.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Mudar (Benî Mudar)”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 358.

MÂLİK, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta'* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-II, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1406/1985.

MEMİŞ, Osman, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (birleştirilmesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2005.

MOLLAİBRAHİMOĞLU, Süleyman, *Tefsir'de İsrâ ve Mi'râc Telâkkisi (H. 550/ M. 1155'e Kadar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1987.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîhu Müslim* (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I-V, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

MÜTERCİM ASİM EFENDİ (ö. 1235/1819), *el-Okyânûsü'l-Basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, I-III, Âsitâne ts.

NESÂÎ, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ* (thk. Hasan Abdülmünim Şelebî), I-X, Müessesetü'r-Risâle, 1. Bs., Beyrut 1421/2001.

....., *Sünenü'n-Nesâî* (thk. Abdülfettah Ebû Gudde), I-IX, Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Halep 1406/1986.

NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, 2. Bs., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392.

POLAT, Salahattin, "Ebû Seleme el-Mahzûmî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 229.

....., "Mürsel", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 52-54.

ÖNKAL, Ahmet, "Akabe Biatları", *DİA*, İstanbul 1989, II, 211.

....., "Amr b. Abese", *DİA*, İstanbul 1991, III, 79.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Amr b. Luhay", *DİA*, İstanbul 1991, III, 87-88.

ÖZEL, Mustafa, "Garanik Risalesi", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2004, sy. 19, s.153-186.

ÖZERVARLI, M. Sait, "Melek (İslâm İncısında Melek)", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 40-42.

ÖZKAN, Halit, "Zeyd b. Amr", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 316-317.

ÖZKUYUMCU, Nadir, "Hilf", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 29-30.

ÖZTÜRK, Levent, *Hz. Muhammed'in Habeşistan'la Münasebetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1988.

....., “Süveybe”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 183.

ÖZTÜRK, Yener, “Muhtelif Yönleriyle Mi’rac Mucizesi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, sy. 2, XVI, s. 89-130.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Dirhem”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 368-371.

SANDIKÇI, Kemal, “İsrâ ve Mi’raç”, *İslâm Medeniyeti Dînî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, 1969, sy. 24, II, s. 21-23.

SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Bs., Ankara 2007.

SARICIK, Murat, *Kendi Dilinden Peygamberimiz 1*, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.

....., *Kendi Dilinden Peygamberimiz 2*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

SÖYLEMEZ, Mehmet Mahfuz, “Câhiliye Arap İnancında Putların Yeri”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, 2014, XI, s. 9-50.

SÜHEYLÎ, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has‘amî el-Mâlekî (ö. 581/1185), *er-Ravzu’l-ünüf fî şerhi’s-Sîreti’n-nebeviyye li’bni Hişâm* (thk. Ömer Abdüsselam es-Selâmî), I-VII, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1. Bs., Beyrut 1421/2000.

SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfî (ö. 911/1505), *el-Hasâisi’l-Kübrâ*, I-II, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut ts..

ŞAKİR, Fidan, *İbn İshâk ve es-Sîra’sındaki Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009.

ŞENTÜRK, Lütfi, “Mirac’da Resül-i Ekrem (s.a.v.) Allah’ı Gördü mü”, *Diyanet İlmî Dergi (Diyanet Dergisi)*, 1978, sy. 3-4, XVII, s. 133-139.

ŞULUL, Kasım, “Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair”, *Asr- ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları* (der. Adnan Demircan), Siyer Yayınları, İstanbul Aralık 2014, s. 83-115.

TABERÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-evsat* (thk. Târik b. Ivezullah b. Muhammed- Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî), I-X, Dâru'l-Haremeyn, Kâhire 1415.

....., *el-Mu'cemü'l-kebîr* (thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefi), I-XXV, Mektebetü İbni Teymiyye, 2.bs., Kâhire 1415/1994.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân* (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), I-XXIV, Müessesetü'r-Risâle, 1. Bs., y.y. 1420/2000.

....., *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk ve sîlatü tarihi't-Taberî*, I-XI, Dâru't-Türâs, Beyrut 1387.

TATLI, Bekir, *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2000.

TAYÂLİSÎ, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd (ö. 204/819), *Müsned* (thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-IV, Dâru Hicr, Mısır 1419/1999.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî* (thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf), I-VI, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.

TOPALOĞLU, Bekir, "Batşe-i Kübrâ", *DİA*, İstanbul 1992, V, 203.

TÜTÜN, Sevgi, "Yirminci Yüzyıl Müfessirlerinin Garânîk Olayına Bakışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, XVI, sy. 1, s. 587-613.

TURGAY, Nurettin, "Kur'ân-ı Kerim'e Göre Evlat Edinme Meselesi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sy. 2, VII, s. 81-97.

ÜNAL, İ. Hakkı, "Hâtıb b. Amr", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 444.

UĞUR, Mücteba, "Hasen", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 374-375.

URALER, Aynur, "Sümeyye bint Hubbât", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 134.

VÂKIDÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Meğazî* (thk. Marsden Jones), I-III, Dâru'l-A'lemî, Beyrut 1409/1989.

YÂKÛT EL-HAMEVÎ, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrut 1995.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, "Namaz", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 350-357.

....., "Rûm Sûresi", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 230-231.

YAVUZ, Salih Sabri, "Mi'rac", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 132-135.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-Nübüvve", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 115-117.

....., "Kader", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 58-63.

YAZICI, Mahmut, *Sahâbe Bilgisinin Tespiti*, İFAV Yayınları, İstanbul 2015.

....., "Sahâbe Evâli ve İlk Dönem Uzmanları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014/1, sy. 25, XIII, s. 125-160.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Yenda Yayın-Dağıtım, İstanbul ts.

YİĞİT, İsmail, "Siyer Kaynaklarına Göre Seferîlik (Hz. Peygamber Dönemi)", *Seferîlik ve Hükümleri*, Ensar Neşriyat, y.y. 1997, s. 69-85.

....., "Ukbe b. Ebû Muayt", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 63-64.

YÜCEL, Ahmet, *Hadis Tarihi ve Usûlü*, İFAV Yayınları, 3. Bs., İstanbul Eylül 2010.

YÜKSEL, Bünyamin, *İslâm Tarihi Açısından Bilâl b. Rebâh el-Habeşî'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2007.

YURDAGÜR, Metin, "Duhân", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 546-548.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, I-XVIII, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1427/2006.

....., *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm* (thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî), I-LII, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1413/1993.